

**A. Kollontay**

# **Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen**

**(Föreläsningar vid Sverdlov-Universitetet)**

Översatt av Mauritz Persson under redaktion av Hannes Sköld

Andra upplagan  
Frams förlag 1925  
STOCKHOLM

## **Innehållsförteckning**

|                                                                                                     |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Förord. ....                                                                                        | 1   |
| Kvinnans ställning och uppgifter under urkommunismens tid. ....                                     | 3   |
| Kvinnans roll inom den hushållning, som var byggd på slaveriet. ....                                | 12  |
| Kvinnan under den slutna naturalhushållningen. ....                                                 | 21  |
| Kvinnoarbetet under hantverksproduktionens och bybrukets välde. ....                                | 30  |
| Kvinnans ställning under handelskapitalets blomstringsperiod och början av manufakturperioden. .... | 39  |
| Kvinnoarbetet under den storkapitalistiska produktionens utveckling. ....                           | 51  |
| Kvinnofrågans orsaker. ....                                                                         | 60  |
| Feministrörelsen och arbetarkvinnornas deltagande i klasskampen. ....                               | 68  |
| Kvinnoarbetet under kristiden. ....                                                                 | 80  |
| Diktaturperioden. ....                                                                              | 89  |
| Diktaturperioden. ....                                                                              | 95  |
| Diktaturperioden. ....                                                                              | 102 |
| Diktaturperioden. ....                                                                              | 111 |
| Kvinnoarbetets perspektiv. ....                                                                     | 120 |

## Förord.

Föreliggande fjorton föreläsningar höll jag under våren (april, maj, juni) år 1921 vid Sverdlov-universitetet i Leningrad för de studentskor, som förberedde sig för sin verksamhet inom kvinnoavdelningarna. En del av föreläsningarna blev stenograferade, en del restituerade jag på hösten 1921 efter egna anteckningar.

Ändamålet med mina föreläsningar var å ena sidan att i populär form giva en elementär framställning av marxismens ståndpunkt till kvinnans ställning och till frågan om hennes frigörelse, och å andra sidan strävade jag efter att fästa mina åhörarinnors uppmärksamhet på levnadssättets revolutionering (de sista fyra kapitlen), dessa kvinnors, som stod i intim förbindelse med kvinnans nya ställning inom arbetsrepubliken, nämligen hennes fulla värde som samhällig arbetsenhet. Därur härledde sig icke blott en annan uppskattning av kvinnan med avseende på hennes politiska och medborgerliga rättigheter, utan även en grundlig förändring av det inbördes förhållandet mellan könen.

År 1921, då revolutionen stod vid en vändpunkt inför övergången från krigskommunismen till Nep, framträdde dessa företeelser särskilt tydligt och klart inom arbetarrepubliken. Många drag ur kvinnans befrielse från det borgerliga samhällets traditioner framstod i ett klarare ljus än under de senaste åren inför verkningarna och inflytelserna från Sovjet-Unionens nya ekonomiska kurs.

Under de något över tre revolutionsår, då grundvalarna till det borgerliga samhällets levnadsförhållanden och ekonomiska utveckling nedbröts och man gjorde ivriga försök att skyndsamt lägga grunden till det kommunistiska samhället, under dessa, tre år skapades en atmosfär, i vilken det förflutnas traditioner och sedvänjor med otrolig snabbhet dog bort, och i dess ställe spirade där upp inför våra ögon fröna till helt nya former för mänsklig samvaro. Den borgerliga familjen blev ej längre outhärdlig, utan det gemensamma obligatoriska arbetet i samhället och för samhället ställde kvinnan inför helt nya existensvillkor: hon tvingades att arbeta icke endast för familjen utan även för arbetskollektiven. Det spirade fram nya levnadsförhållanden, som växte sig starka, det utbildades med obeveklig styrka nya former för äktenskapet, och förhållandet mellan barnen och föräldrarna ändrades. Just under genombrottsåret 1921 avtecknade sig med särskild klarhet de spirande grundvalarna till nya tänkesätt, nya levnadsvanor, ny moral och allra klarast kvinnans nya ställning och betydelse inom kollektiven, inom arbetsrepubliken. Under dånet från revolutionens kanoner, som försvarade arbetsrepubliken på otaliga fronter, höll den dödligt sårade borgerliga världens levnadsregler på att vissna bort.

Sedan dess har många företeelser inom tänkesätt, levnadsvanor och moral till en viss grad utplånats och förflyktigats. Den nya kursen inom hushållningen har icke funnit några reflexer uti den allmänna miljön, har icke kunnat fördröja omgestaltningen inom familj och äktenskap och har icke kunnat försvaga kvinnans ställning som arbetsenhet uti Sovjet-Unionens ekonomiska liv. Tillsvidare, men också bara till en tid, har de nya levnadsförhållanden, som kvinnoavdelningarnas arbeterskor år 1921 blivit vittne till, upphört att vara en oundviklig massföreteelse. Att det existerar en ny social miljö och en ny kvinna, en samhällelig arbetsenhet, det står i intimt och oupplösligt samband med strukturen och organisationen av landets hushållning. Ett stärkande av grundvalarna för den kommunistiska produktionen medför en pulverisering av familjen samt ökad likställighet och friare ställning för kvinnan. Ett dröjsmål i uppbyggandet av de kommunistiska livsformerna, en avvikelse från dem, låt vara att den är oundviklig och ändamålsenlig, medför logiskt sett i alla fall ett fördröjande av kvinnans frigörelseprocess på alla områden.

Nu är de arbetande kvinnornas ställning och betydelse inom Sovjet-Unionen en annan än år 1921. Om man bortser från den nya kursen inom hushållningen, har arbeterskorna och bondkvinnorna med det kommunistiska partiets hjälp på många områden icke blott lyckats befästa sina erövringar från de första revolutionsåren utan även i viss mån tryggt de arbetande kvinnornas rättigheter. Men det råder intet tvivel om att de företeelser, som med naturnödvändighet tvingade kvinnan att träda in uti det samhälleligt nödvändiga arbetet och som medförde en nödtvungen nydaning inom levnadssätt och familj, de har nu blivit betydligt försvagade. Omgestaltningen på dessa områden utföres nu icke längre under elementens tryck utan blott i fördröjt tempo och under det kommunistiska partiets medvetna ledning. Den kommer till utförande endast i den mån, den förmår övervinna trycket från de pånyttfödda, däremot ogynnsamma livsskikten.

När jag stod i begrepp att ånyo ge ut dessa föreläsningar, beslöt jag att icke omarbета eller komplettera dem. I en omarbetad form, som mera lämpade sig för de nya förhållandena, skulle de ha förlorat det ringa värde som finns hos dem, nämligen att direkt avspegla den atmosfär, i vilken arbetet utfördes under dessa år, och framställa samt fixera de ur det verkliga livet hämtade fakta och företeelser vilka karaktäriserade den djupa revolutionen och de arbetande kvinnornas ställning i arbetsrepubliken.

Fastän jag är medveten om att min bok blott giver en bild av den lösning, frågan om kvinnans ställning fick på ett visst stadium av revolutionen, har jag beslutat att ge ut mina föreläsningar i sin förutvarande form. Jag tror nämligen fullt och fast, att man genom att studera och förstå det förflutna, genom att historiskt sätta sig in i frågan om kvinnans ställning i samband med den ekonomiska utvecklingen, med större klarhet kan lägga uppgiften till rätta i våra dagar och stärka de spirande fröna till den kommunistiska världsåskådningen. Och detta skall å sin sida hjälpa arbetarklassen att finna den kortaste vägen till de arbetande kvinnornas fullständiga och allsidiga frigörelse.

Oslo, år 1925.

*A. Kollontay.*

## Kvinnans ställning och uppgifter under urkommunismens tid.

### Första föreläsningen.

Vi skall i dag påbörja en serie föreläsningar, som avhandlar frågan om ”Kvinnans ställning sedd i samband med de ekonomiska samhällsformernas utveckling”. Det förefinnes ett intimt och oupplösligt samband mellan kvinnans ställning i samhället och i familjen under de olika skedena av den ekonomiska samhällsutvecklingen. Ni med eder framtidsuppgift att få arbetarhustrurna och bondkvinnorna till att medverka vid uppbyggandet av de nya ekonomiska samhällsformerna och livet inom dem, ni måste förstå detta samband, komma till klar insikt om dess existens. Under edert arbete kommer ni att allt som oftast mötas av invändningarna, att en ändring i kvinnornas ställning och livsvillkor är otänkbar. Man kommer att säga er, att de har sin upprinnelse i könets egenart. När ni kommer att gå till kamp mot kvinnornas undertryckta ställning, när ni vill befria dem från det nutida familjelivets bördor, när ni strävar efter att införa mera jämlikhet i förhållandet mellan könen, kommer man att framlägga för er de gamla men ständigt upprepade skälen, nämligen att kvinnans rättslöshet och avsaknad av jämlikhet skulle vara omöjlig att ändra redan av den anledningen, att den har historisk helgd, att kvinnans beroende, hennes underordnade ställning under mannen alltid har funnits till och kommer att alltid så förbli. Så levde våra förfäder, och så kommer även våra barnbarn att leva.

Men gentemot dessa skäl lämnas den bästa invändningen av historien själv, historien om det mänskliga samhällets utveckling, kännedomen om fakta ur det förflutna, om hur förhållandena i verkligheten gestaltade sig. Kännedomen om förhållandena under det mänskliga samhällets gryning för många tusen år sedan kommer att övertyga er om att kvinnans avsaknad av lika rättigheter med mannen, hennes underordnade ställning under honom icke alltid har funnits till, att det har funnits tider, då kvinnan ansågs fullt likvärdig med mannen, och det har t. o. m. funnits perioder då man i viss mån tillerkände kvinnan den ledande ställningen. I och med att vi stiftar närmare bekantskap med kvinnans varierande ställning under olika skeden av samhällsutvecklingen, kommer ni att tydligt och klart övertyga er om att den nutida kvinnliga rättslösheten, bristen på självständighet och rättigheter inom familj och samhälle på intet sätt sammanhänger med några speciella naturliga egenskaper hos kvinnan, ej heller har den sin upprinnelse däri, att hennes förstånd skulle vara av sämre beskaffenhet än mannens. Den verkliga anledningen till kvinnans rättslösa och beroende ställning, hennes avsaknad av jämlikhet har man att söka icke i kvinnans naturliga egenskaper utan i beskaffenheten av det arbete, som faller på hennes lott i samhället. Jag råder er att uppmärksamt genomläsa de första kapitlen i Bebel's bok ”Kvinnan och socialismen”. Bebel bevisar däri riktigheten av den tanke, som har lagts till grund även för vårt samtal, nämligen att mellan kvinnans insatser i produktionen och hennes ställning i samhället förefinnes ett synnerligen intimt och organiskt samband. Detta är ett slags ekonomiskt social lag. Och den bör ni försöka att väl lära er. Då blir det så mycket lättare för er att tränga in uti alla problem, som är förbundna med uppgiften att arbeta för kvinnans frigörelse inom alla områden.

Många tror, att kvinnan i forna tider, när mänskligheten ännu befann sig i ett tillstånd av vildhet och barbari, levde ännu sämre än nu, att hon då i själva verket var en slav. Så var ej fallet. Det skulle vara ett misstag att anta att kvinnans frigörelse står i samband med kulturens och vetandets tillväxt, att ju högre civilisation ett folk har, desto bättre och friare lever kvinnorna. Så kan blott de borgerliga vetenskapsmännen lära, vi däremot vet, att det är icke kulturen och upplysningen, som befriar och frigör kvinnan, utan det ekonomiska system, under vilket kvinnan drages till nyttigt och produktivt arbete åt hela den samhälliga, arbetskollektiven. Ett sådant ekonomiskt

system är kommunismen.

Kvinnans ställning bestämmes alltid av de uppgifter, som tilldelas henne i det ekonomiska systemet under ett givet utvecklingsskede. I forna, längesedan svunna tider, under urkommunismen — urkommunismen bör vara välkänd för er genom föreläsningarna uti den ekonomiska samhällsutvecklingens historia — under dessa för oss så avlägsna tidrymder, då det ännu icke fanns privategendom, och mänskligheten strövade omkring på jorden, splittrad i små människohjordar, stammar, i dessa tider fanns det icke någon olikhet mellan mannens och kvinnans ställning. Människorna levde av jakt och samlade vilt växande örter och frukter. Under detta skede av urmänniskans utveckling för tio-, ja, hundratusentals år sedan fanns det ej någon skillnad mellan mannens och kvinnans uppgifter. Det är intressant och samtidigt viktigt att lägga märke till att, enligt vad de lärda antropologers forskningar visat, har ej förefunnits några större olikheter mellan kvinnans fysiska egenskaper, vighet, styrka och mannens på ett lägre stadium av mänsklighetens utveckling, d. v. s. då människorna levde av jakt.

Många särskiljande drag hos kvinnan, väl utvecklade bröst, smärt figur, avrundade kroppsformer och svaga muskler, kom till utveckling betydligt senare, i samma mån som kvinnorna generation efter generation kom att övertaga företrädesvis ”honans” roll, släktets fortplantning. Det är t. o. m. nu svårt, att hos vildarna på avstånd skilja kvinnan från mannen, bröstet är föga utvecklade, bäckenet trängre, muskulaturen är kraftigt tecknad. Samma förhållande rådde även under urkommunismens tid, då kvinnan i mycket ringa grad skilde sig från mannen vare sig med avseende på sin fysiska styrka eller sin uthållighet.

Barnafödelserna vållade blott en kortare tids avbrott i hennes vanliga sysselsättningar: jakten, insamlandet av frukter, tillsammans med de andra medlemmarna i den allra första kollektiven, stammen. Men liksom hennes övriga kamrater i den mänskliga hjorden, hennes bröder, systrar, barn och föräldrar, tvingades hon av ren självbevarelseinstinkt att hjälpa stammen att avvärja anfallen från denna tids mest fruktade fiende, rovdjuret; och liksom hela stammen uppsökte och insamlade hon förråd av frukter.

Under denna tid fanns ej och kunde ej uppkomma någon beroendeställning för kvinnan under mannen, ej heller någon olikställighet. Det existerade ej någon olikställighet ty man saknade överhuvudtaget under denna tid både lag, rätt och egendomsfördelning; någon beroendeställning under mannen fanns ej, ty han var själv helt och hållet beroende av kollektiven, av stammen. Stammen beslutade, stammen dikterade, den som inte underordnade sig kollektivens, stammens vilja, han var hemfallen åt undergången, hungersdöden, att bli söndersliten av rovdjuret. Den enda räddningen undan människans fruktansvärde och mäktige fiende under dessa fjärran avlägsna tider, rovdjuret, var en fast sammanslutning, kollektiven, stammen. Ju fastare sammansvetsad kollektiven var, desto bättre underordnade sig stammens olika medlemmar kollektivens vilja, med ju större endräkt de kunde uppträda gentemot den gemensamme fienden, desto framgångsrikare blev kampen och desto bättre kunde stammen härda ut. Jämlikhet och ursprunglig solidaritet, den sammanhållande kraften inom stammen, utgjorde det bästa medlet för självförsvar. Därför kunde ej den ene stammedlemmen bli underordnad och beroende av den andre under detta allra första skede av den ekonomiska utvecklingen i mänsklighetens tillvaro. Kvinnan kände under urkommunisternas tid ännu ej slaveri, socialt beroende och förtryck, liksom mänskligheten då ej heller visste, vad klasser, arbetets exploatering och privategendom var. Så levde mänskligheten tusentals, ja, kanske hundratusentals år.

Bilden ändrar sig under nästa skede av mänsklighetens utveckling. Sedan mänskligheten länge ivrigt letat efter det bästa medlet att trygga sin tillvaro, når den genom en lång rad av samlad erfarenhet fram till de första grunderna för produktivt arbete och ekonomisk hushållning. Av

geografiska och klimatiska orsaker, beroende på om den råkar på ett skogigt eller ett steppartat område, blir en stam bofast, en annan övergår till boskapsskötsel. Detta är det nya skede i den ekonomiska utvecklingen, vilket följer på det ursprungliga med jakt och insamling av vilt växande frukter. I samband med denna nya hushållningsform skapar mänskligheten även nya former av social gemenskap.

Låt oss jämföra kvinnans ställning hos stammar, som lever under en och samma epok, d. v. s. samtidigt, men har olika hushållningsformer. En stam, som slog sig ned i en skogrik trakt med smärre öppna fält, lämpliga till åkerbruk, blev bofast jordbruksidkande. En annan, som idkade jakt på stäppområdena, där det fanns gott om vilda hjordar av bufflar, hästar och getter, blev boskapsskötande. Båda dessa stammar hade ännu bevarat sin ursprungliga kommunism, privat-egendomen hade ännu ej vunnit fast fot hos dem. Och dock intager kvinnan ej enahanda ställning hos dessa båda stammar. Hos den jordbruksidkande stammen åtnjuter hon icke blott fullständig jämlikhet utan spelar tidvis där en ledande roll. Bland de nomadiserande boskapsskötarna däremot ökas och förvärras så småningom kvinnans underordnande, beroende och ofria ställning.

Det härskade länge inom den ekonomiska historieforskningen den åsikten, att mänskligheten måste ha genomgått alla etapper, alla skeden av ekonomiska former uti utvecklingen: till en början sysselsatte sig stammen med jakt, sedan boskapsskötsel, slutligen åkerbruk och först senare med hantverk och handel. En sådan förenklad åsikt är felaktig. Sociologernas senaste forskningar har visat, att stammen oftast övergick omedelbart från det ursprungliga insamlandet av frukter och jakt till jordbruk och hoppade helt och hållet över boskapsskötseln. Allt berodde på vilka klimatiska, geografiska och naturliga betingelser en viss folkgrupp råkade ut för.

Under olika naturliga betingelser stadgade sig följaktligen under en och samma epok tvänne till typen olika hushållningsformer, det äldsta jordbruket och den äldsta boskapsskötseln. Det är ett konstaterat faktum, att kvinnan hos de jordbruksidkande stammarna åtnjöt betydligt större likställighet. Vissa jordbruksidkande stammar nådde fram till ett erkännande av matriarkatets ställning (matriarkat är ett grekiskt ord, som betecknar hegemoni för kvinnan — modern, som upprätthåller stammen). Patriarkatet däremot, d. v. s. fadersrättens företrädare, den i stammen äldste mannens maktställning, kom till utveckling hos de boskapsskötande folken, hos nomaderna.

Vad föranleder och förklarar detta faktum? Jo, kvinnans roll i hushållningen. Hos de jordbruksidkande stammarna utgjorde kvinnan huvudproducenten. Hon var, såsom en mängd fakta bevisar, själv den första, som kom på iden om åkerbruket, hon var också den förste ”jordar-betaren”. Angående kvinnans roll i den tidigaste hushållningen finns det en mängd intressanta fakta i Marianne Webers bok: ”Mödernerrätten”. Författaren är ej kommunist, men boken är rik på fakta. Beklagligtvis finns den endast på tyska.

Kvinnan kom på iden om åkerbruket på följande sätt: Då mödrarna var belastade med minderåriga barn, lämnades de kvar av stammen vid tiden för jakten; modern kunde inte hålla jämna steg med de andra medlemmarna av stammen, och barnen utgjorde även ett hinder under jakten. Stammen lämnade kvinnan-modern med barnet efter. Hon fick vänta, tills den återvände med byte. Att skaffa föda var då ingen lätt sak. Ofta fick hon vänta ganska länge. Det fanns ej något förråd av livsmedel, utan hon måste genom egna ansträngningar anskaffa sådana, måste finna på något medel att nära sig och sina barn. Vetenskapsmännen har kommit underfund med på vilket sätt kvinnan med all sannolikhet uppfunnit iden om åkerbruket. När förråden av frukter tog slut på de platser, där kvinnan inväntade stammens återkomst, började hon ofrivilligt söka upp gräs, vars korn lämpade sig till föda. Hon mättade sig med dem, och närde sina barn med dem, varvid hon malde sönder dem med tänderna, dessa första kvarnstenar. En del av de

insamlade kornen spilldes och föll på marken.

När kvinnan efter någon tid återvände till samma plats, märkte hon, att de korn, hon spillt, hade börjat gro. Hon tog märke på denna plats, väl vetande att det var fördelaktigt för henne att återvända dit, när gräset började mogna: hon skulle inte behöva göra några ansträngningar för att söka efter föda.

Hon vet för framtiden, var hon kan samla den rikligaste skörden. Genom erfarenheten lärde sig nämligen människorna inse, att de korn, som fallit på marken, gror. Genom erfarenheten förstod de, att om man uppluckrar jorden, giver den bättre skörd. Denna erfarenhet glömdes ej sällan, den personliga kännedomen därom måste överlämnas åt kollektiven, för att bli stammens egendom. Man måste göra den tillgänglig för det yngre släktet. Vilket oerhört mödosamt tankearbete fick mänskligheten inte genomgå, innan den förstod och tillägnade sig dessa från vår synpunkt så enkla och lättfattliga saker. För att denna kunskap skulle bli befast i kollektivens medvetande, måste den göras till en vana.

Kvinnan hade intresse av att klanen eller stammen återvände till det förra raststället, där de gräs, hon sått, växte upp. Hon förstod ej att övertyga sina stamfränder om riktigheten av sin hushållningsplan, hon förstod ej att muntligt agitera för den och övertyga sina stamfränder.

Men istället bidrog hon till att införa sådana bruk, sedvänjor och föreställningar, som för henne underlättade genomförandet av planen. Det stadgade sig följande sedvänja: om klanen vid fullmåne lämnade kvar mödrarna med barnen på ett fält vid en bäck, så hade gudarna, befallt, att den efter några månader ånyo skulle vända tillbaka till samma fält. Underlät någon detta, straffade andarna honom. Och eftersom stammen lade märke till att om man inte lystrade till de kvinnliga tecknen och vände tillbaka till ”gräsplatsen”, gick barnen lättare under, så började den strängt hålla fast vid sedvänjan och tro på kvinnornas ”vishet”.

Intresserad som hon var för sättet att med minsta möjliga förlust av arbetsenergi erhålla bästa möjliga resultat, kom kvinnan på den tanken, att ju luckrare jorden är, när gräsen sås, desto bättre blir skörden. Sittande på huk uppluckrade hon med trädgrenar, hacka och stenar fåror i den första åkern. Detta beredde människan i alla fall större trygghet än kringströvandet i skogen för uppsökande av frukter under ständig fara att bli söndersliten av rovdjur.

Moderskapet ställde kvinnan i en särskild position bland stammens medlemmar, men i och med detsamma stötte hon på en ny stor drivkraft i mänsklighetens ekonomiska utveckling, jordbruket. Och denna upptäckt bestämde för lång tid framåt hennes roll i samhället och i hushållningen, i det den ställde henne i spetsen för stammen.

Många vetenskapsmän anser att även uppfinningen av elden som hjälpmedel i hushållningen tillhör kvinnan.

När stammen gick på jakt eller ut i krig med en annan stam lämnades de kvinnor, som var mödrar, kvar — de unga kvinnorna och de som icke hade några barn, drog bort tillsammans med de övriga medlemmarna av stammen — och måste på ett eller annat sätt skydda sig och sina barn mot rovdjuren. Gjorda iakttagelser övertygade vildarna om att det bästa skyddet mot rovdjuren var elden. Urmänniskan lärde sig att få eld, när hon ur en sten högg ut ett vapen eller de första husgeråden av sten. När stammen gick bort på jakt, upptände den ett bål till skydd för barnen och mödrarna. För dessa var det en helig plikt att underhålla lågan, som skrämde bort rovdjuren. Kvinnan lämnades kvar vid bålet i ständig beröring med tiden — männen såg i elden blott en fruktansvärd och oförståelig helig kraft. Hon lärde känna eldens egenskaper och använda sig av den för sina egna behov samt med tillhjälp av denna kraft underlätta och spara sitt eget arbete. Vid bålet svedde hon av raggen på geten eller fjädrarna på vildfasanen, vid bålet brände hon sina

lerkärl och gjorde dem därigenom mera hållbara, vid bålet stekte hon köttet och kunde därigenom förvara det.

Kvinnan, som på grund av moderskapet hölls kvar vid bålet, fann på att tämja kraften hos elden, att göra den till sin tjänare. Men den ekonomiska utvecklingens lagar fogade det annorlunda. Lågan från den första husliga härden gjorde kvinnan själv till en slav och förvandlade henne för långa tider framåt till en lydig och rättslös tjänarinna vid kökets härd.

Man har likaledes all anledning att tro, att den första kojan blivit uppförd av kvinnliga händer till skydd för barnen mot brännande sol och kalla regn. Men kvinnorna ej endast uppluckrade marken med sin hacka, sådde och insamlade sädeskorn och byggde bostäder, utan var även de första, som sysselsatte sig med hantverk: de uppfann metoder att spinna och väva, att forma lerkärl; de utförde på dem för prydlighetens skull linjer, som i sig innebar människans första konstnärliga försök, den första tillstymmelsen till konst. Kvinnorna kom i beröring med örter, lärde känna deras egenskaper, och våra urmödrar, kvinnorna i dessa för oss så långt avlägsna tider, var de första läkarna. Det förflutna avspeglar sig i gamla sägner och folktron. I Grekland, ett hedniskt rike, som stod i sin blomstring för 2000 år sedan, ansågs icke läkekonstens hedniska gud Eskulap utan hans moder Imuta som den förste läkaren. Läkekonstens gudinnor var före dem gudinnorna Helsate och Diana. Hos de gamla nordmännen ansågs Eir för läkekonstens gudinna. Och även i våra dagar finns det ej sällan i avlägsna byar gummor, som anses för kloka och t. o. m. trollkunniga. De kunskaper, som de var i besittning av, var ej tillgängliga för deras män, vilka ständigt befann sig på jakt, i krig eller vid sysselsättningar, som krävde muskelstyrka. Där blev ingen tid övrig för betraktelser, för iakttagelser, för tillvaratagande av genom arbete förvärvad, dyrbar erfarenhet, av färdigheter och kunskaper om naturens egenskaper. ”Vedunja”, trollkvinna, härstammar från ordet ”vedatj”, veta. Vetandet var en kraft i kvinnans händer vid denna tid, och männen hyste vördnad för dem och fruktade ofrivilligt denna kraft hos dem. Under urkommunis- mens tid, i mänsklighetens gryning, icke blott deltog kvinnan sålunda jämsides med mannen, utan förekom honom t. o. m. i en rad upptäckter och uppfinningar, som kom mänsklig erfarenhet och mänskligt vetande till godo och sköt den ekonomiska och samhällseliga utvecklingen framåt.

För ökat vetande och stegrad mänsklig kultur har kvinnan på sin tid spelat långt större roll än den borgerliga vetenskapen med sin förutfattade mening vill erkänna. Likaledes poängteras ej tillräckligt en annan företeelse inom den vetenskaps område, som handlar om människan: den roll, som kvinnorna spelat vid de apliknande varelsernas utveckling till människor. Sin uppräta ställning, d. v. s. den omständigheten att av den fyrhänta människan blev den tvåbenta, har hon i viss grad kvinnan att tacka för. När människans fyrhänta urmoder måste rädda sig undan fiendernas anfall, lärde sig honan att med ena handen hålla i ungen, som klamrade sig fast om hennes hals, för att hålla kvar den. Men i så fall måste hon intaga halvt upprätt eller upprätt ställning. Denna ställning befrämjade hjärnans utveckling. Men kvinnan fick grymt plikta därför: honan lämpade sig på grund av kvinnokroppens byggnad ej för den uppräta ställningen; därav beror födslosmärtorna, som är alldeles okända för människans fyrhänta släktingar, aporna.

Berättelsen om Eva, som plockade kunskapens frukter ”på gott och ont” och fick plikta därför med födslovåndor, har i sig historisk grund.

Men låt oss återgå till att betrakta kvinnans roll inom den jordbruksidkande stammens hushållning.

Under sina tidigaste betingelser var jordbruket ej i stånd att helt föda befolkningen utan utfylldes med jakten. Det inträdde en naturlig arbetsfördelning. Kvinnorna, som utgjorde det mera bofasta elementet, övertog jordbruket, medan männen fortfarande sysslade med jakt och krig, d. v. s.



utplundring av närbelägna stammar. Men eftersom jordbruket gav mera påtagliga resultat än jakten, med hänsyn till att skördeutbytet lättare kan uppskattas än det riskabla och synnerligen osäkra resultatet av jakten eller överfallen, så började stammen lägga jordbruket till grund för sina ekonomiska beräkningar.

Vem var då under denna tid huvudproducenten inom den hushållningsform, som representeras av jordbruket? Jo, kvinnorna. Det var därför helt naturligt, att klanen i sitt förhållande till henne måste lägga i dagen en viss vördnad och att hennes arbete och icke minst hon själv aktades högt. Och ännu i våra dagar finns i mellersta Afrika jordbruksidkande negerstammar, balonda, där kvinnan utgör kollektivens mest "aktade" medlem. Om denna stam berättar den berömde engelske upptäcktsresanden Livingstone följande: "Kvinnorna har säte i folkets råd; fästmannen måste flytta över till sin blivande makas by och leva där; vid avslutande av överenskommelse om äktenskap måste han förplikta sig till att underhålla sin svärmor ända till hennes död; endast hustrun har rätt att medgiva mannen skilsmässa, och i så fall stannar alla barnen hos modern; mannen får ej utan hustruns medgivande ikläda sig några förbindelser, de må vara huru obetydliga som helst, till någon annan person." Och de gifta männen har redan blivit så vanda vid sin ställning, att de ej lägger i dagen någon opposition. Hustrurna straffar sina olydiga, män med förlust av födan, med prygel och örfilar. Den som åtnjuter "allmän aktning", måste de övriga medlemmarna av bysamhället lyda. Livingstone säger, att hos balondastammen har han otvivelaktigt iakttagit "gynekokrati", d. v. s. kvinnovälde. Denna stam är icke den enda. Icke blott Livingstone utan även andra utforskare av vildarnas liv påstår, att hos många stammar i Afrika, där kvinnorna plöjer och besår fälten, bygger hyddorna och för ett verksamt och arbetsfyllt liv, åtnjuter de icke blott fullständig frihet, utan är männen överlägsna i intellektuellt avseende. Hos dessa stammar lever männen på sina hustrurs arbete och bliver därav förvekligade och förslappade. "De sysselsätter sig med mjölkning av korna och med skvaller", såsom några forskare berättar om dem. Forntiden lämnar oss ej få exempel på kvinnovälde. Hos en del jordbruksidkande stammar räknas barnens härstamning icke från fadern utan från modern, och, där privategendomen kommit till makten, ärver döttrarna och icke sönerna. Genljud av denna forna rättsåskådning finner vi ännu hos några kaukasiska bergfolk.

Kvinnans auktoritet hos de jordbruksidkande stammarna förstärktes och växte under tidernas lopp. Kvinnan var den förnämsta beskyddaren av vedertagna seder och bruk, d. v. s. samtidigt också den förnämsta lagstiftaren. Det var absolut nödvändigt att iakttaga dessa hävdvunna bruk, ty dem förutan var det svårt att förmå stammens alla medlemmar att utan invändningar underordna sig de äldres befallningar, vilka föranleddes av de ekonomiska uppgifterna. På en bestämd tid måste stammen så och på bestämd tid bärga skörden, men att logiskt och vetenskapligt förklara varför man borde förfara så, förmådde ej människorna på den tiden. Det gick lättare att säga: det är sed att så göra, så måste vi göra, så har våra förfäder stadgat, den, som icke rättar sig därefter, är en brottsling. Att sörja för vidmakthållandet av dessa hävdvunna bruk tillkom de äldre i stammen, kvinnorna, mödrarna, de genom erfarenheten grånade gummorna.

Arbetsdelningen hos de stammar, som levde av jordbruk och jakt, ledde till att hos kvinnorna, som stannade efter på arbete för produktionen och hushållningen, utvecklades klokhet, förstånd och iakttagelseförmåga, samtidigt som hos männen, vilkas plikt bestod av jakt och krig, härdades musklerna, den fysiska styrkan och skickligheten. På detta stadium av mänsklighetens utveckling var kvinnan högre andligt utvecklad än mannen, och inom kollektiven kom hon helt naturligt att intaga den ledande ställningen, matriarkatet.

På samma gång får man likväl icke glömma, att under denna tid kunde man knappast samla något överskott på lager och därför utgjorde arbetshänderna, den levande arbetskraften den naturliga

källan till välstånd. Emellertid tillväxte folkmängden sakta, och födelsetalet var jämförelsevis lågt. Moderskapet skattades därför högt. och kvinnan-modern erhöll stort anseende hos ur-stammarna. Det ringa antalet födelser förklaras till en del därav att inom stamsammanslutningarna frodades blodskam och äktenskap mellan blodsfränder, och blodskändande äktenskap sänker bevisligen födelsetalet och hämmar släktens normala utveckling.

Så länge människorna levde av jakt och insamling av frukter, spelade frågan om tillgången på arbetskraft inom stammen ingen roll för dem. Tvärtom: om stammen blev för stor, blev det svårare för den att skaffa föda. Så länge mänskligheten levde av insamlade frukter och tillfällig jakt, blev kvinnan som moder föga uppskattad. Barn och gubbar var till en börda. Man gjorde sig av med dem, stundom t. o. m. åt man upp dem. Men de stammar, som sysselsatte sig med produktivt arbete, nämligen jordbruksidkarna, behövde arbetare. Kvinnan får där ett särskilt värde såsom den varelse, från vilken det utgår ny arbetskraft, barnet. Moderskapet får gudomlig dyrkan. I många gamla hedniska religioner är den högsta gudomligheten av kvinnligt kön. Till exempel gudinnan Isis i Egypten, i Grekland Gaia, d. v. s. jorden, källan till allt liv enligt den forntida uppfattningen. Den bekante utforskaren av gynekokratien, d. v. s. kvinnoväldet, Bachofen bevisar att det kvinnliga elementet i de forntida religionerna hade överhanden över det manliga, vilket vittnar om den betydelse, kvinnan hade för forntidens folk. Jorden och kvinnorna var de förnämsta och ursprungligaste källorna till rikedom. Kvinnans och jordens egenskaper framställdes som identiska. Både jorden och kvinnan skänkte liv, skapade och alstrade; den, som förolämpade kvinnan, ansågs även förolämpa jorden. Som den värsta förbrytelsen i forntiden ansågs den, som begicks mot en moder. Det första prästerskapet, d. v. s. de hedniska gudarnas tjänare, utgjordes av kvinnor. Icke fäderna, såsom senare blev fallet under alla produktionssystem, utan mödrarna tillkom herraväldet över barnen. Minnet av detta kvinnovälde har bevarats i många folkliga sägner och sedvänjor icke blott i Västerlandet utan även i Österlandet. Men det var icke moderskapet, som utgjorde huvudorsaken till kvinnans förhärskande ställning hos den jordbruksidkande stammen, utan *hennes roll som huvudproducenten* inom hushållningen så länge arbetsdelningen ledde till, att mannen sysselsatte sig med en binäring, jakten, och kvinnan med stammens huvudnäring, jordbruket, kunde det inte ens bli tal om att kvinnan skulle bli beroende av eller underordnad mannen.

Det är nämligen kvinnans roll inom hushållningen, som bestämmer hennes rättigheter inom den sociala kollektiven och inom äktenskapet, vilket särskilt framgår vid en jämförelse mellan kvinnans ställning hos jordbruksidkarna och hos en boskapsskötande nomadiserande stam. Lägg märke till att samma företeelse, *moderskapet*, d. v. s. kvinnans naturliga könsliga egenart, under olika ekonomiska betingelser leder till olika resultat.

Det har bevarats till vår tid en beskrivning av de hedniska germanernas liv. Om dem lämnar den antika historikern Tacitus en skildring. Det var en jordbruksidkande, frisk, välväxt och krigisk stam. De värderade, enligt Tacitus, kvinnan högt och lyssnade till hennes råd. Men hos germanerna vilade just jordbruksarbetet på kvinnornas axlar. Samma aktning åtnjöt kvinnan hos de jordbruksidkande tjeckerna. Det finns en hel sägen om "Libuschas vishet", dottern till en av de regerande furstarna. Av hennes systrar sysslade en, enligt sägnen, med läkemedel, medicin, en annan byggde städer. När Libuscha kom på tronen, kallade hon till sig tvenne visa jungfrur, som hade inhämtat klokskap i domslut. Och denna furstinna regerade enligt sägnen demokratiskt och inhämtade folkets mening i alla, viktigare frågor. Senare störtades Libuscha av sina bröder från tronen. Denna sägen giver oss en klar bild av hur på folkets läppar levt kvar minnet av kvinnoväldet, av matriarkatets tider, då stammen styrdes av kvinnan. Eftersom stammen levde ett kollektivt liv, så har kvinnostyret i folkfantasier sammanfallit med den lyckligaste och rätträdigaste tidsåldern.

Hurudan var då kvinnans ställning hos en boskaps-skötande stam? Till boskapsskötsel övergick en jägarstam, dels när den stötte på sådana naturliga betingelser, som är gynnsamma för boskaps-skötsel, såsom vida stäpper, med riklig gräsvegetation och vildboskap eller hjordar av hästar, dels när stammen hade ett tillräckligt antal kraftiga, oförvägna och skickliga jägare, som icke blott kunde döda villebrådet utan fånga det levande. Det var mest männen, som var i besittning av sådana fysiska egenskaper och kvinnorna endast så länge, de inte var mödrar. Men moderskapet försatte dem i en särskild ställning och ledde till en delning av arbetet efter kön. Medan mannen och den ogifta kvinnan gick ut på jakt och ut för att fånga boskapsdjur och vilda hästar, lämnades kvinnorna-mödrarna kvar för att vaka över den fångade boskapen. På deras lott föll alltså uppgiften att tämja boskapen och draga den för stammen erforderliga nyttan därav. Men denna ekonomiska uppgift är den *underordnade*. Döm själva: vem kommer stammen att från de ekonomiska intressenas synpunkt värdera mest, mannen, som fångar en buffelko, eller kvinnan, som lär sig att mjölka den? Helt naturligt den förstnämnde, då stammens välstånd bestäms av antalet fångade djur, och följaktligen anses dens arbete, som förmår öka, boskapens antal, vara huvudkällan till stammens välstånd.

Kvinnans roll hos en boskapsskötande stam på husahållningens område blev en *bipersons*. Men just därigenom, att kvinnan från ekonomisk synpunkt icke var likvärdig och hennes arbete mindre produktivt, d. v. s. icke i samma grad ökade stammens välstånd, rotfästes den åsikten, att kvinnan även i övrigt ej var mannen likvärdig. Härvid bör man lägga märke till ännu en omständighet: hos de boskapsskötande stammarna hade kvinnorna i det underordnade arbete, som de utförde, nämligen övervakningen av boskapen, ej samma betingelser för eller behov av att utveckla de stadgade arbetsvanorna, vilka uppkom hos de jordbruksidkande stammarnas kvinnor.

Men framförallt led kvinnan aldrig brist på förråd hos de stammar, som levde på jakt och boskapsskötsel, när hon lämnades efter, boskapen, som vaktades av kvinnan, kunde alltid användas till att stilla mödrarnas och barnens hunger, man behövde där inte söka upp och finna ut sätt att livnära sig och medel att öka förråden, vilket blev kvinnornas uppgift hos de stammar som levde av jakt och jordbruk. Dessutom krävde vården om boskapen vida mindre skarpsinne, förstånds- och tankeskärpa än åkerbrukets mera komplicerade system hos de jordbruksidkande stammarna.

I intellektuellt avseende kunde kvinnorna hos de boskapsskötande stammarna ingalunda mäta sig med männen, och i fysiskt avseende stod de efter männen både i styrka och vighet. Allt detta bidrog till att befästa åsikten om kvinnan, att hon var en mindervärdig varelse. Ju rikare en stam blev på boskap, desto mera sjönk kvinnan till att bli en tjänarinna, ett bihang till boskapen, desto djupare blev klyftan mellan könen. Dessutom övergick de nomadiserande och boskapsskötande stammarna i vida större utsträckning än jordbruksidkarna till att bli krigar- och rövarhorder.

Jordbrukarens välstånd grundar sig på fredligt arbete. Boskapsskötarens och nomadens välstånd vilar på rov. Till en början tillägnar han sig endast djur, sedan plundrar han och ruinerar grannstammarna, roffar till sig deras förråd, tager fångar, som han gör till slavar och tvinagar att arbeta för sina rövare. Tvångsäktenskapet, det våldsamma bortförandet av grannstammarnas kvinnor utfördes framförallt av de krigiska nomaderna-boskapsskötarna. Tvångsäktenskapet sätter sin prägel på ett helt skede uti mänsklighetens levnad. Denna företeelse har otvivelaktigt också bidragit till att befästa kvinnans undertryckta ställning. Gripen med våld och ryckt ifrån en annan stam utan att finna skydd någonstades, känner sig kvinnan särskilt hjälplös. Hon befinner sig i deras eller dens våld, som har bortfört henne eller tagit henne till fånge. I och med uppkomsten av privategendom ledde tvångsäktenskapet till att den hjältemodige krigaren oftast avstod från någon belöning från stammens sida i form av kor, hästar eller fårhjordar, men fordrade att under full äganderätt få en kvinna, en arbetskraft. ”Jag behöver varken oxar, hästar

eller raggiga getter, utan lämna mig i full besittning av den kvinna, som jag gripit med mina egna händer.” Naturligtvis tillfogade själva gripandet och bort förandet som fånge till en främmande stam ett hårt slag åt kvinnans jämlikhet och försatte henne i beroende, underordnad och rättslös ställning i förhållande till hela stammen och särskilt i förhållande till sina tillfångatagare — männen. Men alla de vetenskapsmän har likväl orätt, som i äktenskapets form ser anledningen till befastandet av kvinnans rättslösa ställning. Det var icke äktenskapets form utan kvinnans roll i hushållningen, som utgjorde anledningen till kvinnans ofria ställning hos de nomadiserande herdefolket. Hos enstaka jordbruksidkande stammar existerade tvångsäktenskap men därigenom kränkte man ännu ej de hos denna stam stadgade kvinnliga rättigheterna. Historien känner sålunda ett fall, där de gamla romarna rövade kvinnor från sabinarna. Romarna var på den tiden ett jordbruks-idkande folk, och trots att de synbarligen sysselsatte sig med kvinnorov, med att stjäla hustrur ur främmande stammar, var kvinnorna i Rom högt ansedda, så länge Rom icke hade övergått till ett annat hushållningssystem. När man vill peka på den typ av kvinnor, som är föremål för familjens högaktning och åtnjuter ett visst anseende uti samhället, brukar man även i våra dagar säga: ”Det är en romersk matrona.” Sedermera försämrades kvinnans ställning i Rom. Hos herdestammarna finns däremot ej ett spår av högaktning för kvinnan. Där härskar mannen. Detta mannens herravälde, patriarkatet, bar bevarats fram till vår tid. Låt oss taga de nomadiserande och boskapsskötande stammar, som f. n. finns i Rådssryssland: baschkirer, kirgiser, kalmucker. Kvinnans ställning är där i högsta grad beklagansvärd. Hon är ett bohag, mannens tillhörighet. Han köper henne på samma sätt som han köper en vädur och samtidigt gör han henne till ett stumt arbetsdjur, till sin tjänare, och ett verktyg för sina njutningar. Kalmuckiskan, kirgisiskan, Österns kvinna har ingen rätt att älska. Till äktenskapet köpes hon. Nomaden-beduinen, som vill veta, huru uthållig hans blivande hustru är i arbete, undersöker henne först genom att lägga ett glödande järn i hennes hand. Om arabens hustru, som han har köpt, blir sjuk, jagar han henne ur huset och anser, att han vårdslöst har kastat ut pengar på henne utan nytta. På Fidji-öarna hade mannen för icke länge sedan full rätt att äta upp sin hustru. Hos kalmuckerna kan mannen med full laglig rätt döda hustrun för otrohet. Men om hustrun slår ihjäl mannen, får man slita av hennes öron och näsa. Hos forntidens vilda stammar ansågs kvinnan i så hög grad som mannens tillhörighet, att hon måste följa honom t. o. m. i graven. Detta bruk existerade även i det forntida Ryssland och praktiserades för icke länge sedan i Indien: man brände kvinnorna på bål, på mannens grav. Denna sedvänja höll sig kvar hos Amerikas indianer, Afrikas negrer, de forntida invånarna i Norge och de slaviska nomaderna i det hedniska Ryssland, framförallt på stäpperna i söder, där det var bekvämt att leva av boskapsskötsel. Hos en hel rad stammar, negrerna t. ex., hos Asiens folk gäller för kvinnan ett bestämt pris liksom för ett får, ull eller frukt. Man kan lätt föreställa sig hur livet gestaltar sig för dessa kvinnor.

Om en man är rik, köper han sig några hustrur. Därigenom skaffar han sig samtidigt gratis arbetskraft och omväxling i sina sexuella njutningar. I Österlandet måste en fattiglapp nöja sig med en hustru, men den förmögnare klassen strävar efter att förse sig med ett stort antal hemslavinnor. Så har t. ex. konungen över den vilda aschantistammen sammanlagt 300 hustrur. Små furstar i Indien berömmar sig av att antalet hustrur hos dem uppgår till åtskilliga hundra. Samma förhållande råder i Turkiet och Persien, där dessa olyckliga kvinnor hos de rika har förvandlats till nöjesobjekt och hela sitt liv lever som eremiter i harem. Och i Österlandet råder ännu liknande förhållanden, ty där existerar ännu alltså det forntida hushållningssystem, där kvinnornas lott fått en prägel av tvång och slaveri. Men saken beror icke enbart av äktenskapet; formen för äktenskapet är alltid beroende av hushållningssystemet och den roll, kvinnan spelar däri. Därom kommer vi att tala i en särskild serie föreläsningar. Det förhåller sig så, att *alla kvinnans rättigheter*, både äktenskapliga, politiska och samhälliga, bestämmas alltid av hennes roll inom hushållningen.

Låt oss taga ett levande exempel. Hur sorglig och rättslös är icke kvinnans ställning hos baschkirer, kirgiser eller tatarer. Men bara baschkiren eller tataren flyttar över till staden och hustrun söker skaffa sig arbetsinkomst, så ser vi inför våra ögon, hur mannens makt över henne smälter ihop, faller samman och försvagas i praktiken.

Sålunda har vi sett, att kvinnans ställning hos tvenne samtidigt levande stammar skilde sig skarpt från varandra under de allra första skedena av mänsklighetens utveckling, då det existerade tvenne grundformer inom hushållningen, jordbruk med jakt och boskapsskötsel, också i förening med jakt. Där kvinnan fick på sin lott att vara huvudproducenten inom hushållningen, åtnjöt hon aktning och rättigheter, men där hennes arbete var av underordnad karaktär, råkade hon så småningom i en beroende och rättslös ställning, hon blev en tjänarinna och t. o. m. en slav under mannen.

Så småningom komplicerades hushållningssystemet genom utvecklingen av arbetets produktivitet och rikedomens anhopning. Urkommunismen och livet i kompakta stammar upphörde.

I stället för urkommunismen kom till makten ett hushållningssystem, grundat på privategendom och ökat byte, d. v. s. handel, och samhällets så småningom skeende uppdelning i klasser.

Hurudan kvinnans ställning då blev, därom skall vi tala nästa gång.

### **Litteraturanvisningar:**

1. *Bebel*: Kvinnan och socialismen.
2. *Engels*: Familjens, egendomens och statens ursprung.
3. *Tachtarev*: Skildringar ur den tidigaste kulturens historia.

## **Kvinnans roll inom den hushållning, som var byggd på slaveriet.**

### **Andra föreläsningen.**

Vi stannade förra gången, kamrater, vid den punkt i samhällsutvecklingen, där den övergår till det hushållningssystem, som är byggt på privategendom.

Urkommunismen sträckte sig över en tidrymd, som varade tusentals år och räckte betydligt längre än den följande perioden, då privategendomen kom till väldet. Kvinnan var föremål för aktning och vördnad under tusentals år, tack vare den roll, hon spelade inom hushållningen hos de fredliga jordbruksidkande stammarna.

Mödernheten härskade under långa tidrymder. Det har bevarats många legender och folksägnar där det förtäljes om den vördnad, som kvinnan åtnjöt, och om krigsstammarnas, amasonernas, bedrifter. Amasonerna skildras uti berättelser från Grekland, Östersjöländerna, Afrika, Böhmen och andra folk. I en berättelse talas det om att amasonerna räknade 20,000 ryttare, i en annan att de utgjorde ett ständigt hot för den tidens mäktigaste rike, det egyptiska. När romarna för cirka 2,000 år sedan företog ett fälttåg mot en jordbruksidkande och krigisk stam bland de gamla germanerna, ingrep kvinnorna i striden och jagade bort motståndaren. Och ännu i våra dagar utgöres härskarens livvakt i en av Dahomés vilda stammar i Afrika av ett beväpnat kvinnogarde. Hos kurderna, en kaukasisk stam, är kvinnorna berömda för sin krigiskhet och deltagar uti striderna.

Av allt detta framgår tydligt, att på vissa stadier av den ekonomiska utvecklingen var kvinnan icke blott producenten utan även krigaren. Detta framtvings av det trängande behovet att spanna den ännu svaga kollektivens alla krafter till gemensamt inbördes skydd.

Under denna tid omgavs kvinnan, som vi sett av föregående föreläsning, av vördnad och aktning: denna vördnad och aktning har sin upprinnelse däri, att hennes arbete är huvudproducentens. Samtidigt finns emellertid även andra boskapsskötande nomadstammar, där kvinnan intager en ofri ställning, men, innan denna ofria ställning blev en allmän regel, förflöt sekler, varunder kvinnans välde blev till en saga blott.

Men mannens förgrundsställning, patriarkatets och fadersrättens herravälde, segrar icke med ens. Kampen mellan de båda elementen varar sekler igenom. Därom berättar för oss folksägner. Särskilt klart avspeglar sig denna kamp uti sagorna om de olika hedniska gudomligheternas liv och strider.

I en av de grekiska sägner om den jättelike halvguden Herkules' bedrifter skildras huru han kom till ett land, där en krigisk amasonstam härskade. Han beslöt att göra slut på kvinnornas välde och befriade männen. I en annan saga förtäljes, huru gudarna dömde de kvinnliga invånarna i staden Athén att mista sina forna rättigheter därför att kvinnorna på sin tid hade begagnat sitt votum och benämnt staden efter gudinnan Athene och ej guden Poseidon.

I de germanska folkens berömda folksägner, i "Nibelungenlied", påträffas upprepade gånger en skildring av hur djärva krigare får kämpa med icke mindre krigiska sköna kvinnor, innan de får dem att underkasta sig och bliva deras hustrur. Den sköna konungadottern Brunhild kunde ej besegras uti envig av sin friare Gunther annat än genom list. Men, när hon trätt i äktenskap med honom, ger hon ej efter för honom utan inlåter sig på en ny envig, blir den segrande och hänger upp sin hjälte i taket men lägger sig själv lugnt att sova. Och i de ryska folksångerna har bevarats skildringar av hur kvinnan varit fri och jämställd med mannen icke blott uti hushållningen utan även på slagfältet. Och hon lämnade ej ifrån sig sin frihet utan strid. Kämpen Dobrynja Nikititsch möter på ett öppet fält "en farande ryttare, en stor kvinna", tydligen representant för en stam, där mödernätten ännu härskade. Dobrynja inlåter sig i strid med henne. Men hon fattar honom i hans lockiga hår och sätter honom i "en djup ficka" och förklarar, att hon skall gifta sig med honom blott för den händelse att han behagar henne.

Alla dessa sägner ger oss i levande bilder en skildring av den sekellånga kamp mellan faders- och mödernätten, som mänskligheten genomgick. Denna kamp avspeglade sig även i en ändrad religiös tro. Vilden, grottmänniskan, dyrkade jorden, den stora urmodern, ur vars sköte livet frambragts, tills hon genom ökad erfarenhet och därmed även vetande kom till insikt om, att jordens fruktsamhet även beror av medverkan från himmelen; giver himmelen regn och sol i rätt tid, blir det skörd, varom icke kan jorden ej ensam frambringa något. Liksom kvinnan utan mannens säd är ofruktsam, så kan jorden ej heller utan himlens väta och värme spira och grönska. Jorden är modern, himmelen fadern. Den gudomliga dyrkan av jorden började ersättas med en tillbedjan av solen, guden Osiris, Apollos, den ryske hedniska guden Jarilo.

Mödraväldet, kvinnans makt var stark, så länge samhällskollektiven var fast sammansvetsad genom likartade intressen, så länge kvinnan var huvudproducenten inom denna kollektiv med dess enkla hushållning.

Fadersrätten började växa sig stark, i och med att *privategdomen började utsöndra sig, det uppstod intressekonflikter* mellan de olika stammedlemmarna och ett trängande behov att hindra stammen från att falla sönder icke genom ett instinktivt medvetande om föreningsbandet uti den gemensamma härden, där den gemensamma modern härskade, utan genom den starkastes auktoritet. Huru återverkade då privategdomen på kvinnans ställning? Många anser, att kvinnans livegenskap och rättslösa ställning uppkom samtidigt som privategdomen infördes. En sådan åsikt är felaktig. Privategdomen bidrog till att göra kvinnan livegen endast där, varest

hon redan faktiskt hade förlorat sin betydelse uti produktionen under inflytande av den växande arbetsdelningen. Se t. ex. på en jordbruksidkande stam. Den vördnad och aktning, som där omger kvinnan, kunde blott hålla sig kvar så länge den förutvarande hushållningsformen icke började falla samman under trycket av de hopade rikedomarna och den växande arbetsdelningen. Jämsides med jordbrukarna, som utförde huvudparten av stammens försörjning, började på ett visst stadium av utvecklingen olika yrken att uppblomma och framträdde specialister inom olika grenar: krukmakare, garvare, vävare, krigare, offerpräster. Lantmannens arbete upphör att vara huvudkällan för stammens existens. Jämsides med detta arbete börjar hantverket växa upp och blomstra. Men, där yrkena utvecklas, uppstår med nödvändighet även byte, handel, m. a. o. jakten efter vinst. Krukmakaren, som förstår att modellera en lerkruka, strävar efter att bevara för egen räkning rätten till produkten av sitt arbete och därmed även vinsten av själva bytandet. Jordbrukaren å sin sida strävar efter att först komma i besittning av krukmakarens alster för minsta möjliga antal korn. Man strävar sålunda icke längre eller att fylla stammens behov, såsom fallet var under urkommunismen, utan jakten efter vinst blir den verkliga drivkraften uti hushållningen.

På detta stadium av utvecklingen får krukmakarens, garvarens, vävarens arbete högre värde än jordbrukarens.

Jordbrukarens arbete börjar betraktas som mindervärdigt icke därför, att det har upphört att vara huvudkällan för samhällets existens, utan därför att det kräver större insats av arbetsenergi. Den stam, som är rik på hantverk, överlåter jordbruksarbetet till de i krigen tagna slaverna. Hurudan blir då kvinnans ställning inom hushållningen under ett sådant sakernas tillstånd? Kan aktningen bevaras för henne, om den huvudgren av hushållningen, jordbruket, som på sin tid befäste aktningen och vördnaden för kvinnan, nu betraktas som ett mindervärdigt arbete, som en slavernas lott? Historien lämnar oss ett levande exempel som svar på denna fråga. I Egypten, ett av den antika civilisationens mest betydande riken (för 5-6 tusen år tillbaka var Egypten en synnerligen mäktig stat), i ett land med oerhörda rikedomar, med de berömda pyramiderna och andra gigantiska byggnader, med stormrika städer, i ett land, som omfattade väldiga vidder och länder, som härskade över en hel rad av kolonier, som ägde en högt utvecklad industri, vetenskap och konst, i ett land, där de första astronomiska lagarna upptäcktes, i detta sagolikt mäktiga Egypten härskade länge rester av kvinnornas forna herravälde, av matriarkatet.

Vid samma tid som kvinnan i hela den övriga världen t. o. m. i sådana högt stående kulturländer under den hedniska antiken som Grekland eller Rom, var trålbunden och rättslös, var hon i Egypten relativt fri och likberättigad.<sup>1</sup>

Hur skall då detta förklaras? Jordbruket var under långliga tider huvudkällan till det egyptiska folkets välbefinnande. På de fruktbara översvämmade stränderna av den vattenrika Nilfloden blomstrade jordbruket såsom i intet annat land vid denna tid. Den stam, som slagit sig ned i Egypten, idkade jordbruk. Men vi vet redan av den föregående föreläsningen, att hos de jordbruksidkande stammarna var kvinnan huvudproducenten på det tidigare stadiet av deras ekonomiska utveckling. Den roll, som kvinnan spelade i Egyptens hushållning, gav henne rättigheter och privilegier, som bevarades många sekler trots t. o. m. utvecklingen av privategendomen och trots kastbildningen. Sedermera, då hantverket och handeln utvecklades, var det ej längre jordbrukarna utan hantverkarna, och köpmännen, som satte sin prägel på levnadskaraktären i landet. Varför? Av vilken orsak? Anledningen var den, att handelsmannens eller hantverkarens yrke var förmån-

<sup>1</sup> Den grekiska historikern Herodotus, som skrev för 2500 år sedan, berättar, att i Egypten erhöill hustrun vid äktenskapets ingående makt över mannen, och denne förband sig att underordna sig henne. De unga kvinnorna erhöill sin hemgift ej från fadern utan från modern. Underhållet av äldre föräldrar ålåg icke döttrarna utan sönerna. Den egyptiske självhärskaren, faraonen, stod enligt lagen under sin moders förmynderskap.

ligare och gav större vinst än jordbrukarens arbete. Och när man, samtidigt som privategendomen fick fast fot, till grundval för hushållningen lade strävan efter vinst och ej uppnåendet av de nyttigheter, som behövdes för kollektivens liv, för befolkningen, så kom jordbruksarbetet på slavernas lott. Jordbrukarens arbete blev värdelöst. Men det är karaktäristiskt, att kvinnan, som förut var huvudproducenten inom de jordbruksidkande egypternas hushållning, samtidigt förlorade sin forna aktning och vördnad uti Egypten. Endast kvinnorna i en äldre, mera ansedd stam, en speciell kast, de som först hade bosatt sig där, förblev i besittning av sina rättigheter. Kvinnorna från de övriga befolkningsskikten — bortsett från slaverna — från köpmans- och hantverksståndet, var lika rättslösa och förtryckta som i andra stater vid denna tid.

Vi har mera detaljerat dröjt vid Egypten, eftersom det egyptiska väldet utgör ett synnerligen typiskt exempel på, hur kvinnans rättigheter bestämmes av hennes roll inom hushållningen och att de bevarats betydligt längre hos del folk, där hon på sin tid spelade rollen av huvudproducent inom hushållningen, t. o. m. vid övergången från urkommunismen till det hushållningssystem, som var grundat på privategendom.

Ägoprincipen skulle i och för sig icke kunnat trälbinda kvinnan, om hon ej vid denna princip införande redan hade förlorat sin betydelse att vara den, som i första hand sörjde för stammens livsbehov. Men privategendomen och klassindelningen bidrog till att skapa sådana betingelser och former för hushållningen, att kvinnans roll i produktionen därvid reducerades till det rena intet.

Kvinnans underkastelse står i samband med arbetets fördelning efter kön, varvid det mest produktiva arbetet föll på mannens lott och det underordnade arbetet på kvinnans. Och ju skarpare en sådan delning genomfördes, med desto större nödvändighet blev kvinnans livsegenskap ett fullbordat faktum.

Rent formellt stadfäste privategendomen den process, varigenom kvinnan undanträngdes från det produktiva arbetet och som tog sin början redan hos de stammar, vilka levde under urkommunistiska betingelser (t. ex. stammar, som levde av boskapsskötsel). Men även om man omöjligt kan betrakta privategendomen som den ursprungliga anledningen till den olikartade ställningen inom kollektiven, bidrog likväl förefintligheten av privategendom direkt till att befästa denna olikhet och skärpa kvinnans beroende och livegenskap.

Privategendomen ledde framförallt till att enskilda hushåll bröts ut ur stammens gemensamma enhetliga hushållning. Förefintligheten av självständiga utbrutna hushållsenheter medverkade till att befästa familjens slutna form. I denna hushållsenhet, i denna individuella, isolerade familjehushållning skedde ytterligare arbetsdelning. På kvinnans-moderns lott föll naturligtvis rollen att bevara den husliga härden, men alla produktiva arbetsfunktioner utomhus utfördes av familjens manliga medlemmar.

Privategendomen, som möjliggjort förefintligheten av familjehushållning, hade även medfört kvinnans förslavande på grund av det inskränkta och föga produktiva arbetet vid skötseln av hushållet. Ur nationalekonomisk synpunkt och med hänsyn till produktionens utveckling sjönk och förminskades betydelsen av det kvinnliga arbetet och befästes åsikten om kvinnan som en varelse utan eget värde, som ett bihang till skaparen av rikedomarna, den verkliga producenten av de nya värdena — mannen.

Spaden, krukmakarens verktyg, kvarnstenen, som kvinnan först tog upp från marken och formade rund för att därmed mala föda åt de små barnen, överflyttades från kvinnans idoga händer till mannens händer. Fälten upphörde att vara det område, där kvinnan styrde och ställde. Hennes fria, obundna liv under bar himmel avbröts. Under långa tidrymder, tusentals år, fann sig kvinnan



undanträngd från produktivt arbete, innesluten inom hemmets väggar. Där fick hon underhålla elden vid härden, icke för hela stammens räkning, icke som en gemensam moder, utan blott som sin mans och herres hustru och tjänarinna, fick spinna, väva och förse familjen med kläder, laga mat . . . . Bearbetningen av linet och hampan har visserligen ända till våra dagar förblivit ett företrädesvist kvinnligt arbete även i ett bondhushåll. Men denna gren av arbetet spelar alltid i lantushållningen blott en underordnad och andrahands- men ej en grundläggande roll.

Med dessa reservationer och med föregående föreläsnings grundteser i minnet skall vi övergå att betrakta kvinnans ställning på nästa stadium av den ekonomiska utvecklingen. Vi övergår till tiden för 2500 år sedan. Vi påträffar i den antika, d. v. s. forntida förkristna världen icke längre vilda stammar med svaga ansatser till kultur utan fullt utvecklade stater. Det är betydande och mäktiga krigarstater med privategendomen som en fast institution, med väl utvecklad handel och hantverk, och med starkt markerad klasskillnad. Det ekonomiska systemet är det privategendomrättsliga, byggt på slavarbete; systemet är en övergångsform från naturalhushållningen till den alltmera utvecklade byteshushållningen. Den första kapitalackumuleringen kommer till stånd i sin ursprungligaste form.

Vilken roll spelade då kvinnan under detta skede i den ekonomiska utvecklingen, och vilka rättigheter hade hon i de forntida hedniska republikerna i Grekland, Rom och den fria staten Kartaga? Under denna period av historien kan man ej längre tala om kvinnans roll inom produktionen och om kvinnans rättigheter i samhället. Man måste först avgöra, vilken klass, vilket befolkningsskikt kvinnorna ifråga tillhör. Den forntida världen delades på högstadiet av sin ekonomiska utveckling i tvenne skarpt åtskilda klasser: de fria medborgarna och slavarne. Blott de fria medborgarnas arbete uppskattades, även om slavarne utgjorde de förnämsta anskaffarna av existensmedlen, bröd och andra förnödenheter.

Tu större tjänster de fria medborgarna gjorde den nya samhällskollektiven, den organiserade staten, desto större vördnad och aktning åtnjöt de. Allra mest värderade var statens styresmän, de som förstod att hålla kollektiven i lydhet, att införa ordning och reda i samhällsorganisationen. Därefter kom krigarna. De minsta rättigheterna åtnjöt köpmän och hantverkare, och slavarne var fullständigt rättslösa, trots att det var förnämligast de, som skapade rikedomerna. Hur kunde det komma sig, att de, som gjorde kollektiven den största nyttan och som därför under urkommunis- mens tid skulle hedrats mest, nu var de mest föraktade av alla föraktade? Hur kunde detta ske? Till införandet av denna abnorma företeelse bidrog den omständigheten, att principen om *privategendomen* och *handeln* blev allmänt fastslagen. Slavarnas arbete uppskattades ej men väl resultatet därav. Den godsägare fick stort anseende, som förstod att effektivt organisera slavarne, att hålla dem i ordning, att pressa ur dem hela det antal nyttigheter, som behövdes för befolkningen. Man uppskattade den vinst, som slavägaren drog av slavarne.

I stater med hög kultur såsom Rom och Grekland finner vi vid tiden för deras högsta blomstring kvinnan rättslös och fullständigt beroende.

Men även i Grekland har en gång kvinnans ställning varit en annan, det var i den grå forntiden, då de stammar, som bodde där, levde i små stammar och icke kände vare sig privategendom eller statsmakt. Grekerna var i själva verket ett folk av jordbruksidkare och herdar. Denna en gång så blomstrande halvö, som är sönderskuren av hav med varmt vatten och utrustad med fruktbara, måleriska bergskedjor, hade ett klimat och ett geografiskt läge, som föranledde grekerna att tidigt övergå till en sammansatt form av hushållning. Jordbruket var icke kvinnornas enda sysselsättning, ty där förekom en intensiv form av boskapsskötsel, herdeväsendet, varvid man klippte fåren, spann ullen och vävde, vilket krävde kvinnornas medverkan.

På Homeros' tid, vilken samlade de poetiska skildringarna ur de gamla grekernas liv, deltog kvinnorna och flickorna i det produktiva arbetet jämsides med männen och åtnjöt om icke jämlikhet så dock en relativt stor frihet.

Huruvida det fanns matriarkat i själva Grekland, är svårt att säga. Men den omständigheten, att denna stam alltifrån de tidigaste utvecklingsskedena, livnärde sig på en kombination av näringsgrenar föranleder oss att tro, att matriarkatet i själva Grekland kanske aldrig nådde den utveckling som i Egypten och andra rent jordbruks-ldkande stammar. Men den betydelse, som grekerna i forntiden tillmätte kvinnan, har lämnat spår efter sig i deras religion.

Sålunda dyrkade grekerna särskilt fruktbarhetens gudinna, benämnd Demeter — märk väl, just fruktbarhetens och icke helt enkelt jorden, såsom vildarna gjorde under mera avlägsna tidrymder —. I gudinnan Athene dyrkade grekerna den kvinnliga visheten, som hade lärt människorna hantverk samt konsten att spinna och väva. Gudinnan Athene, m. a. o. den forntida kvinnan, tillskrev grekerna uppfinningen av vikterna och olivodlingen. Även i andra hedniska religioner återspeglas kvinnans roll i hushållningen på den tiden, så t. ex. dyrkade norrmännen i forntiden gudinnan Idun, som planterade och beskyddade äpplena.

Rätten personifierade grekerna icke genom domaren, mannen, utan gudinnan, kvinnan, vilket visar, att fordom avgjordes tvister och tråtor av familjens överhuvud, kvinnan, modern. Uppfinningen av elden tillskrev romarna gudinnan Vesta, och de rena och oskyldiga vestalska jungfrurna var skyldiga att underhålla dess heliga låga. Men detta bekräftar ytterligare riktigheten av de lärdes antaganden, att kvinnan först förstod att lägga elden under människans väld genom att göra den till sin tjänare. I den grekiska religionen och sagorna finns ett synnerligen stort antal exempel på kampen mellan möderne- och fadersrätten, vilket talar för att även de stammar, som bebodde Grekland, hade genomgått en viss period, då kvinnan-modern och huvudproducenten inom hushållningen stod i spetsen för stammen.

På Homeros' tid åtnjöt kvinnan rättighet att närvara vid de allmänna gästabuden, och inom äktenskapet rådde kärlek och inbördes aktning. Männen umgicks artigt och vänligt med kvinnorna och visade dem tecken på uppmärksamhet och aktning, men det var inte ens tal om någon mödernerätt.

Däremot berättar Homeros, hur sonen till Penelope, som var ett verkligt mönster för en trogen hustru åt sin spårlöst försvunne man, vilken hon tåligen väntade många år, ansåg, att hans vördade mammas rätta plats icke var bland de kalasande gästerna utan i kvinnornas rum vid de husliga sysslorna. Redan under den homeriska epoken fanns ett formligt äktenskap, privategendom och separata enfamiljshushåll. Det är sålunda icke underligt, att grekerna under denna ekonomiska period började predika för kvinnorna om ”familjedygden” och förelade dem att överse med mannens förbindelser utom äktenskapet. Mannens förbindelser ökade ju icke familjemedlemmarnas antal och betungade icke husets herre med bekymmer om något överflödigt barn. Konung Priamos' gemål, Hekuba, klagade bittert över att vara fjättrad vid hemmet, vid sin makes portar, som en ”bandhund”.

Men Homeros skildrar dessutom grekernas liv under den förhistoriska epoken. Det är också av stor vikt för oss att nu dröja vid kvinnans ställning i den grekiska staten under den utvecklingsform, som är grundad på privategendomen och slavarbetet. Under denna för den grekiska kulturen så blomstrande period, då de praktfulla, över hela världen berömda templen blev byggda, då bildhuggarna skapade sina odödliga statyer av Venus och Apollo, då de grekiska städerna vimlade av en brokig skara av köpmän från alla länder, då hantverket blomstrade, då filosof skolorna skapades och de första vetenskapsmännen uppmurade vetenskapens fundament,

under dessa för Grekland så glänsande tider förlorade kvinnan alla sina forna rättigheter och privilegier. Hon blev faktiskt en slav under sin man, sin herre.

Jämlikhet mellan könen existerade under denna tid blott för slaverna. Men vilken jämlikhet? Jo, under allmän rättslöshet, ofrihet och förtryck, under allmänt oavbrutet tungt och tröttande arbete, ständig hunger och allmänna lidanden. Slavernas svåra belägenhet hade sin logiska upprinnelse i denna samhällsgrupps rättslösa ställning. Den stod i samband med deras sociala ställning. Att de grekiska kvinnorna, som var medborgare uti de fria, kulturellt högtstående grekiska republikerna, var rättslösa och förtryckta, hade däremot en annan orsak, en annan anledning. I jämförelse med slavinnorna åtnjöt visserligen den kvinnliga medborgaren i Athen och Sparta, hustrun eller dottern till en fri och rättsmedveten medborgare, rättigheter och t. o. m. privilegier. Men dessa rättigheter och privilegier gällde icke henne personligen; hon fick dem som en reflex från mannen. Själv betyder hon som personlighet, som människa, som medborgare ingenting. Hon är blott ett bihang till mannen. Hela sitt liv står hon under förmynderskap, först faderns, sedan mannens. För henne finns ej rum på alla de glada fester, varpå Greklands offentliga liv var så rikt. Fjättrad som hon var vid hemmet genom äktenskapet kände det fria Greklands, Roms och Kartagos kvinnliga medborgare blott den trånga familjehushållningen. Henne tillkom det att spinna, väva, baka bröd och hålla uppsikt över husets tjänstefolk och slaverna. Den som var mera förmögen slapp även ifrån dessa plikter. Hon tillbragte hela sitt liv i enformighet och avstängd från all verksamhet i livet, i kvinnogemakens (gynaikeion) kvava atmosfär, av samma slag som de vindsrum, där många århundraden senare de ryska adelsfruarna och jungfrurna levde som eremiter. Hon var klädd i saffrangula kläder, sminkad vackert röd och försedd med moderna sandaler, såsom satirikern Aristofanes ironiskt beskriver henne. Hon lever av mannens och slavernas arbete. Själv är hon en parasit. Det är icke underligt, att hela hennes bestämmelse i mannens ögon mynnar ut i att alstra efterkommande. Man uppfostrar henne ”för hemmet”. Kvinnan skall vara ”dygdig”, mindre veta, se och höra. Den kvinna står högt i kurs, som man minst talar om vare sig som dålig eller t. o. m. som god. Vid otrohet kan mannen sälja henne som slav. Tillika skaffade sig de äkta män, som tröttnade på sina tråkiga dygdemönster till hustrur-honor, älskarinnor vid sidan om, och i Grekland blomstrade vid sidan om det lagliga engiftet en olaglig men av alla erkänd polygami i sin speciella form: ”en laglig hustru för att föda barn och sköta om huset, en frilla-slavinna för att tillfredsställa lustarna och en hetär (älskarinna) för de andliga och själsliga njutningarna.”

Den kvinnliga medborgaren i det fria, upplysta och kulturellt högtstående Grekland, som var stolt över sina rikedomar och sin prakt, hustrun till den fria medborgaren i den grekiska eller romerska republiken var själv icke mindre rättslös och beroende än de slavar och trälar över vilka hon förde kommandot i sin mans namn. Negressen av balondastammen, som levde i en bamburörshydd, var friare och mera likberättigad än grekinnan, som bodde i marmoralats.

Vad var då anledningen till detta? Var ligger förklaringen till kvinnans rättslöshet vid ett allmänt ekonomiskt och kulturellt uppsving? Förklaringen är enkel, kamrater, och jag ser den redan på edra läppar. Negressen av balondastammen är sysselsatt med produktivt arbete för kollektiven. Men om kulturgrekinnan utför något arbete, så rör hon sig blott inom den trånga sfär, där plikterna mot hemmet och familjen rymmes. På ett tidigare stadium av den ekonomiska utvecklingen var hon en för kollektiven värdefull arbetskraft, men nu övergår hon tack vare privategendomen och den på slavarbete grundade produktionen till att blott och bart vara ett verktyg för födande av laglig avkomma.

Bemärk sålunda, kamrater, att varken i det högt upplysta Grekland eller i det mäktiga Rom med dess vidsträckta kolonier eller i den rika och fria staden Kartago åtnjöt ens den fria klassens kvinnor några rättigheter eller något oberoende.

Bemärk samtidigt, att i Grekland, där mödernerätten var svagt utvecklad, befästes tidigt fadersrätten, patriarkatet, och kvinnans beroende, underordnade ställning nådde sin höjdpunkt. I den romerska republiken fanns däremot rester av matriarkatet t. o. m., då Rom var världens mäktigaste rike, där privategendomen hade erhållit full stadfästelse i den väl utbildade statliga lagstiftningen och där likaledes det produktiva arbetet ålåg slaverna, och kvinnan, den romerska matronan, omgavs med en viss aktning och vördnad. Medborgaren trädde åt sidan för henne. I hemmet erkände man hennes auktoritet. Modern uppfostrade barnen.

Hur skall man förklara detta? Jo, den stam, som grundlade det romerska riket, var jordbruksidkande. Matriarkatet hade där djupa rötter i det förflutna, och minnet därav påverkade samhällets åsikter och sinnelag även under de senare utvecklingsskedena.

I Grekland fanns däremot vid sidan av de osjälvständiga honorna, de dygdiga hustrurna-parasiterna, ett särskilt stånd av fria och oberoende kvinnor, de s. k. hetärerna, stormännens i Grekland frillor eller mätresser.

Hetärerna var antingen av någon person lösköpta slavinnor eller fria medborgarinnor, som djärvt överträdde den dåtida äktenskapliga moralens fastställda grundsatser. Många av dessa hetärens namn har förts till historien, Aspasia, den lysande athenske statsmannen Perikles' väninna, Lais, Fryne, Lamia. Dessa utmärkte sig för hög bildning, intresserade sig för vetenskap och filosofi, deltog i politiken och utövade inflytande på statslivet. De ärevördiga och dygdiga familjekvinnorna föraktade dem och undvek dem, men männen sökte gärna deras sällskap.

Den tidens filosofer, tänkare och lärde befryndade sig med dem, fann i dem intelligenta lärjungar och inspirerades av de stundom nya tankar, som uttalades av de högt bildade hetärerna. Flera samtida omtalar den berömde filosofen Sokrates' vänskap med Aspasia och de utmärkta tal av politisk karaktär, som hon höll.

Fryne inspirerade den store bildhuggaren Praxiteles.

Hetären Lamia, som levde omkring 500 år före vår tideräknings början, spelade en aktiv roll i sammansvärjningen mot de dåvarande tvenne tyrannerna, som tillskansat sig makten i republiken. När hon och hennes kamrater blivit fängslade som frihetens djärva försvarare, och man lät henne undergå en grym tortyr, bet hon av sin tunga för att icke förråda sig och spottade ut den i ansiktet på domarna.

Förefintligheten av hetärer vittnar om att kvinnorna redan på den tiden strävade efter att komma ur den kvalmiga fångenskap, som deras beroendeställning innebar. Men hetärerna saknade det viktigaste och mest grundläggande för att de skulle kunna nå sitt mål, de var ej bärare av något produktivt arbete. Därför var de ur folkhushållningens synpunkt lika mindervärdiga som de grekiska och romerska medborgarnes outvecklade och föga bildade dygdemönster till hustrur och husvärdinnor. Den frihet, som de tillkämpat sig, var byggd på lösan sand: den fortfor att i materiellt avseende vara beroende av männen.

I Grekland fanns också enstaka kvinnor, som blev ryktbara på konstens, vetenskapens och filosofiens område och som strävade efter att förkovra den mänskliga kulturen, att bringa något i vetandets eller konstens skattkammare.

Den grekiska skaldinnan Sapfo skapade en hel skola av lärjungar och efterföljare; den djärva första kvinnliga läkaren Agnodike, som klädde ut sig till man, genomgick en hel kurs i medicin och började behandla sjuka. I Alexandria fanns en lärd kvinnlig professor och filosof, Hypatia, som var en stor skönhet och vars tal lärde och intresserade från världens alla fyra hörn samlades för att åhöra. Hon fick ett tragiskt slut, blev söndersliten av en okunnig folkhop på anstiftan av

avundsjuka och illasinnade kristna präster under kristendomens första århundrade. Alla dessa är vackra och kraftfulla kvinnliga gestalter. De visa vad kvinnorna förmår, om man ej dödar deras förstånd, själ och hjärta och fjättrar dem i den husliga härdens kvava atmosfär. Men dessa enstaka djärva kvinnor har gått förlorade i den allmänna kvinnliga parasitismens (dagdriveriets) djup. De var undantag och kunde icke ändra förhållandena för kvinnan, då hennes roll i folkhushållningen reducerades till ett intet. Kvinnorna kände mycket väl särskilt efter den allmänna kulturens och upplysningens tillväxt trycket av sin rättslösa ställning. Enstaka gjorde försök att komma ut på en självständig väg, men den stora massan stannade kvar som hushållets, familjens och mannens slavar.

Det är karaktäristiskt, att kvinnorna med en verklig instinkt anade, att det individualistiska hushållningssystemet, privategendomen och det legala äktenskapet utgjorde de förnämsta hindren, som stod i vägen för kvinnans befrielse.

I en av den berömde grekiske författaren Aristofanes' komedier, "Den kvinnliga folkförsamlingen", förlöjligas kvinnorna, för att de vill införa nya ordningar och taga statens styrelse i egna händer. Det intressanta därvid är, att hjältinnan i komedien, Praxagora, föreslår införandet av framförallt egendomsgemenskap.

"Jag fordrar", säger Praxagora, "att allt skall vara gemensamt, att allt skall tillhöra alla, att det icke mera skall finnas vare sig rika eller fattiga, att några icke skall härska över väldiga fält, samtidigt som andra blott äger en liten bit jord, som knappt är tillräcklig för begravningen. Kvinnan skall vara allmän egendom, och låt var och en alstra barn med vem hon vill". Detta var kvinnornas protest mot privategendomen, tvångsäktenskapet och kvinnans undertryckta ställning. Denna protest fanns till omkring 400 år före vår tideräknings början, d. v. s. för nära 2500 år sedan. Och den har tydligen varit så allmänt spridd och drömmen om den kommunistiska organisation, som lovat rädda kvinnorna ur deras fullkomligt rättslösa tillstånd, så ständigt upprepade, att den talangfulle satirikern under denna tid, Aristofanes, kunde åskådliggöra densamma uti allmänt kända och förståeliga gestalter i sin komedi.

Kanske hade de folkliga traditionerna om ett lyckligt förflutet för kvinnan, förbundet med urkommunismens tider, förmått Greklands kvinnor att söka en utväg ur sitt rättslösa tillstånd i den kommunistiska organisationens ideal.

I varje fall hade Greklands kvinnor rätt däri, att utan en radikal omstörtning av det grekiska samhällets grundvalar, vars välfärd var grundad på klassvälde och slavarbete, kunde kvinnans ställning ej förändras.

Enstaka djärva kvinnors försök att rädda de stora kvinnomassorna från såväl fysiskt som husligt slaveri var resultatlösa.

Det förgick mer än tjugo sekler, innan Praxagoras, hjältinnans i Aristofanes komedi, drömmar kunde bli verklighet. Och nu med Ryssland som ett levande exempel ser vi, att Praxagora hade rätt, då hon trodde, att kvinnans verkliga frigörelse var möjlig blott genom kommunism, frihet och allmän likställighet.

### **Litteraturanvisningar:**

*Buseskul:* Kvinnofrågan i det forntida Grekland.

*Lily Braun:* Kvinnofrågan.

*Schaschkov:* Kvinnans historiska öden.

*A. Bebel:* Kvinnan och socialismen.

## Kvinnan under den slutna naturalhushållningen.

### Tredje föreläsningen.

Föregående samtal slutade vi, kamrater, med frågan om kvinnans ställning i de antika hedna-rikena, där det redan härskade privategendom, handel och hantverk och där arbetet bar prägel av ofrihet och slaveri. Jämsides med slavarbetet fanns visserligen även ansatser till fria hantverk, men själva grundvalen för folkhushållningen utgjorde produktionen förmedelst de ofrias arbete. Kvinnan, som var förvisad till hemmet, förlorade så småningom all betydelse uti folkhushållningen och upphörde att vara "arbetsenheten", som på det ena eller andra sättet bidrog till statens och samhällets välbefinnande.

Hennes roll inskränktes till att vara antingen "honan", som födde mannen efterkommande eller ett medel för mannens njutningar, i grövre form representerad av frillan-slavinnan och i förädlad gestalt av hetären. De rådande ekonomiska förhållandena förvandlade kvinnorna till parasiter i samhället.

Och slavinnorna, de ofria, levde blott för dagen och utanför det erkända samhällets gränser; de dignade under arbetets tyngd och delade sina rättslösa kamraters, slavernas lott. Men huru mycket slaven än uträttade och huru mycket han än ansträngde sig, uppskattades icke hans arbete och hans lott som den verkliga producenten till folkets rikedom förbättrades icke.

Det var ej arbetet, som värderades, utan inkomsten, vinsten. Men i den gamla hednavärldens sköte uppstod så småningom den första proletärklassen. Klasskampen blossade upp. Och forntidens stater söndersläts av denna kamp, ruinerades genom sitt eget ofullkomnade produktionssystem, som var byggt på det synnerligen improduktiva slavarbetet, upplöstes så småningom, försvagades och gick under det ena efter det andra.

Den antika världen avlöstes av nya folk med ett annat ekonomiskt system och en annan hushållningsform. Vi lämna de antika civilisationernas värld, Egypten, Grekland, Rom och övergår till tidsrymder, som ligger oss betydligt närmare, till den s. k. medeltiden, för 800-900 år sedan.

Under denna period av mänsklighetens liv härskade uti hela Europa naturalhushållningens system, som var byggt icke på slavernas och ofrias arbete såsom i den antika världen utan på de livegna böndernas arbete. Jordbruks-idkare och bönder avlämnade under detta system icke längre hela resultatet av sitt arbete till sin herre, godsägaren, utan en del av dem förvärfvade nyttigheter gick till förbättrande och höjande av den livegnes hushållning. Den livegne betalade godsägaren en naturaskatt eller utförde åt honom en arbetsplikt. Men en del av produkterna stannade hos honom, och dem kunde han fritt byta ut, i den mån det existerade byte och handel och en nödvändighetsvara var tillgänglig. På bytesplatserna uppstod marknader mellan bönderna, och ur marknaderna utvecklade sig så småningom ständiga bytes- och handelsplatser, städer. I den mån städerna låg på godsägarens mark, ansåg han sig som herre även över dem och tog upp gårdar av dem.

Men det fanns även fria städer, som hade förmått befria sig från bojarernas eller riddarnas välde såsom våra gamla fria städer Novgorod, Pskov.

Det uppstod tre klasser, tre grupper inom befolkningen: godsägare, bönder och borgare. Huruvida det då kvinnans ställning under medeltidens blomstringsperiod på 900--1300-talen?

Kvinnans ställning var högst olika beroende på vilken klass hon tillhörde, och inom varje klass för sig bestämdes den helt och hållet av samma grundfaktor, hennes roll i produktionen.

Vi stannar först vid den besuttna adels- och bojarklassens levnadsförhållanden. Under

feodalismens blomstringsperiod, d. v. s. godsägarnas, jordägarnas och adelsmännens maktskede, 900-1300-talen, vilade det ekonomiska samhällslivet på naturalhushållningen, m. a. o. allt som den adlige godsherren, den feodale ägaren till de väldiga godsen och de livegna bönderna, behövde, allt detta producerades genom de livegnas och tjänarnas ansträngande arbete inom godsets område. Handeln och bytandet var ännu svagt utvecklade. Krönikorna har bevarat åt oss en beskrivning på livet och hushållningen under denna tid. I hushållningens centrum låg den feodala godsägarens borg. Han betjäntel av livegna bönder. Allt, varav borgen med sina talrika invånare, medlemmarna av borgherrens familj, hans släktingar, gäster, tjänstefolket, vakterna och krigarna hade behov, producerades inom borgens råmärken. De livegna bönderna betalade arrende genom att till borgen eller den ryske bojarens herrgård leverera råvaror, hudar, kött, säd. Råvarans bearbetning utfördes i själva borgen. Men godsägarens, feodalherrens hushållning var komplicerad, och i spetsen för densamma måste därför stå en god organisatör. Vem var då i allmänhet denne ekonomiske organisatör uti Frankrikes, Tysklands och Englands medeltidsborgar? Var det godsägaren, feodalherren, riddaren själv? Nej, familjeöverhuvudet var vanligen sysselsatt med krig eller stråtröveri. Den mycket invecklade naturalhushållningen, borghushållningen, lämnades i händerna på hans hustru. Hon såg efter så att bönderna i tid betalade sina gårdar till godsägaren, under hennes uppsikt bereddades förråden av lärft och andra vävnader, klipptes till kläder, syddes stövlar, smiddes hjälmar, varmed icke blott medlemmar av familjen utan även krigsfolket utrustades; på henne vilade omsorgen att göra i ordning förråd av livsmedel för vintern och i händelse av borgens belägring; i borgens källare förvarades tunnor med vin och öl i tusenlittersvis<sup>1</sup> och magasinerna var formliga nederlagsplatser för manufakturer; under borgfruns uppsikt arbetade skräddare, skomakare, smeder och andra mästare, vävdes fint kläde och grovt linne, knypplades spetsar, maldes mjöl och gjordes i ordning förråd för vintern. Allt som användes i borgen både av husbondefolket och tjänarna, av den talrika tjänstepersonalen, krigsfolket och gästerna, allt måste förfärdigas med egna krafter. Det fanns ingenstades att köpa. Även om köpmannen som en sällsynt och efterlängtd gäst tittade in ett ögonblick i borgen, så handlade han vanligen blott med utländska varor och lyxföremål: österländskt siden, bågare av facetterat venetianskt glas, dyrbara vapen och ädelstenar.

Ställningen för den härskande klassens kvinnor var under denna tid tvåfaldig. Å ena sidan åtnjöt borgfrun, godsherrens hustru, en viss aktning och erkännande som produktionens organisatör. Enligt tysk, engelsk och fransk lag ärvde feodalherrens hustru efter hans död titeln och rätten till hans egendomar.

I början av 1100-talet fastställdes i England, Flandern, Burgund och Kastilien i lag kvinnans feodala arvsrätt.

Denna företeelse framkallades genom förminskningen av antalet direkta manliga arvtagare till titlar och egendom efter de blodiga korstågen. De medeltida krönikorna överflödar av lovprisningar över feodalgodsens kloka och människovänliga kvinnliga styresmän. När Aputaniens härskarinna, Eleonora, ingick äktenskap med den franske konungen, sörjde hela folket efter henne. Krönikorna berättar, att Eleonora vårdade sig om sina undersåtar, sökte underlätta handeln genom att befria den från alltför betungande tullar, utfärdade lagar om självstyrelse för städerna, som skyddade dem mot godsägarnas godtycke och utövade barmhärtighet mot ”de mindre lottade”. Om Anna av Bretagne yttrar sig både krönikorna och folksägnen berömmade. Den hedniska furstinnan Olga, den första furstliga person, som i Ryssland antog kristendomen, gäller i folkminnet som en vis härskarinna.

<sup>1</sup> Eg. hundratals vedro; i vedro = 12,29 l. Övers.

Enligt den fornfranska rätten övergick t. o. m. faderns makt över familjen till modern i händelse av mannens död eller frånvaro. Hon ansågs som förmyndare för sina barn. Liksom sina män, de regerande grevarna och furstarna, skipade kvinnorna av de mera framstående ätterna lag och rätt. Till och med klosterföreståndarinnorna åtnjöt domsrätt. Krönikorna berättar, hur domsrätten gick i arv, t. o. m. till de unga, flickorna uti en frejdad ätt. Kvinnorna satt, klädda i domstolshattar, vid sidan om domarna uti den tidens domstolar.

I händelse av den furstliga godsägarens frånvaro ställdes under hans hustru icke blott de livegna utan även de mindre godsägarna, som var beroende av feodalen, de s. k. vasallerna, låntagarna. Hustrun var skyldig att upprätthålla ättens, vapensköldens heder. På festerna och riddarduellerna, tornerspelen, som var en omtyckt förströelse för den tidens förnåma värld, intog kvinnorna hedersplatsen. De fick mottaga en översvallande hyllning från riddarna. Man sjöng deras lov uti trubadurernas och minnessångarnas, den tidens sångares, visor. "Kvinnans försvar" var varje riddares plikt. Mötte riddaren en kvinna, steg han av hästen. Varje riddare hade en "sitt hjärtas dam", som han beundrade på avstånd utan att våga hoppas på att få sina känslor besvarade. Alla dessa hedersbetygelser avgavs naturligtvis blott för den förmögna klassens kvinnor och sådana med adligt blod. Kvinnorna från andra befolkningslager togs ej med i räkningen. Riddarens hedersbetygelser och plikter utsträcktes ej till dem.

Men jämsides med det erkännande, som tillkom kvinnan såsom representant för adelsståndet, där hennes organisatoriska roll uti borghushållningen bidrog till att stärka feodalherrens makt, tog man ej alls någon hänsyn till hennes rättigheter som personlighet, som människa. Den allsmäktiga hertiginnan eller markgrevinnan, inför vilken hundratals henne underlydande bönder darrade och mot vilken de unga adelsmännen ej vågade vara olydiga, då de i enlighet med aristokratiens sed på den tiden var underställda hennes man och i hans frånvaro även henne, hon darrade själv inför sin man och var enligt dåtida lag och rätt hans slav, hans tillhörighet.

Adelsväldets århundrade, det var de tider, då nävrätten, den starkes rätt, härskade. Godsägaren-riddarens makt vilade på plundringar och våldsdåd. För att bibehålla herraväldet över de underlydande, över vasallerna och de livegna, fordrades, att familjeöverhuvudets auktoritet gjorde sig gällande inom livets alla områden. Aldrig någonsin nådde faderns och mannens makt uti den antika världen vare sig i Grekland eller Rom, sådana vidunderliga former som under medeltiden. Fadern, familjeöverhuvudet, godsherren, höll hela familjen i bävan och skräck. Hans rättigheter över barnen och över hustrun var obegränsade.

Han kunde tortera henne, göra narr av henne, förvisa henne, testamentera henne till en vän tillsammans med sin älsklingshäst eller sin från saracenerna erövrade sabel och kunde ända till 1200-talet enligt engelska lagar sälja henne. Slutligen kunde han i händelse av otrohet eller något annat felsteg döda henne. Sådan var den makt, som tillkom hennes man och herre.

Den stolta och förnåma grevinnan, som icke värdigades besvara en hälsning från en riddare, som var bland hennes mans underlydande, böjde sina knän inför sin man, då hon såg honom vred, och utan knot föredrog hon hans slag och tortyr. I England åtnjöt innehavarna av de större godsens jämsides med de feodala grevarna och furstarna rösträtt vid valen till parlamentet. Dessa rättigheter förlorade kvinnorna först så småningom, i den mån hela den sociala strukturen förändrades och samhällets borgerliga grundvalar befästes. Ännu på 1600-talet strävade storgodsägarinnan Anna Clifford i England efter att få sina forna rättigheter erkända. Och bortsett därifrån kunde den äkta mannen i just samma England föra sin otrogna hustru till torgs och sälja henne. Hur skall man då förklara denna dubbelhet i kvinnans ställning hos gods- ägareklassen? Jo, under feodalismens tid härskade familjen och släkten över alla sina medlemmar. Men inom släkten tillerkändes naturligtvis herraväldet den, som under denna tid av våld, rofferier och brist på rätts-



bestämmelser bäst och fullständigast kunde försvara familjens och släktens intressen.

Huru nyttigt och nödvändigt likväl kvinnans organisatoriska arbete var, då hon vid denna tid förestod borghushållningen, värderade i alla fall riddarståndet sina krigiska bedrifter högre. Men på vilket sätt ökades i själva verket rikedomerna och växte inkomsterna för någon furste eller regerande greve lättast och påtagligast: genom en skicklig hushållning från grevens eller furstens gemåls sida eller genom rövandet av nya jordar från en granne, införlivandet av några byar med en viss mängd bönder, genom plundringar och härjningar hos närbelägna borgherrar? Det är naturligt, att plundringar och våldsdåd hos grannarna och bönderna ökade bojar- eller riddarfamiljens inkomster i högre måtto än det fredliga ekonomiska arbetet. Och i adelsståndets ögon fick kvinnans organisatoriska arbete en underordnad och sekundär betydelse. Rikedomarna ökades därigenom att man tillskansade sig främmande ägodelar, vilket befäste anseendet för den arbetsfria vinsten. Men denna utträngde aktningen för varje slags arbete. Därav härledde sig denna dubbelhet; å ena sidan hade feodalherrarnas hustrur rätt att besitta jorden och titeln, de var oinskränkta herrar över sina underlydande, och det förekom ej sällan fall, då kvinnor styrde konungariket; de hade samma oinskränkta makt som mannen över sina livegna, kunde förvisa, bestraffa, martera och t. o. m. döda sina livegna, men i förhållande till familjens överhuvud, mannen, förlorade kvinnan de mest elementära, individuella rättigheterna.

Den ställning, som tillkom den medeltida godsherrens hustru gentemot hennes man, skiljer sig på intet sätt från den rättslöshet och det förtryck, varunder kvinnorna från Österns boskapsskötande stammar befann sig.

I Ryssland var bojarhustrurnas ställning ännu mindre avundsvärd. Det var nämligen endast under ett mycket tidigt skede av den ryska historien, som de fungerade som organisatörer av hushållningen, varvid de deltog i produktivt arbete. De blev tidigt undanträngda därifrån, och organisatörens roll på bojarens gods övertogs antingen av släktingar av manligt kön eller av förvaltarna. Bojar-hustrun fästes blott vid de trängre husliga göromålen, och hela hennes roll inskränktes till att föda efterkommande, som skulle bära den gamla släktens lysande namn.

Fadersrätten befästes tidigt i Ryssland; tatarernas välde, — de var en stam av nomader och boskapsskötare, som höll kvinnan i fullständigt förtryck under mannen, --endast bekräftade ett redan fullbordat faktum, mannens herravälde över kvinnan i Ryssland. Men trots allt fanns, som det påstods, ännu länge, ja, ända till i 1800-talet, rester av ett fjärran förgånget, men av folket ännu ej glömt matriarkat. Enligt den tidens sedvanerätt hade sålunda kvinnorna rätt att förfoga över sin förmögenhet utan att utbedja sig mannens samtycke. I forntiden deltog den ryska kvinnan i domstolsförhandlingarna och avgjorde envigen. Och i de första lagarna på rysk mark, i ”Ryska rätten”, upptecknad på 1800-talet, räknas släktskapen icke på fädernet utan på mödernet, vilket tydligt visar, att hos forntidens slaver, särskilt de som bodde i skogsområdet, fanns matriarkat, kombinerat med urkommunism och hackebruk. I Ryssland segrade fadersrätten vid övergången till mera komplicerade hushållningsformer och utvecklingen av boskapsskötsel, som under Rysslands geografiska betingelser var mera lämplig, krävde mindre arbetsprestationer och lämnade större inkomst, medan jordbruket korn att spela en underordnad roll inom hushållningen. Men bland de nordliga jordbruksidkande slaviska stammarna kvarlevde ännu länge minnet av kvinnans betydelse för hushållningen och hennes maktställning, och detta minne bevarades i de folksånger och visor, som ännu alltjämt sakta sjöngs, då bojarens hustru var säkert innesluten i sina slottsgemak och bondkvinnan blev ett lastdjur inom hushållningen.

Om ni intresserar er för den ryska kvinnans öde, kan ni skaffa er Schischkovs arbete om den ryska kvinnans historia. Där kan ni finna många intressanta skildringar om, huru kvinnan blev mer och mer trålbunden inom familjen, i den mån säkert fäste vanns för privategendomen och

nävrätten, d. v. s. den starkes rätt, varpå hela den mörka och dystra medeltiden vilade.

Kvinnans okunnighet och underordnade ställning inom familjen stegrades ytterligare därigenom, att över adelskvinnans öde låg som en tung börda den förnåma släktens intressen. Äktenskapet ingicks ej på grund av ömsesidig böjelse utan efter rent materiella synpunkter, att utvidga egendomen med tillhjälp av den hemgift, sonen fick med sin hustru att komma på god fot med en motsträvig granne genom att överlämna en dotter åt honom eller hans son, att fördubbla sin makt, förmögenhet eller titel genom sammanslagning av tvenne titlar, sådana var motiven för ett äktenskap. Oftast sammanträffade ej fästman och fästmö före vigseln. Man skickade efter brudar i fjärran länder.

Man friade till och förlovade barn på 5-7 år. Bröllop mellan minderåriga var en vanlig företeelse under medeltiden. Den ruinerade och utblottade greven av Bouillon gifte sig med en 12-årig flicka för hennes hemgifts skull. Markis d'Eauoise förlovade sig med en 2-årig fästmö, emedan svärfadern före bröllopet årligen till fästmannen utbetalte en del av hemgiften. Den kloka och beräknande grevinnan Adelaide av Savojen (1600-talet) förlovade sin minderåriga dotter Berta med arvtagaren till den tyska tronen, fastän både fästman och fästmö icke ännu var sex år. Det hände, att förtänksamma föräldrar sökte skaffa sina söner en brud, innan de kommit till världen. Och, då föräldrarna gjort en överenskommelse, var det omöjligt att vägra. På detta område var släktens makt i full överensstämmelse med ynglingens och flickans rättslöshet. Deras äktenskapliga öde uppgjordes av de äldre inom släkten gemensamt, varvid icke blott fadern fattade beslut därom, utan även onklar, tanter, far- och morföräldrar hade ett ord med i laget.

Ett dylikt övervåld mot individen förekom ännu jämförelsevis sent bland våra ryska bönder. Även där var det bondfamiljens ekonomiska intressen, som förmådde föräldrarna att avsluta överenskommelse om äktenskap mellan sina barn utan att taga reda på de ungas känslor. Först revolutionen har ruckat på dessa sedvänjor, som levt kvar till vår tid från medeltiden, i det den har uppryckt den forntida fadersrätten med rötterna.

Man kan lätt föreställa sig, huru kvinnorna levde i ett äktenskap, som icke ingåtts av fri vilja utan genom föräldrarnas val och där dessutom lagens hela styrka låg på mannens sida. Äktenskapet hade för de högättade familjerna på den tiden blott en uppgift, nämligen, att den frejdade ätten icke fick dö ut. Därför skattades kvinnans förmåga att avla barn särskilt högt. Och därför straffades hon så strängt, då hon var otrogen mot sin man; hon skämde ju det ädla blodet, då hon tillförde familjen en telning av en annan släkt. För otrohet kunde mannen icke blott skymfligen jaga bort sin hustru utan även döda henne och låta henne undergå tortyr efter behag. Släktens intressen framtvängde också åtgärder mot mesallianser, och en vanlig dödlig, som hade vågat beblanda sitt plebejiska blod med en högförnäm flickas, berövades sitt arv, inneslötts med våld i kloster eller t. o. m. dödades. En kvinnas barnlöshet ansågs icke blott som en olycka utan som en skam. Maken hade full rätt att skiljas från sin hustru, om hon icke skänkte honom några efterkommande och ett icke ringa antal av bojarernas och riddarnas hustrur hamnade i förvisning i kloster i ständigt celibat, medan deras män tog sig nya hustrur. Idealet för en hustru under denna tid var en frisk fruktsam kvinna, som tillika förstod att skickligt förestå, förvalta, administrera och ordna ett hem. Fruktsamhet uppskattades så högt, att omkring denna fråga uppstod hela legender. Så berättades det, att greve Hennebergs maka år 1276 födde 364 barn; alla gossarna döptes till Ivan och alla flickorna till Elisabet. Men att föda barn var ej tillräckligt; till hustruns, moderns och husmoderns plikter hörde vidare att sörja för barnens uppfostran, att giva dem exempel på den förnämsta och viktigaste levnadsregeln: att fullständigt och utan invändningar underordna sig föräldrarnas och framförallt faderns vilja. Åt hustruidealet har ägnats ett icke ringa antal arbeten under medeltiden, där djupsinniga försvarare av den dåvarande ordningen, som var byggd på

våldet, de livegnas arbete och kvinnornas fullständiga brist på individualitet, gav anvisningar och vägledningar och skrev ett slags instruktioner, huru en anständig riddar- eller bojarhustru borde föra sig, huru förhållandena mellan man och hustru borde gestalta sig. Vilken omfattning hade en hustrus plikter inom familjen, och vilka områden av hushållningen och arbetet hade hustrun rätt att inblanda sig i? I Italien förvärvade författaren Barberino på 1300-talet en vidsträckt popularitet, då han lärde, att de unga flickorna skulle uppträda värdigt, gå med nedslagna ögon, icke avlägsna sig från hemmet och hjälpa mödrarna hushållet o. s. v. Enligt Barberinos mening borde de ej lära sig läsa och skriva. I Ryssland nedskrevs dylika instruktioner av popen Silvester i det bekanta arbetet ”Husordning”.

I alla dessa handledningar tillrättades mannen att hålla sin hustru i tukt och herrans förmaning, varvid det ingalunda var förbjudet att använda kroppsstraff eller andra fysiska åtgärder.

Men under hela denna trålbundenhet och rättslöshet inom familjen erhöll kvinnorna av adligt stånd vid tiden för den slutna borghushållningens högsta blomstring (900—1200-talen) en för den tiden jämförelsevis anständig bildning och uppfostran. Flickor av förnäm släkt fick lära sig icke blott handarbete samt spinna och väva utan även läsa och skriva, räkna, sjunga, dansa samt vetenskapernas allmänna begrepp, men framförallt latin. I de engelska klostren fick de lära sig utom läsning och skrivning, bibelkunskap och musik även sjukvård, teckning och matlagning. Flickor, som kunde latin, — alla vetenskapliga verk skrevs den tiden på latin -- astronomi och andra vetenskaper, var ej alls sällsynta, eftersom männen, de bålde riddarna och krigarna, esomoftast icke kände ens bara läs- och skrivkonsten. Det fanns ofta tillfällen, då en för krigiska bedrifter berömd riddare, i besittning av ofantliga Jordområden, fick ett brev från sin hjärtans kär och i veckotal bar det vid sitt bröst oläst, tills han träffade på en läs- och skrivkunnig vapenbroder. Det hände ofta, att riddare höll sig med skrivare till att sköta deras kärlekskorrespondens. Kvinnan, som brevväxlade med skrivaren, trodde sig korrespondera med sin älskade. Det inträffade att hon genom hans brev lärde sig fatta tycke för sin älskades ”själ”. Tänk om hon då fick veta, att hon blottat sin själs gömmor för hans skrivare! En berömd trubadur, d. v. s. den tidens skald och sångare, Wolfram von Echenbach, kunde ej själv nedskriva sina verser utan anlidade kvinnliga skrivare.

Historien har bevarat en hel rad av kvinnliga namn från den tidigare medeltidens mörka århundraden, berömda som författare och tänkare. På 900-talet, d. v. s. för ett tusen år sedan, skrev nunnan Rosvitha mysterier, religiösa dramer och efterlämnade en rad vetenskapliga arbeten. Ännu tidigare, på 700-talet, fanns i England en klosterpriorinna Elfleda, som icke blott efterlämnade ryktet om sig att vara i besittning av stor klokhet utan även var ivrigt verksam för uppbyggande av den då ännu unga kristna kyrkan i England. Hon deltog t. o. m. i ett av de ekumeniska kyrkomötena, d. v. s. en internationell sammankomst för kyrkliga ärenden. En annan nunna, Hildegard, från 1000-talet, åtnjöt anseende som en verklig filosof. Hon fäste intet avseende vid att kyrkans mörka välde behärskade sinnena och att kristendomen föreskrev tro utan eget omdöme, och vågade bekänna sina åsikter om naturens och livets styrka. Alla hennes åskådningar är genomträngda av panteism, d. v. s. medvetande om att gud icke är något annat än naturens livgivande kraft. Ungefär samtidigt skrev i Tyskland klosterpriorinnan Herrada det vetenskapliga arbetet ”Njutningarnas trädgård”, där hon gjorde en framställning av grunderna för den tidens astronomi, historia och övriga vetenskaper.

Redan i den djupaste medeltiden, på 1000-1100-talet, inrättade nunnorna vid klostren sina skolor, där det församlades ungdom av båda könen för att insupa vetande hos de visa nunnorna. Särskilt berömda var skolorna vid nunneklostren i Alais och Poitiers i Frankrike. Stort inflytande på sina lärjungar hade de berömda nunnorna Gertrud från Nivelles, Aldegonde från Maubeuge och

Berthilda från Chelles (Frankrike).

På 1200-talet fanns i Frankrike en nunna, Héloïse, som åtnjöt allmän aktning och som framlade sina filosofiska idéer i sina brev till sin vän Abailard. Under dessa tider var klostren ingalunda enbart hårdar för sysslolöshet, utsvävningar och skrymteri. De var tvärtom icke sällan de arbetscentra, i vilkas hägn de första blygsamma telningarna inom vetenskap, tänkande och filosofiska forskningar kunde finnas till. Världen runt omkring vimlade av våldsdåd, plundringar och otyglad självsvåld från denna världens starke. Den, som sökte lugn och relativ trygghet för att begrunda, tänka, överväga och finna nya banor inom vetenskapen, han sökte helt naturligt sin tillflyktsort i klostren. Icke endast barnlösa hustrur eller vanärade döttrar från högförnäma familjer gick i kloster, utan även kvinnor av mera självständigt sinnelag, hos vilka både det ständiga förtrycket och beroendet av den icke älskade mannen väckt avsmak för äktenskapet. Därför var de flesta kvinnorna på 900-1100-talen, som vann ryktbarhet på litteraturens eller vetenskapens områden, nunnor.

Något senare, på 1300-1400-talet, påträffar vi kvinnor, som innehar vetenskapliga sysselsättningar utanför klostermurarna och som i så hög grad är i besittning av lärdom och vetande, att de t. o. m. innehar professorsstolar. Det berättas sålunda, att ännu på 1200-talet innehades professuren i filosofi i den urgamla italienska staden Bologna med dess världsberömda universitet av en kvinna. Enligt en bevarad tradition var hon ovanligt skön. För att ej genom sin skönhet avleda kursdeltagarnas uppmärksamhet från sin tankegång, föreläste hon stående bakom ett förhänge. Senare hölls likaledes vid universitetet i Bologna föreläsningar av tvenne döttrar till professor d'Andrea, Novella och Bettina, som var berömda för sin lärdom uti de juridiska vetenskaperna. Eleonora Sangvitelli och Theodora Danti ansågs som de förnämsta matematikerna på sin tid. En på allvarliga grunder stödd traktat om den äktenskapliga rätten skrevs av Madeline Buossignore.

Men det var icke blott på vetenskapens och tänkandets områden, som medeltiden hade att uppvisa en rad framstående kvinnliga namn. Kvinnorna av feodalklassen spelade särskilt på 800—1000-talet en betydande roll även inom politiken. Som exempel kan nämnas tvenne sådana lysande gestalter som de regerande grevinnorna Margareta av Toscana och Adelaide av Savojen, vilka levde i slutet av 900- och början av 1000-talet i norra Italien. Den rika, rörliga och blomstrande handels- och hantverksstaden Florens låg under den mäktiga och stolta toskanska grevinnan Matildas välde. Hon var gift med markgreven av Toscana, och, när hon blev änka, fick hon som län övertaga alla sin mäktige makes vidsträckta besittningar, trots att hon enligt lag endast bar titeln grevinna. Under henne lydde städer, stora landskommuner samt småbaronernas och lågadelns egendom. Den kloka och ivrigt verksam grevinnan skipade i enlighet med den tidens lagar och sedvänjor själv personligen lag och rätt över sina vasaller och stadsbor, varvid hon i egenskap av huvuddomare högtidligt presiderade vid domstolarna och undertecknade domarna.

I Florens förvaras en del intressanta dokument över domar, som avkunnats av Matilda. Grevinnan hade liksom alla kvinnor av regerande adelssläkter enligt lag rätt att förfoga över sin egendom och sina jordagods utan något som helst förmynderskap. Det var en tid av tillspetsad kamp mellan kejsare och påve, mellan den världsliga och den andliga makten. Matilda, som var personlig vän till den sluge, härsklystne och mäktige påven Gregorius VII, testamenterade kejsaren till trots alla sina väldiga besittningar till påven och stärkte därmed den senares makt. Hennes samtida, grevinnan Adelaide av Savojen, styrde, trots att hon hade tvenne söner, personligen sina vidsträckta besittningar och skötte själv politiken. Krönikorna skildrar henne som ”en stolt och beslutsam kvinna”, som icke ryggade tillbaka för en kamp med den allsmäktige påven Gregorius VII och som vid lämpligt tillfälle förmådde hota även kejsaren. Krönikorna berättar om henne, att hon regerade ”med högsinhet och rättrådighet”, men den oväldiga

historien anmärker, att det var en härskenatur, som vid tillfälle kunde beskydda den svage, men som på allt sätt undertryckte den frihet, som hennes underlydande städer strävade efter. Båda dessa kvinnor förstod att uppskatta vetenskapen och insåg dess betydelse för sina besittningars uppblomstring. Det berömda universitetet i Bologna började blomstra tack vare den omständligheten, att Matilda lockade dit den berömde professorn i juridik, Irnerius. Sådana kvinnor var dock undantag och ej regel. Men att det kunde finnas sådana fakta under denna mörka, unkna och blodiga tid, full av våld och laglöshet, det talar för att det förefanns något allmänt behov som alstrade dem.

Det skulle ju tyckas, att när kvinnan är en ofri tingest, en slav inför sin herre och man, när hennes fader med våld binder henne vid en avskydd make, när denne har makt över henne till liv och död, när hela hennes uppgift har reducerats till att skaffa den frejdade ätten efterkommande, vad skall då denna olyckliga varelse med bildning? Men därtill kommer ytterligare den omständligheten, att även ekonomiska intressen låg till grund för att kvinnan fick komma i besittning av bildning. Den rätt, som tillkom flickorna och kvinnorna av förnäma familjer, att bliva delaktiga av kunskap och vetenskap hade sin upprinnelse i den roll, som under den slutna borghushållningen föll på kvinnans och deras lott, som var hustrur till ägarna av de väldiga egendomarna. Ni minns, hur jag redan förut i dag påpekade för er, att under denna hushållning spelade kvinnan rollen som organisatör av produktionen inom borgens områden och att denna produktion var komplicerad.

Det är helt naturligt, att en läs-, skriv- och räknekunnig hustru bättre än en okunnig, föga skarpsinnig och föga framsynt kunde förfoga över borgens inkomster och utgifter, övervaka ekonomin, summera ihop, kalkylera, kombinera, lättare beräkna böndernas restantier och avräkna de mängder av förråd, som behövdes under vintern eller under en eventuell belägring av borgen.

Hos den tidens kvinna av adels- och riddarståndet uppskattades icke blott skönheten utan även klokheten. En krönikeförfattare från XI:te årh. säger om hertig Roberts av Calabrien gemål Sigelharte, att hon var i besittning av alla de egenskaper, som är en kvinnas prydnad: ”framstående ställning, skönhet och förstånd”.

Det fanns ytterligare en egenskap, en kunskapsgren, hos kvinnan på den tiden som skattades högt. Det var hennes skicklighet som läkare. Vi vet redan, att kvinnorna sedan gammalt sysselsatte sig med att bota sjuka. Redan i den grå forntiden, under urkommunismens välde, kände kvinnorna till örternas helande egenskaper och förstod att använda sig av dem för botande av sjuka. Under medeltiden var läkekonsten svagt utvecklad. Endast en första rangens regerande furste eller greve kunde tillåta sig den lyxen att i sitt slott hålla en riktig läkare. Den övriga befolkningen fick reda sig så gott den kunde. Och därvid medförde de ständiga småstriderna, slagsmålen mellan grannarna, krigen med främmande folk och epidemierna, som trupperna förde med sig, att borgen blev icke blott ett centrum för produktionen utan även att i sig innesluta sjukhus med sårade och sjuka, en polyklinik, dit bönderna samlades för att erhålla hjälp. Slottsherrens gemål borde kunna behandla sjuka, om hon ville, att omgivningen icke blott skulle frukta honom utan även känna behov av borgen, som ett centrum varifrån hjälpen kom vid ögonblickets behov. Och bönderna förlät många grymheter från sin husbonde, borgherrens sida, om blott hans gemåls skickliga händer frälste de sårade och stympade från döden, om hon blott botade deras sjukdom med helande läkemedel eller vid en svår barnsbörd för en bondhustru icke höll sig för god att komma till hennes stuga och med sina ”visa” råd bistå den bortkomna barnmorskan i hennes arbete.

Under medeltiden låg läkekonsten i kvinnornas händer. I många medeltida sägner talar man om att kvinnan var skicklig i att behandla sjuka, när man ville skildra ett kvinnoideal. En av de mest

bekanta medeltida läkarna, Paracelsus, vars namn högakts av alla, som är medicinskt bildade, försäkrade, att han lärde sig betydligt mera hos kvinnorna än han kunde få ur den tidens invecklade, djupsinniga och inkorrekta medicinska läroböcker. När konung Ludvig IX år 1250 återvände till Frankrike från ett tåg till Jerusalem, gav han sin kvinnliga läkare ett skriftligt erkännande för hennes förtjänster som läkare under tåget. På 1400-talet innehades professuren i medicin vid universitetet i Bologna av Dorotea Bocca.

Läkekonsten var vid denna tid även ett föga utforskat område och var blandad med en mängd skrock och ren vidskepelse. Man kände ännu icke några exakta vetenskaper och icke ens sin egen kropps byggnad. Därför stod läkekonsten i så intim kontakt med magien och besvärjelserna att den i den okunniga och obildade stora massans ögon hade karaktären av trolldom. Man såg merendels i den kloka gumman en trollkvinna, som umgicks med en oren makt, kunde bota människor och överhuvudtaget ha allt slags inflytande på deras öde, liv, lycka och hälsa. Man vördade och fruktade de kloka gummorna. Samma egenskap hos kvinnan, hennes praktiska kunskaper på medicinens område, som på ett visst stadium av den ekonomiska utvecklingen, under den slutna naturalhushållningen, ingav aktning för kvinnan, blev senare under ett annat ekonomiskt och samhälleligt system till förbannelse för henne.

Man började förfölja kvinnorna för häxeri och trolldom, och långa tider flammade oavbrutet i Europa bål, på vilka man brände hundratals, tusentals, ja tiotusentals kvinnor, som blivit misstänkta av de "heliga fäderna", kyrkans fromma tjänare, för att umgås med orena andar, för att vara "häxor" trollkvinnor.

Men om häxprocesserna kommer vi att tala i nästa föreläsning. Vi kommer nu att göra en sammanfattande översikt av den besuttna adelskvinnans ställning under feodalismens blomstringstid: kvinnan åtnjöt aktning och rättigheter såsom representant för sitt stånd och bärare av släktnamnet. Utom familjen bemöttes hon med högaktning och vördnad från riddarnas sida. Inom familjen, inom äktenskapet var hon rättslös och beroende i lika hög grad som vilken livegen flicka som helst.

Intill ungefär XIII:e årh. erhöll kvinnan en viss bildning, så länge borghushållningen blomstrade och handhades av feodalhustrun. Även inom familjen, över barnen hade hon makt. Sedermera när borghushållningen i och med ökat handelsutbyte började upplösas, bruket av penningar stegrades och penningarna började bliva den förnämsta värdebevararen och grundvalen för välståndet, minskades kvinnans roll inom borghushållningen och själv sjönk hon hos adeln så småningom ned till honans roll. Hon blev samma parasit som de grekiska medborgarnas lagliga hustrur var. Den regerande grevens gemål övervakade icke längre arbetets gång uti smedjan, sörjde icke för att väverskorna fann nya mönster för dukarna och linnevävnaderna, övervakade icke kvarnstenarnas slipning för sitt ändamål, påskyndade icke tillverkningen av nya hjälmar, pansar och svärd, alla dessa produktionsgrenar upphörde att vara en oskiljaktig beståndsdel av borghushållningen. De överflyttas från borgens område till staden och till den slöjdidkande bondens stuga. I riddarens borg eller bojarens gård återstår endast det trängre hushållet, men de förnämra godsägarnas hustrur försökte skjuta även den saken ifrån sig. Den förvekligade godsägarhustrun överlät den till sina lejda tjänare och förvaltare. Jämsides med parasitismen och sysslolösheten ökades även vekligheten, inskränktheten och dumheten. Lägg märke till, att så fort under denna period den slutna borghushållningen som var grundad på natural-hushållningen föll samman och upplöstes, föll även bildningen hos de högre adelsklassernas kvinnor. I första ögonblicket kan det ju synas underligt, men hur kunde det förhålla sig, att i det efterblivna IX:de årh. fanns sådana bildade och tänkande andar bland kvinnorna som Roswitha eller Hildegard, medan däremot kvinnorna på 1600---1700-talen utmärkte sig för bristande förstånd, okunnighet, vidskeplighet,

endast älskade trasgrannlåt, tomma förströelser, tillbragte sin dag i slö overksamhet, hemliga eller öppna utsvävningar? Men om man kommer ihåg, att kvinnans ställning, hennes rättigheter, hennes erkännande som personlighet, hennes tillträde till vetandets skattkammare alltid har sin upprinnelse i hennes insats uti hushållningen och produktionen, så blir detta sakförhållande, som i början förefaller så underligt lättförståeligt och påtagligt.

### Litteraturanvisningar:

1. A. Bogdanov: Kurs i politisk ekonomi.
2. M. Pokrovskij: Rysslands historia, I.
3. Lily Braun: Kvinnofrågan, kap.

## Kvinnoarbetet under hantverksproduktionens och bybrukets<sup>1</sup> välde.

### Fjärde föreläsningen.

Låt oss se, hur de andra båda klassernas ställning var under medeltiden. Vilka rättigheter hade borgarnas och böndernas kvinnor? Hur gestaltade sig deras tillvaro och deras existensvillkor? Vi börjar med bondkvinnorna. Men kan man verkligen under den grymma medeltiden, då nävrätten härskade, tala om bondkvinnans rättigheter? Bondkvinnan såväl som bonden var "herrarnas" livegna. Därmed är allt sagt Herremännen, godsägarna hade oinskränkt makt över bönderna.

För att förstå, hurudana förhållandena gestaltade sig mellan riddaren, bojaren-godsägaren och bonden under medeltiden, måste man komma ihåg, på vilken grund feodalismen vilade. Feodalismens ekonomiska system var intimt förbundet med tillvaron av storgods, vilka jordens besittningstagare, riddarna eller krigarna, lade under sitt vittfamnande välde. På den jord, som betraktades som storgodsägarens stamgods, levde och arbetade bönderna och drev sin småhushållning. De var icke slavar i den formen, som slaveriet i forntiden existerade i Grekland, Rom och Egypten; slaven var som människa och personlighet sin herres ofria egendom, men den som människa frie bonden befann sig i sådant ekonomiskt och politiskt beroende av storgodsägaren, att han oundvikligen råkade i fullkomlig träldom under honom, blev hans "livegne". Riddarna och bojarna lade beslag på den bästa jorden för egen räkning. För att kunna existera och driva sin hushållning fick bönderna slå sig ned på den främmande herremansjorden, betala en dryg tribut för den, en skatt in natura, senare i penningar, fullgöra dagsverke och utskylder. Det var icke så mycket lagen, ty uti lagen existerade livegenskapen först betydligt senare, i Ryssland på 1500-talet, som den *styrkans rätt* som gav godsägaren oinskränkt makt över bönderna. Under medeltiden var därvid godsägaren, stamgodsets innehavare, icke blott ägare till jorden utan hade också stora politiska rättigheter. I verkligheten regerade han över sitt stamgods, dömde, utfärdade befallningar, lade skatter på folket, utfärdade dödsdomar. och förläningar. Varje storgodsägare hade makt över den mindre godsägaren, och denne härskade i sin tur över en ännu mindre adlig egendomsherre. Man fick sålunda en hel trappstegsformig aristokratisk följd med landsherrar, furstar eller som i utlandet, feodaltherrar, "suzerains" och vasaller, d. v. s. under dem lydande mindre adelsmän. Denna ömsesidiga underordnade och beroende ställning har skapat feodalsystemets stabilitet och ökat "furstarnas" och herrarnas auktoritet. Ut i denna aristokratiska kedja reducerades bondens lott till ett: undergiven lydnad gentemot bojaren eller riddaren samt

---

<sup>1</sup> Det ryska ordet obschtschina, som här översatts med by, bysamhälle, betecknar en sådan bondekommun, där jorden äges av kommunen, men för ett visst antal år *utskiftas* till de olika medlemmarna med *rätt* för dessa *att bruka* var och en sin lott under den bestämda perioden. Sedan denna förflutit anställes nytt skifte. Övers.

tungt arbete, varvid lejonparten av dess frukter kom hans herre till godo och användes på herrgårdarna och riddarborgarna.

Under denna tid skilde sig knappast bondkvinnans ställning från bondens. Båda fick arbeta dag ut och dag in, båda fick utföra tungt arbete, men deras möda gav dem varken aktning, respekt eller rättigheter. Rättigheter och aktning tillkom under denna tid endast godsherren, jordens ägare. Godsherren, riddaren eller bojaren kunde jaga bonden bort från jorden, ålägga godtyckliga skyldigheter, bestraffa honom för olydnad. Bonden och hans hustru var gemensamt beroende av sin herre, av sin härskare, vilket utjämnade och utplånade skillnaden mellan dem. Man och hustru delade gemensamt godsägarväldets bördor. Men inom familjen var likväl den rättslöse, livegne och beroende bonden sin hustrus herre och mästare. Liksom riddaren i sin borg gjorde sig lustig över sin titulärhustru, uppträdde bonden som sin hustrus överman. Om riddaren spelade bort sin hustru liksom ett föremål eller skickade henne i kloster, så hade bonden å sin sida tätt att jaga bort sin hustru eller byta bort henne på torget. I samma mån som privategendomen befästes inom bondeklassen, stärktes fadersrätten och därmed även mannens makt över hustru och barn. Även bland bönderna ingicks äktenskapen vanligen efter ekonomisk beräkning och icke efter hjärtats böjelse. fastän godsherrens makt mången gång omintetgjorde böndernas egna beslut och han helt enkelt befallde Ivan från den eller den familjen gifta sig med Maria från den eller den byn. Över bondkvinnan härskade både husbonden-godsägaren och hennes man.

Riddarna och deras söner gjorde inga ceremonier med bönderna. Inför sin tillbedda ”hjärtas dam”, av förnäm familj kunde riddaren stå en hel natt barfota i kölden för att lägga i dagen sin kärlek och sin beundran för den älskade. Men, när det var fråga om en bondkvinna, hustrun eller dottern till en livegen, umgicks bojaren eller riddaren med henne som en tygellös vilde. För sitt höga Nöjes skull lät han fösa, ihop bondflickorna från en av sina underlydande byar till sina dryckeslag, och, om en bondhustru hade den olyckan att behaga sin herre, lät han utan vidare ceremonier förjaga hennes man från hans stuga. Slottens verkstäder och herrgårdarnas pigkammare förvandlade godsherren till sitt harem. Riddarna, som besjög kvinnan på vers, krossade skoningslöst och skändligen hennes vilja, sönderslet hennes känslor och hjärta. Vilken dyster och kvalfull tid var väl icke denna, då makt och styrka härskade odelat utan att fästa avseende vid lagarna och utan att möta något motstånd. Först mot slutet av medeltiden började bönderna reagera mot godsherrarnas våldsdåd genom bonderesningar, där bondkvinnorna var aktiva och ihärdiga deltagare. Under ”jacquierierna”<sup>1</sup>) i Frankrike hjälpte de till att sätta eld på borgarna och nedhögg med högafflar och yxor deras ägare, de bistod lollarderna<sup>2</sup> i England, hjälpte de upproriska bönderna i Tyskland och bistod husriterna och Thomas Münzer. Historikerna skildrar den upproriska bondkvinnan under medeltiden som en blodtörstig, hjärtlös och hämndlysten varelse, som i sin grymhet t. o. m. överträffade böndernas otyglade vildhet. Hur skulle hon kunna vara annorlunda? Bondkvinnan, som var rättslös gentemot sin herre, godsägaren, förslavad av den hårda fadersrättens råa, grymma seder och bruk, hon var precis som ett lastdjur. Hon både plöjde, skördade och vaktade boskapen. Det fanns intet arbete inom den tidens hushållning för svårt för att läggas på bondkvinnan. Samma hårda lott tillkommer delvis ännu kvinnorna i avlägsna och mörka trakter av Ryssland och andra ekonomiskt efterblivna länder särskilt i Österlandet. Bondkvinnan utförde produktivt arbete i lika hög grad som mannen, men likväl tillerkände ej det dåtida samhället henne några rättigheter. Hur skall man förklara detta? Låt oss tänka efter, om vi kan finna orsakerna.

<sup>1</sup> La jackerie (sjakri) (av Jacques Bonhomme, adelsmännens öknamn på bönderna) den franska bonderesningen år 1358.

<sup>2</sup> Religiös sekt med socialt inslag i England på 1300- och 1400-talet, som var utsatt för svåra förföljelser. Övers.



Vi har redan omnämnt, att under medeltiden var hushållningen byggd på privategendomen. Men där privategendomen härskar, uppskattas ej *arbetet och dess direkta resultat*, vilka skapar nyttigheter, d. v. s. nödvändighetssaker, utan inkomsten, vinsten, som man drar därur med stöd av den privata äganderätten, i första hand produktionsmedlen, jorden eller arbetskraften. Ni erinrar er kanske, att i Grekland var det slavar, som skapade rikedomarna — och vilka rikedomar ! —, de grekiska republikerna var de rikaste på sin tid. Men likväl ansågs slavernas arbete värdelöst, man räknade endast med den levande arbetskraften hos dem och uppskattade blott dens arbete, som bäst förstod att utnyttja densamma, att bäst pressa ut fördelar och vinster av sina slavar. Samma var förhållandet med de livegnas arbete. Privategendomen, som därunder vunnit fast fot, medförde en delning av bondehushållet i smärre självständiga enheter; åkrarna, ängarna, skogarna lämnades ännu i byns, kommunens, gemensamma besittning och bearbetades gemensamt. Men likväl hade varje livegen bonde sin egen gård.

Och denna gård tillhörde ej hustrun, kvinnan, utan mannen, makten, fadern, brodern. Sådan var den rättsåskådning, som på den tiden grundlades och vann herraväldet, och som hade sin upprinnelse i patriarkaliska seder.

Men det är av intresse att observera ett viktigt faktum. Trots sin underordnade ställning under mannen och inom familjen åtnjöt bondkvinnan hos sitt eget stånd likväl ett visst erkännande, särskilt hos de stammar och de folk, som härstammade från forntida jordbruksidkare, vilka genomgått matriarkatets stadium. Livegenskapen var i förhållande till kvinnan av betydligt mjukare karaktär än hos exempelvis de boskapsskötande stammarna, hunner, tatarer o. a., som genom sina infall i Europa utbredde förstörelse bland de fredliga jordbruksidkande stammarna. Under medeltiden pågick ännu alltså icke blott i Europa utan även i Ryssland kampen mellan den privata och bysamhällets gemensamma besittningsrätt till jorden. Den senare har i form av mirsystemet i Ryssland bevarats tills för kort tid sedan och förintades på ett våldsamt sätt genom minister Stolypins lagar under Nikolaus II. Men under byhushållningen utgjorde kvinnan i bysamhällets, mirens ögon en viktig arbetskraft, av vars arbete hela bysamhällets välstånd var beroende i nästan lika hög grad som av bondens. Därför tilläts bondkvinnan, som i sitt hem var rättslös gentemot sin man och sin fader, icke sällan av de andra byinvånarna att närvara vid deras rådplägingar, och de skäggiga gubbarna räknade med hennes röst. T. o. m. i Ryssland höll man i en hel rad guvernement fast vid den sedvänjan, att bondkvinnan hade rätt att delta i mirens sammankomster särskilt vid mannens frånvaro, detta trots att kvinnan där tidigt hade förlorat sina forna rättigheter och "husfadern", den äldste i familjen, bonden hade fått sin makt starkt befast. Detta varade tills man införde det för bondhustrun så förnedrande bruket av "svärdotterskap"<sup>1</sup>, en sed, varvid mannen kunde ostraffat på allt sätt håna sin hustru och pina henne nästan till döds.

Det fanns ytterligare ett karaktäristiskt drag i den livegna bondkvinnans ställning under medeltiden, vilket ställer hennes öde i en gynnsammare dager än den stolta bojar- eller riddarhustruns. Trots att godsherren hade oinskränkt makt över sina bönder och kunde gifta och skilja dem och trots att man i hela Europa tillämpade det skändliga bruket med "rätten till första natten"<sup>2</sup>, som tillkom godsherren, påträffade man betydligt oftare hos bönderna än hos de förnämra herrarna äktenskap av kärlek och ej endast av ekonomisk beräkning. Flickorna åtnjöt där också större frihet än riddarnas och bojarernas döttrar. Därom vittnar för oss de gamla sångerna och sägnerna.

Det finns ytterligare ett intressant faktum om en flicka, en riddares dotter stod i intimt förhållande

<sup>1</sup> Svärdotterskapet innebar, att, då sonen lämnade hemmet för att söka sin utkomst, stannade hans hustru kvar hos hans fader och stod i intimt förhållande till honom. Övers.

<sup>2</sup> "Första nattens rätt" innebär, att, då en livegen gifte sig, hade godsherren rätt att första natten vara tillsammans med hans hustru, innan han själv fick utöva sina äktenskapliga funktioner. Övers.

till en man före äktenskapet, ansågs både hon och hela hennes släkt för vanärad. Ingen tog henne längre till äkta. Hot bönderna såg man däremot vid denna tid naturligt på er sådan sak, och man fann ej någon vanära i att människorna stod i intimt förhållande före äktenskapet. Hur skall man förklara detta? Jo, det beror på ekonomiska beräkningar. Hos bönderna stod vid denna tid arbetskraften högt i pris på grund av de ytterst svåra betingelser, under vilka jordbruket arbetade. Ett barn mera betydde en arbetare mera, och detta var endast fördelaktigt för bondens hushållning. Av denna anledning försonade sig bonden med "den första nattens" rätt och jagade icke bort sin hustru för att hon funnit nåd inför sin herres ögon. Ett sådant våldsdåd mot hustrun betraktade bonden snarare som en personlig prövning än som en oundviklig skymf. Först i den mån som det enskilda bondehushållet utskiftades ur bysamhället och dess areal minskades, började sederna på landet förändras. En dotter, som födde barn före vigseln i kyrkan, jagades av fadern från gården, och en "otrogen hustru" piskades av bonden nästan till döds.

Ju säkrare fäste privategendomen fick hos bondeklassen, dess rättslösare, svårare och dystrare blev bondkvinnans liv och öde. "Det bittra kvinnoödet" blev varje bondkvinnas lott i hela världen under godsägarens makt- och tvångsvälde, under den hushållningsform, som var grundad på privat äganderätt till jorden och livegenskap.

Drager vi så ut summan av kvinnans ställning hos bondeståndet och hos adeln, så måste vi erkänna, att under medeltiden hade frånan av jämlikhet, självständighet och fulla mänskliga rättigheter huvudsakligen sin grund i de rådande ekonomiska förhållanden och sådana som berörde hushållningen samt det privatäganderättsliga systemet.

Vi övergår nu till att skärskåda kvinnans ställning hos det tredje ståndet, borgarna, varur så småningom utvecklade sig tvenne fientliga klasser, bourgeoisin och proletariatet. Om städernas uppkomst har vi redan talat. De växte vanligen fram ur de stående marknaderna, salubodarna, knutpunkterna, handels- och bytesplatserna. I städerna bodde företrädesvis hantverkare och köpmän. När vi talar om borgarkvinnan, avser vi huvudsakligen hantverksståndet. Inom köpmansståndet spelade kvinnan ej någon självständig roll. Detta berodde sannolikt därpå, att köpmännen på den tiden vanligen handlade med utländska varor, vilket fordrade rörlighet och självständighet, något som kvinnan på den tiden saknade. Alla de alster, som tillverkades i själva staden och dess omgivning, utbyttes vanligen omedelbart mellan beställaren och tillverkaren utan mellanhand. Först i slutet av medeltiden, i 13:de—14:de årh., började varorna övergå till mellanhänderna, handlandena och byttes icke mellan producenterna, hantverkaren och lantmannen eller tvenne hantverkare inom olika yrken.

Inom köpmansklassen var kvinnan blott värdinna och hustru. Hennes roll inom produktionen inskränkte sig till hushållet, som dock var ganska komplicerat på den tiden, ty större delen av de husliga behoven fylldes genom tjänarnas arbete i hemmet. Men hushållsarbetet frambragte likväl ej några värdefulla varor utan fyllde de direkta behoven, och kvinnans arbete blev därför ej uppskattat. Familjeförsörjare hos stadsbefolkningen och särskilt inom köpmannaklassen var endast mannen, familjens överhuvud.

Helt annorlunda gestaltade sig läget för hantverkarnas hustrur och döttrar. Hantverkaren levde icke av vinsten på försäljningen av utländsk vara eller det improduktiva arbetet med köpslående utan av sina egna händers verk. Ju flera stövlar, bord, skåp, sadlar, prydnader eller kläder han lyckades förfärdiga, med desto större tillfredsställelse kunde han dväljas i sin familj. Under en sådan sakernas ställning var det naturligt, att hantverkaren sökte sin hustrus medverkan och därmed även de andra familjemedlemmarnas: döttrars och söners. Man fick en hel verkstad. Ju flera flitiga händer det fanns, desto bättre och fortare gick arbetet. Beställarna vände sig med förkärlek till en mästare, som utförde beställningen snabbt. En hantverkare utan familj måste leja

medhjälpare för att kunna uthärda konkurrens med en mästare med familj. Han tog emot lär-lingar, lärde dem hantverk och gjorde dem till sina medhjälpare, gesäller. Så växte där upp ett helt nytt produktionssystem, hantverkets, med en mästare i spetsen och lärlingar under honom, idoga, fria arbetare under hans överinseende och ej livegna. För att reglera det inbördes för-hållandet mellan beställare och hantverkare och för att konkurrensen ej skulle nedsätta hant-verkarnas välstånd, förenade sig dessa till särskilda hantverksorganisationer, de bildade skrån. Hantverksproduktionen existerade jämsides med bondens livegenskap och kompletterade det feodala hushållningssystemet, som var grundat på de livegnas arbete.

Inom hantverksproduktionen spelade kvinnan en betydande roll särskilt under 1100-1300-talen. Det fanns hantverk, där kvinnoarbetet var förhärskande t. ex. vävnadskonsten, spetsknypplingen, tillverkligen av fransar, strumpor, börsar o. s. v. Ända till 1300-talet mottogs nästan överallt i lära icke blott ynglingar utan även flickor. Hustrurna arbetade tillsammans med männen. Efter mannens död gick t. o. m. verkstaden och mästarens rättigheter i arv till hustrun, men hon fick icke taga några nya lärlingar. Den enda utvägen för henne att fortsätta mannens arbete var att gifta sig med en av gesällerna. Då blev denne mästare, och verksamheten kunde icke blott fortsätta utan även utvidgas: genom ett sådant äktenskap förenades tvenne mästares rättigheter, vilket möjliggjorde en ökning av antalet lärlingar, något som var mycket förmånligt för verkstadens ägare.

Kvinnoarbetet hade på 1100-1300-talet en sådan utbredning i en rad städer i Tyskland, Frankrike, England och Italien, att det fanns skrån, som uteslutande bestod av kvinnor. Ullspinningen har sedan gammalt tillhört kvinnans verksamhetsområde. Under medeltiden fanns skrån av spinnerskor, karderskor, härvlerskor. I Köln, ett gammalt industricentrum i Tyskland, hade härv-lerskorna på 1300-talet ett starkt skrå. I Frankrike blomstrade börstillverkarnas och modisternas skrån. Yllevävningen ansågs också företrädesvis som en kvinnlig verksamhetsgren. Vävningen och tvättningen av slöjor låg helt och hållet i kvinnornas händer. De hade ett särskilt skrå för finväverskor. På 1300- och 1400-talen fanns ett skrå av snörmakerskor.

I England beräknades på 1300-talet 495 gillen (skrån) av 500 bestå av män och kvinnor till lika antal. Edvard III:s lag i mitten på 1300-talet ger en antydning om kvinnoarbetets utbredning inom hantverken: den innehåller bestämmelser om kvinnornas rätt att sysselsätta sig med ölbryggning, brödbakning, spinning, vävning o. s. v. Särskilt utbrett var i England värdshusvärdinnornas och månglerskornas yrke. Ölbryggningen ansågs uteslutande som en kvinnlig verksamhetsgren. Den största utbredningen hade kvinnoarbetet inom följande delvis "fria" cl. v. s. icke i skrån organiserade, dels skråhantverk: väveri, klädesvalkeri, linnespinneri, guldbroderi, ljusstöperi, linnesömmeri, bageri, spetsknyppleri, strumpstickeri och franstillverkning. Baderskornas och tvätterskornas yrke hade redan länge varit en kvinnlig verksamhetsgren. Kvinnorna hade t. o. m. lagt beslag på frisörernas yrke. De sysslade visserligen ej med storhandel, men i stället vilade småhandeln huvudsakligen på dem, särskilt vid slutet av medeltiden. Torgmånglerskorna bedrev en livlig handel med höns, gäss, de sålde blommor, grönsaker, frukt och andra livsförnödenheter. Ofta sysslade kvinnor med uppköp och försäljning av gamla kläder.

Inom hantverk med blandat manligt och kvinnligt arbete ingick vanligen de kvinnliga hantverkarna som likaberättigade medlemmar av det gemensamma skrået. I tyska städer, München, Köln, Danzig o. a., kunde på 1300-talet varje mästare enligt skråordningen hava an-tingen en manlig eller kvinnlig lärling. I Hamburg och Strassburg bestodo vävareskrånas medlemmar av kvinnor. Inom läderproduktionen arbetade kvinnor; guldslagarnas och guldspinnarnas skrå räknade många kvinnor.

Kvinnoarbetet fick så stor utbredning inom hantverksproduktionen, att skråordningarna började

sysselsätta sig med en särskild reglering av detsamma. Guldslagare-mästaren t. ex. fick ej sysselsätta mer än tre barn i sin verkstad; man tillät kvinnorna fungera som mästarnas medhjälperskor. Mattvävarnas skrå i Paris förbjöd så sent som år 1290 havande kvinnor att arbeta dels med hänsyn till avkomman, dels för att minska konkurrensen från kvinnornas sida. Senare, på 1400- och 1500-talen, då konkurrensen mellan hantverkarna skärptes, började man avstänga kvinnorna från tillträde till skråorganisationerna. Men vid tiden för hantverksproduktionens blomstring spelade kvinnoarbetet en betydande roll i städerna. Kvinnoarbetets vidsträckta medverkan inom hantverksproduktionen under medeltiden förklaras därigenom,

att, såsom statistiken visar, den kvinnliga befolkningen i städerna var talrikare än den manliga. Statistiken från en hel rad av städer på 1200- och 1300-talet visar, att på 1,000 män kom 1,100-1,250 kvinnor och i enstaka fall ännu mera. Kvinnorna, som utgjorde majoriteten av befolkningen, tvingades att själva söka sig uppehälle och sysselsättning. Det fattades män, som genom äktenskapet kunde sörja för kvinnan. Denna kvinnliga övervikt över männen i städerna åstadkoms därigenom, att männen vanligen rycktes bort genom de ständiga krigen.

Krigen förintade skoningslöst den vuxna manliga befolkningen. Dessutom sökte den kvinnliga befolkningen på landsbygden ofta sin tillflykt till staden för att rädda sig från godsherrens eller hans icke mindre grymma makas tyranni och övervåld. I staden kunde en bondflicka, som flytt undan livegenskapens tvång, lättare skaffa sig anställning. Bondsonen gick ut i kriget och blev soldat för att undslippa riddarnas förtryck. Kvinnan hade blott två tillflyktsorter, klostret eller staden. Och kvinnorna drogs till staden för att försörja sig själva och ofta även sina barn genom sina händers arbete. Men om hon icke lyckades försörja sig med hederligt arbete, tog hon sin tillflykt till en annan utväg: hon började sälja sin kropp. Detta sätt att förtjäna pengar var så vida utbrett, att de kvinnor, som utbjöd sig själva till salu, i många städer bildade egna skrån. Dessa skrån stadfästes av stadens fäder, och de prostituerade, som tillhörde skrået, förföljde hänsynslöst den kvinna, som sysselsatte sig med prostitution utan att ingå i de prostituerades lagliga och av stadens ärevördiga fäder godkända organisation och som försörjde sig med sin kropp utanför de fastställda "flickgårdarna", den tidens bordeller.

Stadens kvinnliga hantverkares deltagande i det allmännyttiga produktiva arbetet ställde dem under helt andra betingelser än deras samtida, bondkvinnorna eller de förnäma riddarnas gemåler. De kvinnliga hantverkarna deltog vid avgörandet av frågor, som rörde stadens dåvarande produktionspolitik, hade rätt att förfoga över sin arbetsförtjänst, deltog i de glada dryckesfester, varpå livet i de medeltida städerna var så rikt, och åtnjöt överhuvudtaget relativt stor frihet och oberoende. T. o. m. i Ryssland, som ännu på 1500-talet levde i medeltiden, var borgarkvinnans ställning bättre än bojarhustruns, särskilt i de fria industristäderna Pskov, Novgorod o. a. Den lysande bilden av Martha Posadnits<sup>1</sup>, som styrde Stora Novgorod och lidelsefullt försvarade dess frihet gentemot de skövlande furstarnas anslag, talar för att kvinnorna deltog i sin stads politiska liv och att borgarna ej såg något förkastligt i detta. T. o. m. i det inbördes förhållandet mellan man och hustru hos hantverkarna fanns mera jämlikhet och ömsesidigt erkännande än i bourgeoisiens äktenskap på senare tid för att icke tala om de seder, som härskade i de närbelägna feodalborgarna.

En sådan sakernas ordning framkallades alltså av samma anledning, nämligen kvinnans insats i produktionen under den regionala hantverkshushållningens herravälde i de medeltida städerna. Kvinnans deltagande i det produktiva arbetet, den omständigheten att hon jämsides med mannen, sin make, broder och fader skapade lika värden, tvingade de patriarkaliska sederna att träda ned

<sup>1</sup> Hustru till en Posadnik d. v. s. (i det gamla Novgorod och Pskov) ordföranden i folkförsamlingen och stadens styresman. Övers.

på ett annat plan och glömma den manliga knytnävens makt över hustrun. Men vi får ingalunda överdriva kvinnans betydelse för stadens hushållning och det allmänna produktionssystemet på den tiden.

Låt vara att många kvinnor levde på vad de producerade genom sitt arbete, så existerade likväl den undertryckta stora massan på sina mäns tillgångar och förestod blott ett mindre arbetsområde, nämligen hushållet, där de utförde ett underordnat arbete inom hushållningen. Därför var det helt naturligt, att de kvinnliga hantverkarna, skråmedlemmarna, icke åtnjöt fullt lika rättigheter med dem, som föll på deras mäns och bröders lott. För att kvinnan skulle blivit erkänd som likvärdig och likaberättigad samhällsmedlem, hade fordrats, att majoriteten av kvinnorna eller åtminstone en betydande procent av dem hade övergått till att bli värdeproducenter, till medborgare, sysselsatta med från folkhushållningens synpunkt nyttigt arbete. Under medeltiden var detta icke fallet. Inom alla stånd, adel, köpmän, hantverkare, bönder, förblev mannen huvudproducenten eller anskaffaren av rikedomar och vinst. Och därför blev kvinnorna fortfarande rättslösa inom stat och samhälle och beroende inom familj och äktenskap.

De borgerliga historikerna skildrar gärna medeltiden som en tid, då det härskade en idealisk familjelycka hos städernas borgare och borgarkvinnan inom förnuftiga gränser åtnjöt både självständighet och erkännande. Kvinnor av förnäm börd var föremål för männens av samma stånd tillbedjan. Medeltiden är i de borgerliga skriftställarnas skildringar insvept i ett rosen färgat romantiskt skimmer. Men vi vet annorlunda, vi vet, att det var en grym och halvbarbarisk tid. Kvinnor av alla stånd levde under svåra förhållanden, och kvinnan blev utsatt för den tidens grymma och mörka seder med all dess fasor. Det var just under medeltiden, som genom inflytande från den förstärkta kristna kyrkan den åsikten befestades om kvinnan, att hon var "djävulens käril". Kristendomen predikade "köttets spåkande", den införde fastor och utmattning genom böner, den uppmuntrade celibatet icke blott hos munkar och präster (katolikerna) utan även den övriga befolkningen. Äktenskapet betraktades som en "köttets lusta", och även om kyrkan gav helgd däråt, så ansågs äkta makars sammanlevnad som en eftergift åt det syndiga köttet. På ett kyrkomöte eller som det nu heter, en kongress av präster av munkar i Macon (i Frankrike) på 800-talet antogs som rättesnöre för varje god kristen att "spåka sitt kött". Man kan lätt föreställa sig, vad förhållandet till kvinnan från den kristna kyrkans sida utmynnade i vid en sådan åsikt om kroppens behov.

Alla religioner, som uppstått vid tiden för fadersrättens herravälde, har syndat genom den orättvisa ställning de intagit mot kvinnan och därigenom att de erkänt hennes underkastelse under mannen som en gudomlig lag. Men kristendomen, som från att vara slavarnas religion blivit de rikes och maktägandes religion har särskilt syndat mot kvinnorna. Kristendomen vann också under medeltiden en sådan utbredning, därför att den gav helgd åt privategendomen och all slags klasskillnad samt de maktägandes våld och förtryck mot de fattiga. Kristendomen lärde ju fattigdom samt tålmod och fördragsamhet för de rättslösa livegna. Man skulle ju, bevars, få belöning därför i den andra världen! Kristendomen väckte ej tanke och vilja utan sövde bådadera. "Tro och tvivla icke"! Det var just vad den härskande godsägarklassen behövde för att befästa sitt herravälde med stöd av Herren guds egen auktoritet. "Köttets spåkande" var förstås en mindre lämplig levnadsregel, men männe riddarna och bojaerna eller ens den kristna kyrkans ursinniga försvarare själva följde dessa kyrkans regler? De överlämnade åt munkarna och eremiterna "att martera sitt kött", men själva hemföll de åt de gräsligaste laster och betalade till klostren för att dessa skulle anropa om syndarnas förlåtelse för dem.

Kristendomen var en religion, som var mycket lämplig för de maktägande och mycket tryckande för den förtryckta fattigare klassen och ännu mera för kvinnorna. På kvinnans öde hade kristen-

domen ett skadligt inflytande. De legaliserade med gudomlig auktoritet den starkares rätt i familjen, kvinnans underkastelse och mannens makt över henne. Kristendomen, som predikade ”köttets spåkande”, överflyttade hela kärlekssynden och förförelsen på kvinnans axlar. Under medeltiden skrev munkar och andra andliga, kristendomens fäder, hela volymer, som bevisade kvinnans syndiga natur och försökte vältra på kvinnans axlar ansvaret för deras kötts svaghet och deras köttliga begärelser. Folket med sin okunnighet och tröga tankeförmåga under den långsamma allmänna ekonomiska och samhällsliga utvecklingen hyste blint tro till, vad kyrkan förkunnade. Sedefördärvet minskades ej i praktiken, prostitutionen blomstrade under medeltiden, och, om vi studerar den tidens seder, kan vi säga, att medeltiden ej stod det borgerligt-kapitalistiska århundradet efter i utsvävningar. Tillika ökades skenheligheten och skrymteriet. Då utvecklade sig ”den dubbla moralen”, vilken med hela sin tyngd föll över kvinnan. Det börjades en grym förföljelse mot den unga flickan som moder, kyrkan och den allmänna meningen inblandade sig i det äktenskapliga livet. De ogifta barnaföderskorna började göra självmord och antalet barnamord, dessa olyckliga offer för det kristna hyckleriet, ökades. Men den kristna religionens svåraste brott var de otaliga häxprocesserna. Kristendomen understödde trögheten och konservatismen, men fruktade alla nymodigheter och naturligtvis även allt tankearbete.

Kristendomen förföljde vetenskapen och fruktade dess förintande och allt genomträngande strålar. Den förföljde alla dem, som utan att bära prästrock utövade andligt inflytande på sin omgivning.

Kvinnorna, ”syndens käril” enligt kyrkofädernas mening, var emellertid oftast i besittning av betydligt större andlig utveckling än männen. Riddaren sysselsatte sig med krig, stråtröveri, våldsdåd och utsvävningar och begick obeskrivliga grymheter, men han reflekterade ej och brukade ej sitt förstånd. När han hade syndat, biktade han inför sin biktader, och kyrkan förlänade honor frikostigt syndernas förlåtelse. Så var ej förhållandet med kvinnan av riddarståndet. Den bildning, hon förvärvat, och hennes organisatoriska plikter inom borghushållningen skärpte hennes tankeförmåga och gjorde henne andligen rikare begåvad än hennes make. Biktadern måste spetsa öron inför henne, förstå att underordna hennes tanke och vilja under sin och utöva inflytande på henne. Om detta ej lyckades, uppstod mellan den helige fadern och riddarens hustru en kamp i det tysta. Och ve henne, om ett nederlag blev den helige mannens lott, om riddaren följde sin kloka hustrus råd och icke prästens eller munkens dåliga råd. Denna seger förlät kyrkan aldrig kvinnan utan började på allehanda sätt förfölja henne för att vid lämpligt tillfälle störta henne i fördärvet. För en ”god kristen” var detta ej så svårt, ty kvinnan var ju ”ett djävulens käril”, en källa till allehanda, frestelser. T. o. m. kvinnans goda egenskaper vändes i prästernas och munkarnas händer mot henne. Om en bondkvinna sysselsatte sig med att bota sina grannar, och saken gick lyckligt och dessa började högakta och respektera henne, så såg kyrkan däri en rival, som andligen utövade inflytande på sin omgivning. Den skyndade sig därför att kasta skuggor av tvivel på den kvinnliga läkaren, förklara hennes arbete för ett ”verk av den orene anden” och överbevisa henne om trolldom. Ju mera kunnig och klok en kvinna var under medeltiden, desto mera troligt var det, att prästerna i henne såg en ”häxa”. Så tog häxprocesserna sin början, denna kvalfulla kvinnoräfst, vilken varade under århundraden. Särskilt talrika var häxprocesserna under 1400-1600-talen. De föregivna häxorna brändes i hundratal, ja, tusental. I staden Fulda t. ex. blev på ett år brända 700 ”trollkvinor”. I trakten kring den måleriska sjön Como i norra Italien avrättades årligen icke mindre än 100 kvinnor för sitt umgänge med djävulen. Det fanns en särskild vägledning, en bok, benämnd ”Häxhammaren”, som gav anvisningar, hur man skulle urskilja häxor och hur man därefter skulle få bukt med dem. Många olyckliga offer för den kristna fromheten, vilka icke uthärdade tortyren, tog själva på sig

allehanda uppduktade tilldragelser; de försäkrade, att de flugit till Blåkulla<sup>1</sup> på häxkalas, att de varit i förbund med satan, att de antagit skepnad av djur, att de förtrollat människor eller dragit över folk olyckor och sjukdomar.

Det råa, okunniga, och försoffade folket trodde alla dessa uppduktade historier, och prästerna understödde denna dystra tro till sin egen fördel. Men just det stora antalet häxprocesser, just den omständigheten att kyrkans efterblivna tjänares vrede vid denna tid huvudsakligen riktades mot kvinnorna, visar att kvinnan vid denna tid ej längre var de kristna herdarnas lydiga och oskadliga dotter, som hon sedermera blivit, då de ekonomiska förhållandena till slut berövat henne initiativet, dödat hennes tankeverksamhet och stora självverksamhet.

Förföljelserna mot kvinnorna för häxeri och trolldom tog sin början redan mitt under medeltiden. Och sedan beskyllningen väl satts i rörelse, fortsatte den att verka många sekler efteråt, t. o. m. när kvinnan efter den borgerliga ordningens införande förvisats till hemmet och förvandlats till ett enkelt bihang till mannen.

Och låt oss draga slutsumman av vår föreläsning för i dag.

Under denna period, då det feodala godsägarväldet och naturalhushållningens system härskade, mellan 800- och 1400-talen var kvinnan visserligen rättslös och ej självständig, men hennes ställning var likväl bättre än under den därpå följande kapitalismens epok, som kännetecknas av handelns, kapitalets och manufakturens blomstring.

Inom godsägarefeodalklassen åtnjöt kvinnan, som var produktionens organisatör, vissa förtäden, erkännanden och rättigheter, så länge det rörde sig om de härskandes rättigheter över de andra befolkningsklasserna och om en del förmögenhetsprivilegier. Men i förhållande till sin man var hon rättslös och enligt lag helt underordnad honom. Någon jämlikhet fanns icke i förhållandet mellan könen. Så var det även inom borgarståndet. Den kvinnlige hantverkaren var i besittning av rättigheter såsom representant för sitt yrke, men inom familjen var faderns makt över barnen och mannens över sin hustru erkänd och strängt genomförd. Inom bondeståndet existerade likaledes samma inbördes förhållande. Teoretiskt och som ett slags symbol, en påminnelse om det förflutna, högaktade bonden ännu kvinnan som släktets bärare och som huvudproducenten inom hushållningen — särskilt hos de germanska folken — men inom familjens hushållning var hon sin mans och herres tjänare och slav.

Så förhöll sig saken, och sådan var kvinnans ställning under den feodala hushållningens system.

För att komma ur detta svåra, tryckande och förödmjukande läge som ofri tjänarinna och rättslös slavinna måste kvinnan genomgå ännu ett stadium av sin tillvaro: hon fick uthärda livets tunga och skoningslösa skola under lönearbetets baner, under det kapitalistiska hushållningssystemets herravälde. Kapitalismen drog kvinnan in i det produktiva arbetet, i samhällsarbetet, beredde jordmånen och möjliggjorde kampen för kvinnans likställighet och frigörelse. Att göra kvinnan fullständigt fri förmår endast det nya och mest fullkomliga hushållningssystemet, det kommunistiska produktionssystemet, som på ett förnuftigt sätt söker utnyttja kvinnans krafter för kollektivens bästa.

### Litteraturanvisningar:

1. *Bücher*: Kvinnofrågan under medeltiden.
2. *K. Kautsky*: Arbetarfrågan under medeltiden.
3. Jfr. likaledes *Lily Braun* och *A. Bebel* (hist. delen).

---

<sup>1</sup> På ryska Lysaja gorà, ett berg utanför Kiev. Övers.

## **Kvinnans ställning under handelskapitalets blomstringsperiod och början av manufakturperioden.**

### **Femte föreläsningen.**

I dag, kamrater, skall vi övergå till att skärskåda kvinnans ställning under kapitalismens utvecklingsperiod. I vårt föregående samtal stannade vi vid det feodala hushållningssystemet, som var grundat på livegenskapen, det svagt utvecklade bytet och det långsamt spirande hantverket i städerna. Vi såg, att även då liksom under de föregående skedena av den ekonomiska utvecklingen var det kvinnans roll inom produktionen, som bestämde hennes rättigheter, hennes ställning i samhället. Under feudalismens tid, d. v. s. godsherrarnas, bojarernas och riddarnas maktherravälde, med dess naturalhushållningssystem, deltog den övervägande majoriteten av kvinnorna ej i hushållningen. Den slutna familjen inom den enskilt individuella hushållningen avlägsnade kvinnorna från det produktiva arbetet att betjäna sin egen familj. Trots att detta var ett tungt arbete och trots att hon förbrukade mycken arbetsenergi på hushållsarbetet, uppskattades ej hennes arbete inom folkhushållningen, eftersom de produkter, hon frambragte, icke fördes till torgs.

Vi har likaledes sett, att kvinnans ställning under medeltiden varierade beroende på vilken klass hon tillhörde: de livegna, bönderna, borgarna eller de härskande godsägar- och adelsfamiljerna.

Den livegna bondhustrun hade förlorat sina rättigheter av samma skäl som hennes man, den livegne bonden. Både man och hustru, de livegna bönderna, var i lika hög grad beroende och rättslösa. Men inom bondeklassen åtnjöt kvinnan (t. ex. i Tyskland) ännu en viss aktning i den mån man bevarat minnet av hennes roll inom produktionen, inom hushållningen (de jordbruksidkande stammarna). Hos de förut nomadiserade stammarna (nomadernas seder har satt sin prägel på de ryska böndernas levnadssätt) var kvinnan sin mans tjänarinna och slav. den mån familjen och privategendomen legaliserades hos bondeklassen, tog fadersrätten överhanden överallt, och kvinnan trängdes undan till hushållsarbetets trånga fält.

Inom borgarklassen var en viss del (icke majoriteten) av kvinnorna indragna i produktionen. I den mån borgarkvinnan var en fri hantverkarska och medlem av motsvarande skrå samt i den mån hon genom produktionen bidrog till sin egen stads välstånd, i samma mån kom hon i åtnjutande av vissa rättigheter inom dess gränser. Men inom sin egen familj var hon underordnad sin man eller sin fader. Som "familjeförsörjare" betraktades i varje fall dessa, eftersom majoriteten av borgarhustrurna levde på sina mäns tillgångar och utförde i hushållet blott ett för folkhushållningen mindervärdigt arbete.

Inom godsägar- och feodalståndet var kvinnan inom äktenskapet underordnad sin man och beroende av honom men åtnjöt ett visst erkännande, i den mån hon var den verkliga organisatören och handhavaren av produktionen inom den feodala borghushållningen. Men i samma mån som naturalhushållningen redan under feudalismen undanträngdes av byteshushållningen och hantverket började utvecklas, kom penningarna i omlopp och ökades antalet lejda tjänare och specialhantverkare, som för penningar utförde husböndernas och borgherrarnas beställningar och uppdrag. Godsägarens och feodalherrens gemåls personliga roll som hushållningens organisatör reducerades till ett intet. Man behövde icke längre anskaffa förråd för år framåt, icke sörja för att produktionen inom borgen ej ett ögonblick avtog; man behövde icke övervaka den noggranna fördelningen av de hopbragta och anskaffade förråden, ty alla behov kunde tillfredsställas omedelbart genom inköp av de nödvändiga sakerna i närmaste handels- och hantverkscentra, städerna. Om en riddarborg på 800—1100-talen utgjorde en sluten ekonomisk enhet för sig, i spetsen för vilken stod ägarens hustru, så var den redan på 1300-talet



ett rövarnäste, som strävade efter att genom exploatering av bönderna, genom omåttliga pålagor på jordbrukare och borgare förskaffa sig största möjliga vinst och sätta den i omlopp för att omgiva borgen och dess invånare med all möjlig lyx och rikedom. Godsägaren-riddarens gemål i slutet på 1300- och 1400-talen föraktade allt arbete och icke ens hushållet sköttes av henne. Allt arbete i godsherrens hem lades på de livegna eller lejda tjänare. Kvinnan var blott "honan", blott till för att alstra avkomma.

När det feodala godshushållningssystemet nått kulmen uti sin utveckling och tillika, de livegnas arbete inför de ändrade ekonomiska uppgifterna — strävan att erhålla stor vinst med tillhjälp av bytandet — blev en hämsko på den vidare utvecklingen av produktivkrafterna, så framträdde vid det föregående hushållningssystemets avlösning i enlighet med de oundvikliga lagarna för den ekonomiska utvecklingen en ny hushållningsforan, som växte fram ur bytessystemet, nämligen den kapitalistiska.

Om kvinnans ställning under kapitalismen kommer vi strax att tala. Men först måste jag fästa eder uppmärksamhet på att kapitalismen icke med ens framträdde i den färdiga, och avslutade form, som vi är vana att se den nu; kapitalismen har under sin utveckling genomgått flera stadier, d. v. s. grader. Den allra tidigaste formen av den kapitalistiska produktionen var en koncentration av kapitalet å ena sidan i handeln — handelskapitalet var vid denna tid mest vinstgivande — och å andra sidan i manufakturen. Manufakturen övergår så småningom — fram till slutet av 1700-talet — till fabrik och bruk. Industrikapitalet tar överhanden över handelskapitalet och börjar spela en förhärskande roll inom folkhushållningen. Detta är ännu den obegränsade konkurrensens tid; det försiggår en vild kamp mellan storföretagarna och de talrika småproducenterna. Dessa ruineras skoningslöst av storkapitalet. Arbetsmarknaden är ständigt överfylld av fria arbetskrafter. Under senare hälften av 1800-talet har samtidigt med storproduktionens seger ett system med företagsammanslutningar, truster, företagsyndikat fått fast fot, och tillika har en ny kraft framträtt inom den kapitalistiska hushållningen, nämligen finanskapitalet.

Överproduktionen inom de högt utvecklade kapitalistiska länderna och ännu mera det ackumulerade kapitalets strävan att finna lämplig användning tvingar den kapitalistiska staten in på en kolonial erövringspolitik. Detta är kulmen i kapitalismens utveckling, dess fulländnings-form, varpå oundvikligen följer detta produktionssystem

sönderfallande, ty de nya ekonomiska uppgifterna fordrar en avsevärd utveckling av produktivkrafterna. Men det kapitalistiska systemet självt hämmar denna utveckling och lämnar ej något utrymme åt den ekonomiska

skaparkraften hos den nya klassen av huvudproducenter, åt arbetarklassen. Det finns en utväg: att övergå till ett annat, nytt, mera fullkomligt hushållningssystem, som garanterar utrymme för den ekonomiska skaparkraften och en utveckling av arbetskrafterna inom den arbetande arbetarkollektiven, d. v. s. till kommunismen. Jag har med avsikt gjort en utvikning, som var nödvändig för att skissera upp för eder, låt vara i allmänna drag, bilden av kapitalismens utveckling. Det blir då lättare att även klarlägga för eder kvinnans roll under detta skede av samhällsutvecklingen.

Låt oss stanna vid det allra första skedet av den kapitalistiska hushållningens utveckling under handelskapitalets blomstringsperiod. Vi försätter oss tillbaka till tiden för den skärpta kampen mellan det feodala och det kapitalistiska hushållningssystemet, i det ögonblick då kapitalismen började överflygla det gamla naturalhushållningssystemet. I några länder, t. ex. Italien, fullbordades denna process redan i början på 11100-talet, i andra, t. ex. Frankrike och England, tager den sin början först på 1300-talet och i Tyskland sträcker den sig genom hela 1600-talet och t. o. m. 1700-talet. I Ryssland tager den sin början under Peter den stores tid — i början på 1700-talet

— men fullbordades först på 1800-talet. I Österns länder är denna process ännu ej avslutad. Hastigheten uti kapitalismens utveckling är ej ensartad i olika länder beroende på en mängd förhållanden av övergående natur. Men den allmänna bilden av kapitalismens första utvecklingsskeden är överallt densamma. Eftersom detta skede har stort inflytande på utvecklingen av kvinnans senare historiska öden, så skall vi stanna något mera detaljerat vid denna period.

Vilka är de utmärkande dragen för kapitalismen, och på vad sätt skiljer sig den kapitalistiska hushållningen från det föregående stadiet i den ekonomiska utvecklingen? Jo, därigenom, att den kapitalistiska hushållningen är grundad icke på de livegna böndernas arbete utan på den fria lönearbetarens. Under naturalhushållningen med dess svagt utvecklade byte var produktionen inriktad på det omedelbara behovet och ej på försäljning. Under hantverksproduktionen arbetar hantverkaren på beställning och har ett bestämt avsättningsområde; han säljer ej sin arbetskraft utan produkten av sitt arbete. Under det kapitalistiska produktionssystemet säljer den fria lönearbetaren sin arbetskraft till kapitalisten. Under hantverkets glanstid har mästaren icke något intresse av att öka arbetets produktivitet, ty han är säkrad om beställning, och priserna normeras av skråordningarna. I stället ökas produktivkrafterna en smula. Under kapitalismen jagar företagaren eller uppköparen efter vinst, d. v. s. å ena sidan strävar han efter att utvidga sitt avsättningsområde och å andra sidan att öka arbetets produktivitet antingen genom ökad exploatering eller genom införande av nya, produktionsformer — t. ex. manufaktursystemet — eller en utveckling av tekniken. Under det att skrånas mästare av fruktan för konkurrens på allt sätt söker förhindra en ökning av antalet lärjungar d. v. s. av sina arbetare, har företagaren däremot intresse av att hava så stor arbetskraft som möjligt och för lägsta möjliga pris. Det inträder en efterfrågan på billig arbetskraft. Denna efterfrågan öppnar vägen för kvinnorna att dragas med i produktionen.

Kapitalismens allra första utvecklingsskede från 1300-talet till 1600- eller 1700-talet är en svår tid för den mindre lottade, en bister genombrottstid för hela mänskligheten. Det är år av grymma medborgarkrig mellan den utlevade adeln och den uppåtgående bourgeoisie, de år, då det förutvarande produktionssystemet revs ned och under smärtor ett nytt hushållningssystem föddes. Städer och byar skövlades. Mängden av tiggare, lösdrivare, husvilla och sålunda arbetslösa uppnår oerhörda proportioner. Särskilt stort är antalet ensamstående kvinnor, som kastas ut på arbetsmarknaden. Där finner man både hustrur till ruinerade hantverkare och till bönder, som flytt undan godsherrarnas odrägliga skatter, där finns även talrika änkor till soldater, som stupat i national- och medborgarkrigen och föräldralösa. Denna vanlottade, hungriga och hemlösa kvinnohär översvämmar städerna och fyller alla färdevägar. En betydande del av den husvilla och arbetslösa kvinnliga befolkningen uppslukas av prostitutionens grumliga vågor, en annan del klappar på i hantverkarnas verkstäder och utbjuder sin billiga arbetskraft med föga mindre ihärdighet än i våra dagar under kapitalismens blomstring. Men i verkstäderna har mästarnas hedervärda kvinnliga medhjälpare tagit ett varaktigt säte; det är de-as hustrur och deras listiga, unga döttrar, som beräknar att kunnighet i ett hantverk skall hjälpa dem att finna en värdigare make. Tillströmningen av billig arbetskraft till hantverket var så stor i slutet av 1300- och början av 1400-talet, att skråorganisationerna, som skrämdes av den kvinnliga konkurrensen, började stänga tillträdet för kvinnorna till hantverket genom att införa en rad inskränkingsbestämmelser. Några skråordningar började förbjuda mästarna att taga kvinnor i lära; andra bestämmelser sökte hindra kvinnorna att sysselsätta sig med det ena eller det andra hantverket. I Frankrike förbjöd man genom en lag av år 1640 kvinnorna att sysselsätta sig med spetsknyppling, trots att detta var ett rent kvinnligt yrke.

Hunger, fattigdom och hemlöshet tvingade naturligtvis kvinnorna att finna allehanda sätt att kringgå dessa hindrande lagbestämmelser, de tog arbete i de yrken, som ännu ej blivit förbehållna

åt mannen, men därvid undervärderade de själva sin arbetskraft med vetskap om sin tröstlösa belägenhet och därigenom försämrades den arbetande kvinnans ställning ytterligare.

Det ligger icke något förvånansvärt i att man från slutet av 1200- och början av 1300-talet kan förmärka en betydande ökning av antalet nunnekloster. För den oför-sörjda ensamma bondkvinnan och borgarkvinnan var klostret en säker tillflyktsort undan fattigdom, hemlöshet och förtryck från herrarnas och de förmögna sida. Även kvinnorna från de högre stånden gick i kloster för att under dess hägn rädda sig undan makens despotism eller faderns förtryck. Mot slutet av medeltiden började man därför upprätta särskilda asylor för ensamma kvinnor, flickor och änkor, benämnda "gudshem". Dessa hem underhölls vanligen på förmögna välgörares bekostnad, vilka genom goda gärningar ville frälsa sin själ. "Gudshemmen" representerade i sig ett gemensamt hem för flitiga kvinnor, ett slags arbetskommun. Där härskade en strängt religiös arbetsregim. De kvinnor, som bosatte sig i dessa hem, måste strängt iakttaga celibatet och utföra allt arbete, som ålades dem. De var klädda i särskilda kläder och bar på huvudet vita dok till skillnad från andra kvinnliga stadsbor. Dessa kvinnor benämndes "vithättor" eller "löperskor".<sup>1</sup> Vithättorna, köpte sig fria genom sitt arbete. De besökte sjuka, sydde, spann och utförde varjehanda arbete på begäran av städernas myndigheter eller på enskild anhållan. Dessa gudshem blomstrade från 1200- till början av 1400-talet. Därefter började de förfalla under inflytande av de ändrade förhållandena och framförallt på grund av att de ensamstående kvinnorna så småningom uppslukades av arbetet inom manufakturindustrien, som började utveckla sig. Men även långt senare, på 1400- och 1500-talen, försökte kvinnorna själva med tillhjälp av olika föreningar och sammanslutningar kämpa mot sina försämrade arbets- och levnadsvillkor.

14:de och 15:de årh. bär i historien det klingande namnet "Renässanstiden". De borde med större rätt benämnas kapitalismens uppkomsttid. Den slutna borg- och naturahushållningen hade genomlevt sitt århundrade. Produktiv-krafterna krävde för att kunna utvecklas ett annat hushållningssystem. Det frodigt blomstrande handelskapitalet sökte sig nya banor för att genom lämplig och skicklig rörelse uppnå största möjliga vinst, ränta på kapitalet. I stället för godsherren, som med sin piska drev på den livegne, framväxte en helt ny gestalt, företagaren — uppköparen, som köpte de fattigas levande arbetskraft och genom armodet tvingade detta ständigt växande proletariat att rikta hans fickor. Den rättslösa och vanlottade kvinnan, som ej fann stöd och skydd någonstades, blev det första offret för det ständigt växande antalet roffande företagare. Jämsides med den genom skråordningar väl skyddade och försvarade hantverksproduktionen uppstod en ny näringsgren, *hemslöjdsproduktionen*. På 1400-1600-talen får hemslöjden en vidsträckt utbredning i nästan alla Europas stater.

Hemslöjdsproduktionen representerar en övergångsform från hantverks- till lönearbetet. Den skiljer sig från hantverksproduktionen därigenom, att mellan hantverkaren och beställaren finns i regel ingen mellanhand. Inom hemslöjden avyttrar hantverkaren sina alster på en viss marknad genom en uppköpare som mellanhand. En del, d. v. s. viss andel av vinsten på varje utfört alster, avstår hemslöjdaren åt uppköparen. För att genom arbetet förskaffa sig existensminimum, d. v. s. vad han absolut behöver för att kunna leva, måste hemslöjdaren eller hemslöjderskan ständigt öka sitt arbetes produktivitet. En sådan företeelse förorsakar en viss ökning i produktivkrafterna men leder samtidigt till införande av ännu en form för arbetets exploatering. I samma mån som antalet hemslöjdsidkare ökas och de måste bearbeta allt större mängder material för att kunna skaffa sig det nödvändigaste existensminimumet, uppstår för hemslöjdsidkaren ett nödtvunget behov icke blott av att till uppköparen sälja sina alster utan även av att från honom erhålla material. Detta betyder

<sup>1</sup> Den, som inrättade dessa hus, var korsfararen Hugo de Begue. I Italien blomstrade gudshemmen redan i XII:te årh. och började avtaga i slutet av 1200-talet.

en övergång till ackordsarbete eller lönearbete.

I de stora städerna i Italien började på 1000- och 1300-talen vid sidan om de döende fria hantverken uppblomma flera grenar av hemslöjd isynnerhet vävning, spinning, sidenbrodering och andra arbetsgrenar, där företrädesvis kvinnor är sysselsatta. I Flandern — en del av Holland — uppstod klädes- och lärfttillverkning likaledes som hemslöjd, i England på 1400- och 1500-talen klädesfabrikation, som låg i händerna på uppköparna-företagarna, hos vilka slöjdarna arbetade.

Men icke blott ensamma husvilla kvinnor drogs in i produktionen, utan hemarbetet möjliggjorde även för bondkvinnan att delta i den allmänna produktionen utan att lämna hem och familj. Hemslöjden utgjorde under dessa dystra tider med godsherrarnas otaliga skatteuppbörder en god hjälp för den jordbruksidkande befolkningen. Men ju flera personer som drogs in i produktionens kretslopp, genom mellanhänderna, desto fräckare blev exploateringen från företagens och uppköparnas sida och desto outhärdligare blev ställningen för den fattige. Särskilt svår var kvinnornas ställning. Företagaren och uppköparen var medveten om sin oinskränkta makt över den fattige. Den flyende bondkvinnan hotade han att utlämna till godsherren, den ensamma borgarkvinnan att beskyllas för lösdriveri eller prostitution, vilket medförde svåra och skymfliga straff. Och de kvinnliga hemslöjdsidkarna, senare de kvinnliga lönearbetarna inom manufakturen, gick in på alla de villkor, som den blodsugande mellanhanden dikterade för dem.

Under hantverksproduktionens blomstringstid var kvinnan rättslös och i kretsen av sin familj var hon beroende av mannen, men som skråmedlem däremot, som producent i staden åtnjöt hon en viss aktning och erkännande. Hemarbeterskan gick även förlustig om de sistnämnda privilegierna. Hennes tunga mångtimmarsarbete uppfattades av företagaren-uppköparen helt enkelt som ett bihang till hushållsarbetet. T. o. m. de blygsamma skråordningar, som skyddat kvinnoarbetet inom hantverket föll bort för de kvinnliga arbetarna inom hemarbetet. Och i våra dagars kapitalistiska länder lever de arbeterskor allra sämst, som arbetar hemma hos sig för en företagare. Det är icke utan skäl som hemproduktionen bär benämningen "utsvettningsystemet". Hemslöjdsproduktionens förnämsta gissel är den överdrivet långa arbetsdagen och den låga arbetspenningen. Den stigande konkurrensen från de oorganiserade hemarbetarna och rädslan att förlora sina beställningar hos företagaren-uppköparen tvingar dem att utöka arbetsdagen i vidaste mån: 14-15 timmar är den vanliga normen. Men ju större arbetsdagen är, desto lägre blir arbetsförtjänsten och desto lägre blir därigenom också hemarbeterskans och hennes familjs välbefinnande. Det är därför icke underligt, om jämsides med hemslöjden uppblomstrar en öppen handel med kvinnans kropp och om prostitutionen, som flyter ut över bordellernas gränser, börjar översvämma industristäderna överallt, där den spirande kapitalismen har byggt åt sig ett solitt näste.

Uppköparna utgjordes vanligen av handlande och köpmän, företagsamt och djärvt folk. Under sitt sökande efter nya marknader gav de sig oförskräckt ut på resor långt bort, och därigenom ökade de och utvidgade sina kunskaper om människorna och sin horisont. Bemödandena att finna nya marknader hjälpte dem att upptäcka Amerika — år 1493 — och sjövägen till Indien. Den växande företagsamma kapitalistklassen hade behov av en vetenskapens utveckling och tankens frihet. Trögheten, vördnaden för auktoriteten, den blinda tilltron och tillgivenheten för gammal rätt och sedvänja, allt det som feodalismen vilade på, hindrade utvecklingen av förvärvshushållningen. Och den uppåtsträvande bourgeoisien övergav på sin väg framåt allt gammalt och fornt. Den steg över den härskande katolska kyrkans bålverk, den började tvivla på påvens ofelbarhet, den höjde under religionskrigens fana uppror mot feodaltherrarnas makt och tvingade dem att erkänna att penningen är en större makt än stånd och titel och att kapitalet är värdefullare än ett stamgods med tvivelaktig avkastning.

Detta var en brytningstid för hushållningssystemet, en övergång till en ny produktionsform. Det

var en färgrik, lysande tid, när den mörka, kvävande, grymma och brutala medeltiden somnade in. Det var tider, av osedvanlig blomstring för vetenskapen och tänkandet, tider, då mänskligheten framför allt började komma till insikt om himlakropparnas rörelser och upptäckte en rad andra vetenskapliga sanningar. Det var en tid, då de snabbt växande förmögenheterna hopades på några händer och massan på ett vidunderligt sätt utarmades, då samhället icke längre var uppdelat i stånd såsom under medeltiden utan i tvenne fientliga grundklasser: de som besatt egendom och det växande proletariatet. Mellan godsägaren och bonden inträdde allt mera tillspetsade förhållanden, penningshushållningen ledde till att godsherren samtidigt strävade efter att byta ut dagsverksskyldigheten och arrenden in natura mot till sin natur för bonden betungande penningpålagor. Bönderna svarade godsägaren med uppror och ställde sig jämte den växande bourgeoisien in i ledet av försvarare för ”den unga tron”, lutherdomen, protestantismen, kalvinismen och allehanda sekter. Det kom och utgöt sig över hela Europa en stigande våg av medborgarkrig. I städerna fullbordades å andra sidan uppdelningen uti handelskapitalets representanter, städernas rike män, och hantverkare av tvenne slag, ”skråarbetarna”

och ”hemarbetarna”, mellan vilka det på grund av konkurrensen uppstod en förbittrad kamp och rivalitet. I städerna tillägnade sig de förmögna handlandena makten och utvidgade så småningom sitt inflytande även till landsbygden, där bonden, utplundrad och utarmad genom allehanda pålagor genom hemslöjden försökte förtjäna penningar till att betala förhatliga arrenden, skatter o. a. Livet var fullt av förtvivlad kamp, tävlan och strid. Den gamla feodala världen kastades överända. En ny värld av växande kapitalism var ännu endast i vardande.

Hurudan var då kvinnans ställning under denna ekonomiska kristid?

Enligt den nya, lagstiftningen under 1400- och 1500-talen betraktades kvinnan fortfarande som en varelse, beroende av mannen, fadern eller maken. I jämförelse med den under medeltiden vanliga rätten hade kvinnans ställning icke förbättrats utan snarare försämrats under ”renässansens” lysande tider. Kapitalets intressen vid tiden för dess allra första ackumulering krävde att de hopade rikedomarna icke skingrades mellan en hel mängd arvingar. Och döttrarna förlorade sin arvsrätt. Enligt riddartidens lagar betraktades kvinnan som ägare av sin hemgift. De nya århundradenas lagar under renässanstiden fastställde för att koncentrera kapitalet den bestämmelsen, att hustruns egendom skulle övergå i makens ägo. Det kom lagar till stånd, som straffade kvinnan för prostitution, för ”osedligt uppförande”, utan att taga hänsyn till de orsaker, som drev kvinnan ut på denna väg.

Den nya värld, som kommit till under bourgeoisins herravälde, medförde ej kvinnans befrielse från medeltidens tyranni, ej heller någon lindring i hennes öde utan blott en ny form av rättslöshet, underkastelse och exploatering sådan som kvinnan ännu aldrig känt under någon period av historien.

Under dessa lysande och oroliga tider, fulla av ljus och skuggor, möter vi kvinnan vid de tvenne motsatta punkterna av det sociala välståndet. Å ena sidan växer där upp en mängd bleka, av arbete och bekymmer utmattade kvinnliga hemarbetare, rättslösa, försoffade av nöden och darande inför sin välgörare, arbetsgivaren, uppköparen eller mellanhanden; å den andra sidan de höga förmögna klassernas kvinnor, parasiter, som drunknar i lyx och girigt söker efter nöjen och förströelser för att fördriva sina lediga stunder. Dessa kvinnor, gemåler till grevar och furstar, som förslösar sin ärvda förmögenhet, kastar på sitt lejda tjänstefolk alla bekymmer om hushållet, om barnens uppfostran. Dessa kvinnor är ej i besittning av några medborgerliga och samhälliga rättigheter, men vad skall en stormrik köpmans eller greves hustru med rättigheter, när hon förslösar sin förmögenhet i sus och dus, när även utan dessa rättigheter penningarnas, rikedomens och titelns makt förskaffar dessa allt detta livets goda? Äktenskapet blir i själva verket även i

fortsättningen en ren affärssak, en penningaffär, men i och med att kyrkans makt avtog, lärde sig de förnämna damerna och hustrurna till de rika köpmännen att i kärleksaffärer undvara prästens välsignelse, — det fanns omvägar, varvid man ej förföljdes av någon sträng lag. Den frodigt blomstrande renässanstiden företer en brokig bild av sedeslöshet och en ohejdad strävan efter kärleksnöjen. Och den tidens skriftställare med den fine satirikern och historieskrivaren Boccaccio i spetsen förstod att teckna dessa seder med en ärlig pennas hela skoningslöshet.

Under renässanstiden förvandlas de förmögna klassernas kvinna, vars förnämsta intresse var kläder och nöjen, till en själlös, skenhelig, fåfång och onyttig varelse, en förströelse för mannen, en parasit uti samhället och folkhushållningen. Huru mycket mera upphöjd verkar då inte den allvarliga uppsynen hos en medeltida nunna, som söker ”gudomens grunder” och undervisar barnen i läsning, skrivning och vetenskaperna eller en regerande markgrevinna, som leder hela borgens hushållning och djärvt träder fram till dess försvarare vid en fientlig belägring.

På höjderna hördes sorl och sorglöst skratt från skönheter, som var utstyrda i tungt siden och ädelstenar och som girigt fångade livets fröjder, på djupen dignade hemarbeterskan och bondkvinnan under bördan av ett arbete, som översteg hennes krafter, och hantverkarskan från ett ännu starkt skrå blickar med mörka bekymmer mot sitt öde, ty hon fruktar att den starka konkurrensen skall kasta även henne ut på gatan. Där glädje och fest, här hunger, osäkerhet och armod! Leenden och tårar! Kontrasternas århundrade! Ett århundrade, då mänskligheten med snabb fart sönderfaller i klasser, då penningen befäster sitt välde och den fria, lejda arbetskraften växer fram.

Men vi skulle icke göra renässanstiden rättvisa, om vi blott nämnde dess negativa, sidor. Denna brytningstid öppnade för mänskligheten en bred väg av skaparkraft på alla områden, börjande med nya produktionssätt och slutande med erövringarna på vetenskapens och tänkandets områden. Den mänskliga tanken sökte och sjöd, viljan skapade och befäste.

*Människans personlighet* hade ännu aldrig blivit ställd så högt som under renässanstiden. I kulturens Grekland, i Rom värderades ej människan utan medborgaren. Under medeltiden bestämde man en människa efter hennes stånd och titel: köpman, mästare, furste, munk. Den växande bourgeoisien krävde ett erkännande av människans rättigheter såsom personlighet. Av köpmannens eller företagarens individuella värde, hans skarpsinne, talang, djärvhet och rådhets, själs- och viljestyrka berodde hans välstånd under denna period, då det ändå rörde sig om kapitalets ära första ackumulering. Och bourgeoisien började mot titlar och stånd ställa upp icke blott förmögenhet utan även människans förtjänster och egenskaper som personlighet oberoende av bördan. Detta nya människovärde avspeglade sig i viss mån även uti förhållandet till kvinnan, naturligtvis blott inom bourgeoisien, ty personlighet hos ”plebejerna”, de fattiga arbetsträlarna, kom överhuvudtaget ej i fråga.

Men hos den uppåtsträvande bourgeoisien fick kvinnan under dessa brytningstider åtnjuta ett visst personligt erkännande och en viss andel uti friheten. Kvinnorna fick tillträde till vetenskapens och tänkandets skattkammare, de kunde icke blott förströ sig med brokig trasgrannlåt och bullrande fester utan även fullkomna sitt vetande genom umgänge med den tidens främsta tänkare och ådagalägga ett direkt och indirekt inflytande på politiken. Under renässansen fick vi många energiska och expressiva kvinnogestalter. Många kvinnor förde en flitig korrespondens med den tidens filosofer och skriftställare och skapade omkring sig kretsar, där det möttes personligheter med framstegsvänliga åsikter, stödde med sin vänskap och beskyddade lärde, konstnärer och poeter. Uti tvisterna och grymheterna under medborgarkrigen, som drog fram över Europa med eld och svärd, uti de religiösa rörelserna, som var en inkarnation av kampen mellan klasserna, den feodala och bourgeoisien, var kvinnor från båda de fientliga

lägren trogna och verksamma deltagare. Genom sin oböjliga ståndaktighet och uthållighet förvånade de ofta sina fiender. Det på 1500-talet uppblossande medborgarkriget — kampen mellan de borgerlige hugenotterna och de feodala katolikerna i Frankrike, mellan lutheranerna och den gamla kyrkans anhängare i Tyskland, protestanterna och katolicismens efterföljare i England — slet ofta kvinnorna, från familj och make, berövade dem deras egendom och liv, kastade dem i fängelse, brände dem på bål vid sidan om männen, ”kättarna”. Och ännu mindre vek kvinnorna tillbaka inför medborgarkrigets växlingar: klassinstinkten visade sig mäktigare än deras inrotade passivitet, undergivenhet och blinda underkastelse under mannens vilja. Och karaktäristiskt är, att då medborgarkrigen skärptes började männen och fäderna själva, som predikat för kvinnan, att hennes plats var i hemmet bakom spinnrocken, att draga henne in i sina sociala gruppintressen, uti politikens och kampens virvel. De kyrkliga reformatörernas, Luther, Calvin, Zwingli, hustrur icke blott förestod hemmet utan var även sina mäns nitiska lärjungar och anhängare. Kvinnorna spelade överhuvudtaget en framträdande roll inom det kyrkliga reformationsverket, som i själva verket betydde ett avskuddande av den feodala världens auktoritet och ett öppnande av nya vägar av ökat inflytande för bourgeoisien. Vid hoven beskyddades den nya religionen av de högt uppsatta personernas hustrur och t. o. m. av drottningarna, vilka i hemlighet höll sig med protestantiska predikanter, bourgeoisiens ideologer, själva ledde propagandan, deltog i hemliga sammankomster och uppfostrade sina barn i de idéers anda, som den uppåtsträvande klassen försvarade. Ofta visade sig kvinnorna, vara mera nitiska och lidelsefulla anhängare av den nya religionen och de nya idéerna än männen själva,. De skrev böcker till protestantismens försvar, och med ett hjältemod likt de fornkristna martyrernas uthärdade de inkquisitionens tortyr och stödde genom sin fasthet de svaga och vacklande.

Många kvinnor av feodalklassen stod på reformationens sida, och, om vi tänker efter, så förstår vi varpå detta beror. Bourgeoisien herravälde hade tillfogat den hatade fadersrätten ett dödligt slag, denna den äkta mannens oinskränkta och ej i lag reglerade makt över hustrun, fäderns över barnen. Den borgerliga världens seger lovade kvinnan, fast blott av den borgerliga och överhuvudtaget den förmögna klassen, ett visst erkännande av henne som personlighet och människa. Därav kom sig den lidelsefulla tillgivenheten för reformatörerna och vänskapen med humanisterna, föregångsmännen bland den tidens tänkare. Därför finner man också sådana lysande gestalter som den vittra Renée av Ferrara, dotter till den franske konungen; hon avstod från sin familj, sina utmärkelser, sin rikedom för att ställa sig i protestanternas led. Därför finner man också sådana typer bland de ryska bojars fruarna som Morosova, vilken vågade trotsa tsaren-självhärskaren och djärvt sällade sig till Avvakums<sup>1</sup> demokratiskt sekteriska rörelse. Vilhelmina, dotter till konungen av Böhmen, grundade en sekt, i det hon ansåg sig som en inkarnation av den helige ande. I besittning av en grundlig bildning lämnade hon fäderneslandet och begav sig till Milano, där hon tack vare sin vältalighet fick tillgivna anhängare bland dem, som på gränsen mellan tvenne tidevarv sökte en ny sanning. Sekten fick också benämningen vilhelmisterna till sin stiftarinnas, en kvinnas, ära. Till henne slöt sig munkar, präster och ärkebiskopar. Efter Vilhelminas död överantvordades hennes stoft åt bålet på den vredgade påvens befallning. I Florens fick katarinasekten en snabb utbredning tack vare en florentinskas vältaliga predikningar. ”Hennes ord drog många till den nya tron”, anmärker krönikeskrivaren.

Politiken färgades vid denna tid av vissa kvinnliga inflytelser och, även om några, kvinnor lidelsefullt försvarade den nya tron, så fanns det andra som icke mindre lidelsefullt hakade sig fast vid sina ståndsprivilegier och försvarade feodalklassens odelade herravälde. På Frankrikes politik i XV:de och XVI:de årh. utövade kvinnor ett både direkt och indirekt inflytande, från den

<sup>1</sup> Prosten Avvakum Petrovitj (†1681), stiftare av en rysk sekt. Övers.

kloka och listiga men i sina intriger skoningslösa Katarina av Medici, som var en ivrig katolik och upphovsman till "Bartholomeinatten", då katolikerna förrädiskt slaktade protestanterna, till Anna av Österrike, med vilken den allsmäktige Richelieu själv rivaliserade. Tvänne drottningar, den engelska Elisabet och den skotska Maria Stuart, stod i spetsen för två inbördes kämpande sociala grupper, det feodala systemet i det ekonomiskt efterblivna Skottland och det industriellt framåtskridande England. I Ryssland var tsardottern Sofia, Peter den stores syster, själen i streltsernas sammansvärjning, vilken sökte försvara bojarernas sjunkande maktställning. Grevinnan Mackintosh ställde sig i spetsen för Stuartarnas truppavdelningar samtidigt som hennes make förde befäl i de protestantiska arméerna. "Överste Anna" tog sin man till fånga och, då hon i enlighet med den tidens sed avtog sin hatt inför den fångne befälhavaren, rekommenderade hon sig med ett: "Till eder tjänst, kapten". "Till eder tjänst, herr överste", ljöd den fångne mannens svar. Historien är rik på exempel på kvinnors aktiva deltagande i de heta striderna under de långvariga medborgarkrigen i den nya tidens historia. Det var därför icke underligt, att kvinnorna under denna tid trots sin faktiskt rättslösa ställning och trots att de fortfarande betraktades som några av männen beroende och med dem ej likvärdiga individer, fick rycka fram som parlamentärer och fick i uppdrag att leda och utföra diplomatiska missioner. Frankrike skickade madame Delahaye som sändebud till Venedig och madame Gabrielle till samma post i Polen. Vid de synnerligen ömtåliga förhandlingarna om hertigens av Anjou val till polsk konung ställde man i spetsen för beskickningen den framstående diplomaten Katarina de Clairmeau.

Under renässansen och reformationstiden drogs kvinnorna av omständigheternas makt in i politiken och till aktivt deltagande uti medborgarkriget men även till vetenskapens, konstens och tänkandets områden. Italien var vid denna tid de stora uppfinningarnas, tankeflyktens och skapareandans vagga. Där nådde handelskapitalet tack vare det särskilt fördelaktiga geografiska läget tidigare än i andra länder sin blomstring, och i dess spår började även industrikapitalet skjuta skott. De första manufakturerna påträffar vi i Italiens blomstrande handelscentra redan i början på 1200-talet. I detta land, som i sin ekonomiska utveckling hade kommit längre än de övriga, ökades bourgeoisieins inflytande, och tillika framträdde en lång rad av kvinnor, som på den tiden gjorde sina namn berömda inom olika grenar av konst och vetande. Många historiker har betecknat renässansen som de lärda kvinnornas århundrade. Ända till våra dagar har minnet levt kvar av Olympia Moratos oratoriska talang, hon som var dotter till en professor från Ferrara och ägde grundliga kunskaper och förmådde kläda sina improviserade föreläsningar i en ovanligt levande och bildrik form. Olympia var god vän med Renée från Ferrara, denna protestantismens trogna förkämpe och blev själv en trogen försvarare av den nya läran, hon ingick äktenskap med en vetenskapsman och fick tillsammans med honom utstå medborgarkrigets vedervärdigheter. En annan lärd kvinna under denna tid, Isotta Nogarola, blev så berömd i hela Italien för sin värtalighet, att t. o. m. påven i Rom önskade höra henne. Hippolita Sforza beskyddade konsten och deltog själv i de politiska stridernas virvel. Vittoria Colonna, den store konstnären Michelangelos väninna och den som gav honom de intellektuella, impulserna, blev föremål för samtidens beundran och historikernas erkännande för kraften och skönheten uti sin andliga gestalt. I Spanien förvärvade sig vid samma tid de kvinnliga teologerna Isabella från Cordoba och Juliana Morelli från Barcelona ett visst erkännande. England, där renässansen upplevde sin blomstrings-tid något senare än i Italien, var i XVI:de årh. berömt för sina lärda kvinnor. Den engelska drottningen Elisabet kunde latin, och lady Jane Grey var berömd för sin lärdom. Filosofen Bacons moder, som var dotter till Henrik VIII:s lärare, utmärkte sig för sin höga vetenskapliga bildning liksom även utopisten Thomas Mores dotter Maria Sidney. Den franska drottningen Margareta av Navarra, syster till Frans I, var känd som författarinna och efterbildade den italienska skolan. Hennes korrespondens med sina vänner, avsedd för trycket, erbjuder ännu i våra dagar ett visst intresse. Anna Dacier, dotter till en lärd filolog, översatte Homeros och skrev ett försvar för de



genom sin skönhet odödliga grekiska folksångerna Illiaden och Odysséen. Kvinnlig lärdom blev på modet, och Molière har i sin satir "Hôtel Rambouillet" gisslat denna strävan hos kvinnorna, att bli "blåstrumpor" — öknamnet på de kvinnor, som sysslade med vetenskaperna —. I Italien blev under renässanstiden den högre bildningen för en tid tillgänglig även för kvinnor.

Men ordet "mod" förklarar naturligtvis icke den antydda företeelsen. Strävan hos en del kvinnor att komma ut på egen hand och medelst bildning och vetande skaffa sig en oberoende existens hade en rent ekonomiskt social orsak. Medborgarkriget å ena sidan och brytningen med de förutvarande hushållnings- och produktionsformerna gjorde familjens ställning allt mindre motståndskraftig och mindre säker. Den ekonomiska revolutionens stormvåg slungade allt oftare icke blott de fattigare klassernas kvinnor, bondkvinnor och hantverksdöttrar, ut i virveln under kampen för sin existens, utan där trängdes även spridda element och telningar från den välmående bourgeoisien och t. o. m. från adeln. De utarmade bondkvinnorna samt hustrurna och döttrarna till ruinerade hantverkare sökte sitt levebröd inom slöjdhanteringen. Kvinnorna från de förmögnare lagren skyndade sig att söka skaffa sig lärdom och vetande för att på detta sätt försäkra sig om sin utkomst i händelse av ödets eventuella skiftningar. Det är karaktäristiskt, att många framstående kvinnor under denna tid var döttrar till professorer, författare, teologer, läkare och vetenskapsmän. Deras fäder skyndade sig förtänksamt att förse sina döttrar med det bästa verktyget i kampen för tillvaron, kunskap i någon av vetenskapens grenar. Under dessa stormiga tider upphörde ju t. o. m. äktenskapet att vara en säker tillflyktsort för kvinnan. Man fick tänka på och sörja för sig själv. Man måste skaffa sig ett yrke för att undgå eventuell fattigdom och materiella förluster. Det är icke underligt, att kvinnan framförallt under denna tid började ihärdigt höja sin röst för kvinnlig bildning och för ett erkännande av satsen, att kvinnan till sin natur ej är sämre än mannen och i många fall kanske t. o. m. står högre. Det var i en sådan anda som den bekanta Christine de Pisan i Frankrike, författare till novellerna "Rosens roman" och "Kvinnornas stad" — 1400-talet —, förde sin propaganda. Med ännu större lidelsefullhet försvarades kvinnans rättigheter av Mary Astell i England — 1600-talet —, känd för sitt omfattande arbete "Till försvar för kvinnorna", där hon krävde lika bildning för båda könen. En lysande försvarare av denna tanke var den italienske författaren, renässanstidens utopist, Campanella, som i sitt utopiska arbete "Solstaten" krävde tillträde för kvinnorna icke blott till lika bildning utan även till alla slags yrken. "Kvinnan kör få deltaga i allt, som rör kriget och freden." I den mån detta sammanföll med läget under medborgarkriget, då bourgeoisien gärna använde kvinnor för sina politiska avsikter, hyste denna klass sådana revolutionära idéer. Men eftersom dessa åsikter icke sammanhänge med bourgeoisiens allmänna livsåskådning och ekonomiska uppgifter, i det denna klass' blomstring i hög grad var beroende av familjens motståndskraft utåt, så stämplade bourgeoisien en strävan efter att få sina rättigheter erkända som utopi och kastade med största lugn bort för sig olämpliga principer, så snart den bistra tiden under medborgarkrigen hade gått till ända.

De lärda kvinnorna, talarna och de politiskt verksamma kvinnorna under renässansen visade sig ånyo gå fullständigt upp i sina familjeplikter, i den mån den nya ekonomiska ordningen och industrikapitalet vann fast fot, varvid de för en lång tid framåt drog sig tillbaka till sitt trånga skal inom hemmet.

Varpå kunde då detta bero? Hur kom det sig att kvinnan efter att hava framträtt inom samhällslivets olika verksamhetsområden utan knot vände tillbaka, till hemmet? Vi vet redan, att kvinnans ställning i samhället, hennes rättigheter bestämmes av hennes roll inom produktionen, varvid kvinnan under renässansen och reformationstiden till sin stora massa fortfarande var beroende av mannen eller fadern, familjeförsörjaren. Blott några enstaka, icke massan, försökte skaffa sig en självständig existens, och även om leden av kvinnor från den fattigare klassen, som i den

allmänna marknaden sökte användning för sin arbetskraft ökades och tätade, så utgjorde de likväl en minoritet i förhållande till alla bondkvinnor och hantverkerskor, som levde bakom sin mans rygg. Samhället kunde icke ha någon känsla för kvinnornas jämlikhet och likvärdighet inom folkhushållningen, så länge denna likvärdighet faktiskt icke existerade på produktionens område.

Dagens föreläsning har dragit ut på tiden, men så har vi också fått en inblick i den lysande genombrottsperiod, då grunden lades till den kapitalistiska, produktionsmetodens utveckling. För att avsluta denna period och redan nästa gång övergå till att skärskåda kvinnans ställning under den storkapitalistiska produktionens utveckling måste vi ytterligare dröja vid en karaktäristisk företeelse under denna epok, manufakturens utveckling.

Manufakturen växte fram ur hemhantverket. Den betecknar i själva verket en förening av de åt var sitt håll spridda hemarbetarna under ett gemensamt tak för att man bekvämare skulle kunna förse dem med material och erhålla deras färdiga produkter. Vid försöken att öka den nya arbetsorganisationens produktivitet kom kapitalisterna senare på den idén att införa systemet med sträng arbetsfördelning i verkstaden. Arbetsdelningen förenklade i hög grad arbetsprocessen. Den bragtes inom manufakturen till en sådan fulländning, att en arbetare under årtal kunde sysselsätta sig med en och samma enkla sak, t. ex. att vässa nålspetsar. Lika komplicerat som hantverkarens arbete var och lika mycket förstudier som det krävde, lika enkelt och själlöst var arbetarens eller arbeterskans arbete inom manufakturen. Vilken icke yrkeslärd person som helst kunde på synnerligen kort tid lära sig de få handgreppen. Den förutvarande kvalificeringen för arbetet spelade ej mer någon roll inom manufakturen.

Det är helt naturligt, att manufakturen öppnade ett vidsträckt tillträde för okvalificerad kvinnlig arbetskraft. Men det blev icke till glädje för kvinnan, att man under denna epok upplät för henne dörrarna till självständigt förvärv.

Under loppet av hela manufakturperioden finner vi kvinnan i sin egen mörka, nedrökta stuga, där hon tyst och obemärkt genom sina händers arbete försåg världsmarknaden med lyxföremål och nödvändighetsvaror. Endast under den förutsättningen att hon med böjd rygg arbetade dag ut och dag in med sin vävning, spinning, sömnad eller garvning o. s. v. kunde hennes arbete utstå konkurrensen med de av henne hatade skråmonopolisterna, ödets gunstlingar, arbetets aristrokrater. Det var också av den anledningen, som det franska proletariats kvinnor så ihärdigt strävade efter att få upplösa skråorganisationerna och hälsade denna tilldragelse år 1791 med särskild glädje, ty de betraktade den som första steget fram mot sin ekonomiska befrielse. Men för att en sådan omgestaltning av de socialrättsliga förhållandena skulle bli möjlig, krävdes en ny inblandning från produktivkrafterna. Hantverks- och skråmonopolet förjagade kvinnan till hemmet; den grå makthavaren, ångan, kallade henne tillbaka, till det vida arbetsfältet.

Manufakturen fick sin utveckling under 1500--1700-talen. I Ryssland var det Peter den store, som införde manufaktur- och fabriksproduktionen. De första fabrikena, för tillverkning av glas, kläde och bomullsvävnader, uppstod i Ryssland på 1600-talet. Där arbetade dels fria lönearbetare och dels livegna. Vid denna tid hade man ännu icke infört kvinnoarbete vid fabrikena i Ryssland. Kvinnan sökte sin utkomst inom de yrkesgrenar, som icke helt och hållet avlägsnade henne från hemmet, och, om hon var husvill, gick hon hellre i tjänst "hos herrskap" eller i kloster. Men i de länder, där kapitalismen hade slagit djupa och hållbara rötter, särskilt i England, Frankrike och Holland, slukade manufakturen allt större och större mängder kvinnlig arbetskraft. Manufakturperioden utgör ett mörkt blad i kvinnoödets historia.

Tillsammans med den ständigt växande klassen av lönearbetare inträdde kvinnan uti ett skede av

historien, som kännetecknas av ett trefaldigt förtryck: rättslöshet i stat och samhälle, livegenskap och beroende inom familjen och skoningslös exploatering från kapitalets sida. Det skede av kvinnans liv, då hon såsom en fri hantverkerska var en likberättigad skråmedlem, åtnjöt de övriga medborgarnas vördnad och aktning och som aktiv medlem deltog i de brokiga och glada fester, som staden anordnade för att hedra minnet av någon i stadens historia glädjande tilldragelse, hade blivit historia. Tiden för hennes livegenskap närmade sig. Nu råkade kvinnan från den fattigare klassen allt oftare i ekonomiskt beroende av manufakturägaren och mellanhanden-uppköparen. Hantverkarnas, köpmännens och böndernas ärevördiga fruar uppträdde med största förakt mot manufakturarbeterskorna, ”fabriksflickor”, såg ned på dem som på avfällingar och jämställde dem med samhällets avskum, med de prostituerade. Endast den yttersta nöd drev en kvinna till manufakturen, och att bli ”fabriksflicka” betraktades icke blott som en olycka utan som en skamfläck.

Vad gav anledning till detta förhållande beträffande fabriksarbetet?

Hur kunde det komma sig, att de kvinnor, som utförde det mindre värdefulla och mindre produktiva arbetet inom hushållet, i det dåtida samhällets ögon intog en mera aktad ställning än arbeterskan, som skapade nationalförmögenheten? Detta berodde därpå, att arbeterskan, som gick till fabriken, manufakturen, just därigenom kom att tillhöra klassen av kapitalets löneslavar, proletariatet, men den borgerliga världen såg ned på proletariatet med samma förakt som den fria medborgaren i forntidens Grekland uppträdde mot sin ofria slav. Under kapitalismens och privategendomens herravälde har man icke aktning för den som förvärvar och skapar värden, utan den som förstår att koncentrera dessa värden i sina egna händer. Man anser icke, att det är arbete, arbetaren eller arbeterskan, som skapar nationalförmögenheten utan sparsamheten, skickligheten och skarpsinnet hos själva företagaren-kapitalisten, och man hedrar blott ”organisatören” av arbetet.

Härvid bör man lägga märke till att under manufakturperioden i själva verket blott en minoritet av kvinnorna deltog i produktionen. Den kvinna, som tvingades att sälja sin arbetskraft, var mer eller mindre tillfällig företeelse, och, när hon föll i kapitalets klor, hoppades hon själv ännu alltjämt att få draga sig tillbaka den vanliga vägen och genom äktenskapet få vända om till sina inkom för kvinnan erkända plikter: till hemmet, familjen och köket. Men dessa förhoppningar sveks i samma mån som det storindustriella produktionssättet utvecklades och befästes. Till den forna rättslösheten inom familj och samhälle lades ytterligare företagarens-kapitalistens makt. Men först denna väg, som jämställde kvinnoproletariatets bittra och rättslösa lott med proletärens öde, skapade de betingelser, genom vilka hennes befrielse blev möjlig. Kvinnan inträdde i en ny fas, och hennes öde blev oupplösligt förenat med arbetarklassens. Hennes arbete, undervärderat inom hushållet, får ånyo värde från folkhushållningssynpunkt. Kvinnans jämlikhet, som under många århundraden varit förlorad, kunde blott upprättas på nytt genom hela arbetarklassens kamp för sina rättigheter och sin klass' diktatur. Men de kommunistiska produktionsformerna, som dragit alla kvinnor in i det produktiva arbetet, utgör redan nu ett solitt fundament för hennes fullständiga och allsidiga frigörelse.

Härmed avslutar vi dagens föreläsning.

### Litteraturanvisningar:

1. *K. Kautsky*: Socialismens föregångare.
2. *Balabanov*: Två öden: Renata från Ferrara och Olympia Morato.
3. *S. M. Pokrovsky*: Rysslands historia.
4. Även *Schischkov* (kap. V—VII), *Bebel* och *Lily Braun* (historiska delen).

## Kvinnoarbetet under den storkapitalistiska produktionens utveckling.

### Sjätte föreläsningen.

I den föregående föreläsningen behandlade vi kapitalets allra första ackumuleringsperiod, en period av långvarig blodig kamp mellan den uppåtsträvande bourgeoisien och den utlevade feodala världen. Vi konstaterade, hurdan kvinnans roll var under denna övergångsperiod från medeltidens slutna naturalhushållning till nyare tidens penninghushållning och slöjd och manufakturproduktion. Som ni minns, konstaterade vi, att kvinnornas arbetande och obesuttna stora massa allt mera drogs in i industrien i och med övergången till okvalificerat arbete. Därvid bör vi likväl komma ihåg, att under slöjd- och manufakturproduktionens tid hade den allra största delen av kvinnorna ännu icke sökt sig någon självständig arbetsinkomst och sålunda ej deltagit i det produktiva arbetet för samhällskollektiven. Det husliga arbetet spelade under denna tid med dess svagt utvecklade industri ännu en betydande roll och kompletterade folkhushållningens produktion. Men det husliga arbetet togs icke med i räkningen uti nationens produktiva verksamhet, utan man ansåg, att kvinnan med detta *jämförelsevis komplicerade arbete* betjänade varken nationen eller staten utan sin egen familj, Bland nationalrikedomarna medräknades ej det arbete, som utfördes av familjens medlemmar, denna slutna ekonomiska enhet, utan resultatet av arbetet, d. v. s. hela familjens välstånd. Och inom bondefamiljerna på landsbygden är det ännu så, att man icke räknar med varje enskild familjemedlems arbete utan ”husbondens”, d. v. s. familjens välstånd, denna betraktad som en odelad ekonomisk enhet.

Men då kvinnans arbete icke fick något erkännande från folkhushållningsintressenas synpunkt, så blev naturligtvis hennes ställning fortfarande rättslös och trålbunden.

Manufakturens och den växande storkapitalismens epok medförde icke kvinnans frigörelse utan en ny slags livegenskap för kvinnan nämligen lönearbete för kapitalet. Låt oss ännu en gång besinna, ur vilka produktionsformer, som manufakturen växte fram: från hemhantverket. Varför påskyndade arbetets exploatering genom hemarbetet

utvecklingen av produktivkrafterna i jämförelse med deras långsamma utveckling vid tiden för hantverkets blomstring? Saken är helt enkelt den, att hemarbetarna fick anstränga sina krafter i betydligt högre grad än hantverkarna för att genom sitt arbete förtjäna sitt existensminimum; en del av sin vinst fick de avstå till uppköparen. Hantverkaren hade endast direkt med beställaren att göra. Och hela mervärdet kom honom till godo. Hemarbetarens förbindelse med marknaden ombesörjdes av mellanhanden, uppköparen. I och med att handeln utvecklades och fick en vidsträcktare utbredning, kom avsättningsorten att ligga allt längre ifrån producenten, och köpmannens, uppköparens och mellanhandens roll blev allt mera framträdande. Mervärdet delades mellan köpmannen och producenten, varvid den förre tillskansade sig allt större och större del därav, i det han begagnade sig av den senares tryckande fattigdom och svåra belägenhet. Köpmannen sparade ihop ett litet kapital och blev rik, medan folket, som slet och släpade, utarmades. Men ju hastigare utarmningen skedde, desto starkare blev exploateringen av arbetet. Hantverkarnas, böndernas och slöjdidkarnas utarmade och ruinerade familjer kastade då ut alla sina medlemmar på den fria lönearbetsmarknaden: man, hustru och barn. Det var rika tillfällen till vinst för företagen inom manufakturen, för de första fabrikanterna.

Manufakturen med sitt karaktäristiska drag, en omfattande arbetsdelning, öppnade tillträde för okvalificerad arbetskraft. Men när företagen eller fabrikanterna tog in oövad arbetskraft, strävade han naturligtvis efter att få den för honom lämpligaste och billigaste. Och det var kvinnorna och barnen. Under 1500—1700-talen kan man förmärka en ökning av kvinnoarbetet i samband med

manufakturproduktionens tillväxt. Det är icke så mycket arbetarnas *kvalitet*, såsom fallet var under hantverksproduktionen, som de inom ett visst företag sysselsatta arbetskrafternas *kvantitet*, som lovar företagaren största vinst. Denna vinst fås genom en hopsummering av de för arbetarna och arbeterskorna dåligt betalda arbetstimmarna. Ju flera arbetare och ju längre deras arbetsdag är, desto större blir även antalet underbetalta timmar, vilka som en gyllene ström flyter direkt ned i företagarens fickor. Kapitalets ackumulering börjar gå sin fullbordan till mötes med svindlande hastighet. Mänskligheten inträder i den storkapitalistiska produktionsepoken. Världen undergår en förvandling. Städerna, som är centra för handel och industri, har redan för länge sedan undanträngt de stolta och otillgängliga feodalborgarna, i vars hägn marknaderna och hantverkarnas sammanslutningar sökte sitt skydd. De inbördes tvistande och fientliga regerande furstarna och grevarna har underordnats en enda självhärskande monark, och folket smälter ihop till en nation. I nationalstaten, där handels- och industrikapitalet bestämmer politiken, ställes de egna intressena högre än städernas eller feodalbaronernas i motsats till vad fallet var under medeltiden. Jordbruket spelar alltså en betydande roll inom folkhushållningen, men så småningom förskjutes visaren, som utpekar den viktigaste källan till uppnående av rikedom, hän mot fabriksindustrien. Holland, England och Frankrike, senare Tyskland och Österrike samt slutligen Ryssland, mot slutet av 1800-talet, inträder det ena, efter det andra på vägen mot storkapitalistisk produktion.

Vi har blivit så invanda i den föreställningen, att produktionen är grundad på det storkapitalistiska systemet, att vi, som är barn av kapitalismens århundrade, har svårt att få klart för oss, att fabriker och verkstäder, alla dessa gigantiska företag, som omfattar tusentals arbetare och arbeterskor, de har kommit till ganska sent. Fabriker och verkstäder i den form, som vi känner dem, har funnits till ungefär halvtannat hundratal år och i Ryssland ännu kortare tid. Ännu i mitten av 1800-talet brottades i Ryssland fabriken med hemarbetaren och småmanufakturen. T. o. m. i det högt utvecklade kapitalistiska Amerika med dess industriens trustkonungar och gigantiska företag stod på 1850-talet striden om, huruvida Amerikas framtid skulle bli beroende av agrarhushållningens utveckling eller Nordamerikas Förenta stater skulle kunna bli ett av storfabriksproduktionens länder. Då, för mindre än ett sekel sedan, kände mänskligheten ännu icke de exakta lagarna för sin utveckling, och många efterblivna länder hoppades, att deras utveckling skulle gå sin egen väg. Och nu, när vi uppmärksam betraktar bilden av den i Östern, i Kina, Japan och Indien, allt mäktigare kapitalismen, kan vi med visshet förutsäga att storindustrien absolut kommer att underordna landsbygden under sina behov.

Till kapitalismens snabba framgångar bidrog i hög grad de stora vetenskapliga och tekniska uppfinningarna i 18:de och särskilt i 19:de århundradet. Vi har svårt att nu föreställa oss en tillvaro utan järnvägar, gigantiska fabriker, elektricitet och telefon. Och likväl skulle våra fäder i andra eller tredje led med förvåning och misstro ha mött alla dessa nyheter. På 1700-talet fick den kapitalistiska produktionen ett starkt uppsving tack vare en rad större tekniska uppfinningar, som med ens höjde arbetets produktivitet. Å ena sidan märkes den geniale Watts uppfinning av ångmaskinen, som möjliggjorde en överföring av arbetsenergien medelst drivremmar till maskinerna. Å andra sidan öppnades genom mekaniseringen av produktionsprocessen inom manufakturen och arbetets uppdelning i de mest enkla rörelser möjligheter för uppfinnarna att ersätta arbetet för hand med maskiner. Den mekaniska vävstolen, strumpstickningsmaskinen, ullkardningsmaskinen och otaliga andra uppfinningar, som följde slag i slag, gav en kraftig stöt åt utvecklingen av fabriksproduktionen *från slutet av 1700-talet*. Teknikens fullkomning blev en grundfaktor, som bidrog till ökad vinst. På de föregående stadierna av utvecklingen hade man för handarbetets vidkommande uppnått den största produktiviteten huvudsakligen genom en ändamålsenlig organisation av arbetet. För att öka vinsten sökte företagaren djärvt att ändra principerna för arbetsdelningen inom manufakturen. En ökning uti vinsten berodde nu icke blott

på antalet arbetare, som var samlade under samma tak inom manufakturen, utan även på tillgången på tekniska fullkomligheter, mekaniska maskiner och motorer. Tekniken ökade arbetsproduktiviteten till förut oanade dimensioner: i stället för en spole började en arbeterska vid en meka-spinnrock sköta spinnandet av ända till 1,200 spolar; en spolarska, som per dag hade spolat upp några rullar, kunde förfärdiga ända upp till ett hundratal och i närvarande stund ännu flera. En enda arbeterska, som gjorde 600,000 nålar per dag med maskin, ersatte 135 arbetare. Genom en strumpstickningsmaskin kunde en arbeterska höja arbetsproduktiviteten från 20 par strumpor per dag till 6 dussin. Den ena sortens handarbete efter det andra ersattes med maskin. Arbetsproduktiviteten ökades med kolossal snabbhet, och marknaden översvämmades med varor, tillverkade genom mekanisk kraft för massförbrukning. Det blev en snabbfabrikation och lagring av varor och därjämte en ökning av fabriks- och bruksägarnas samt företagens sagolika förmögenheter.

Men en ökning av arbetsproduktiviteten genom de mekaniska maskinerna och motorerna medförde ingalunda någon ökning av arbetarnas välbefinnande utan förvärrade tvärtom deras förslavande och beroende under kapitalet. Om en arbeterska, som genom sitt handarbete dagligen förfärdigade 20 par strumpor, vid uppfinningen av strumpstickningsmaskinen hade fått 60 gånger så mycket som förut för de 1,200 par, som hon nu tillverkade, så skulle produktionens mekanisering naturligtvis ha förbättrat det arbetande folkets ställning. Men vi får inte glömma, att mänskligheten fortfarande levde i den fast inrotade privategendomens värld. Kapitalisten, som av uppfinnaren köpte hans enkla handmaskin, driftsmotor eller mera komplicerade fabriksmaskin, betraktade uppfinningen som en beståndsdel av sitt företag, som en del av dess inredning.

När han anställde en arbetare, tvingade han honom att arbeta med de arbetsredskap, som fanns vid företaget. Det var företagarens lycka, om han kom i besittning av ett arbetsredskap, som 60 gånger eller mera ökade arbetarens produktivitet. Fabrikanten betalade *icke* arbetaren för hans *produktivitet* utan för hans *arbetskraft*. Det var fabrikantens sak att av denna köpta arbetskraft draga största möjliga nytta. Därför avspeglade sig produktionens mekanisering, som till ytterlighet stegrade arbetsproduktiviteten, i de manliga och kvinnliga lönearbetarnas öde, ingalunda i en förbättring utan en *försämring* av deras ställning. Produktionens mekanisering uppväckte hos bourgeoisins lärde och ekonomister samt företagen själva den föreställningen, att icke det levande mänskliga arbetet utan den döda mekaniska kraften, maskinen, var den verkliga källan till och skaparen av värdena. Även om företagaren endast hade enkla maskiner, visste han, att han skulle få arbetskraft; men saknade han det förra, kunde han inte hoppas att med enbart den senare uthärda konkurrensen på den allmänna marknaden. Kapitalisten vände sig därför att betrakta arbetskraften blott som ett bihang till maskinen. Kommer vi ihåg, hur vi i början av vårt samtal konstaterade, att kvinnoarbetet undervärderades hos de boskapssköttande stammarna? Boskapen betraktades som källan till stammens välbefinnande, men kvinnan, som vaktade densamma, blott som ett bihang till det nyttiga djuret. Samma bild upprullades, då maskinproduktionen inom fabriken fick en varaktig stad. Arbetet undervärderades. Den manlige och kvinnlige arbetarens inkomst ökades ingalunda vid införandet av maskinen, utan arbetarklassens välbefinnande sjönk. Men hela den kolossalt växande vinsten säkrades åt ägaren till maskinerna och företaget.

På så sätt medförde fabriksindustriens utveckling å ena sidan, att kapitalackumuleringen ökades, och å andra sidan, att konkurrensen skärptes mellan företagen. Varje företagare ville roffa åt sig största möjliga vinst, ökade sitt företags omsättning och översvämmade marknaden med sina varor och gjorde dem billigare än konkurrenten, som icke kommit i besittning av de senaste tekniska framstegen. De mindre företagen och ännu mera hantverkarna ruinerades, och de själva eller medlemmarna av deras familj klappade på dörren till den storföretagares

fabrikskontor, som ruinerat dem. Kapitalets koncentration, d. v. s. samling på storföretagarnas händer, som hastigt blev rika, och arbetarbefolkningens utarmning är de båda huvudprocesser, som kännetecknar den storkapitalistiska utvecklingsperioden i slutet av 1700- och 1800-talen. Under 1900-talet har kapitalisterna som motvikt mot den blinda konkurrensen mellan företagen uppställt en ny maktfaktor i form av en organisation, ett förbund mellan företagen, nämligen trustväsendet. Kampen mellan kapital och arbete skärpes.

Den förstörings- och utarmningsprocess, som riktats mot småföretagen, har fört med sig en översvämning av arbetskraft på den allmänna marknaden. Bondens exploatering genom de stora jordägarna, outhärdliga pålagorna och lantbrukets efterblivenhet har drivit bönderna från jorden, och genom flyktingarna från landsbygden har antalet arbetslösa på arbetsmarknaden ökat. Marknadens översvämning av fri arbetskraft har på 1800-talet tagit sådana hotande dimensioner, att det t. o. m. har uppstått en särskild teori, den malthusianska. Malthus predikade återhållsamhet för arbetarna beträffande avkomman för att på detta sätt minska tillströmningen av fri arbetskraft på arbetsmarknaden, försvaga konkurrensen och sålunda förbättra arbetarklassens ställning. Denna teori har förstås ej slagit rot. Men den är karaktäristisk därigenom, att den ger bekräftelse på huru människors åsikter är beroende av det ekonomiska tillståndet. Under naturalhushållnings- och manufakturperioden, då det ekonomiska välståndet var beroende av antalet arbetare, ansågs en talrik familj för "en guds välsignelse". Ju flera arbetare, desto flera rikedomar. Under maskinproduktionen, då det började visa sig, att maskinen var källan till rikedomarna, uppkom tanken på att utrota fattigdomen — genom att minska tillgången på levande arbetskraft. Denna teori är naturligtvis ett grundligt misstag, och livet har för länge sedan vederlagt densamma. Vi står tvärtom inför en ny fara: bristen på arbetskraft till att genomföra de stora uppgifterna under produktionens vidare utveckling på nya grundvalar. Det är icke en förminskning utan tvärtom en uppmuntring av nativiteten, som utgör uppgiften för nutidens mänsklighet.

Men låt oss återgå till att betrakta arbetets ställning under fabriksproduktionen. Vi påpekade, att arbetsmarknaden alltid översvämmades av fri arbetskraft. Bland de arbetslösa finner vi från slutet av 1700-talet ständigt växande skaror av kvinnor, som försökte sälja till företagaren-fabrikanten sin enda tillgång, arbetskraften. Om han icke köpte den av kvinnan, återstod för henne blott att sälja sin kropp. Som en efterhängsen skugga följer prostitutionen kvinnans lönearbete, och ju större utbredning detta arbete får, desto högre blir de siffror, som vittnar om utvecklingen av handeln med kvinnokroppen.

Glädjefattig, rättslös och fylld av övermåttan tungt arbete samt de mäktigas gyckel var den arbetande kvinnans ställning under hantverkets upplösningsperiod och manufakturperioden. Men de gångna, århundradenas alla bekymmer förbleknar inför det fabrikshelvete, vari den triumferande kapitalismen har indragit kvinnan. Studera Fr. Engels' bok "Arbetarklassens ställning i England"; den är skriven på 1840-talet, men även i våra dagars kapitalistiska, länder möter vi ännu många i denna bok beskrivna företeelser. Den oändligt långa arbetsdagen, som överstiger 12 timmar, den låga arbetslönen, de vidriga, sammanträngda och osunda levnadsförhållandena, frånvaron av arbetarskydd och socialförsäkring, familjens upplösning, de ökade yrkessjukdomarna, den tidiga dödligheten, den ständiga fruktan för arbetslöshet, företagarens och mästarens brutala välde över arbetarna och arbeterskorna, sådana var grunddragen av fabriksarbeterskornas tillvaro under första hälften av 1800-talet, så länge arbetarklassen icke hade organiserat sig och icke uppträtt till försvar för sina intressen genom fackföreningar och klassparti.

Företagen använde gärna kvinnligt arbete, eftersom det var billigare, varvid fabrikanterna försäkrade, att kvinnans arbete icke var kvalitativt likvärdigt med mannens, och de borgerliga tänkarna understödde företagens vitsord med bevis, att kvinnan genom sin natur skulle stå lägre

än mannen på alla områden. Men det är i själva verket inte kvinnans naturliga egenskaper, utan sociala orsaker, som haft och ännu har inflytande på den låga uppskattningen av kvinnans arbete.

Under första hälften av 1800-talet var det förtryckta stora flertalet av kvinnorna icke sysselsatta med att producera värden för varumarknaden utan med det föga produktiva arbetet inom hushållet. Därav uppkom den falska slutledningen, att kvinnornas arbete överhuvudtaget skulle vara mindre produktivt.

En annan orsak till den kvinnliga arbetskraftens prisbillighet låg däri, att när man fastställde den manliga arbetslönen, beräknade man, att mannen skulle försörja icke blott sig själv utan även hela sin familj, hustru och barn. I de fall, då arbetslönen sjönk under ett visst minimum, som fordrades för arbetarfamiljens uppehälle, förmärktes antingen en strömning av arbetare från den givna produktionsgrenen eller också ökad dödlighet bland arbetarna och deras familjer, eller slutligen gick arbetarens hustru och barn till lönearbetet. Men eftersom det huvudsakliga underhållet av kvinnan fortfarande föll på mannens-”försörjarens” axlar och kvinnan bara fick ”arbeta vid sidan-om” för att få debet och kredit att gå ihop, så befestes den åsikten om kvinnoarbetet, att det var en biförtjänst. Denna åsikt understöddes gärna av företagarna, medan arbetarklassen själv ännu icke förmådde komma till insikt om sina egna intressen och länge ej förstod, att kvinnoarbetet var en företeelse, som stod i oupplösligt samband med den storkapitalistiska, hushållningens utveckling, och att, när kvinnan drogs in i virveln för att producera värden för hela samhällets räkning, kom hon aldrig att återvända till hemmet. Trots att med fabriks- och bruksindustriens tillväxt och kapitalismens konsolidering antalet självständigt arbetande kvinnor oavbrutet växte, vilka icke blott försörjde sig själva utan även underhöll barn och åldriga föräldrar och ibland även en arbetslös eller sjuk make, stod under hela 1800-talet kvinnans arbete lägre i pris än mannens. Och i de nutida kapitalistiska staterna har denna företeelse fortfarande en vid- sträckt utbredning, trots att fackföreningarna ingripit och fastställt en lönetariff för arbetet oberoende av kön. En tredje orsak, som hade inflytande på de kvinnliga arbetarnas låga betalning, var frånvaron av *kvalifikationer för kvinnoarbetet* särskilt under första hälften av 1800-talet. Blott en obetydlig procent av de arbetslösa kvinnor, som sökte sin utkomst, har haft ett yrke, en profession, som skulle kunnat försörja dem. Majoriteten gick till manufakturers maskiner direkt från det ödelagda hemmet. De hade varken någon utbildning eller något arbete i beredskap. Ansatta av fattigdom och hunger, ovanda vid en självständig existens, rättslösa och under seklernas lopp vanda att lyda, var de beredda att samtycka till vilka arbetsvillkor som helst. Och även om företagarna, fabrikanterna, teoretiskt resonerade som så, att kvinnan av naturen icke var mannens jämlike och att ”hennes arbete icke var likvärdigt med mannens”, gjorde de i praktiken hellre än gärna upp räkningen med arbetarna och avskedade dem, när de i deras ställe kunde få in billig kvinnlig arbetskraft. Och ackumuleringen av vinsten försvagades ingalunda därigenom, därom vittnar den omständigheten, att kvinnoarbetets produktivitet i allmänhet knappast var lägre än mannens. När med maskinproduktionens utveckling arbetskvalifikationen började spela allt mindre och mindre roll särskilt inom vissa produktionsgrenar, textil-, tobaks-, kemiska o. a., började det okvalificerade kvinnoarbetet tilltaga med en sådan hast, att det i arbetarnas ögon utgjorde ett direkt hot mot arbetarklassens välbefinnande. Kvinnan icke blott utträngde med sitt billiga arbete mannen från verkstaden utan bidrog även till en *sänkning av arbetslönen* för arbetaren. Ju flera kvinnor som fick sysselsättning inom en viss produktionsgren, desto lägre sjönk männens arbetsförtjänst. Men ju lägre den manliga arbetslönen blev, desto större antal kvinnor av arbetarklassen, proletärerens hustrur och döttrar, fann sig nödsakade att ”skaffa sig biförtjänst”. Man fick en förtrollad cirkel.

Först under senare hälften av 1800-talet lyckades arbetarklassen genombryta denna cirkel tack vare sina fackliga och politiska organisationer. Proletariatets vaknande klassmedvetande kunde klargöra, att arbeterskan icke var arbetarens ”illvillige konkurrent”, att hon liksom arbetaren själv



var medlem av arbetarklassen och att proletariatet endast genom gemensamma organisatoriska ansträngningar kunde avvärja den allt fräckare kapitalismens angrepp på detsamma. Men under första hälften av 1800-talet bemötte arbetaren sin kvinnliga konkurrent på arbetsmarknaden med illvilja och fientlighet, och de klassammanslutningar, som borde försvara proletariatets av båda könen intressen, tillslöt ej sällan sina dörrar för de kvinnliga arbetarna.

Den kvinnliga arbetslönen utgjorde vanligen hälften av mannens. Mot slutet av 1800-talet och början av 1900-talet börjar arbetsförtjänsten för den kvinnliga fabriksarbetaren och den manlige att mer eller mindre jämnas ut sig inom de mera utvecklade kapitalistiska staterna genom trycket från de starka arbetarorganisationerna. Men i Ryssland förtjänade kvinnan före revolutionen 2/3 eller t. o. m. blott 1/3 av vad mannen fick, och så är förhållandet ännu i Östern, Japan, Indien och Kina.

Den låga arbetslönen å ena sidan och den överdrivet långa arbetsdagen å den andra, de osunda arbetsförhållandena, som har skadlig inverkan på den kvinnliga organismen, de många missfallen och dödfödda samt en hel rad kvinnosjukdomar karaktäriserar arbeterskornas existensförhållanden under den storkapitalistiska produktionens utvecklingsperiod. Och ju mera yppigt kapitalismen frodades desto svårare och outhärdligare blev kvinnans ställning. Men det produktiva arbetet utanför det husliga arbetets trånga sfär, det arbete, som skapade värden och som togs med i räkningen inom folkhushållningen, blev i alla fall den stora kraft, som genom obeskrivliga umbäranden, lidanden och plågor förde kvinnan ut på vägen mot frigörelsen. Vi vet, att kvinnans ställning bestämmes av hennes roll inom hushållningen, inom produktionen. Så länge majoriteten av kvinnorna var uppslukad av det föga framgångsrika arbetet inom hushållet, blev alla kvinnliga strävanden efter frihet och jämlikhet hängande i luften. Det fanns ingen bas, ingen fast ekonomisk grundval för dem. Storproduktionen inom fabrikerna, som indrog och uppslukade millioner kvinnliga arbetskrafter, förändrade så småningom sakernas ställning. Det husliga arbetet började träda tillbaka till ett bakre plan, och kvinnornas yrkesarbete övergick från att vara en "tillfällig" företeelse av övergående natur till att bli en regel, en normal, vanlig nödvändig företeelse.

Det nittonde århundradet utgör en vändpunkt uti kvinnoödet historia. I början av 1800-talet betraktades det som en stor olycka att bli "fabriksflicka". Redan i slutet av 1800-talet och under 1900-talet var från 30 till 45 % av hela den kvinnliga befolkningen i de kapitalistiska staterna sysselsatta med självständigt arbete. Under manufakturperioden gick endast änkor, föräldralösa ensamstående och övergivna kvinnor ut på arbetsförtjänst. På 1800-talet var nära hälften av alla kvinnliga arbetare *gifta kvinnor*. Vad var anledningen därtill? Jo, mannens arbetsförtjänst var otillräcklig, och äktenskapet upphörde att vara en tillflyktsort för kvinnan. För att kunna existera och uppfostra barn måste både mannen och hustrun arbeta. Mannen upphörde att vara den ende "försörjaren". Hustrun fick allt oftare på sina axlar bära hela arbetets börda, särskilt vid kriser och tider av långvarig arbetslöshet för mannen. Det händer, att hustrun i en arbetarfamilj går ut på arbete, medan mannen sitter hemma, passar barnen och sköter hushållet. Så var en tid förhållandet inom Förenta, staternas textildistrikt. I de industristäder, där företagaren föredrog att använda billig arbetskraft, kom kvinnan in vid vävfabriken, men mannen stannade hemma. Dessa småstäder bar på sin tid t. o. m. benämningen "shetowns" (hön-städer). Men erkännandet av kvinnans värde på arbetsmarknaden tvingade så småningom även hela arbetarklassen att ändra åsikt om kvinnans värde och att slutligen erkänna henne som kamrat och likberättigad medlem inom sina organisationer.

Kvinnoarbetets tillväxt framträder med särskild precision under senare hälften av 1800-talet. I England växte under 30 år, från år 1871 till 1901, den manliga befolkning, som var sysselsatt

inom någon arbetsgren 23 % och den kvinnliga 25 %. Härvid bör vi lägga märke till, att ökningen faller företrädesvis på arbetarklassen, ty under ungefär samma period ökades antalet arbetare i England inalles med 8 % men arbeterskor med 21 %. I Frankrike utgjorde år 1901 de arbetande och överhuvudtaget självförsörjande kvinnorna 34 % av hela befolkningen men år 1906 redan 39 %. I Tyskland beräknades de självförsörjande kvinnorna år 1881 till 5% milj., åren 1890-1895 till 6% milj. och år 1907 till 9% milj. Under kriget var antalet över 10 milj. År 1882 utgjorde de arbetande kvinnorna i Tyskland 24 % av hela den kvinnliga befolkningen, år 1907 30 % och under det imperialistiska kriget 32 %.<sup>1</sup>

I Ryssland beräknades antalet självförsörjande kvinnor år 1897 till omkring 5 milj. Under hela världskriget ökades antalet arbetande kvinnor i förrevolutionens Ryssland i hastigt tempo upp till 20 gånger.

Om man beräknar antalet självförsörjande kvinnor i Europa och Amerika före världskriget till 60 milj., så torde man utan överdrift kunna påstå, att i de europeiska staterna och Amerikas Förenta stater är i våra dagar sysselsatta ända till 70 milj. Till dessa bör man dessutom lägga det växande antalet arbetande kvinnor i Östern med dess utvecklingskraftiga kapitalistiska industri. I Japans till 2 milj, uppgående proletariat är antalet kvinnliga arbetare 750,000, och Indien räknade vid sista folkräkningen 19 milj. arbeterskor, sysselsatta vid fabriker, bruk, hemarbetet, jordbruket samt de vidsträckta te-, kaffe- och bomullsplantagerna m. fl. I Kina beräknas antalet arbeterskor, som är sysselsatta inom fabriks- och hemarbetet samt enskild och offentlig tjänst, snarare till åtskilliga tiotusental än tusental. Till Västerlänernas länder sällar sig den vaknande och utvecklingskraftiga Östern. Och överallt går den kvinnliga arbetaren skuldra vid skuldra med den manlige arbetaren-producenten. Den kapitalistiska världshushållningen kan ej längre undvara kvinnan; hon har blivit erkänd som arbetsenhet.

Bland dessa 70 milj. kvinnor är nära hälften gifta. Denna företeelse är för vår del mycket viktig. Den upphäver den gamla föreställningen, att, sedan kvinnan väl var gift, kom hon inte mera att söka sig självständig arbetsförtjänst. I Tyskland, England och Ryssland utgjorde före revolutionen de gifta kvinnor, som var sysselsatta med självständigt arbete, mer än en tredjedel av alla arbetande kvinnor. På de högsta stadierna av kapitalets utveckling upphör kvinnan att vara blott och bart ett bihang till mannen, som endast utför det föga produktiva arbetet inom hushållet. Hon drages in i det produktiva arbetets för kollektiven virvel. Men då det nu en gång är så, är naturligtvis hennes dagar av sekellång rättslöshet och slaveri lätt räknade.

Men vad driver då kvinnan till fabriken, till verkstaden? Kan ni kanske själva giva mig svaret på den frågan? Går kvinnan av fri vilja till fabriken, verkstaden, i tjänst, eller är det någon yttre social makt, några förhållanden, som driver henne dit?

*Åhörarinna:* — Arbetarens arbete börjar betalas så dåligt, att han ej längre kan försörja, sin familj.

*Föreläsaren:* — Det är riktigt. Under maskinproduktionen tager man vid arbetarens avlöning icke längre med i räkningen, att han skall underhålla sin familj. Företagaren bekymrar sig icke om huru arbetarens barn lever. Teknikens ständiga framsteg sörjer alltid för att det finns ett förråd av arbetslösa till hands. Men när arbetsförtjänsten håller sig vid sådan nivå, att arbetaren knappast kan försörja sig själv, får hans hustru, när hon ingått äktenskap, stanna kvar vid maskinen. Den tyska statistiken visar, att 90 % av de gifta kvinnorna skaffar sig arbetsförtjänst, tvingade av hunger och fattigdom. Men samma bild upprepas i alla de andra länderna. Det är icke deras

---

<sup>1</sup> Före kriget var i Tyskland kvinnoarbetet förhärskande blott inom 17 industrigrenar; under kriget blev deras antal över 30.

personliga vilja utan levnadsförhållandena, som driver miljontals kvinnor till att söka arbetsförtjänst. Men de gifta kvinnornas arbete på fabriker och verkstäder i fö kvinnoorganismen tunga och farliga produktionsgrenar ger upphov till en fråga eller, som man brukar säga, ett ”problem”, som aldrig förut existerat för mänskligheten: moderskapets problem. M. a. o. frågan om, hur man skall förena moderskapet och lönearbetet hos kapitalet. Under kapitalismen är moderskapet och yrkesarbetet, d. v. s. kvinnans deltagande i det produktiva arbetet, i själva verket oförenliga. Arbetarens familj blir fullständigt upplöst. Barnen lämnas vind för våg och hemmet vanvårdas. Och genom kvinnoarbetets utbredning till skadliga produktionsgrenar, genom dålig föda, frånvaron av verkligt skydd för kvinnoarbetet och skydd för moderskapet samt de oerhört dåliga levnadsförhållandena kan kvinnan dessutom ej bli en frisk moder. Antalet missfall och dödfödda ökas. Dödligheten bland spädbarnen i industristäderna håller sig så högt som 30-50 %, och inom några särskilt farliga yrken, t. ex. beredningen av kvicksilver vid fabrikationen av speglar, av blyvitt o. s. v., överstiger den 60 %.

Om arbetarklassen icke hade stått i begrepp att övertaga makten och produktionen, om kapitalismen skulle fortsatt att existera och utvecklas, så skulle mänskligheten om några decennier hotats av verklig urartning. Till all lycka har historien lärt proletariatet, hur det bör handla. Den ryska revolutionens exempel bryter väg för den sociala revolutionen även i andra länder, och organisationen av folkhushållningen på kommunistisk grundval giver mänskligheten nyckeln till lösningen av moderskapets problem. Den nya kommunistiska samhällsbyggnaden kommer att uppföras så, att varje levande arbetsenhet och följaktligen även kvinnoarbetet kommer att produktivt utnyttjas i samhällets intresse. Men samhället å sin sida kommer att skona den havande och ammande kvinnan och ställa henne under sådana förhållanden, att hon blir i stånd att fylla sin andra sociala uppgift: att skänka samhället en ny frisk och livskraftig medlem.

Men ännu så länge lever alla länder utom Ryssland under kapitalismens förtryck och moderskapets börda pressar med hela sin tyngd de kvinnors axlar, som är belastade med en dubbel plikt: lönearbete och husliga bekymmer. Kan man verkligen räkna med, att arbetarens lön stiger så pass, att den gifta kvinnan icke behöver gå på arbete? Naturligtvis inte. De genom arbetarorganisationernas påtryckningar överallt i världen höjda arbetslönerna hinner aldrig med vid prisstegringen på förnödenheterna. Men även om man lyckades höja arbetarens allmänna värde så att hans arbetsförtjänst kom att överensstämma med de stigande priserna på förnödenheterna, skulle frågan ej ens därigenom blivit löst. Vi får icke glömma, att arbetarfamiljens behov ej är begränsade, och, om fattigdomen upphör att driva, kvinnan ut på arbete, så ökas arbeterskans och arbetarens egna kulturella behov; de önskar ”som sig bör” uppfostra sina barn, köpa en bok och gå på teatern, vilket tvingar kvinnan att söka skaffa sig förtjänst. Det finns ytterligare en anledning, som talar för, att kvinnoarbetets ökning icke kan hejdas genom några lagar. Det är efterfrågan på kvinnlig arbetskraft från den synnerligen utvecklingskraftiga produktionens sida. Kriget har klart och tydligt visat, huru outhärligt kvinnoarbetet var för samhället. Inga konstlade åtgärder eller förbundslagar, något som ännu för 50 år sedan på fullt allvar avhandlades bland de borgerliga vetenskapsmännen och vilken tankegång t. o. m. vann proletariatets understöd och sympati, kan hindra kvinnoarbetets ökning och återföra kvinnan till familjen. Och vad har hon föresten i familjen att göra, när den ena efter den andra av de förutvarande arbetsgrenarna flyttas från de husliga sysslornas område.

Om ni intresserar er för frågan om de gifta kvinnornas arbete och på vilket sätt arbetarna själva bekämpade denna företeelse, kan ni genomläsa, kapitlet ”Yrkena och moderskapet” i min bok ”Samhället och moderskapet”. Där finner ni en statistik över de gifta kvinnornas arbete i olika länder. Under detta samtal skall vi besvara ännu en fråga, som är avgörande för kvinnoarbetets ställning under kapitalismens utvecklingsperiod. Inom vilka industrigrenar har kvinnoarbetet

största användning? För närvarande finns, särskilt efter världskriget, ingen enda gren av folkhushållningen, där kvinnoarbetet ej har kommit till användning. Kvinnoarbetet har trängt fram icke blott på industriens och jordbrukets alla områden utan börjar även vinna, inesteg inom transportväsendet samt alla grenar av statstjänst och lokal självförvaltning. Inom handeln, särskilt minuthandeln, har kvinnoarbetet funnits till ända sedan medeltiden. Men i regel har kvinnoarbetet större utbredning, för det första inom de områden, där arbetet kräver lägre kvalifikationer, för det andra inom de grenar, där arbetet ännu för kort tid sedan ingick som beståndsdel i det utvidgade husliga arbetet. Den största procenten kvinnor finner vi inom textil-, tobaks- och kemiska industrien samt handel — som butiksbiträden och hökerskor —, d. v. s. inom alla grenar med jämförelsevis låga arbetskvalifikationer. I många länder, bl. a. Ryssland, England, Tyskland, Japan o.a., överstiger antalet kvinnliga arbetare inom dessa grenar de manliga. Efter dem kommer de industrigrenar, som jämförelsevis sent brutits ut ur det husliga arbetet: tillverkningen av kläder och linne, tillagning av födoämnen, husliga tjänster, arbeten vid tvättinrättningar, vårdshus och kaféer. Det är sällsynt, att en kvinna icke förstår att hantera en nål, stryka linne eller duka ett middagsbord. Frånvaron av yrkesutbildning ersättes inom dessa grenar av levande praktik. Men det är mycket karaktäristiskt, att, i samma mån som många övergår från dessa produktionsgrenar till mekaniskt arbete, ång- och elektriska tvättinrättningar, skrädderifabriker, städning i hemmen av arbetslag medelst speciella elektriska apparater o. s. v., börjar den kvinnliga arbetskraften trängas undan från dessa rent kvinnliga sysslor av det manliga arbetet. Det sker en omgruppering av arbetskrafterna. De manliga arbetarna tränger fram uti de företrädesvis kvinnliga arbetsgrenarna och uti de yrken, som betraktas som typiskt manliga, strömmar de kvinnliga arbetarna in på grund av precis samma företeelse, nämligen produktionens mekanisering, t. ex. inom typografyrket och metallindustrien. Mannen övertager symaskinen och det elektriska strykjärnet, och kvinnan ställer sig vid svarvstolen och sättmaskinen. Inför våra ögon fullbordas arbetets mekanisering genom maskinen, och denna mekanisering av produktionen åstadkommer den jämlikhet mellan den manliga och den kvinnliga arbetskraften, som medför ett erkännande av kvinnans likställighet inför hela samhället.

På de sista 20 åren har antalet kvinnor, sysselsatta i kommunikationsväsendet, ökats betydligt. Denna gren fordrar vissa kvalifikationer liksom kontorsarbetet, som översvämmats av kvinnor. Men kvinnornas inträngande på ett arbetsområde, som kräver grundliga kunskaper och kvalifikationer, visar, att kvinnoarbetet har blivit en nödvändig beståndsdel av produktionen.

Kvinnan lär sig att betrakta sin självständiga arbetsförtjänst icke som en tillfällig och övergående företeelse, utan som en lag. Hon bygger icke sin levnadsplan på äktenskapet utan på utövningen av ett yrke, ett hantverk. Och föräldrarna, särskilt i sådana kapitalistiskt utvecklade kinder som Amerika, England och Tyskland, strävar själva efter att skaffa icke blott sönerna utan även döttrarna en säker brödbit genom att lära dem ett eller annat yrke eller hantverk.

Under hela 1800-talet upphörde kvinnoarbetet att vara ett undantag, en tillfällighet. Det blev en allmän och lagbunden företeelse. Världskriget endast befäste denna process, när det krossade de sista förhoppningarna på att kunna återföra kvinnan till hemmet och familjen.

Och så drager vi ut facit av dagens samtal. Vi måste då erkänna, att i 20:de århundradet har hela cirkeln uti det historiska kvinnoödet utvecklats fullbordats. För många tusen år sedan var kvinnan en likadan producent av nyttigheter och värden för kollektiven, som mannen. Och då var hon likställd med honom. Hon åtnjöt då särskild aktning, ty mannen utförde blott sin plikt, när han arbetade, men kvinnan icke blott arbetade utan födde och närde nya medlemmar av stammen. Hennes betydelse i ursamhällets ögon var därför större. Arbetsdelningen och privategendomens uppkomst fäste kvinnan vid hemmet och nedsatte henne till ett bihang till mannen. Men samma

produktionskrafter, som på ett visst stadium av utvecklingen krävde arbetsdelning efter kön och uppkomsten av privategendomen, kom nu henne till hjälp och öppnade för henne de dörrar, som ledde ut på vägen till hennes fullständiga och allsidiga frigörelse. Århundraden av kvinnlig ofrihet låg bakom. Kvinnornas indragande i produktionen kommer att skapa en solid grundval för kvinnans frigörelse inom alla livets områden. Men blott den nya ekonomiska samhällsbyggnaden, kommunismen, förmår i sak förverkliga denna frigörelse.

### **Litteraturanvisningar:**

1. *F. Engels*: Arbetarklassens ställning i England.
2. *A. Kollontay*: Kvinnofrågans sociala grunder.
3. *A. Kollontay*: Samhället och moderskapet.
4. *K. Zetkin*: Kvinnan och hennes ekonomiska ställning.
5. *K. Zetkin*: Intelligensproletariatet, kvinnofrågan och socialismen.
6. *S. Lilina*: Soldaterna bakom fronten.

## **Kvinnofrågans orsaker.**

### **Sjunde föreläsningen.**

I vårt föregående samtal konstaterade vi, att samtidigt med produktionskrafternas tillväxt samt den storkapitalistiska produktionens befastande och blomstring började antalet kvinnor ökas, som drogs in i folkhushållningens virvel. I dag skall vi se, hur kvinnans frigörelse, hennes erkännande som likvärdig och likberättigad med mannen ingalunda kommer till stånd under det kapitalistiska samhällsskicket, även om hon fått deltaga i det produktiva arbetet. Det uppstår tvärtom en skriande motsägelse mellan hennes roll i folkhushållningen och hennes fullständiga rättslöshet, beroende och trålbundenhet inom familj, samhälle och stat. Men vi skall i dag stanna vid frågan om på vilket sätt medvetandet om kvinnans likställighet och likvärdighet växte, fördjupades och befästes i samhället i samband med kvinnoarbetets tillväxt.

Var och en inser ju, att ju större antal kvinnor, som drages in i produktionen och ju mera självständig och ekonomiskt oberoende hon blir, desto bittrare och smärtsammare känner hon sin underordnade ställning i samhället, sin rättslöshet i staten och sitt beroende inom familjen. Motsägelsen mellan, att kvinnan erkännes som en för samhället nyttig arbetskraft och att hon likväl enligt alla borgerliga staters lagstiftning förblir rättslös, sticker i ögonen på varje fördomsfri iakttagare. Motsägelsen mellan kvinnans roll i produktionen och hennes politiska och sociala rättslöshet, hennes underordnande under mannen, som för länge sedan upphört att vara hennes försörjare, har givit upphovet till den s. k. "kvinnofrågan". Med särskild skärpa fördes den fram i senare hälften av 1800-talet, men dess grodd kan iakttagas mycket tidigare. "Kvinnofrågan" uppkom vid den tid, då de av manufakturen och fabriken utarmade småhantverkarna och hemarbetarna tvingades att icke blott själva sälja sitt arbete åt storföretagen utan även skicka sina barn och sin hustru på förvärvsarbete. Under denna tid, i slutet av 1700- och början av 1800-talet, inskränkte sig "kvinnofrågan" och den då spirande kvinnorörelsen huvudsakligen till frågan om kvinnornas arbetslön och tillträde till "hederligt arbete". Skrånas undantagsställning och de stränga skråordningarna hade under loppet av trenne århundraden, från 1500 till 1800, ihärdigt utestängt kvinnan från hantverket och försökt förvisa henne till hemmet genom att överlämna fältet för det produktiva arbetet i sin helhet åt männen. Men därigenom endast försämrades kvinnans ställning. Då de betagits möjlighet att arbeta inom hantverksskråna, föll de så mycket lättare offer för fabrikanternas hejdlösa exploatering. I Frankrike härskade på den tiden manufakturproduktionen. Storföretag och fabriker med sina skorstenspipor, där det

arbetade ett hundratal arbetare eller mera, påträffades ännu endast undantagsvis. Men i stället blomstrade manufakturen och hemarbetet, som med ett tjockt nät omspann hela Frankrike. Hela distrikt, tätt befolkade med hemarbetare, arbetade åt uppköparna och bar benämningen ”manufaktur”. Små manufakturföretag med ett eller annat tiotal arbetare och arbeterskor växte upp som svampar ur jorden i Paris och andra städer i Frankrike. Genom de manliga och kvinnliga hemarbetarnas händer förfärdigades tunga vävnader, de finaste spetsar, alster av metall och guldbroderier, brokiga band och föremål till vardagligt bruk. Särskilt fanns det många kvinnor inom vävnads- och spånadsindustrien. Inom denna gren uppgick de kvinnliga arbetarna till 80 procent. Sidenproduktionen hade redan då karaktär av storindustri, och där förde fabriken otvivelaktigt en kamp samt besegrade och utträngde hemslöjderna och manufakturen. Redan vid tiden för den stora franska revolutionen räknade Frankrike ett talrikt kvinnoproletariat. Paris vimlade av tiggerskor och prostituerade. Skaror av hungriga och arbetslösa kvinnor översvämmade Paris' förstäder. Det är naturligt, att, när arbetarbefolkningens uppror mot de förmögna och de betitlades välde bröt löst i juli 1789, blev ”kvinnorna av folket”, småhantverkerna, månglerskorna och hemarbeterskorna de ivrigaste deltagerskorna i upproret. Möjligheten att skaffa sig livsuppehälle och rätt till en ”hederlig brödbit” blev de stora kvinnomassornas lösen, vilka på ett synnerligen aktivt sätt deltog i den franska revolutionen. I en av sina petitioner under revolutionen krävde de parisiska proletärkvinnorna att få lika rätt med mannen till arbete och att få tillträdet stängt för männen till de kvinnliga arbetsgrenarna. Däremot förband de sig att icke söka arbete inom de speciellt manliga grenarna. ”Vi anhåller om arbete”, såges det i en av petitionerna, ”icke för att avskudda männens auktoritet utan för att få möjlighet att skaffa oss en om ock blygsam existens.” Tillträde till alla hantverk eller m. a. o. arbetets oinskränkta frihet, det var, vad den obesuttna klassens kvinnors krav gick ut på under den franska revolutionen, ett krav, som lovade att rädda tiotusentals hungriga och nödställda kvinnor från fattigdom, värnlöshet eller prostitution. Detta krav var ej rent kvinnligt. Det sammanföll även med det i Frankrike uppkomna industriproletariatets strävanden. Alla invånarna i Paris' förstäder bar på sina läppar utropet ”arbetets frihet”. Men arbetets frihet betydde framförallt ett avskuddande av den feodala regimen, ett befästande av bourgeoisens herravälde och ett förintande av de utlevade skråorganisationernas privilegier. Det är ej förvånande, att klassinstinkten gav kvinnorna i de parisiska förstäderna en fullt riktig anvisning på, vilken väg de borde gå, om de ville få tillträde till ”hederlig arbetsförtjänst”. Frankrikes kvinnoproletariat stod avgjort på de revolutionära gruppernas sida. De gick i kamp för rätten att förtjäna sin ”brödbit”.

Den, som önskade att samvetsgrant beskriva alla kvinnans framträdanden under den franska revolutionen, deras heroiska beslutsamhet och revolutionära vilja, han fick skriva en hel bok. ”Kvinnorna av folket” i provinserna Dauphiné och Bretagne var de första att kasta utmaningen mot kungastyret, och i deras spår följde medborgarinnorna i Angoulouse och Chevanseau. De deltog aktivt i valen av deputerade till riksständerna, och karaktäristiskt nog kasserades ej dessa, val. Så har det redan många gånger visat sig, att under skärpta medborgarkrig liksom vid tillspetsade krig mellan nationerna glömmet det borgerliga samhället kvinnans ”mindervärdighet”, söker stöd hos henne och inrangerar henne i de aktiva kämparnas led. Angers kvinnor utfärdade ett revolutionärt manifest mot den monarkistiska regimen godtycke. Kvinnoproletariatet med Rosa Lacombe, hantverkerna Madeleine Chabris och Renée Audou organiserade tåget till Versailles och förde konungen under kvinnlig bevakning till Paris. Efter Ludvigs inflyttning till Paris, tävlade samma ”kvinnor från Paris' förstäder” med männen om hedern att försvara Paris' portar. År 1789 sände fiskmånglerskorna deputerade till de församlade riksständerna för att ”uppmuntra deputeraderna och påminna om sina krav”. ”Glömmen icke folket, herrar”, varnade förstadskvinnorna deputeraderna i riksständerna, detta Frankrikes statsråd. De parisiska förstädernas kvinnor deltog i petitionen på Marsfältet och föll offer för konungens trolöshet.

Frankrikes vaknande kvinnoproletariat var med överallt, där medvetandet om, att hela proletariatet hade gemensamma klassintressen, satte henne i rörelse. Först revolutionens seger lovade kvinnan av folket, den franska arbetarkvinnan och den utarmade bondekvinnan, räddning från hunger, från den omätligt och onaturligt stegrade dyrtiden, rättslösheten och armodet samt framförallt arbetslösheten. Frankrikes kvinnoproletariat bevarade intill det sista sin revolutionära geist och oförsonlighet och drog ofta genom sin revolutionära stämning med sig t. o. m. de vacklande männen genom att skapa en atmosfär av beslutsamhet och oförsonlighet.

Minnet av de fruktansvärt grymma och blodtörstiga ”stickerskorna” oroadе ännu länge efter republikens fall bourgeoisiens lugna sömn. Men vilka var då ”stickerskorna”, dessa furier, som den fredliga kontrarevolutionen kallade dem? Jo, hungriga- och utpinade hantverkarskor, bondkvinnor, arbetarhustrur, hemarbeterskor, manufakturarbeterskor, som av hela sin själ hatade aristokratien och den gamla regimen och av en sund instinkt slöt sig till de mest beslutsamma förkämparna för det nya Frankrike, där arbetet skulle bliva tillgängligt för alla och barnen ej dö av hunger med den högmodiga och sysslolösa adelns omätliga lyx inför sina ögon. För att icke förlora någon tid förgäves tog dessa kvinnor, ärliga patrioter och flitiga arbetarskor som de var, med sig sin stickning, på fester och demonstrationer, nationalförsamlingens galleri och vid giljotinen. De stickade icke strumpor åt sig själva utan åt nationalgardets soldater, åt revolutionens försvarare.

Början till den s. k. ”kvinnorörelsen” går antagligen tillbaka till tiden för den franska revolutionen och revolutionskriget åren 1774-1783 vid Amerikas befrielse från det av den gamla regimen styrda Englands herravälde. Denna rörelse står antagligen i samband med namnet på några glänsande försvarare av de kvinnliga rättigheterna, jämlikhetens första förkämpar. Den franska revolutionen är utan tvivel rik på lysande kvinnliga gestalter, vilkas namn står i intimt samband icke blott med kvinnorörelsen utan även med hela revolutionsverket på dess olika skeden. Bredvid den moderata riktningens kloka politiker, girondisten — efter vår tids måttstock skulle vi ha kallat henne mensjevik — madam Roland ser vi den stora journalisten och författarinnan samt den i själ och hjärta sanna demokraten Louise Robert Coralio, en glänsande försvarare av republiken. Båda, intresserade sig föga för kvinnorörelsen och framförde ej några kvinnliga krav, men ifråga om erkännande av kvinnornas likvärdighet är deras förtjänster inför historien ingalunda mindre än de första kvinnorrättsförkämparnas. Genom sitt arbete, sin verksamhet och sin hängivenhet för revolutionen fick de samhället att glömma, att de var representanter för det ”svaga könet”, och att i dem blott se företrädare för en viss politisk strömning. Jämsides med dessa och den fanatiska kvinnorrättsförkämpen Olympe de Gouges framträder två andra kvinnogestalter, omfläktade av revolutionens låga, vilkas karaktäristiska drag var deras kamplystna natur. Under den första revolutionsperioden ser vi Théroigne de Méricourt tillsammans med Desmoulins kalla folket till vapen. Théroigne deltog i stormningen av Bastiljen och erhöll därför av nationalförsamlingen som belöning en hederssabel. Den 5 oktober, dagen för tåget till Versailles, red Théroigne klädd i en röd dräkt till Versailles för att uppmuntra de kvinnliga revolutionärernas mod. Hon grundade tillsammans med filosofen Rémond sällskapet ”Lagens vänner”. Hon agiterade för stöd åt nationalarmén och kallade kvinnorna till aktivt försvar för det nya fäderneslandet-republiken. Den 20 juni hjälpte hon folket att draga fram kanoner mot kungliga slottet. Den 10 aug. tillbragte hon natten på torget och manade i flammande tal till inrättandet av ”en verklig folkets högsta makt”. Jämsides med Marseilles-borna inträngde hon i kungliga slottet och tillerkändes därför av republiken en ”medborgarkrans”. Men hon omkom under den skärpta kampen mellan jakobiner och girondister, varunder hon lutade åt den senare parten. Rosa Lacombe var en av dem, som verkade för tåget till Versailles efter konungen. Hon var de parisiska förstadskvinnornas verkliga anförare. Hon var alltid den ringaste

av de ringa. Hon var krigisk och beslutsam och var i besittning av en framstående organisatorisk talang, vacker röst och tilldragande yttre. Hennes uppträdande på galleriet i lagstiftande församlingen med uppmaning till försvar för revolutionen mot den andra koalitionen arméer, hennes krav på en demokratisering av makten har gått till historien som ett av revolutionens dokument. Lacombe var en häftig fiende till monarkien. Vid kungliga slottets belägring den 10 aug. blev hon sårad i handen.

Liksom Théroigne tillerkändes hon av nationalförsamlingen ”medborgarkransen”. Från år 1793 var hon medlem av Bergets parti och bar en röd mössa, ”sansculotte”, såsom anhängare av Marat. Lacombe krävde arrestering av alla aristokrater och deras familjer. Hon samlade skaror av kvinnor, ledde agitationen mot girondisterna, och hjälpte jakobinerna att krossa Gironden. T. o. m. jakobinerna oroades av henne, när hon i sin strävan efter mera beslutsamma åtgärder mot kontrarevolutionärerna och vid arresteringen av ockrarna, vår tids spekulanter, uppträdde mot själva det ofelbara konventet, vilket förstås gjorde, att Robespierre icke tyckte om den alltför populära och vältaliga jakobinen. Det var ej heller i konventets smak, att Rosa Lacombe jämte medlemmarna av ”de revolutionära medborgarinnornas klubb” började inblanda sig i konventets dispositioner, i det hon granskade listorna över fängslade och försvarade dem, som den ”revolutionära kvinnoklubbens” medlemmar ansåg oskyldigt dömda. ”De revolutionära medborgarinnornas” klubb var grundad i Paris på initiativ av Rosa Lacombe och tvätterskan Poline Leonie, d. v. s. kvinnor från förstäderna. Lacombe strävade efter att genom denna klubb uppfostra de stora kvinnomassorna i revolutionär anda. Hon uppställde till diskussion t. ex. sådana ämnen som: vilken nytta kan kvinnorna göra under det republikanska statsskicket? Lacombe var en glänsande talesman för de arbetande kvinnomassorna. Denna oförsonliga jakobin uppträdde mången gång tillsammans med Poline Leonie till försvar för icke så mycket de kvinnliga rättigheterna som *de arbetande kvinnornas intressen*. Hon infann sig med en skara av Paris' hungriga och arbetslösa kvinnor på nationalförsamlingens gallerier och interPELLERADE densamma, vad republikens regering ämnade företaga sig för att lindra de arbetande kvinnornas svåra och outhärdliga belägenhet. Deras lidanden och behov förstod Rosa, Lacombe att återgiva i sina vackra, kraftiga och djärva tal.

När genom konventets åtgärder de kvinnliga föreningarna och klubbarna upplöstes i Frankrike, försvarade Lacombe lidelsefullt sitt skötebarn, ”den revolutionära kvinnoklubben”. Men även den fick samma öde som de andra. Vid jakobinernas störtande och början av reaktionens triumf förfor man med stränghet mot alla kvinnliga uppträdanden. Men Lacombe kunde icke tåga. Hon fortsatte att tala. På våren år 1794 blev hon arresterad. Från den tiden avträdde hon från den politiska skådebanan. Sedan reaktionen kommit till makten var hon ur räkningen. Lacombe förenade i sig en revolutionärs egenskaper, hängivenheten för revolutionens stora sak med insikten om att kvinnoproletariatets behov, krav och bekymmer är och bör vara en oskiljaktig beståndsdel uti den vaknande arbetarklassens rörelse och kamp. Hon krävde ej några rättigheter för kvinnorna, men hon ville väcka kvinnorna själva rycka upp dem till revolutionär självverksamhet, förmå dem att själva träda upp till försvar för sina intressen såsom medlemmar av arbetarklassen. Och genom hennes stora förtjänster i detta avseende står hon oss närmare än de övriga mera ensidigt verkande kvinnliga krafterna under den stora revolutionen.

Den borgerliga kvinnorörelsen leder sitt upphov från makan till den förste presidenten i den nya amerikanska republiken, Abigail Smith Adams, och hennes stridskamrat Mercy Warren samt Olympe de Gouges i Frankrike och Mary Wollstonecraft i England. De borgerliga, kvinnorrättsförkämparna framställer gärna saken så, som om frågan om kvinnans lika rättigheter skulle ha kommit på dagordningen, endast på grund av att några insiktsfulla filosofer, tänkare och författare på 1700-talet jämte några djärva och oegennyttiga kvinnor beslöt uppträda till försvar för



det ”täckta könet” och krävde för dem lika bildning med mannen och ett erkännande av hennes likställighet på alla områden. Deras röst väckte kvinnornas slumrande självmedvetande, de började organisera sig och uppträda till försvar för sina intressen, och tillkämpade sig under loppet av 1800-talet stegvis den ena raden rättigheter efter den andra, som de ännu aldrig hade ägt.

En sådan åsikt är ett grundligt misstag. I själva verket har händelserna och historien om kvinnans frigörelse utspelats på alldeles motsatt sätt. De djärva förkämparna för de kvinnliga rättigheterna, sådana som Olympe de Gouges i Frankrike, Abigail Smith Adams i Amerika eller Mary Wollstonecraft (England) kunde ställa frågan om kvinnornas lika rättigheter på sin spets endast därigenom, att kvinnorna i slutet av 1700-talet började dragas in i produktionen och samhället började uppskatta deras arbetskraft som nyttig för sig. Olympe de Gouges, som i ansiktet på själva det fruktade konventet slungade den historiska frasen: om kvinnan har rätt att stiga upp på schavotten, bör hon också få rätt att stiga upp på tribunen, var en ivrig förkämpe för erkännandet av kvinnans politiska rättigheter. Abigail Smith Adams, som hotade den nybakade amerikanska republikens av år 1783 revolutionära regering med att ”kvinnorna icke kommer att underordna sig republikens lagar, om icke författningen tillerkände dem rösträtt”, var den, som först tydligt och klart formulerade kraven på lika politiska rättigheter för kvinnorna. Mary Wollstonecraft, en talangfull, tänkande och skarpsinnig författarinna från slutet av 1700-talet — hennes uppseendeväckande bok ”Försvar för kvinnans rättigheter” utkom år 1796 — krävde en grundlig reformering av kvinnans uppfostran och erkännande av hennes lika rättigheter på detta område. Kvinnorna kom från olika synpunkter fram till en lösning av den redan omnämnda ”kvinno-frågan”, d. v. s. motsägelsen mellan kvinnans roll i produktionen och hennes rättigheter inom stat och samhälle, men i grund och botten sammanfördes alla deras krav i en enda huvudlösen: rätt till arbete. Rätten till arbetet betydde under denna tid framförallt en seger för revolutionen. Det gällde att kasta bort feodalsystemet och bygga livet på andra grundvalar. Men för att uppbygga samhällslivet på nya grunder och så, att där även skulle bli ram för den arbetssökande kvinnan, fordras att vara i besittning av makten. De borgerliga kvinnorättsförkämparna misstager sig grymt, när de söker bevisa, att kvinnornas strävan efter lika rättigheter och medvetande om sina rättigheter drev dem till att söka självständigt arbete. Historien lär oss raka motsatsen. ”Målet för varje lagstiftande organ”, skrev Olympe de Gouges i sitt berömda manifest, ”är att skydda båda könens oförtytterliga rättigheter: frihet, framåtskridande, trygghet och motstånd mot förtryck. Alla medborgarinnor liksom medborgarna bör deltaga personligen eller genom sina representanter i lagstiftningen. Alla medborgarinnor bör ha lika tillträde till alla samhällseliga tjänster, utmärkelser och yrken.” Men alla dessa krav, som huvudsakligen gick ut på ”fritt tillträde för kvinnorna till alla tjänster och yrken”, kunde endast uppkomma därigenom, att ”kvinnan av folket” redan hade banat väg för kvinnan till produktivt arbete. Beträffande kravet på kvinnans lika rättigheter i politiskt avseende hade detta under franska revolutionen ännu ej blivit någon trängande fråga för proletärkvinnornas stora massa utan hade snarare grupperat kring sig de borgerliga demokratiska elementen. De parisiska förstadskvinnorna deltog blott svagt i kvinnoklubbarna, som organiserats på initiativ av de första kvinnorättsförkämparna av typen Palm Allders, utan kämpade tvärtom med entusiasm tillsammans med hela proletariatet för avskaffandet av skråna och kravet på rätten att arbeta var en mera reell lösning än kampen för erkännande av kvinnans politiska rättigheter. Olympe de Gouges, som hade uppställt detta krav, tyckte sig därmed försvara, alla kvinnans intressen, men den historiska situationen på 1700-talet var i själva verket sådan, att ett erkännande av kvinnans lika rättigheter i politiskt avseende skulle såväl i Frankrike som England och Amerika endast ha befäst rättigheterna för den besuttna borgerliga klassens kvinnor. Proletariatet och därmed även arbetarklassens kvinnor skulle ändå blivit lottlösa.

Kvinnorörelsen med dess strävan efter att få kvinnornas rättigheter erkända, vilken mera preciserat framträdde i slutet av 1700-talet, kom med oundvikligt nödtvång till utbrott på grund av det allmänna läget inom produktionen och tillståndet inom folkhushållningen på den tiden samt den betydelse, som kvinnoarbetet började få inom densamma.

Vi skall just med Frankrike, England och Amerika som exempel ännu en gång övertyga oss om riktigheten av grundtesen i våra samtal, nämligen att kvinnans ställning i samhället verkligen bestämmes av hennes roll inom folkhushållningen.

I vårt föregående samtal gjorde vi bekantskap med kvinnoarbetets utveckling under manufakturperioden och det skede, då fabriksproduktionen kom till utveckling i sådana kapitalistiska stater, som England och Frankrike var på 1700-talet. Dessa fakta talar för sig själva. Besannas sig då icke vår tes beträffande Amerika? På 1700-talet var Amerika ännu blott en koloni till det mäktiga England och därtill en ekonomisk efterbliven sådan. Industrien var där synnerligen svagt utvecklad, och småfarmarväsendet blomstrade. Majoriteten av befolkningen bestod av jordbrukare. Vad var då anledningen till att Amerika helt plötsligt blev kvinnorörelsens vagga? Varpå berodde det, att frågan om kvinnornas lika rättigheter och om erkännande av hennes politiska rättigheter uppställdes tidigare i Amerika än i Europas högt utvecklade industriländer? Motsäger icke detta faktum vår grundtes, att kvinnans kamp för lika rättigheter blott är ett resultat av hennes deltagande i det produktiva arbetet? Innebar inte kvinnornas krav på lika politiska rättigheter ett logiskt fullföljande av programmet rörande bouregoisiers kamp för demokrati? Nej, så var icke förhållandet. Amerika utgör nämligen ytterligare en levande bekräftelse på vår grundtes. Kravet på politiska rättigheter för kvinnan var ett direkt resultat av den roll, som kvinnorna spelade i Nordamerikas produktiva liv på 1600- och 1700-talen, d. v. s. då det betraktades som en engelsk koloni. Den befolkades av utvandrare från Gamla Världen, från Europa, vilka i vanliga fall flydde undan feodalismens förtryck och religionsförföljelser. Det var till största delen folk, som varken hade några penningar eller några tillhörigheter. Till Amerika medförde de sin enda förmögenhet, sin arbetskraft och sin arbetsenergi. Oftast utvandrade flyktningarna från Europa till Nya världen med hela sin familj. Där tog de jord i besittning och blev kolonister, farmare. Bristen på lejd arbetskraft tvingade dem att sköta sitt lantbruk med de egna familjemedlemmarnas krafter. Farmarnes hustrur och döttrar arbetade på att öka farmens välbstånd i lika hög grad som sin fader, man eller bröder. Liksom männen fick kvinnorna bära alla ekonomiska bekymmer och föra kamp mot en vild och jungfrulig natur, som ännu icke betvingats av människohand. Liksom männen fick de med reffelbössa i händerna möta indianernas anfall och skuldra vid skuldra med mannen eller fadern försvara sin farm, som skapats genom deras gemensamma arbete. Kvinnan blev genom omständigheternas makt en värdefull arbetskraft, vars arbete inflöt uti lantbrukets allmänna strömfåra och därigenom bidrog till ökat välbstånd för hela kolonien. Därav härleder sig den aktning och vördnad hos amerikanerna för kvinnan, som först helt nyligen har utplånats under inflytande av den högt utvecklade kapitalismen, vilken i kvinnan endast förmår se antingen en löneslavinna eller ett nöjesobjekt för mannen.

Så länge Amerika betraktades som en engelsk koloni, vilade dess lagar på principen: representation har den, som betalar skatt. Därför hade alla skattebetalare rätt att delta i sin stats styrelse, och kvinnorna var ej uteslagna från denna rätt. Det är helt naturligt, att, när det amerikanska befrielsekriget bröt ut, deltog kvinnorna synnerligen aktivt däri. De var i verkligheten intresserade av att värna det lands oberoende, vars uppblomstring delvis även var deras händers verk. Tanken på Amerikas oberoende entusiasmerade kvinnorna till den grad, att de i sin beslutssamhet att kämpa till slut ofta gick längre än t. o. m. de revolutionärt stämda politikerna. Så kämpade Mercy Warren för tanken på Amerikas fullständiga separation, t. o. m. innan själve ledaren för denna rörelse, Washington, hade beslutat uttala sig för en sådan radikal åtgärd.

Kvinnorna var övertygade om, att den nybakade republikens författning skulle erkänna deras politiska mognad, vilken de amerikanska staternas lagar icke förnekat ens, Där Amerika var blott en engelsk koloni. Men de misstog sig grymt. Även om den konstituerande församlingen icke uttalade sig mot kvinnornas rösträtt, i det den föreslog staterna att själva besluta över denna fråga, så blev den ej införd i författningen. Detta beslut förorsakades av fullt förklarliga anledningar: Före detta staterna hade mot slutet av 1700-talet upphört att vara ett de små farmarnas land, och Amerika var avgjort på väg mot den storkapitalistiska industriella utvecklingen. Kvinnan upphörde att vara en nyttig produktiv enhet, och hennes betydelse i den allmänna folkhushållningen sjönk. Hon degraderades till att vara hustru, familjemedlem och bihang, när borgaren fått sitt herravälde befast. Men kvinnorna ur den obesuttna klassen blev fabriksarbeterskor och kom att tillhöra kapitalets föraktade slavar. Det är mycket belysande, att Nordamerikas industristater, de s. k. gammalengelska staterna, på lagstiftningens väg berövade kvinnorna rösträtt och tillerkände blott männen fulla medborgerliga rättigheter. Däremot utsträckte två jordbruksstater, Virginia och New Jersey, de kommunala och politiska rättigheterna även till kvinnorna.

Det är intressant att lägga märke till, att inför befrielsekriget rönt kvinnornas strävan efter lika rättigheter fullständig anslutning från det amerikanska samhällets sida, särskilt bland de mera revolutionärt sinnade lagren. Man utnyttjade kvinnorna på allehanda sätt och drog dem in i medborgarkriget. Man fordrade av dem ”medborgerlig manlighet”, självförsakelse och hängivenhet mot sin grupp. Men knappt hade jublet med anledning av den vunna segern över den gamla ordningen lagt sig, och den forna fienden, det feodala England, upphört att hota den amerikanska bourgeoisins intressen, förrän kvinnornas krav på lika rättigheter upphörde t. o. m. att göra intryck på de passionerade demokraterna. Vi kan sålunda med Amerika och den franska revolutionen som levande exempel vara övertygade om, att kravet på lika rättigheter föddes, efter det att kvinnorna faktiskt blivit en arbetsenhet, som deltar i den gemensamma folkhushållningen. Det är icke strävan efter lika rättigheter, som driver kvinnan ut till arbete, utan kvinnans indragande i folkhushållningens virvel föder tanken på kvinnornas jämlikhet och likvärdighet även på alla andra områden.

Men hur skall man i så fall förklara, att kvinnan överallt i de borgerliga staterna ännu i verkligheten saknar lika rättigheter? Vidare, att även där kvinnorna utgör en stor procent av det arbetande folket, erkänner icke samhället och staten dem som individer och medborgare? Vad är anledningen?

Orsaken ligger i själva det borgerliga kapitalistiska samhällssystemet, som är byggt på klassmotsättningar och lönearbete. I de borgerliga staterna tillhör som bekant majoriteten av de självständigt arbetande kvinnorna arbetarklassen, klassen av kapitalets löneslavar. Och liksom i forntiden herren, härskaren föraktade sina fångna slavar,

som skapade hans rikedomar, så tillerkänner icke bourgeoisien och vill den icke tillerkänna rättigheter åt de miljontals proletärer, genom vars arbete alla värden skapas, som är grunden till det borgerliga samhällets rikedomar. under kapitalismen utför icke den kvinnliga liksom ej heller den manlige arbetaren något självständigt arbete, som skapar värden, vilka direkt ur hans händer kommer förbrukaren till handa. Hon arbetar för ”lön”. Under naturalhushållningens välde sålde hantverkaren och även hemarbetaren till förbrukaren icke sin arbetskraft utan den färdiga produkten av sitt arbete. Under lönearbetssystemet säljer den manlige eller den kvinnlige arbetaren till företagaren sin arbetskraft. Under vårt föregående samtal konstaterade vi, att de borgerliga ekonomisterna icke ville erkänna, att huvudkällan till nationens rikedom är den levande arbetskraften, arbetet. Tillika med företagarna söker de på allehanda sätt förklara, hur kapitalisten drager nytta av den mekaniska kraften, maskinen, och den levande arbetskraften i

förening. Bourgeoisien anser, att den källa, som skapar de nya värdena, är de själlösa maskinerna och ingalunda arbetarna. Därför reduceras från dess synpunkt den manlige och kvinnlige lönearbetarens roll till att vara ett bihang till maskinen. Den verkliga skaparen av rikedomarna är i dess ögon kapitalet självt.

Så länge det kapitalistiska produktionssystemet är vid makten, har man ingen anledning att vänta, att åsikten om arbetet och arbetarklassens roll inklusive kvinnans i produktionen undergår någon förändring. Lönearbetet har dragit kvinnan från den trånga familjehushållningen och dragit henne in i det produktiva arbetet för samhället, för kollektiven. Men det rådande systemet med lönearbete kastar både arbetaren och arbeterskan i fullt materiellt och därmed även socialt-politiskt beroende av bourgeoisien. Arbetet undervärderas, vare sig det utföres av man eller kvinna. Varje försök från arbetarklassens sida att genom kamp få sina rättigheter erkända, att uppnå en demokratisering av staten och arbetarnas deltagande i landets styrelse möter ett häftigt och organiserat motstånd från bourgeoisien. Icke den, som arbetar, utan den, som skördar vinsten av detta arbete, är enligt bourgeoisiens teori skickad att styra staten och leda samhällslivet. Den arbetande kvinnans rättslöshet sammanfaller med hela proletariats. Kvinnans öde hos den obesuttna klassen löper samman med proletariats. I det ögonblick miljontals kvinnor tvingas träda ut på lönearbetets väg, förbättras icke kvinnans ställning utan försämras tvärtom. Den kapitalistiska produktionsformen belastar kvinnan med en ny börda till den förutvarande rättslösheten och underordnade ställningen i familjen samt trålbundenheten vid det husliga arbetet. Det är lönearbetet hos företagaren, ägaren till väldiga fabriker och verkstäder, som genom sin makt fördunklar härskarnas till baronier och hertigdömen stolta borgar.

Vi har redan i föregående samtal påvisat, att äktenskapet icke räddar kvinnan från nödvändigheten av att sälja sin arbetskraft. Det visar sig, att allt större och större antal gifta kvinnor måste förena yrkesarbetet utanför hemmet och de otaliga husliga sysslorna, barnens vård och mannens betjäning. Den arbetande kvinnans liv blir ett oavbrutet slit och släp. Hon får ej sova ut, ej veta, vad vila är. Hon stiger upp tidigast av alla i hemmet och lägger sig sist. Och likväl går arbetarfamiljen sin upplösning till mötes, hemmet vanvårdas, och barnen lämnas utan tillsyn. Kvinnorna arbetar ut sig för att rädda familjen från att falla sönder och för att icke låta den husliga härden utslockna. Hon lever ännu i det förflutna och uppskattar hemmet mera än mannen. Men de obönhörliga produktivkrafterna räknar icke med mänskliga önskningar. I och med att storproduktionen får fast fot, krymper familjehushållningen ihop till oigenkännlighet, den ena arbetsgrenen efter den andra faller ifrån, sådana som för icke länge sedan, under våra mödrars ungdom och våra mormödrars livs blomning utgjorde en oskiljaktig del av det husliga arbetet. Skall väl arbetarens hustru själv förlora tid på att sticka strumpor, bereda tvål, sy kläder och linne till familjens medlemmar, när alla dessa föremål för massförbrukning finns i överflöd på marknaden? Nej, hade hon bara penningar. För att komma i besittning av bytesmedel, måste hon sälja en viss del av sin arbetskraft och sin tid, d. v. s. skaffa sig arbete. Varför sköta hushållet och själv koka, salta, marinera produkter för vintern, baka bröd eller laga middag, när hundratals konservfabriker tillverkar de för hushållet behövliga förråden, bagerierna bakar bröd och arbetarfamiljen kan få en färdig middag i en kooperativ affär eller en billig restaurang? Det husliga arbetet dör ut. Kvinnans arbete för familjen blir överflödigt. Varken själva folkhushållningen eller familjemedlemmarna har behov därav. Och i våra ögon börjar familjen, särskilt stadsbons, att upplösas och dö ut, i den mån den kapitalistiska varuhushållningen utvecklas och fabriksproduktionen blomstrar. Familjen, som var nödvändig under naturalhushållningens herravälde, blir en barlast, som på ett för folkhushållningen onyttigt och improduktivt sätt slukar kvinnans arbetskraft. Sedan familjen upphört att vara ekonomisk enhet, blir den överflödigt. Kvinnoarbetet övergår så småningom från den trånga familjehushållningens område till att tjäna

folkhushållningen. Antalet kvinnor, sysselsatta inom produktionen, ökas alltmera. Världskriget bekräftar definitivt behovet av kvinnlig arbetskraft för produktivkrafternas vidare utveckling. Det finns icke någon arbetsgren, där under de sista 7 åren kvinnan icke trängt in. Under kriget har antalet arbetande kvinnor i Europa och Amerika vuxit till omkring milj. Kvinnoarbetet har blivit en nödvändighet. Statistiken har konstaterat, att i början av 1800-talet producerades omkring 1/3 av de värden, som kom på världsmarknaden, av kvinnor. I våra dagar har kvinnornas deltagande i produktionen för det internationella varuutbytet ytterligare ökats. Kvinnoarbetet har blivit en fast ekonomisk faktor. Och likväl är "kvinnofrågan" långt ifrån sin lösning. Kvinnan har i alla världens länder utom Rådssryssland långt kvar till sina lika rättigheter. Vi vet, att orsaken till kvinnans rättslöshet ligger i det kapitalistiska produktionssystemet, i klassindelningen uti det borgerliga samhället, som är byggt på privategendom och enskild hushållning. Men, om anledningen är känd, ligger vägen klar, på vilken vi måste gå för att avlägsna densamma. Kvinnans undertryckta ställning i rättsligt avseende och hennes livegenskap kan definitivt brytas blott genom övergången till ett nytt produktionssystem genom privategendomens ersättande med samhälllig produktion och kollektiv konsumtion, genom kommunismens triumf.

### **Litteraturanvisningar:**

1. *A. Lasser*: Kvinnornas kollektiva deltagande i franska revolutionen.
2. *E. Schtschepkin*: Kvinnorörelsen under den stora franska revolutionens år.
3. *A. Kollontay*: Kvinnofrågans sociala grunder (Kap.: Kvinnornas kamp för politiska rättigheter).
4. *Adler*: Berömda kvinnor under franska revolutionen.

## **Feministrörelsen och arbetarkvinnornas deltagande i klasskampen.**

### **Åttonde föreläsningen.**

Vi konstaterade, att "kvinnoörelsen" uppkom som ett resultat av de motsägelser, som kapitalismen gav upphov till, motsägelser mellan ökningen i antalet kvinnor, som drogs in i folkhushållningen, och deras avsaknad av lika rättigheter inom samhället, äktenskapet och staten.

Någon speciell, självständig "kvinnofråga" existerar icke. Den motsägelse, som under det borgerliga samhällsskicket förtrycker kvinnan, utgör en oskiljaktig beståndsdel av det stora sociala problemet rörande kampen mellan kapital och arbete.

Men själva det faktum, att det existerar den ovannämnda motsägelsen mellan kvinnornas rättslöshet och deras växande deltagande i det produktiva arbetet, i folkhushållningen, har kallat till liv en företeelse, som mänskligheten tidigare ej alls kände till: det uppstod en kvinnoörelse.

Alltifrån kvinnoörelsens framträdande vid slutet av 1700-talet delade den sig i tvenne skarpt åtskilda riktningar. Den ena utvecklade sig under den borgerliga kvinnoörelsens flagg, den andra utgjorde en del av arbetarklassens rörelse.

Den borgerliga kvinnoörelsen gick under loppet av hela 1800-talet från männens av bourgeoisien politiska rörelse och avspeglade blott delvis de närbesläktade sociala grupperingarna. Denna rörelse fick i slutet av 1800-talet en storartad utveckling, i det den omgav alla Västeras och Österas borgerliga länder med ett stabilt nät av kvinnoorganisationer. Dess huvuduppgift var att uppnå kvinnornas likställighet och att få kvinnorna tillerkända enahanda rättigheter som männen på alla livets områden inom det borgerliga kapitalistiska samhällets ram. Försvaren av kvinnan ur borgarläget har för det första inte alls funderat över den nya sociala ordning, som inför

kvinnan öppnade vidsträcktare och de enda solida grundvalarna för hennes frigörelse. Socialismen var dem främmande. Och när i slutet av 1800-talet en del av de borgerliga kvinnorrättsförkämparna uppställde krav, som var lånade från socialisterna, så var det endast för att få stöd av kvinnoproletariatet, köpa dess medverkan och därmed öka sin egen politiska betydelse. Det andra utmärkande draget för de borgerliga kvinnorrättsförkämparna var, att de trodde sig frambära och ge uttryck för alla kvinnors fordringar och strävanden, att de stod över klassmotsättningarna. I verkligheten var de blott lysande uttolkare av den borgerliga klassens kvinnors krav och intressen, låt vara att denna omfattade olika sociala grupper.

En tredje egenskap hos denna rörelse var, att försvararna av kvinnans rättigheter genom att på allehanda sätt söka efterapa männen skarpt skilde sig från dessa och åstadkom en motsättning mellan kvinnans intressen och männen. Feministerna begick ytterligare ett stort misstag. De räknade ej alls med att kvinnan i förhållande till samhället har fått sig en dubbel skyldighet ålagd och att de ”naturliga rättigheter”, som feministerna älskade att åberopa, kräver icke blott att kvinnan utför produktivt arbete för samhällets räkning utan även att hon skänker detta samhälle sund avkomma. Moderskapet, dess försvar och skyddet för kvinnans intressen som moder ingick ej alls i de borgerliga kvinnorrättsförkämparnas uppgifter och program. Och när frågan om skydd för moderskapet tilldrog sig de borgerliga kvinnornas uppmärksamhet, i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet, så var detta ingalunda element, som förut ingått i feministrörelsen. De borgerliga kvinnoorganisationerna uppförde kraven på moderskapsförsäkring och skydd för kvinnoarbetet på sina program ytterst ogärna, efter stor tvekan och först på 1900-talet, då de genom att icke medtaga dessa punkter riskerade att förlora de stora proletära kvinnomassornas sympati, vilka uppträdde som aktiva försvarare av dessa krav. Feministerna sökte i sin naivitet överföra kampen för kvinnans lika rättigheter från klassförhållandenas stabila grundval till området för kampen mellan de båda könen. Det blev en vrångbild, en karikatyr. Frånvaron av politiskt väderkorn förde feministerna bort från kampens regelbundna linje — ordet feminist betyder på franska kvinnornas försvarare —. Där de skulle kunna vinna framgång och understöd från männen inom sin klass, där gick de miste om detsamma genom att inskränka sina uppgifter och genom att icke framföra klassens gemensamma krav, från vilket naturligtvis även de krav skulle emanerat, som tryggade kvinnornas rättigheter, utan rent kvinnliga paroller, som överallt i tid och otid proklamerade kvinnornas likställighet. Först på 1900-talet började de politiskt medvetna kvinnogrupperna förena sin kamp med ett visst politiskt partis genom att framträda som en beståndsdel av partiet och som ett komplement till detta. Så arbetade i Ryssland före revolutionen kvinnliga kadetter<sup>1</sup> inom ”Förbundet” för kvinnornas likställighet och senare i ”Ligan för kvinnornas likaberättigande”. Samma politik fördes även av vissa tyska och engelska föreningar.

Strävan efter att befästa likställigheten och önskan att visa att kvinnan i alla avseenden var lik mannen och fullgod med honom, gjorde, att kvinnorrättsförkämparna icke räknade med hennes speciella naturliga egenskaper, som även krävde särskild hänsyn mot henne från kollektivens sida. Under urkommunismen högaktade stammen kvinnan dels för att hon var huvudproducenten inom hushållningen och dels för att hon gav nytt liv och bidrog till att öka dess numerär. Moderskapet, d. v. s. kvinnans egenskap att föda barn, utgjorde ännu ej tillräcklig grund för samhället att underhålla henne och likställa henne i förtjänster med mannen, som hade sig ålagda alla förpliktelser i produktionens tjänst. Men om kvinnan utför för samhället nyttigt arbete liksom mannen, så kräver hennes sociala meruppgift att föda och uppfostra barnen otvivelaktigt både

<sup>1</sup> Kadetter är en populär benämning på ett ryskt liberalt parti före revolutionen och har uppkommit av begynnelsebokstäverna i dess officiella namn, konstitutionella demokrater (på ryska ka-de). Övers.

särskild hänsyn och ytterligare omsorger om henne från samhällskollektivens sida. Detta har de borgerliga feministerna i sin glödande hänförelse för de lika rättigheternas tomma principer ej alls velat erkänna. De gjorde sitt största misstag, när de trodde att ett erkännande av kvinnans rättigheter var detsamma som ett erkännande av hennes fulla likaberättigande med mannen. Så klädde sig de mera fanatiska feministerna ”av princip” ”som mannen”, klippte håret icke av bekvämlighetsskäl utan för efterrapning och gick på gatan med stora manssteg. När feministerna fick veta, att kvinnor av nödtvång tog anställning vid hamnen som hamnarbetare och har tunga bördor, kände sig dessa naiva förkämpar för lika rättigheter rörda och skrev i sina tidningar och tidskrifter: ”Ännu en seger för kvinnornas lika rättigheter. Kvinnliga hamnarbetare bär sida vid sida med männen på sina axlar ända till 12 pud.”<sup>1</sup> De kunde ej få i sitt huvud, att i samhällskollektivens och de kvinnliga arbetarnas eget intresse hade de tvärtom bort skriva en artikel om, hur kapitalismen i sitt begär och sin hunger efter profit undergräver nationens hälsa, genom ansträngande och olämpligt arbete förstör kvinnoorganismen och därigenom skadar sitt folks välbefinnande. Feministerna kunde ej förstå, att kvinnans fysiska egenart alltid kommer att ställa henne under särskilda förhållanden, men att ett erkännande av kvinnans rättigheter och värde för kollektiven ingalunda kommer att undergrävas därigenom. Kvinnan bör naturligtvis icke ovillkorligen utföra samma arbete som mannen utan ett genom sin betydelse för kollektiven likvärdigt, för att den givit henne sitt erkännande och garanterar henne samma rättigheter som mannen. Detta förstod icke feministerna. Därpå berodde deras rörelses ensidighet och trånghet.

Denna rörelse genomgick några olika stadier. Kravet på lika politiska rättigheter, som i Amerika och Frankrike hade varit ganska högljutt i slutet av 1700-talet, avfördes från dagordningen vid medborgarkrigets skärpning, då borgarklassens makt blev starkare. I stället framfördes er mera blygsam paroll: fritt tillträde för kvinnorna till bildningen. Den paroll, som satte sin prägel på kvinnorörelsen under första hälften av 1800-talet, hade sin omedelbara upprinnelse i kvinno- rörelsens grundparoll, rätten till arbete. Redan Olympe de Gouges ansåg med rätta i sitt politiska manifest, att ett erkännande av kvinnornas politiska rättigheter gagnade dem föga och att det var lika viktigt för dem att få tillträde till alla tjänster och yrken. När Olympe de Gouges utsände sitt manifest, började det trängande behovet av att försäkra kvinnorna ur borgar klassen om tillträde till intelligensarbetet just ge sig till känna. Det nittonde århundradet har skärpt detta behov. Kapitalismens uppblomstring har icke blott medfört hantverkarens ruin och hemarbetarens förvandling till fabriksarbetare utan förstörde även medelklassens, småborgarnas trygga och lyckliga tillvaro. Småhandlaren, småhantverkaren och tjänstemannen har ej längre varit i stånd att underhålla sina familjer enbart på familjeöverhuvudets arbetsförtjänst. Icke blott sönerna inom mindre välbärgade familjer utan även döttrarna måste skaffa sig arbetsförtjänst. De unga flickorna ur den borgerliga medelklassen söker arbete som lärarinnor, skriver och översätter romaner och strävar efter att tränga in på kontorsbanan och i statens tjänst, som giver dem den säkraste bärningen. Men de dörrar, som leder till intelligensarbetet, är ännu fast tillslutna för kvinnorna. Av misstro till deras styrka och förmåga ger man ogärna arbete och blott därför att de även på detta område värderar sin arbetskraft mindre än mannens. I vanliga fall försörjer mannen genom sitt yrke helt och hållet sig själv och ofta även familjen. Kvinnan har i regel endast ”en bisyssla”, bor vanligen hos sina föräldrar eller släktingar, och hennes arbetsförtjänst användes för att täcka hennes ”personliga utgifter”. Så småningom ökas antalet kvinnor, som måste själva försörja sig helt och hållet och stundom även underhålla familjen, men den kvinnliga arbetslönens höjd bestämmes just med hänsyn tagen till att kvinnan även på intelligensyrkenas område blott har ”en bisyssla”. Men det finns ytterligare en väsentlig omständighet, som har pressat och fortfarande pressar ner den kvinnliga arbetslönen, nämligen frånvaron av yrkesutbildning,

---

<sup>1</sup> 1 pud = 16,38 kg. Övers.

kvalifikationer. Det var icke blott för att kvinnan var representant för det ”svaga könet”, som företagaren och staten ogärna släppt henne in på kontor, i skolan och i statens verk, utan därför att de med rätta ansåg, att hennes arbete av brist på förberedelse skulle bli mindre produktivt. Endast en mycket låg uppskattning av kvinnornas arbete kunde förleda företagaren att utnyttja kvinnlig arbetskraft av tvivelaktig beskaffenhet. Männen, som var konkurrenter om arbetet, såg naturligtvis med oblida ögon på kvinnan, som trängde ut dem från kontor och verk. Men feministerna gjorde ett grundligt misstag, när de trodde, att tillträdet för kvinnorna till alla yrken förvägrades av männen på grund av deras ”egoism”, trånga egenkärlek och fruktan för kvinnlig konkurrens. Anledningarna till att möjligheterna till yrkesanställning för kvinnan ur borgarklassen var så snävt tilltagen bör man söka i den ringa förberedelsen och frånvaron av yrkesutbildning hos kvinnorna.

Endast tillträdet till bildningen kunde föra kvinnorna ut ur denna återvändsgränd. Det är icke förvånande, att kravet på tillträde till bildningen på samma villkor som mannen var den borgerliga kvinnorörelsens förnämsta stridsparoll i några länder, t. ex. Tyskland och även senare Ryssland, under första hälften av 1800-talet.

Frågan Om en reformering av den kvinnliga uppfostran blossade upp redan på 1700-talet. Den franske författaren Fénelon och den efter honom under de första åren av den franska revolutionen verksamme filosofen och publicisten Condorcet var ivriga förkämpar för kvinnans bildning. I England väcktes denna fråga till liv redan på 1600-talet av Daniel Defoe och Mary Astell, men då deras röster ljud ensamma, fick deras maning ingen praktisk tillämpning. Annorlunda blev förhållandet på 1800-talet. Djärvt och med ett mod, som påminde om den franska revolutionens stora företag och djärva idéer, tog Mary Wollstonecraft upp frågan om kvinnans bildning i sitt berömda ”Försvar för de kvinnliga rättigheterna”. Mary Wollstonecraft behandlade denna fråga på ett säreget sätt. Hon krävde utvidgad kvinnlig bildning och erkännande av kvinnornas rättigheter från det ideella moderskapets synpunkt. Att bli en god moder, som förstod att lära sina barn deras medborgerliga plikter och ingjuta hos dem kärlek till friheten förmådde endast en fri och högt medveten kvinna. Av alla förkämpar för kvinnans lika rättigheter var Mary Wollstonecraft den enda, som behandlade kravet på kvinnliga rättigheter ur synpunkten av moderskapets vittförståeliga förpliktelser, om man inte räknar med den franska filosofen och revolutionären på 1700-talet, Rousseau. Rousseau härledde kvinnornas likställighet ur ”människans naturliga rättigheter”, men i det nya fria samhälle, där klokhet och frihet skulle råda, anvisade han kvinnorna blott en enda roll, nämligen moderskapet, och detta i borgerligt familjeartad betydelse.

Trots att många tänkare på 1700-talet och ända till mitten av 1800-talet försvarade kvinnans rätt till samma bildning som mannen, förblev portarna till de högre och även många av de mellersta läroanstalterna fast tillslutna för kvinnan. Med stora ansträngningar och efter att ha övervunnit en rad hinder och besvärligheter, som restes av belackare och illvilja, lyckades kvinnorna bana sig väg fram till självständig utkomst på intelligensarbete genom motsvarande vetenskapliga och tekniska kunskaper. På 1840-talet fick de första inom den borgerliga kvinnorörelsen verkamma krafterna, Elizabet och Amelia, Blackwell, tillträde till Amerikas universitet. Amelia förvärvade sig det första kvinnliga läkardiplomet. Ett vidsträckt anseende i Amerika åtnjöt vid samma tid den första kvinnliga journalisten. Margareth Fuller, vars gestalt närmar sig de nutida fria ”nya kvinnorna”. På 60-talet hedrades likaledes i Amerika Mary Mitchell med den första kvinnliga professuren, i matematik och astronomi. I England Elev på 30-talet en syster till den berömda astronomen Herschel, Caroline Herschel, på grund av sina vetenskap-äga arbeten i astronomi vald till medlem av Astronomiska sällskapet. Men universiteten förblev alltjämt stängda för kvinnor och den första kvinnliga läkaren i England, Elisabeth Garrett, studerade medicin i



Schweiz, och först i slutet av 1800-talet började kvinnorna så småningom få tillträde till den högre bildningen.

I Ryssland gick också den borgerliga kvinnorörelsen, som framträdde i början av 60-talet, till en början fram under parollen ”bildningens frihet”. Denna paroll hade sin upprinnelse i det livsviktiga kravet på rätt till arbete. Utan bildning och utan förkunskaper var vägen till utkomst genom intelligensarbete stängd för kvinnorna. Emellertid påbörjades adelns upplösningsprocess just på 60-talet efter böndernas frigörelse och efter den bekanta brytningen inom politiken till uppmuntran för kapitalismen. Godsägarna ruinerades och deras barn, icke blott söner utan även döttrarna, tvingades att söka sin utkomst genom arbete. Det uppstod en ny typ av kvinnor, som i likhet med männen sökte användning för sin arbetskraft på intelligensyrkenas område. Och i samma mån som den utvecklingskraftiga kapitalismens och den i följd därav allt mera komplicerade statsapparaten krävde allt större antal arbetare, särskilt inom skol- och sjukvårdsväsendet, i samma mån började staten allt mera nedlåtande sitta ned på kvinnornas strävan efter högre bildning och sysselsättning inom olika yrken. Bristen på utbildade arbetare och den växande efterfrågan på dem från kapitalismens sida, som snabbt slog rot i Ryssland, bidrog i sin tur till att kvinnorna i Ryssland jämförelsevis lätt fick tillträde till intelligensarbetet och den högre bildningen. Men saken gick naturligtvis icke utan strid. Trögheten hindrar ju alltid en klass att förstå sina nyblivna intressen. Den bekanta matematikern Sofia Kovalevskaja fick avsluta sina studier i utlandet och blev på 80-talet professor icke vid ett ryskt utan vid Stockholms universitet<sup>1</sup> i Sverige. Jag minns ännu själv med vilken nimbus man omgav de första kvinnliga läkarna i Ryssland, vilka hade förvärvat sig erkännande i form av utländska diplom, Nadeschda Suslova och Rudneva.

I vår tid har särskilt efter världskriget och de skakningar, som ryska revolutionen åstadkommit i alla länder, frågan om kvinnornas tillträde till den högre bildningen blivit löst nästan överallt. Det återstår endast Östern, Kina, Indien och Japan, där tillträdet till alla grenar av vetande och därmed yrken ännu står under frågetecken. Men även där har kvinnorna lättare än i Europa och Amerika att uppnå rätten till bildning och sysselsättning inom olika intelligensyrken, detta under trycket av kapitalismens framgångar och den växande efterfrågan från den allt mera komplicerade statsapparats sida, som krävde en oavbruten tillströmning av nya arbetare inom skolväsende, telegraf, telefon, kontor och statskanslier.

Mot mitten av 1800-talet började parollen om tillträde till lika bildning med männen i borgarkvinnornas mun utbytas mot det mera korrekta ropet ”rätten till arbete”. Den borgerliga kvinnorörelsen är stolt över att den har brutit väg för kvinnorna till självständig arbetsförtjänst, men den har fullkomligt släppt ur sikte, att själva kvinnorörelsen är ett resultat av de breda kvinnomassornas indragande uti produktionen. Av vårt föregående samtal vet vi, att denna paroll har förverkligats både praktiskt och därmed elementärt av miljontals kvinnor ur den obesuttna proletärklassen under inflytande av ändrade ekonomiska betingelser och kapitalismens befestande långt innan de borgerliga kvinnorna hade uppställt densamma på sitt feministbanér.

Den borgerliga kvinnan dväljes i själva verket ännu lyckligen i sitt husliga skal och har det bra på mannens eller älskarens bekostnad, samtidigt som de av godsägarna utarmade bondkvinnorna och de av hunger plågade proletärkvinnorna redan under loppet av 1600- och 1700-talen praktiskt har förverkligat den borgerliga kvinnorörelsens kampparoll från senare hälften av 1800-talet: rätten till arbete, detta under ständigt sökande efter arbetsförtjänst. Redan då när arbetet självt av de borgerliga kvinnorna betraktades som en skam, kämpade de obesuttna kvinnorna för att få arbete.

---

<sup>1</sup> Stockholms högskola. Övers.

Men den väg, som för arbetarklassens kvinnor ledde till produktivt arbete, gick utefter andra sociala stränder. Arbeterskornas rörelse valde i samma mån den började framträda som en kompletterande del av den allmänna arbetarrörelsen åt sig en annan fåra. Många band har skrivits på alla språk om den borgerliga kvinnorörelsen. Men historien om arbetarkvinnornas kamp för att få sina rättigheter erkända som medlemmar av arbetarklassen, som likvärdiga producenter inom hushållningen och tillika som bärare av hälsa och förmåga att ge liv åt kommande generationer är ännu icke skriven. Fakta angående hur de kvinnliga proletära massorna till en början trevande och elementärt banade sig tillträde till olika arbetsgrenar, hur man så småningom väckte till liv deras självmedvetande som klassmedlemmar och tillika, som individer, som krävde särskilt skydd för sina intressen från statens sida, hur arbetarkvinnorna, kämpade i sin klass' led och hur de trädde fram till försvar för de speciella krav, som skyddade de arbetande kvinnornas intressen, det är i sanning fakta, som ligger kringspridda i all de arbetets mödor, som tecknar arbetarrörelsens historia och dess kamp. Men den särskilda och uttömmande bok som giver en fullständig bild av den törnestic, på vilken arbetarkvinnan fick vandra, innan hon av proletariate blev erkänd som en likberättigad medlem av detsamma den boken har ännu ej blivit skriven. Den proletära kvinnorörelsen är naturligtvis intimt och oupplösligt förena med den allmänna arbetarrörelsen. Den är en organisk beståndsdel av densamma. Men vi skulle upprepa feministernas grova misstag, om vi började förneka, att de icke finns någon särskild skillnad mellan det manliga o det kvinnliga proletariatets ställning, i och med att arbeta och arbeterskor har ett och samma mål nämligen kommunismen och de förenas av samma intressen och uppgifter för klassens räkning. Man måste erkänna, att kvinnans fysiska egenskaper och hennes sociala uppgift, att föda barn, finns kvar även när hon på alla områden kommer i åtnjutande av samma rättigheter som mannen. Men just den omständigheten, att kvinnan icke blott är medborgare och arbetsenhet utan dessutom alstrare av nytt liv, kommer alltid att ställa henne under andra betingelser än mannen. Detta ville och kunde icke de borgerliga feministerna få klart för sig, men proletariatet måste utgå därifrån, när det uppbygger nya och mera fullkomliga livsformer.

Men låt oss återvända till frågan om den borgerliga kvinnans ställning i de kapitalistiskt utvecklade länderna och försöka att i korthet antyda de följande etapperna i feministrörelsen.

Vi har redan i föregående samtal påpekat, att det kapitalistiska samhällsskicket är byggt på många motsägelser, som det är ur stånd att lösa. En av dessa motsägelser är kvinnornas, t. o. m. av borgarklassen, nutida ställning. Majoriteten av borgarklassens kvinnor lever förstas ännu "bakom ryggen" på sin man som männens lagliga hålldamer. Men faktum är, att med varje år och särskilt under världskriget har antalet kvinnor inom borgarklassen växt, vilka inom intelligensarbetet söker användning för sin arbetskraft. Och den rikt blomstrande storkapitalistiska produktionen med dess komplicerade mekanism, dess otaliga kontor, verk och byråer, dess armé av kvinnliga maskinskrivare, bokhållerskor, kontorsbiträden, telefonister, telegrafister, översätterskor och korrespondentskor har ett nödvändigt behov av den växande tillströmningen av arbeterskor som verktyg, kanske icke sådana som är billigare men i varje fall mera medgörliga och mera stadiga på sin plats än männen.

Det nutida systemet med storfabriksproduktion kan icke undvara kvinnoarbetet. Men det borgerliga samhällsskicket, som är byggt på den orubbliga privategendomens grundval, behöver å andra sidan familjen. Men genom kvinnoarbetets tillväxt och utbredning, genom kvinnornas allt säkrare ekonomiska självständighet och oberoende av mannen förlorar familjen sin forna motståndskraft, börjar upplösas och faller sönder.

Därför lockar bourgeoisie i form av kapitalisterna kvinnan från hemmet ut till det produktiva arbetet utanför hemmet, men de borgerliga lagstiftarna vägrar att erkänna fullbordat faktum och

påstår ännu alltjämt, att kvinnan är en beroende varelse, att hennes intresse bevakas av mannen-försörjaren, att man omöjligt kan betrakta kvinnan som självständig enhet i staten och att hon blott är ett "bihang" till mannen. Och man får en kolossal orimlighet: miljontals kvinnor, som själv förtjänar sitt bröd, har faktiskt förlorat rätten att försvara sina intressen inom staten, ty man har ännu ej tillerkänt dem de rättigheter, som tillkommer alla de övriga medborgarna.

Frågan om kvinnornas politiska befogenhet och kampen för den kvinnliga rösträtten, som står i samband med erkännandet av kvinnornas likställighet även på alla andra områden av medborgerlig lagstiftning, utjämningen av makarnas rättigheter inom äktenskapet, regleringen av arvsrätten o. s. v., blev den centrala punkten i den borgerliga kvinnorörelsen, som tog sin början på 1860-talet. De amerikanska kvinnorna, som verksamt deltog i det nordamerikanska inbördeskriget blev denna rörelses första härolder. Medborgarkriget i Amerika fördes som en strid för negrernas befrielse från slaveriet. Detta var faktiskt det sista kriget i Amerika mellan de till sitt ekonomiska system feodala sydstaterna och de kapitalistiska nordstaterna. De senare segrade. Amerika blev ett storkapitalistiskt land, där lönearbetets slaveri fick en rik blomstring men där det verkliga negerslaveriet uti lag avskaffades. Ut i detta medborgarkrig tog kvinnorna en synnerligen livlig del liksom uti alla sådana krig. Den nya författningen införde mera demokrati i landets styrelse. Det är naturligt, att kvinnorna i detta ögonblick gjorde sig påminta. "Om negern erkännes som en fri och oberoende människa, skall då kvinnan, som har bidragit till slaveriets avskaffande, ensam förbli omyndig i rättsligt avseende och beroende?" Och Amerikas borgerliga parlament, den berömda "frihetsälskande och demokratiska" kongressen, som har sitt säte i Washington, har icke blott då, efter medborgarkriget åren 1862-64, underlåtit att ge kvinnorna lika rättigheter, utan kvinnan åtnjuter ännu ej rösträtt i Förenta staterna som förbundsstat. Sådan rätt åtnjuter kvinnorna endast i delstaterna.

Efter Amerika kommer England, där det omkring kvinnornas rösträtt började växa upp en mäktig kvinnorörelse.

De borgerliga kvinnorättsförkämparna, som fått tillträde till olika slags intelligensyrken, överflyttade hela rörelsens centrum till frågan om kvinnornas politiska befogenheter.

Det uppstod en rad kvinnoföreningar med det speciella målet att genomföra denna fråga. Feminister av alla nationaliteter började verka för en vänskaplig aktion genom att från och med slutet av 1800-talet sammankalla, internationella kvinnokongresser, genom att bombardera de borgerliga parlamenten med petitioner, genom att översvämma litteraturen med böcker, broschyrer och upprop, ägnade åt den kvinnliga rösträtten. När den "fredliga" stridstaktiken visade sig ineffektiv, övergick feministerna till "suffragetternas" krigiska metoder, som blev synnerligen ryktbara på 1900-talet före världskriget. Men det är karaktäristiskt, att feministerna av alla nationer och sociala grupperingar, som framträdde med kraven på politisk likställighet för alla kvinnor som officiell paroll, visar en envis benägenhet för att "samtycka även till något mindre", d. v. s. nöja sig med censusvalrätt, vilken faktisk har berövat proletärkvinnorna deras rösträtt.

Världskriget avbröt den borgerliga feministrörelsen. Dess aktivitet försvagades. I några länder gick bourgeoisien under trycket av de revolutionens stormar, som svävade över Europas borgerliga länder efter kriget och den stora ryska arbetarrevolutionen, till en rad eftergifter vid regleringen av kvinnornas ställning, England, Tyskland och Sverge tillerkände kvinnorna den länge efterlängtade jätten till delaktighet i statslivet. Man genomförde en revision av äktenskapslagen och arvsrätten, som bättre tryggade borgarkvinnans intressen i de avseenden, som rör familjens existens. Längre gick ej den borgerliga världen. Men just realiserandet av en mängd krav, vilka feministerna så ihärdigt strävade efter att uppnå, då de däri såg ett medel att lösa kvinnofrågan, bekräftar på ett åskådligt sätt, att denna fråga ligger mycket djupare och är mera

komplicerad än den enkla lösningen av problemet angående formell likställighet.

I en rad borgerliga kapitalistiska länder åtnjuter kvinnorna nu politiska rättigheter jämsides med männen<sup>1</sup>, rätten till arbete har kvinnorna faktiskt tillkämpat sig överallt och tillträde till lika bildning är öppet för kvinnorna i alla länder. Det inbördes förhållandet mellan man och hustru, föräldrar och barn har reglerats så, att kvinnorna fått sig stora rättigheter tillerkända. Likväl är kvinnornas ställning, ”kvinnofrågan” icke löst. Det formella erkännandet av hennes rättigheter avlägsnar icke under det kapitalistiska produktionssystemets herravälde och det borgerliga samhällsskicket hennes i praktiken träl-bundna ställning inom familjen, hennes rättslöshet inför det borgerliga samhället med dess seder och fördomar, hennes beroende av mannen och slutligen, vad som är allra viktigast, hennes beroende av den kapitalistiska exploateringen.

Den borgerliga kvinnorörelsen har råkat i en återvändsgränd. Utvägen ur denna för den arbetande kvinnan anvisas av proletariats revolutionära klassrörelse.

Men varken arbetarkvinnan eller arbetarklassen själv kunde från allra första början avgöra och förstå, att arbetarrörelsen och dess slutmål innefattar och inrymmer en lösning av kvinnofrågan. Först så småningom efter en lång kamp och dyrköpt erfarenhet under några tiotal år fick arbetare och arbeterskor klart för sig, att liksom arbetet under teknikens nuvarande utveckling mekaniseras och gränsen mellan den manliga och den kvinnliga arbetarens arbete utplånas, så finns inom proletariatet ingen antagonism eller motsättning mellan arbetarnas och arbeterskornas intressen och strävanden. Proletärklassen är en. Detta är en klass, inom vilken det icke finns rum för någon kamp mellan könen och där huvudmålet tvärtom i sig även innesluter frågan om kvinnornas frigörelse.

Den borgerliga kvinnorörelsen har utvecklats under parollen: lika rättigheter. Den första paroll, som utslungades av arbetarkvinnorna, var: rätten till arbete. Senare, redan i mitten av 1800-talet, framträdde hos arbetarkvinnorna krav på 1) tillträde till yrkesorganisationerna under lika rättigheter med arbetarna, vidare 2) lika betalning för lika arbete, 3) skydd för kvinnoarbetet, detta redan mot slutet av 1800-talet, 4) vidsträckt skydd för moderskapet.

Men dessa krav står ingalunda i motsättning till proletariatets intressen som klass betraktat utan utgör tvärtom en del av dess klasskrav. Kampen för ”hederlig förtjänst”, d. v.s. rätten till arbete, kännetecknade i slutet av 1700-talet kampen mot skråna, men den fördes icke blott av arbeterskorna utan av även hela den övriga delen av de okvalificerade arbetarna. Öppnande av tillträde för arbeterskorna till fackföreningsrörelsen motsvarar återigen arbetarklassens rätt fattade uppgifter. Beträffande lika lön för lika arbete så har detta krav legat till grund för proletariatets hela lönepolitik. Men lägg märke till att en klass under den allra första perioden av sin tillblivelse sällan är fullt medveten om sina klassintressen. Ofta begår den en hel rad misstag på grund av sin oerfarenhet och bristande förutseende. Först under kamp- och utvecklingsprocessen befästes och utvidgas dess socialpolitiska vidsynhet.

Så var fallet med proletariatet, när det hade att avgöra frågan om kvinnoarbetets inträngande i produktionen. Historien under hela första hälften av 1800-talet visar oss med en rad levande exempel uti England, Frankrike, Tyskland och senare även andra länder, som inträdde på kapitalismens väg, att, om kvinnorna ur borgarklassen icke med lätthet lyckades bana sig väg till intelligensyrkena, så blev arbeterskorna ännu mindre vänligt bemötta av sina kamrater inom samma klass för varje ny gren, som de trängde in uti. Inom många produktionsgrenar, t. ex. maskinbyggeri, typografyrket och andra grenar av kvalificerat arbete, motsatte sig arbetarna aktivt arbeterskornas inträngande i produktionen. Många fackföreningar intog i sina reglementen

<sup>1</sup> I England, Tyskland, Österrike. Sverige, Norge, Tjeckoslovakien, Finland, Danmark samt naturligtvis Rådssryssland.

punkter om uteslutning inom denna gren ”av utbildad kvinnlig arbetskraft, som försämrar den hederlige arbetarens arbetsförtjänst”. Starka fackföreningar ställde på företagarna kravet att icke mottaga kvinnor i arbetet. Vissa arbetare gick ännu längre och släppte inte kvinnorna in i sina fackföreningar. Denna bedrövlige företeelse, som stod i motsättning till klassenheten, hade likväl sin orsak. Precis samma anledning, som för kvinnorna ur borgarklassen försvårade tillträdet till intelligensarbetet, hindrade arbeterskorna att tränga in på alla arbetsgrenar, nämligen frånvaron av kvalifikationer, av yrkesutbildning. Linder loppet av hela 1800-talet och t. o. m. i våra dagar har arbeterskorna erbjudit sin utbildade och följaktligen betydligt billigare arbetskraft, som huvudsakligen kunnat komma till användning på de områden, där arbetet redan mekaniserats. Men, där det kräves yrkesutbildning, finns icke något rum för kvinnorna. Där är frågan om arbeterskornas yrkesutbildning nu en av våra dagars mest elakartade frågor för arbetarklassens kvinnor i hela världen.

Arbetarna, som fruktade för konkurrens med det billiga kvinnoarbetet, försökte rikta sin stöt mot detsamma på lagstiftningens område vid regleringen av kvinnoarbetet. När det på 40-talet först i England, sedan i Frankrike och därpå i de andra länderna uppflammade en rörelse, som arbetade för lagar om arbetsskydd, förde man i första hand fram frågan om reglering av kvinnors och barns arbete. Endast den mest klassmedvetna delen av proletariatet förstod, att införandet av 10 timmars arbetsdag och minderårigas uteslutande från produktionen är ett klasskrav, som leder till gagn för hela klassen och i första hand kvinnor och barn.

Den stora massan understödde detta krav av helt andra bevekelsegrunder, i det den hoppades att på detta sätt minska konkurrensen från det billiga kvinno- och barnarbetets sida.

Från arbetarnas sida i de olika länderna gjordes aldrig något försök att inskränka kvinnoarbetet genom att utesluta de gifta kvinnorna från produktionen. Men produktionskrafterna förfogar över större makt än privatpersoners och t. o. m. hela förenings vilja. Kvinnoarbetet fortsatte att ofelbart ökas. Så småningom kom arbetarklassen under senare hälften av 1800-talet till den slutsatsen, att det finns en annan utväg att förvandla bäraren av den billiga arbetskraften från en icke önskvärd konkurrent på arbetsmarknaden till en trogen bundsförvant i kampen mot arbetarnas exploatering. I stället för att vägra kvinnorna tillträde till fackföreningarna och utesluta dem från produktionen började arbetarna tvärtom nedlägga stora ansträngningar på att draga arbeterskorna in i sina organisationer. För närvarande räknar arbetarnas fackföreningar i alla Europas och Amerikas länder. Australien och delvis i Asien inom sina led miljontals kvinnor. Oviljan gentemot de kvinnliga arbetarna finns ännu kvar blott i Kinas och delvis Indiens fackföreningar. Men redan i Japan är arbeterskorna organiserade tillsammans med männen. Men under den period, då dörrarna till fackorganisationerna förblev stängda för arbeterskorna, fick dessa naturligtvis ta sin tillflykt till särskilda föreningar. Fackföreningarna fick särskilt stor utbredning i England men påträffas även i Frankrike, Tyskland och Amerika. Men i samma mån som arbetarrörelsen får allt mera revolutionär klasskaraktär, bortfaller de skiljemurar, som söndrar arbeterskan från arbetaren, och de kvinnliga fackföreningarna flyter i ni den gemensamma klassfåran.

Proletariatet lär sig förstå, att i den mån arbeterskan är representant för lönearbetet, är hon en likberättigad medlem av hela lönearbetarklassen. I samma mån som hon därtill är en blivande moder, är proletariatet i den kommande arbetande mänsklighetens intresse förpliktigt att försvara hennes intressen och genom en speciell lagstiftning skydda hennes arbete. Sedan arbetarklassen sammanslutit sig till ett politiskt parti och alltsedan 60-70-talet fört sin klasskampspolitik, har de kvinnliga arbetarna intet behov av att framträda med sitt eget program.

Kravet på lika betalning för lika arbete har nu ingått i allmän praxis; kravet på lagstadgat skydd

för kvinnors och barns arbete och moderskapsskydd understödjes numera t. o. m. av de mest moderata socialistiska arbetarpartierna. Men var och en inser, att, huru vittgående än dessa krav är, kan någon verklig likställighet och frigörelse för kvinnan icke komma ifråga under kapitalismen. En lösning av kvinnofrågan kan endast förverkligas genom övergången till ett sådant produktionssystem, där kvinnan blir en erkänd och nyttig arbetsenhet, som icke arbetar för familjen utan för hela arbetssamhället.

Kvinnans verkliga och allsidiga frigörelse kan blott åstadkommas genom kommunismen, och där ligger anledningen till att den mest klassmedvetna delen av kvinnoproletariatet icke blott i Ryssland utan i hela världen ställer sig på de kommunistiska partiernas sida.

Men det finns ännu en viktig omständighet, som vi i dag bör lägga märke till, nämligen följande. Trots att proletariatet såsom klass först så småningom har kommit till medvetande om, att bland dess klassuppgifter ingår även kampen för kvinnans frigörelse, så har arbetarklassens förtrupp, socialisterna; redan från allra första början av 1800-talet, Saint-Simon, Fourier och deras efterföljare, anvisade en bestämd plats åt kvinnofrågan och dess lösning. Utopisterna förmådde verkligen icke bestämma eller finna de verkliga orsakerna till kvinnans rättslöshet, de kunde inte fatta, att kvinnans förslavande hade uppkommit på grund av att hon hade upphört att uträtta produktivt arbete för kollektiven. Därför ställde de icke kvinnofrågans lösning i samband med kvinnans obligatoriska arbete för samhället, utan hon förblev fortfarande i deras ögon hustrun eller den fria älskarinnan, d. v. s. i både det ena och det andra fallet var hon blott männens "väninna" och medhjälperska men ej någon självständig produktionsenhet. Utopisternas förtjänst var likväl den, att de sköt fram och ställde på sin spets frågan om kvinnornas likställighet icke blott inom arbetet och civillagarna utan även den äktenskapliga samvaron. Särskilt oförväget förkastade Saint-Simon den "dubbla moralen", detta barn av det skenheliga borgerliga samhället. Idéerna om jämlikhet mellan könen på kärlekens och det äktenskapliga området, förkunnandet av "känslans frihet", som utopisterna ställt upp på dagordningen, fick understöd och en rik utveckling bland en hel rad tänkande kvinnor på 1800-talet, som stod vid sidan om den borgerliga kvinnorörelsen men som kände, att "kvinnofrågan" är mera omfattande, djupare och mångsidigare än frågan om rätten till lika bildning eller om tillträde till valurnorna. Bland försvararna av kvinnans rätt till känslans frihet utgöres de två mest lysande och fängslande gestalterna av den franska författarinnan och revolutionärt sinnade aktive deltagaren i den franska revolutionen av år 48, Georges Sand, å ena sidan och å den andra den första kvinnliga journalisten i Amerika, Margareth Fuller, som levde vid samma tid. Det var icke så mycket genom sina mogna och väl genomtänkta skrifter som genom sitt personliga inflytande som Margareth Fuller lämnade ett outplånligt spår efter sig även vid lösandet av denna sida av kvinnofrågan.

Det är karaktäristiskt, att även en utopist i sitt slag, men en praktisk sådan, Robert Owen, som lade grunden till den kooperativa rörelsen i England, insåg betydelsen av kvinnornas medverkan uti Kooperationen, och i hans första kooperativ fanns ett icke ringa antal arbeterskor som medlemmar. Intresserar er denna fråga? I så fall rekommenderar jag er att läsa om Robert Owen hos Dobroljubov men även hos Sidney och Beatrice Webb i deras arbeten "Trade-Unions".

Det kommunistiska manifestet av Marx och Engels kastade framförallt ett ljus över kvinnofrågan huvudsakligen L ån äktenskaps- och familjeproblemets samt från vetenskaplig synpunkt. Engels' bok "Familjens ursprung" fördjupade och utvecklade de satser, som framkastats i Manifestet, medan Marx' arbete "Kapitalet" även från en annan sida visade, att kvinnoarbetet, dess tillväxt och exploatering genom kapitalet är det storkapitalistiska produktionssystemets alstringsprodukt. Därmed inympas "kvinnofrågan" icke blott praktiskt utan även teoretiskt i den allmänna arbetarrörelsen och arbetarklassens kamp för sin befrielse. Första Internationalen uppför på

dagordningen bland sina praktiska krav de frågor, som sammanhänger med kvinnoarbetet. Marx förkastar med största bestämdhet Internationalens högra småborgerliga flygels förslag, vilken träder upp för inskränkning av kvinnoarbetet i "familjens" intressen och för att minska konkurrensen på arbetsmarknaden. I stället uppträdde Internationalen, som ansåg kvinnoarbetet för en oundviklig företeelse, då med största beslutsamhet till försvar för kvinnan som moder och krävde en utvidgning av de lagar, som skyddade kvinnans arbete och hälsa. Genom dessa beslut kom Första Internationalen med ens att stå på en regelrätt och säker grund vid kvinnofrågans lösning, i det den erkände kvinnoarbetets nödtvång och sociala nödvändighet och som en faktor i kvinnornas frigörelse, men den räknade samtidigt med kvinnans andra sociala plikt, moderskapet. I denna fråga framträdde hela skillnaden mellan arbetarklassens och de borgerliga feministernas förhållande till kvinnofrågan. Feministerna erkänner blott likställighetsidealet. Arbetarklassen anser, att i frågan om kvinnans frigörelse finnes tvenne sidor och att några tomma lika rättigheter icke skulle förbättrat utan försämrat kvinnans ställning, och de skulle även ha inverkat på hela den arbetande mänsklighetens livduglighet. Lika rättigheter, men särskild vård om kvinnan som moder från statens sida, sådant är kommunisternas, proletariats revolutionära förtrupps, slutmål.

På 1870-talet utkom Bebels bok "Kvinnan och socialismen". Denna bok har blivit översatt till alla världens språk, även japanska och kinesiska. Enbart i Tyskland har den utgått i mer än 50 upplagor. Denna boks framgång talar för sig själv. Bebels bok är i sitt slag ett d arbetande kvinnornas evangelium. Det, som antytts Marx' och Engels' arbeten och varur Första Internationalens politik beträffande den arbetande kvinnan härrörd det icke blott uttryckte Bebel koncisare, tydligare och populärare, utan han utvecklade dessa teser genom att bestyrka dem med ett rikt historiskt material. Kvinnofrågan framstod i en ny dager. Bebel påpekade med all tydlighet, att arbetarklassens uppgifter var oupplösligen förenade med uppgiften att frigöra kvinnan. Genom hans bok blev det också klarlagt, var roten och upphovet till kvinnans förslavande låg och på vilket sätt den kvinnliga rättslösheten hade kunnat utveckla sig. Boken har även anvisat et: väg till kvinnans befrielse, genom arbetarklassens seger och realiserandet av kommunismen. Bebel berörde alla sidor av kvinnofrågan och var icke rädd för att gyckla med det borgerliga samhällets hyckleri och skrymteri i frågor rörande könsmoralen och äktenskapet. Efter hans bok har frågan om prostitutionen framträtt i en helt annan dager. Det har blivit klart, att även denna fråga är en företeelse, som står i intimt samband med samhällets klassindelning och arbetets exploatering genom kapitalet. Men Bebels största förtjänst är kanske den, att han exakt har formulerat arbetarnas dubbla uppgift beträffande frågan om kvinnans frigörelse, kampens enhet och enhetlighet, enhet i grund- och huvudmål, men ett klart och tydligt erkännande av de klassens speciella uppgifter gentemot kvinnan, som härrör från hennes funktion som moder. Arbeterskornas rörelse, som utgör ett enhetligt helt med arbetarklassens kamp i sin helhet, tillför likväl densamma sina speciella uppgifter, varigenom den förkovrar denna rörelse och gör den vidare och mångsidigare.

Bebels bok lämnade djupa spår efter sig och hjälpte de kvinnliga arbetarna under Andra Internationalens tid att trevande finna den rätta vägen för rörelsen. Från och med 1890-talet har den kvinnliga arbetarrörelsen i alla länder fått allt vidsträcktare utbredning, varvid den allt n. timare lierat sig med arbetarklassens kamp. De kvinnliga arbetarna har blivit medlemmar av fackföreningarna och de socialistiska partierna. De har deltagit icke blott i strejker och massrörelser utan även i proletariats organiserade framträdanden, världskongressen och demonstrationer. Vid tiden för världskriget räknade proletariatet i sina led omkring en miljon organiserade kvinnliga arbetare. De kvinnliga arbetarna i de socialistiska partierna utgjorde karaktäristiskt nog mycket ofta den "vänstra flygeln".

I samma mån som arbetarrörelsen och socialisternas kamp för sina idéers stärkande och

utbredning har fått stadga och utvecklat sig, denna kamp, i vilken allt större antal kvinnor har deltagit, har även uppenbarat sig en rad kvinnor, vilka framträtt som ledare för den socialistiska rörelsen, som teoretiker och praktiker.

Ni känner alla och vördar sådana namn som Louise Michel, Pariserkommunens glänsande ledare, den eldiga agitatorn och oegennyttiga kämpen för arbetarklassens sak, samt Rosa Luxemburg, Klara Zetkin, Henriette Roland-Holst och Angelika Balabanov. Deras förtjänster vid arbetet på att befästa kommunismens grundvalar är allom bekanta. Deras verksamhet är inristad uti historien om Tredje Internationalens grundande. Deras tankar har fördjupat den marxistiska teorien.

Särskilt Ryssland är rikt på djärva, och kraftiga kvinnliga gestalter, kvinnor, som skoningslöst brutit med de borgerliga traditionerna och åsikterna och från början av 70-talet beslutsamt trätt in i den revolutionära kampen.

De ryska socialistiska partiernas historia, vars början sammanfaller med det moment, då arbetarklassen i Ryssland tog fast form, tecknar en hel rad av vackra kvinnliga gestalter, fulla av inre kraft, oegennyttighet och revolutionär vilja. Låt oss bara tänka på den förtrollande bilden av Bardina, denna första kvinnliga socialist, som drog sig undan "bland folket" för att där djupast nere, i djupet av sekellång rättslöshet och mörker utså den nya rättens, socialismens frön. Efter henne kommer de beslutsamma systrarna Subbotina, den ståndaktiga Lesjern, den oegennyttiga Ljubotovitsh. Icke fängelse, icke landsförvisning, icke ens själva döden var i stånd att krossa viljan och den lågande hängivenheten för idén om det arbetande folkets befrielse hos dessa socialismens första försvarare.

Efter dem uppstår på 80-talet de djärva terroristernas gestalter och växer fram Sofia Perovskajas viljestarka personlighet med hennes djärva "manliga klokhet" att underordna sitt kvinnliga "jag" och sitt glödande och kärleksfulla hjärta under revolutionens sak. Och jämsides med henne märkes den rörande bilden av den av tsarens bödlar till döds marterade arbeterskan Gessi Helfman. Vera Figner, Wolkenstein, Vera Sasulitsch är en rad kvinnliga namn bland revolutionens hjältar och martyrer.

Gruppen "Arbetets befrielse", som lade grunden till den revolutionära marxistiska rörelsen i Ryssland, grundades icke enbart av Plechanov och Axelrod utan även av Vera Sasulitsch. Hennes vetenskapliga arbeten utgör även i våra dagar en skatt för den marxistiska tanken.

Med uppkomsten av Tredje Internationalen blev den kvinnliga arbetarrörelsen en oskiljaktig beståndsdel utav proletariats organiserade revolutionära kamp, vilket också erkändes på Tredje Internationalens första kongress år 1919 i en särskild resolution. Ju starkare den revolutionära arbetarrörelsen kommer att bli och ju vidsträcktare målen är, som den ställer upp för sig, desto fullständigare kommer den att uppsluka den kvinnliga arbetarrörelsen och desto lättare blir det för proletariats att under sin diktatur lösa kvinnofrågans invecklade knut, vilken det borgerliga samhället ej har varit i stånd att knyta upp. Ju närmare arbetarklassens seger och kommunismens triumf kommer, desto ljusare bör det bli i alla arbetande kvinnors sinnen. Av kvinnorna själva, deras självmedvetande och revolutionära aktivitet beror det, om tiden för deras fullständiga frigörelse snart är inne.

Innan vi avslutar dagens samtal, som dragit ut på tiden, skall vi ännu en gång besvara frågan, om kvinnans återvändande till hemmet och familjen är möjligt. Oberoende av att själva det husliga arbetet håller på att dö ut och kommer att bli överflödigt, kan vi peka på ytterligare en annan grundläggande orsak, som gör kvinnans utestängande från produktionen omöjligt, och det är *produktionskrafternas* ständiga tillväxt. Denna tillväxt medför ett uppslukande av allt större och större antal arbetskrafter. Produktionens teknik är ännu så länge helt och hållet byggd på att varje



ny uppfinning, som inskränker det levande arbetet inom något produktionsområde, ofördröjligen medför ökad efterfrågan på arbetskraft inom ett annat, vore det så inom det, där den nya uppfinningen fabriceras. Den ekonomiska utvecklingen visar, att något överflöd på arbetskraft ännu icke på länge kan förutses inom produktionen. Med ökad teknik växer också behoven oavbrutet. Mänskligheten har ännu ej på långt när tillfredsställt sina behov. Den står ännu på ett ganska lågt stadium, ty de kulturella erövringarna är ännu så länge blott tillgängliga för ett mindretal. Så länge efterfrågan på levande arbetskraft ökas, kommer även efterfrågan på kvinnlig arbetskraft, på hennes arbetsenergi att ökas. Redan nu har kvinnoarbetet blivit oundgängligen nödvändigt för folkhushållningen. Betänk själv vilken ekonomisk katastrof, som skulle kommit till stånd, om det visat sig omöjligt att med några konstlade medel utestänga från produktionen de 70 milj. kvinnor, som enbart i Europa och Nordamerika är indragna i folkhushållningens virvel. Det skulle bli den allra största förvirring i hela världsproduktionen samt ruin och undergång för hela industrigrenar. Under 1900-talet har kvinnoarbetet fått särskilt fast för. ankring inom produktionen, och det finns ingen grundad anledning att vänta, att de orsaker, som medför dess tillväxt skall upphöra att verka. Vid övergången till proletariats diktatur och skapandet av den kommunistiska produktionen kommer kvinnoarbetet inom folkhushållningen att slutgiltigt befastas. Rysslands exempel bekräftar detta med all tydlighet. ”Den som icke vill arbeta, han skall icke heller äta.” Det är den paroll, på vilken kommunismen uppbygges. Arbetet kommer att bli en plikt för varje medborgare uti arbetsrepubliken. Men, när det väl är så, är naturligtvis kvinnans återvändande till familjen, till sin forna rättslöshet omöjlig.

Kvinnans ställning, hennes rättigheter och betydelse i samhället bestämmas av hennes roll inom folkhushållningen. Sådan har grundtanken varit i våra samtal. Och den leder oss till den fasta slutledningen, att dagarna för den sekellånga rättslösheten, förtrycket och beroendet är oåterkalleligen räknade.

Kommunismen, som organiserar produktionen på det allmänna arbetets nya grundvalar, kommer även att lösa kvinnofrågan på samma väg.

Någon annan väg till dess lösning finnes ej och kan ej finnas.

### **Litteraturanvisningar:**

1. *K. Marx och F. Engels*: Kommunistiska manifestet.
2. *E. Blonina*: Tredje Internationalen och den kvinnliga arbetaren.
3. Samlingsverket Kommunistiska partiet och den kvinnliga arbetaren.
4. *Lily Braun*: Kvinnofrågan (del II och III).
5. *A. Kollontay*: Huru kämpar de kvinnliga arbetarna för sina rättigheter?
6. *A. Kollontay*: De internationella kvinnliga arbetarkongresserna.

## **Kvinnoarbetet under kristiden.**

### **Nionde föreläsningen.**

I dag skall vi undersöka kvinnans ställning under proletariats diktatur och med den levande erfarenhet, som den av oss genomlevda stora ryska revolutionen giver, övertyga oss om att varje steg uti kommunismens nydaningsarbete för kvinnan verkligen leder till hennes fullständiga och allsidiga frigörelse.

Men innan vi övergår till att samtala om kvinnans ställning i de arbetandes Rådsrepublik, måste vi kasta en låt vara flyktig blick på den period, som förberedde uppkomsten av arbetarklassens diktatur i Ryssland, nämligen tiden för det imperialistiska världskriget.

Världskriget åren 1914-18 är det blodigaste krig som mänskligheten överhuvudtaget känner. Kriget, i vilket alla Europas och Amerikas större stater deltog, skakade betydligt grundvalarna för det borgerliga kapitalistiska samhället och bragte den kapitalistiska produktionen ur jämvikt. Miljontals arbetare togs från sina arbetsplatser och kastades ut på slagfälten. Men kriget krävde ingalunda en minskning av produktionen utan tvärtom dess ökning fast inom andra industri-grenar. Produktionen förändrade starkt sin karaktär. I stället för konsumtionsartiklar sysselsatte sig industrien helt och hållet med att tillverka verktyg till att förstöra och döda. För varje land eller grupp av stridande stater utgjordes förutsättningen för seger av en oavbruten ökning i krigsindustrien, i de grenar, som tillverkade material, ammunition, kanoner. Mellan fronten och landet bakom upprättades en oavbruten organisk kontakt, som förutbestämde segern. Stridernas utgång avgjordes icke blott på slagfälten utan även genom de nationella krigsindustriernas tävlan. Det första villkoret för höjande av produktiviteten var en tillströmning av tillräcklig mängd levande arbetskraft, av arbetare. Med hänsyn till att krigsindustrien var en storkapitalistisk produktionsgren, kunde den tillfredsställas även genom intagning av föga kvalificerad arbetskraft. Det är helt naturligt, att till de tomma verkstäderna, som övergavs av de mobiliserade arbetarna, blev det en rusning av deras hustrur och döttrar, systrar och mödrar.

Lämnade utan "försörjare", skyndade sig kvinnorna att förse sig med en verklig arbetsinkomst. Företagarna å sin sida mottog med öppna armar den billiga arbetskraften, vilken utmärkt ersatte arbetaren, som gått ut i skyttegravarna, och som tillika möjliggjorde för företagaren att lättvindigt öka sin vinst. Efterfrågan på kvinnlig arbetskraft steg med ens. Från krigets början och till demobiliseringens begynnelse kan man i alla länder, icke blott de krigförande utan även de neutrala, som gjorde stora förtjänster på att betjäna världskriget, förmärka en oavbruten ökning uti kvinnoarbetet. Om den stegrade efterfrågan på kvinnlig arbetskraft i de stridande länderna kan förklaras därigenom, att kvinnorna uti industrien ersatte arbetarna, som gått ut i kriget, så står denna företeelse i de neutrala staterna i samband med produktivkrafternas snabba utveckling, vilka uppslukade det växande antalet arbetslösa heter och följaktligen drog in i produktionen alla tillgängliga fria arbetskrafter, män som kvinnor utan åtskillnad.

I och med världskriget förändrades ställningen till kvinnoarbetet starkt. Det borgerliga samhället, som omedelbart före kriget fastslog, att kvinnans plats är vid den husliga härden, utgjuter sig nu i lovprisningar över kvinnornas "patriotism", vilka stod redo att bli "soldater bakom fronten" och taga på sig arbetets börda för att betjäna folkhushållningen och staten. Lärde, politiker och smarta journalister, vilka sjöng i samma tonart som de mäktige i världen, uppfordrade kvinnorna att "utföra sin medborgerliga plikt" och med åsidosättande av sina husliga plikter "i köket" och "hos barnen" erbjuda sina tjänster åt fosterlandet, m. a. o. att för en billig penning sälja sin arbetskraft till herrars krigsindustriidkare. Antalet kvinnliga arbetare, sysselsatta i produktionen, börjar stiga oavbrutet. Det finns ingen gren, där kvinnoarbetet ej trängt in. Sin största utbredning hade kvinnoarbetet under krigsperioden inom metallindustrien, inom den gren, som tillverkade kemiska preparat för kriget (krutfabriker), i verkstäderna för uniformstillverkning och i fabriker, som gjorde konserver. Alla dessa grenar betjänade fronten direkt. Men kvinnoarbetet fick utbredning även inom fredliga grenar, dit tillträdet förut varit fullständigt avstängt för kvinnorna. Vi minns, hur det under kriget uppträdde kvinnliga konduktörer vid spårvägar och järnvägar, kvinnliga droskkuskar, portier, portvakter, hamnarbetare och bärare. Kvinnan fick tillträde till de mest tunga och för hennes organism skadliga arbeten såsom bergs- och byggnadsindustrien. Antalet kvinnor, sysselsatta inom samfärdseln, telefon, telegraf och post, steg till oanade dimensioner. T. o. m. utseendet hos städerna och ämbetsverken undergick förändring. Överallt skyntade man bekymrade kvinnoansikten, som med de nybakade kvinnliga tjänstemännens och arbetarnas samvetsgrannhet strävade efter att utföra sina ålagda plikter. Kvinnoarbetets ökning

under ås en 1914-18 rör sig inom gränserna 70-400 %. Inom Tysklands metallindustri steg den ända till 408 %. I Frankrike fördubblades den inom samma gren. I Ryssland kom antalet kvinnliga arbetare att överstiga antalet manliga inom allt flera grenar. T. o. m. inom järnvägs-väsendet, där kvinnorna före kriget blott hade trängt in i kanslien och i egenskap av städerskor eller banvakter, t. o. m. inom denna folkhushållningsgren började kvinnorna uppgå till 35 % av hela personalen. Antalet kvinnor, som i Frankrike drogs in i produktionen, steg till miljoner, i England till 1½ milj. och i Tyskland till mer än 2 milj. I sin helhet uppgår kvinnoarbetets ökning i Europa och Amerika under hela kriget till närmare 10 milj.

Orsaken till denna snabba tillväxt för kvinnoarbetet är klar: å ena sidan bristen på manlig arbetskraft och å andra sidan den kvinnliga arbetskraftens prisbillighet. Det var icke blott "försörjarens" avtågande ut i kriget, som jagade kvinnorna ut att söka, sig arbetsförtjänst utan även den onaturligt stegrade dyrtiden. Mannens arbetsförtjänst läckte icke längre till för att försörja familjen. Kvinnan, icke blott den ensamstående änkan, soldathustrun, eller den ensamma kvinnan, utan den, som bodde hos sin man, försökte "skaffa sig extra förtjänst" för att få inkomsterna att gå ihop med utgifterna. De kvinnliga arbetslönerna är överallt och i alla länder lägre än männens. I flertalet fall uppgick under kriget den kvinnliga arbetarens lön till eller ej sällan blott till av mannens. Mycket ofta låg kvinnans arbetsförtjänst under existensminimum. Nöden drev kvinnan till fabriken, verkstaden, kontoret, samfärdseln, och företagaren lät av ren beräkning förmå sig till att samvetslöst utnyttja kvinnoarbetet. Glömda var alla vackra ord om "kvinnans heliga bestämmelse", om moderskapet, om att kvinnan var svagare än mannen, att det icke var lämpligt för henne att arbeta inom den ena eller andra "rent manliga" arbetsgrenen. Profithungern förmådde företagarna glömma, att det existerade "det täcka könet" med dess säregenheter, och sträva blott efter ett, nämligen att ur dessa representanter för "det täcka könet" pressa största möjliga profit.

Fabrikanter och fabriksägare begagnade sig av att kvinnan, som var mindre organiserad, självmedveten och mindre van vid att försvara sina klassintressen, icke förmådde bjuda företagarna verkligt motstånd och att hon, när hon arbetade för att rikta de privata företagens fickor, trodde sig arbeta för "fosterlandets" bästa. För ett och samma arbete med samma utförande betalade företagaren den kvinnliga arbetaren hälften så mycket som den manlige: så förtjänade t. ex. en arbetare 42 mark i veckan och en arbeterska, som utförde precis samma arbete, inalles 8 mark. Vid ackordsarbete översteg sällan arbeterskornas arbetsförtjänst ⅓ av arbetarens. Kvinnoarbetet var, säger någon, kanske mindre produktivt och av sämre kvalité än mannens, och där låg kanske orsaken till att det var sämre betalt. Ingalunda. Företagarna själva och deras ideologer vittnade under kriget, att de kvinnliga arbetarna ersatte helt och hållet de manliga och produktiviteten minskades ingalunda därigenom. De kvinnliga arbetarnas produktivitet höll sig vanligen på samma nivå som de manligas. Statistiken visar, att om den i några fall var lägre hos kvinnorna, så var den i andra fall högre. I några länder t. ex. Italien berodde kvinnornas indragande uti produktionen icke bara på att det icke fanns tillräckligt med manlig arbetskraft till hands — i Italien fanns då ett betydande antal arbetslösa arbetare — utan därpå, att kvinnorna var "medgörligare och eftergivnare än mannen", och ibland var de mera lämpade för ett visst arbete, särskilt om det krävde större omsorg, samvetsgrann flit och ansträngning. Kanonfabrikationens konung i Tyskland, firman Krupp, erkände öppet, att "framtiden är kvinnoarbetets". På många platser organiserade man speciella kvinnliga verkstäder, där man utförde de finaste arbetena, som krävde största händighet och fingerfärdighet. Den borgerliga tekniska pressen utlät sig i lovprisningar över de kvinnliga arbetarna och påpekade, att kvinnorna var lättare att lära upp än männen. "De kvinnliga arbetarna är", skrev ingenjör Stern, "mycket lydigare, blygsammare och läraktigare än de manliga." Den borgerliga pressen talade för

obligatorisk arbetsplikt för kvinnorna i krigstid, ett slags mobilisering av "soldaterna bakom fronten" med speciell krigsteknisk utbildning för respektive arbetsgrenar. Företagarna fick eftersägare i den kör av borgerliga kvinnorättförkämpar och socialpatrioter med Lily Braun i spetsen, som krävde införandet av värnplikt (för att tjänstgöra bakom fronten) även för kvinnorna. "Det är absolut nödvändigt, att på en och samma timme liksom på en vink av en stav mobiliseras hela den manliga och kvinnliga befolkningen", skriver de. Tysklands och Frankrikes socialpatrioter understödde helt och hållet kapitalisterna i deras strävan att i profitsyfte utnyttja den billiga kvinnliga arbetskraften. Frankrikes socialpatriot, Albert Thomas, föreslog i sina cirkulär ökad användning av kvinnoarbetet. Samma företeelse iakttoogs i Ryssland och i alla länder, som gripits av den blodiga krigsyran.

Kvinnornas indragande uti folkhushållningens virvel ut- gjorde naturligtvis i och för sig icke någon reaktionär och skadlig företeelse. Den stärkte tvärtom grundvalen för kvinnornas vidare frigörelse. Det var icke kvinnoarbetet utan sättet för dess *exploatering*, som var otillåtet. Företagarna icke blott drog fördel av det billigare kvinnoarbetet genom att ställa det i motsättning till det organiserade och bättre betalda manliga arbetet, utan strävade dessutom efter att öka sina vinster på kvinnoarbetets bekostnad genom att till det yttersta anstränga kvinnornas arbetskraft. Under kriget blev nästan alla lagar, som skyddade kvinnoarbetet, tillfälligt upphävda. Natt- och övertidsarbete blev regel. Utan en skymt av blygsel lät man kvinnan utföra de tyngsta och skadligaste arbetena. Kapitalismen med hela sin omätliga profithunger framträdde i all sin avskräckande nakenhet, som inte ens doldes under de "humanitära strävandenas" fikonlöv. I England förklarades övertidsarbete för obligatoriskt. Arbetsdagen steg ända till 12-14 timmar. Nattarbetet stod i sitt flor, men den borgerliga världen klagade icke längre skenheligt över "familjesedernas förskämning" vid utsträckningen av nattarbetet. Det mest brottsliga var, att man även upphävde de blygsamma lagar, som skyddade arbeterskorna och som arbetarklassen med stor möda tillkämpat sig hos de borgerliga regeringarna.

I det tsaristiska Ryssland strävade företagarna med särskild att få upphävt de lagar, som låt vara inom mycket elastiska gränser stävjade herrarnas aptit. Krigsindustrikommittéernas kongress år 1915 förkunnade helt öppet önskvärdheten av att kvinnoarbetet fick en vidsträcktare användning icke blott med hänsyn till bristen på manliga krafter utan även i följd av "industriidkarnas strävan efter det billigare kvinnoarbetet". Herrar Gutschkov, Konovalov och Rjabuschinskij krävde, att de lagar, som begränsade barns, minderårigas och kvinnors arbete, skulle snarast möjligt upphävas "under kriget". I många ryska fabriker och verkstäder mottog man gärna flickor på 12-13 år. I de ryska industriidkarnas fotspår gick även de utländska kapitalisterna. Skillnaden var blott den, att de ryska Tit Titytscherna<sup>1</sup> öppet utan omsvep och söta fraser erkände, att de föredrog kvinnorna icke därför att det rädde brist på manlig arbetskraft, utan därför att den kvinnliga arbetaren var "ett billigare arbets kreatur".

Men industrikungarna i andra länder insvepte sina "företagarkalkyler" i ett ypperligt hölje av patriotiska fraser. Kvinnan borde ju träda fram som soldat bakom fronten. Hennes plikt var att gå i Jeanne d'Arcs fotspår och rädda fäderneslandet, visserligen icke till häst och med flintlåsgevär i händerna, men åtminstone vid maskinen för att skapa vinst åt "ägarna".

Inom produktionen kom under hela kriget den nya arbetskraften, kvinnan, till användning, och den fick ett säkert fäste där. Kvinnoarbetet förklarades överallt nödvändigt.

Men vad vann då arbeterskan själv på detta? Förändrades väl hennes ställning? Lindrades hennes

---

<sup>1</sup> Tit Titytsch, "Titus Titusson", är en efter Ostrovskijs komedi "Att få lida för andras skull" införd skämtsam benämning på en profithungrig tjock köpman. Övers.

lott? Vi vet säkert, att kvinnans ställning bestämmes av hennes roll inom produktionen, inom folkhushållningen. Kom riktigheten av detta påstående till uttryck uti kvinnans öde under världskriget? Om vi kommer ihåg, att under kapitalismens välde är det icke *lönearbeterskans*, utan "organisatörens", d. v. s. företagarens arbete, som kommer till heders, så förstår vi, att kvinnans ställning i det borgerliga samhället icke kan ändras till det bättre genom ökningen av antalet lönearbeterskor. Tvärtom var de arbetande kvinnornas levnadsförhållanden under hela kriget fullkomligt olidliga. Det ansträngande och övermåttan tunga arbetet, som ej begränsades av några lagar, medförde överallt *ökad sjuklighet bland kvinnorna och stegrad kvinnodödlighet*. Det finns siffror, som tydligt visar detta faktum. Sjukligheten hos kvinnorna, utbredningen av tuberkulosen och en rad andra sjukdomar, förorsakade av kvinnans utmattning, väckte en viss oro i det borgerliga samhället, men berusad av krigsvinsterna sökte bourgeoisien slå ifrån sig sådana obehagliga fakta. "Oundvikliga krigsutgifter!" Emellertid blev arbeterskornas levnadsförhållanden allt olidligare. Den övermåttan långa arbetsdagen och arbetets intensitet vid den överallt införda ackordsbetalningen å ena sidan och den oavbrutet stegrade *dyrtiden* å den andra gjorde det arbetande folkets tillvaro allt svårare och olidligare för varje dag. Men i det borgerliga samhällets levnadssätt skedde ingen förändring. Det fanns som förut familjekonsumtion och enskild hushållning, som betjänades av kvinnan. När arbeterskan, kontorsflickan, telefonisten och den kvinnliga konduktören vände tillbaka från sin långa och tröttande arbetsdag, skyndade de till "köen" för att skaffa sig matförråd, för att förse sig med ved och fotogen. Överallt var det "köer", i London, Paris, Berlin, Moskva och Petrograd. "Köerna" var spridda över hela världen och fyllde den med långråkiga och gagnlöst förspildra timmar. Kvinnorna förlorade sin hälsa, och deras nerver uthärdade icke. Psykiska rubbningar och själssjukdomar blev vanliga företeelser. En systematisk undernäring var därjämte resultatet av dyrtiden. Barnen föddes utan hud, blindas och behäftade med rachitis. De dog utan att ha lärt sig skilja, mellan ljus och mörker. Mödrarna blev kraftlösa. Men ovanför alla otaliga kroppsliga lidanden och umbäranden svävade som ett tungt och dystert moln över kvinnan de oundvikliga, kraven och bekymren för de anhöriga vid fronten, som kom hjärtat att stelna av fasa för en älskad makes, sons och broders öde. Blod och jämmer vid fronten, umbäranden och tårar bakom fronten.

Vad gjorde då den borgerliga världen, som i pressen hade slösat med lovsånger över de "patriotiska kvinnorna", för deras understöd åt kriget? Underlättade det borgerliga, samhället eller försökte det underlätta de arbetande kvinnornas lott under världskrigets svåra stunder, under den period, då kvinnoarbetet bakom fronten bidrog till de krigiska framgångarna vid fronten? Om den borgerliga världen vägrade att erkänna kvinnans rättigheter, så kunde den väl åtminstone underlätta hennes lott av kloka och förnuftiga statliga skäl. Men icke ens detta försökte den besuttna klassen att göra. Det vidtogs under hela kriget icke några anstalter, som underlättade kvinnans arbete och existensvillkor och som befriade henne från hushållningens börda. Omsorgen om barnen lades på den privata välgörenheten. "Allt för kriget, och efter kriget ställer vi allt till rätta igen."

Det enda, som de borgerliga regeringarna gjorde för att underlätta kvinnornas öde — och detta icke för deras skull utan för att "höja stämningen" hos soldaterna i arméerna — var, att de i någon mån reglerade försörjningen för soldathustrurna och för soldaternas hustrur, änkor och föräldralösa barn, fastställde penningeunderstöd och vissa företrädesrättigheter t. ex. hyresfrihet. Men soldathustrurnas ställning under det imperialistiska kriget var i Ryssland t. ex. fruktansvärt usel. De fick i form av penningunderstöd några öre. I april 1917 under Kerenskij's interimsgovernment, då existensminimum i medeltal uppgick till några hundra rubel, fick soldathustrun fortfarande 79 rubel i månaden som bidrag.

Den stegrade dödligheten bland spädbarnen tvingade de borgerliga staterna, England, Frankrike

och Tyskland, att tillerkänna de ogifta mödrarna rätt till understöd, men även denna bestämmelse hade en blygsam halvhetskaraktär. Bourgeoisien vidtog nämligen inga anstalter för att bringa mödrarna och spädbarnen en naturlig hjälp, och i verkligheten kom mödrar med spädbarn, sedan "försörjaen" gått ut till fronten, under betydligt sämre förhållanden än före kriget.

Det är helt naturligt, att kvinnorna vid en sådan sakernas ordning visade sig som det oroligaste elementet under kriget. Redan på våren 1915 anordnade Berlins arbeterskor en eggande demonstration utanför Reichstag (Tysklands parlament) och hyllade Liebknecht men utvisslade Scheidemann. Våldsamma protestutbrott mot dyrtiden och kriget försiggick i de flesta länder. I Paris förstörde kvinnorna alltemellanåt under år 1916 basarna och utplundrade kolupplagen. I Österrike skedde i juni år 1916 ett "tredagars upplopp" av kvinnor som pinats av kriget och dyrtiden. I Italien barrikaderade kvinnorna vid krigsförklaringen och mobiliseringens början med sina kroppar järnvägarna för att åtminstone några timmar hindra soldaterna att ge sig ut till dödens och fasornas fält. I Ryssland var soldathustrurna initiativtagare till apriloroligheterna år 1915, vilka rullade som en hotande våg från Petersburg över Moskva, ut på landsbygden. Arbeterskorna var aktiva deltagare i strejker och arbetsinställelser. "Bröd åt våra barn" krävde de av kriget plågade kvinnorna samtidigt som de profithungriga industriidkarna med fagert tal prisade kvinnornas "patriotism" och efter att ha inbjudit dem till verkstäderna, på förhand gnuggande händerna inför den beräknade ökningen av vinsten.

Kriget gav ej kvinnan av arbetarklassen något utan belastade hennes skuldror med en tung börda. Därpå berodde "kvinnooroligheterna" och det hos de lägre klasserna allt mera stegrade missnöjet och knotet, som i Ryssland tog sig uttryck i kvinno proletariats framträdande den 23 febr. (8 mars) 1917 och lade grunden till den stora ryska revolutionen.

Redan i början av år 1915 samlade sig som bekant de kvinnliga socialisterna — internationalisterna, som en motvikt till socialpatrioterna, till en internationell konferens i Bern (Schweiz) för att framföra arbeterskornas protest mot kriget och angiva de fortsatta riktlinjerna för de arbetande kvinnornas uppträdande gentemot världskriget. Detta var den första internationella kongress, som församlats efter krigsutbrottet. Dess beslut är bekanta liksom ock de båda politiska riktningar, som där framträdde. Majoriteten fördömde kriget men utan att separera sig från socialpatrioterna. Den andra delen, minoriteten, de ryska bolsjevikerna, påyrkade, att man skulle fördöma alla förrädare mot arbetarnas internationella solidaritet och ovillkorligen besvara det imperialistiska kriget med medborgarkriget.

Att den första internationella kongressen sammankallades av kvinnliga socialister var icke någon tillfällighet. Det hade helt naturligt sin grund i det svåra, outhärdliga och ständigt försämrade läget för de arbetande kvinnorna under världskriget.

Det imperialistiska kriget gav en väldig stöt framåt åt kvinnoarbetets utveckling, men alla de förhållanden, som åtföljde världskriget, förbättrade ingalunda utan försämrade de arbetande kvinnornas ställning. Som vinnare framträdde blott hustrurna till spekulanter, krigsfabrikanter och förmögna, dessa samhällsparasiter, folkhushållningens ballast, det befolkningslager, som utan att producera något likväl konsumerar, förbrukar och förslösar nationalförmögenheten.

Kriget förorsakade visserligen bekymmer och lidanden titan motstycke för hela den arbetande befolkningen, men det genom kriget framkallade uppsvinget, den skyndsamma omgrupperingen av industrigrenarna samt tillväxten och förstärkningen av de gigantiska företag av högre teknisk typ, där produktionens mekanisering nått sin högsta fulländning och där den därigenom underlättat tillströmningen av utbildad arbetskraft, allt detta medförde en ny ställning till kvinnoarbetet. Under hela kriget fick kvinnoarbetet de ekonomiska organisationernas fulla erkännande,

det växte sig starkt och medräknades bland de produktionsresurser, varöver ett land förfogar. Det gamla pratet om kvinnans bestämelse att vara ”maka, moder och husmor” tog slut.

Vid industriens demobilisering och övergång till fredliga banor framträdde i de kapitalistiska länderna tydligt en tendens, en strävan att göra upp räkningen med kvinnan. Efter tillströmningen av kvinnlig arbetskraft till produktionen vid början av kriget började en motsatt process att skarpt göra sig märkbar, att tränga ut kvinnorna, från industrien. Den kvinnliga arbetslösheten steg hastigt. Detta faktum förklaras till en del därav att åren 1918-19 led ana länder, som genomlevt kriget, av en svår kris. Industriens demobilisering och övergången från krigsproduktion till fredsproduktion var oundvikligen förenad med det ekonomiska sammanbrottets sjukliga företeelser. Sammanstörtandet förvärrades genom alla stormakternas finansiella ruin, deras inbördes skuldsättning, bristen på råvaror och de stora massornas utarmning. Den kris, som England, Tyskland, Frankrike och de övriga länderna i Europa genomlevde åren 1918-19 framkallade stagnation inom en rad industrigrenar. Fabrikerna stängdes. Man avskedade arbetarna. Ofantliga massor av kvinnor berövades sin ordinarie arbetsförtjänst.

Men det var icke blott den starka krisen med dess lockouter, som hade inflytande på den stegrade kvinnliga arbetslösheten. T. o. m. inom de områden av folkhushållningen, som fortfarande arbetade normalt, även där började man entlediga kvinnan. Företagaren, som stod inför tvenne konkurrenter på arbetsmarknaden, den demobiliserade arbetaren och arbeterskan, var vanligen stämd till den förres fördel. Det skulle ju tyckas som om egna hänsyn krävde motsatsen.

Arbetaren var den minst medgörlige, var den mest fordrande och framförallt, han erbjöd den högst betalda arbetskraften. Under andra omständigheter skulle företagaren därför naturligtvis ha föredragit den billigare arbetskraften, kvinnan. Men man får icke glömma, att demobiliseringen utfördes i en atmosfär, som var mättad av revolutionär ånga. De ryska arbetarnas exempel, den nyss fullbordade oktoberrevolutionen, åstadkom oro bland arbetarmassorna. De demobiliserade soldaterna var fulla av nervös begeistring. De kunde hantera geväret och fruktade icke döden. Att lämna, detta oroliga och av kriget förbittrade element utan någon säker arbetsförtjänst, det var att utsätta, själva det borgerliga samhällets existens för stora faror. Och industriidkarna kom till resultatet, att det var bättre att avstå från den del av vinsten, som kvinnoarbetet lämnade, och därigenom bevara sitt välde och på förhand avvända det röda spöket.

Politiska hänsyn tog överhanden över de ekonomiska. Och företagarna i Tyskland, Frankrike, England och Italien började skyndsammast utkasta från verkstäderna dessa förut prisade patriotiska kvinnor, de forna ”arbetets hjältinnor”, soldaterna bakom fronten, för att i deras ställe placera demobiliserade soldater.

I och med att den snedvridna produktionen så småningom kommit i sina gängor i de borgerliga kapitalistiska staterna och efterkrigskrisens skärpa mildrats, kan man även förmärka en minskning av den kvinnliga arbetslösheten. Icke desto mindre är problemet om kvinnoarbetet ingalunda löst. Tvärtom har det börjat skärpas på det nuvarande skedet av den kapitalistiska världsproduktionens utveckling med dess högt utvecklade former av stor-fabriksproduktion. Naturligtvis kan det inte ens vara tal om kvinnans återvändande till hemmet. Den för en stund avstannande — rättare, den genom produktionen för fronten i en snedfåra ledda — utvecklingen av produktivkrafterna börjar ånyo komma igång i och med att hela livet åter kommer på fredsbot. De ständigt ökade behoven föder nytt uppsving inom produktionen i de borgerliga kapitalistiska länderna. Efterfrågan på arbetskraft stiger, varvid kapitalet som alltid uppsöker den billigaste arbetskraften. Följaktligen börjar kvinnoarbetet ånyo tränga in uti verkstäderna. Men uppsvinget inom industrien i länder med kapitalistiskt hushållningssystem stöter på vissa hinder. Det rådande lönearbetssystemet, överföringen av lejonparten av vinsten till de privata företagens fickor,

frånvaron av reglering inom produktionen, av exakt beräkning av arbetskraften samt av dess ändamålsenliga gruppering och användning, slitningen mellan produktion och konsumtion sätter en oöverstiglig gräns för produktivkrafternas utveckling under detta skede av världsproduktionens utveckling. Inom det kapitalistiska produktionssystemets ram finns icke längre utrymme för en obegränsad utveckling av produktivkrafterna. Kapitalismen har nått sin kulmen, sin högsta punkt. Å ena sidan rubbningarna inom världsproduktionen och å andra sidan den sociala revolutionen i Ryssland har kommit det kapitalistiska produktionssystemet att svikta, har underminerat dess grundvalar. Nu kan produktivkrafterna i länder med kapitalistisk hushållning blott utvecklas som sjukliga framstötter, spasmodiskt. Kurvan för produktionens blomstring och fall, för den industriella hög- och lågkonjunkturen, kommer oundvikligen att växla med en oerhörd snabbhet. Den för kapitalismen karaktäristiska växlingen mellan perioder av industriell blomstring, stagnation och kriser kommer att allt djupare skaka grundvalarna för den kapitalistiska hushållningen. Det finns icke någon förhoppning om att produktivkrafternas utveckling under det kapitalistiska produktionssystemets herravälde kommer att gå vidare utan uppskakande kriser och skarpa lockouter, för att icke tala om ett hotande nytt krig, detta oundvikliga resultat av den på långt när ännu icke utlevade imperialistiska politiken. Vilka utsikter har då kvinnoarbetet inför den spasmodiska återställelsen av den kapitalistiska hushållningen på de ställen, där ej arbetarrevolutionen genom sin aktiva inblandning avklipper tillvaron för det kapitalistiska produktionssystemet.

Varje ny fas av det tillfälliga uppsvinget inom industrien i sin helhet eller bara en viss del av densamma kommer att indraga i produktionen allt fler och fler kvinnliga arbetskrafter. Kvinnoarbetets tillväxt kommer delvis att bero på dess prisbillighet men huvudsakligen på den stegrade efterfrågan på levande arbetskraft inom de blomstrande industrigrenarna. Men i spåren efter produktivkrafternas uppsving följer en oundviklig stagnation. Det blir lockouter och minskade arbetsmöjligheter. Av rent politiska hänsyn kommer företagen att inom företagen behålla sina arbetare och i första hand avskeda kvinnorna. De är ju, bevars, mindre farliga som "arbetslösa". Alla dessa företeelser åtföljer kapitalismen överhuvudtaget, men under den nuvarande situationen i världen får de en särskild styrka och skärpa. Varje ny kris medför en allt större rubbning inom hela folkhushållningen, sträcker sig ut i vidare kretsar och träffar allt vidare befolkningslager. Så länge kapitalismen existerar, kommer frågan om kvinnoarbetet, vilken utgör en organisk beståndsdel av frågan om förhållandet mellan kapital och arbete, överhuvudtaget icke att bli löst. Kvinnan av arbetarklassen har i de borgerliga kapitalistiska länderna ingen grundad anledning att vänta någon förbättring i sitt läge, så länge kapitalet härskar över arbetet, så länge privategendomen står hindrande i vägen för en oundviklig reglering av produktionen, bytet och konsumtionen.

Ni måste ha klart för er, kamrater, att om frågan om kvinnoarbetet icke underkastas någon lösning och reglering, om den oundvikliga och nära förestående arbetslöshetens spöke där fortfarande kommer att sväva över de arbetande kvinnornas huvud, så kommer följaktligen ej heller den invecklade kvinnofrågans trassliga knut att få sin lösning.

Visserligen har efter krigets slut en rad borgerliga stater visat sig tvungna att genomföra en del reformer även på det kvinnliga gebitet. Dessa eftergifter, som de krigiska suffragetterna före kriget med bomber i händerna förgäves sökte uppnå och som de fredligare kvinnorättsförkämparna genom otaliga petitioner bönföll om, de gjordes av bourgeoisien under trycket av tvenne faktorer. Å ena sidan störde den ryska revolutionen som ett levande hot de borgerliga regeringarnas lugn, och å andra sidan kom en våg av demokratiska strävanden, som satte sin prägel på de stora massornas sinnesstämning efter kriget. Allmosor i form av rösträttsreformer, inklusive rösträtt för kvinnorna, slungades ut till massorna för att lugna de spridda revolutionära



strömningarna och för att visa arbetarna, att det var meningslöst för dem att göra "social revolution" för att nå makten. Llyod George, "pappa" Branting (i Sverige), Scheidemann och Noske (i Tyskland), som sörjde för deras bästa, förutsåg och tryggade åt arbetarna om icke hela makten så dock en rättvis "delaktighet uti makten".

Av rent politisk beräkning och ingalunda som en belöning åt kvinnorna för deras "patriotiska tjänster" fick de under kriget rösträtt i England, Tyskland, Sverige och Österrike.

Men detta formella erkännande av kvinnans likställighet förändrade icke i verkliga livet kvinnans ställning under det borgerliga samhällsskickets och klasskillnadens herravälde. Och efter kriget intager kvinnan fortfarande sin forna underordnade ställning uti samhället och sin förslavade ställning inom familjen överallt i alla borgerliga länder.

Den revision av medborgarrätten, som företogs i några länder i kvinnans intressen, och de enstaka förbättringar, som infördes i lagarna särskilt för att göra makarna bättre likställda inbördes, har blott föga och obetydligt underlättat kvinnans lott. I grund och botten finns den forna olikheten och trålbundenheten kvar.

Kvinnofrågan har ännu icke på långt när levt ut sitt liv för de borgerliga staterna. Tvärtom får alla frågor rörande kvinnans liv en särskilt trängande karaktär och skärpa under den nuvarande situationen.

Hur skall man kunna förena ett yrke med familj och äktenskap? Hur skall man kunna slippa ifrån det efterhängsna husliga arbetet, som förtär kvinnans krafter, hennes arbetsenergi, vilken kvinna med ojämförligt större fördel skulle ägna åt sitt älsklingsverk, att tjäna en idé, en vetenskap?

Frågorna angående moderskapet, aborten, befolkningens naturliga ökning och dess frivilliga minskning, prostitutionen och äktenskapet, det produktiva arbetet och skyddandet av kvinnans hälsa och krafter, som alstrare av efterkommande, som moder, de omger kvinnorna som en fast mur. Under kapitalismen är det omöjligt att genombryta denna mur. Den orubbliga privategendomen, tillvaron av privathushåll, de individuella vanornas och sedernas sega uthållighet samt frånvaron av kollektiva samfundsformer under kapitalismen gör kvinnofrågan till en komplicerad och olöslig social knut. T. o. m. de mot kvinnorna välvilligt stämda sinnena är ur stånd att lösa den, så länge kapitalets makt och det individuella hushållningssystemet härskar.

Först när proletariatet rest sig, förmår detta icke lösa utan med ett verkligt slag avhugga knuten. Erfarenheten från ryska revolutionen och praxis under de genomlevda fyra åren i den revolutionära arbetsrepublikens atmosfär lär oss och borde lära oss och hela världens proletariat och i första hand arbeterskorna själva, var det finns en utväg. Vilka är de vägar, som för kvinnan icke till hennes formella yttre utan till hennes verkliga, levande frigörelse?

Om de vägar, som för till detta mål, skall vi tala redan i dag men först efter ett femminuters uppehåll.

### **Litteraturanvisningar:**

1. *S. Lilina*: Soldaterna bakom fronten.
2. *Kaplan*: Kvinnoarbetet och dess skydd i Rådssryssland.
3. *A. Kollontay*: Arbeterskan under ett revolutionsår.
4. *A. Kollontay*: Samhället och moderskapet.
5. *A. Kollontay*: Huru kämpar arbeterskorna för sina rättigheter?

## Diktaturperioden.

### Tionde föreläsningen.

#### *A. Arbetets organisation.*

Kriget har skapat alla förutsättningar för kvinnans frigörelse. Kvinnoarbetet har som en beståndsdel av produktionskrafterna kommit att ingå i folkhushållningen. Majoriteten av de vuxna kvinnorna i arbetsför ålder har dragits in i det allmännyttiga arbetet. Och likväl har kvinnans frigörelse icke kunnat fullbordas inom den borgerligt kapitalistiska världens gränser.

Vi lämnar så den borgerligt kapitalistiska världen med dess invecklade sociala problem och övergår till den fullkomligt nya, i mänsklighetens historia fullkomligt okända omgivning, till det land, där arbetarklassen rest sig, tagit makten i egna händer och proklamerat sin egen diktatur.

Vi ser framför oss det revolutionära Ryssland, den första arbetsrepublik i världen med rådsstyre. Statsmakten befinner sig i de arbetandes, arbetares och bönders, händer. Bourgeoisien har för första gången i världen blivit krossad och har förlorat alla rättigheter och privilegier. Den har inte ens rösträtt till råden. Det finns inget rum i en arbetsrepublik för dagdrivarnas, de besuttnas och utplundrarnas klass. Privategendomen är avskaffad, det finns ingen handel, ingen ackumulering av kapitalet i privathänder och ingen exploatering av den ena, människan genom den andra. Rådsrepubliken, som proklamerats av kommunisterna, denna arbetarklassens förtrupp, danar om livet ända från grunden. Den tränger ända ned till det borgerligt kapitalistiska samhällets rötter. Den sönderbryter och krossar det gamla, men frambringar, skapar, byg. ger upp något nytt, förut okänt, oförväget och stort. Under revolutionens hela tre år har det uppstått grundvalar till ett fullkomligt nytt ekonomiskt system. I stället för kapitalismen, som var byggd på privategendom och exploatering av främmande arbete, växer det upp stommen till ett nytt samhälligt produktionssystem, utformas och konstrueras grundvalarna till den kommunistiska hushållningen. jorden, fabrikerna, gruvorna, transportmedlen, allt befinner sig i de arbetandes egna händer, allt regleras av den centrala statsapparaten. Ännu återstår lönearbetet, men hela mervärdet, som frambragts genom de arbetandes händer, flyter icke längre i de privata företagarnas fickor utan går till täckande av de samhälliga behoven, till produktionens vidare utveckling, till skapande av ett nytt levnadssätt, till underhåll av den röda armen, denna omistliga beståndsdel av det revolutionära proletariatet under dess diktaturperiod. Proletariatet anger skyndsamt de stora linjerna genom ekonomiska organ, som skall reglera produktionen och bytet och tjänstgöra som distributörer inom den ändamålsenligt organiserade konsumtionen. Alla dessa i tankens djärvhet och ansatsens kraft oförlikneliga initiativ befinner sig ännu i sitt kristallisations- och utformningsstadium. Ingenting är definitivt infört och avslutat. Allt befinner sig under en process av skyndsamt uppbyggande, skapande, tillblivelse, framalstring. Överallt finner man nya rön, djärva tankeflykter, unga skott av den revolutionära praktiken. Arbetarklassen söker, finner instinktivt och skapar grundvalar för en ny produktionsform, sönderbryter, krossar och avskaffar alla hinder och kvarlevande rester av det borgerliga samhällsskicket, som inskränker produktivkrafternas utveckling. Huvuduppgiften för den nya ekonomiska samhällsbyggnaden är att öppna en bred väg för den vidare nyproduktionens obegränsade framgångar.

Arbetet är svårt, komplicerat och ansvarsfullt. Världen har ännu aldrig skådat en dylik kraftansträngning och enhetlig vilja hos en till sin numerär så kolossal kollektiv. Kapitalismens fästen vacklar och störtar samman, störtad är privategendomens heliga princip. Bourgeoisien, som tappat huvudet, skyndar till gränsen för att därifrån med bajonett falla över den upproriske och olydige slaven. Atmosfären är mättad av kamp, heta drabbningar vid fronten och där bakom mellan tvenne fientliga världar, förbittrade skrik från det förflutnas makthavare och stridsrop från

unga röster ur den framtid, som håller på att skapas.

Världen befinner sig i ett tillstånd av oro. Det röda spöket svävar över jorden. Livet är höljt i purpurfärgad skrud, olycksbådande för somliga och ljuv som morgonrodnaden för andra.

Det karaktäristiska draget för det nya hushållningssystem, som håller på att skapas inom Rådss-rysslands gränser, är produktionens och konsumtionens reglering från ett statligt centrum. Alla nationalrikedomar, det döda kapitalet, inregistreras, likaledes var medlem av republiken såsom konsument och som levande arbetskraft. Det finns intet rum för anarki inom produktionen, för konkurrens, kriser och arbetslöshet. Och vi ser i själva verket, hur arbetslösheten så småningom försvinner och hur man på revolutionens tredje år icke förnimmer något överflöd av fri arbetskraft på arbetsmarknaden utan snarare en bris på levande arbetskraft.

Privategendomens förintande medför även ett entledigande av parasitklassen, det samhällslager, som endas konsumerar utan att genom sitt arbete skapa och rikt nationalrikedomarnas gemensamma skattkammare me några värden. ”Den som icke vill arbeta, han skall icke heller äta”, det är Rådssrysslands devis.

Spekulanter, personer, som lever av arbetsfri inkomst och arbetets desertörer förföljes av tjekan och rådsrepublikens lagar. Staten fordrar av hela befolkningen de yttersta ansträngning av dess arbetsenergi för att tillfreds ställa även dess minsta behov, för att komma till rätt med den genom kriget och de tsaristiska tjänstemännen vanstyre förstörda industrien och för att betjäna den röd armen, revolutionens försvarare.

I denna nya arbetets värld, som håller på att danas, finns intet rum för kvinnliga parasiter, för av sina män och älskare underhållna välgödda mätresser, för professionella prostituerade. ”Den som icke vill arbeta, han skall icke heller äta.” Konsumtionen kommer att synnerligast i städerna försiggå efter en sträng plan. Blott den som själv arbetar får sin ranson. Den nya politiken och de nya ekonomiska förhållandena på konsumtionens område kommer även att skapa ett nytt inbördesförhållande mellan könen. Kvinnan upphör genom omständigheternas makt att söka behaga mannen-försörjaren. Hon bemödar sig om att skaffa sig någon säker sysselsättning, arbete, tjänst för att få en arbetsbok och därmed även det önskade förplägnadskortet. Och mannen känner sig icke längre som ”herre” i familjen, som husbonde och överhuvud. Hur skall väl där kunna finnas något familjeöverhuvud, om hustrun har sitt eget förplägnadskort och på hennes kort — på moderns — även barnen är uppförda.

Kvinnan blir icke längre beroende av den private företagaren, av mannen-försörjaren. I Rådssryssland finns blott en husbonde, av vilken både arbeterskan och arbetaren i lika mån är beroende, nämligen Rådssrepubliken. Kvinnoarbetet, kvinnornas deltagande i Rådssrysslands uppbyggande, får den betydelse för folkhushållningens allmänna räkning, som det aldrig kan få i en borgerligt kapitalistisk stat, där hela livsstrukturen är byggd på kvinnans förtryckta och underordnade ställning och där folkhushållningen vilar på splittrade privathushåll av produktions- och konsumtionstyp.

Införandet av *allmän arbetsplikt*, som omfattar den vuxna arbetsföra både manliga och kvinnliga befolkningen i lika mån har medfört en omgestaltning utan like i kvinnans öde och utgör revolutionens största handling. Genom sin stora betydelse för kvinnans vidare öden och för den grundliga förändringen i hennes ställning inom stat, familj och samhälle har arbetsplikten spelat en roll, som vida överträffar det erkännande av kvinnornas politiska och medborgerliga likställighet, som proklamerats av oktober-i evolutionen. När den kvinnliga arbetande befolkningen i Ryssland, arbeterskorna och bondkvinnorna, fick sin albarhet till råden och alla övriga valda organ bekräftad ävensom de familjerättsliga och äktenskapliga förhållandena reglerade genom

dekreten av den 18 och 19 december 1917, detta i form av likställighet mellan parterna inom äktenskapet, genomfördes därigenom endast en formell jämlikhet för kvinnorna inför lagen. I praktiken, i det allmänna livet, i sak blev kvinnan fortfarande underordnad, beroende och rättsligt olikställd, så länge hon alltjämt tyngdes av kvarlevorna av det borgerliga förflutna, hela den allmänna livskaraktären, miljön, sederna, åskådningarna och vanorna. Den allmänna arbetsplikten kommer att till grunden förändra kvinnans roll inom folkhushållningen, kommer att göra henne till en erkänd arbetsenhet, som bär sin andel av det fullgoda och nyttiga arbetet för kollektiven.

Det vidare resultatet, genomförandet så småningom av kvinnans likställighet, även på alla andra områden, följer av sig själv. Vi vet redan fullt och fast, att kvinnans ställning i samhället, i staten liksom det ömsesidiga, förhållandet mellan könen beror av kvinnans roll inom folkhushållningen. Vi måste blott få klart för oss vilken stor revolutionerande roll den allmänna arbetsplikten spelar i fråga om kvinnans frigörelse.

Rådsrysslands produktionssystem vilar på trenne grunder: 1) på exakt beräkning och ändamålsenligt utnyttjande av alla reella arbetskrafter inklusive kvinnornas, 2) på övergången från individualhushåll och privat familjekonsumtion till planmässigt förenad samhällshushållning och kollektiv konsumtion, 3) på genomförandet av en enhetlig ekonomisk plan. Det långvariga kriget, i början imperialistiskt och sedan medborgerligt, har i grund rivit upp Rysslands hushållning, förstört transportväsendet, fördröjt och förhindrat teknikens utveckling. Det privata förvärvet av rikedomar har försvunnit. Det arbetande Ryssland står med all skärpa inför uppgiften att återställa hushållningen och upphjälpa produktivkrafterna. Även de kapitalistiska länderna genomlever en period av ekonomisk söndring och förfall. En krasch av världsdimensioner för hela det kapitalistiska hushållningssystemet är oundviklig. Men samtidigt som de borgerliga ländernas kapitalister och finansmän rådvilla försöker palliativer, d. v. s. halva åtgärder för att återställa produktionen, pressade som de är inom hela det kapitalistiska hushållningssystemets ramar, varigenom industrien efter ett kort uppsving oundvikligen går mot sitt snara fall, kris och stagnation, samtidigt har Rysslands proletariats i grund löst uppgiften att sörja för produktivkrafternas vidare tillväxt. Det har förstått, att hushållningen blott genom övergången till nya produktionsformer kunde räddas från förfall och förstöring, vilket skulle ha bragt mänskligheten i ett tillstånd av barbari.

Och Rådsryssland håller på att ordna och uppbygga dessa produktionsformer. Så länge arbetarklassen måste stödja sig på den teknik, som ärvts från den kapitalistiska hushållningen, och så länge det under den allmänna oredan i världen icke finns några möjligheter att i hastigt tempo föra utvecklingen framåt, som står i samband med de fysiska och kemiska vetenskapernas blomstring, så kan kampen för en höjning av produktivkrafternas produktivitet huvudsakligen föras *genom organisering av de levande arbetskrafterna*.

Den uppgift, som nu Rådsryssland står inför, nämligen att återuppbygga hushållningen och skyndsamt höja proproduktionen, skjuter fram i första planet frågan om ökande av varje arbetares och arbeterskas produktivitet. Emellertid har vårt allmänna levnadssätt på långt när icke reformerats, utan större delen av arbetarklassen och därmed även arbeterskan lever fortfarande i den omgivning, som medärvt från den borgerliga världen. De kvinnliga arbetarnas arbetsenergi användes icke i sin helhet till att skapa nya nyttigheter, nya värden, utan går förlorad vid den improduktiva privata hushållningen, till att betjäna familjen. Blott en del av sin arbetsenergi får arbeterskan ägna åt arbetsprocessen i verkstaden, och därför är hennes arbete i många fall av mindre god kvalité och mindre kvalificerat. Hon får ingen tid övrig att skaffa sig kvalifikationer för sitt arbete. Det är också helt naturligt, att ju mera kvinnorna förbrukar sina krafter på ett arbete, som ligger utanför produktionen, av desto lägre kvalité blir deras arbete i verkstaden. Arbeterskan-modem, som tillbringar natten vid sitt barns vagga och tvingas att ägna hela sin fritid

utanför verkstaden åt köket, hemmet och familjen blir en sämre och mindre uppmärksam arbetare än hennes man, som åtnjuter någorlunda normal vila under natten och som icke har några trängande och beställsamma plikter med avseende på familjens betjänande.

Levnadssättets organiserande, d. v. s. det gradvisa men målmedvetna inpräntandet av kollektivismens grunder på det dagliga livet, börjande med det vitt utbredda nätet av kommunhem och slutande med barnkrubborna och de nyanlagda verkstäderna, är det allra bästa medlet att höja arbetarnas och särskilt arbeterskornas arbetsproduktivitet. Först då kan fackföreningar och republikens ekonomiska organ kräva hela den normerade arbetsprestationen av arbeterskorna, beivra försummelse och strängt fördöma slarvigt arbete i verkstaden, om utanför verkstaden alla dessa hundratusentals, miljontals kvinnliga producenter blir försatta under sådana betingelser, att deras arbetsenergi icke går åt till privatekonomiska behov vid sidan om.

Detta är påtagligt, och desto mera nödvändigt är det att göra slut på en sådan ändamålslös förbrukning av kvinnlig arbetskraft vid kampen med livets bekymmer, och desto viktigare är det för republikens ekonomiska organ att minska den förlust, som därigenom tillfogas folkhushållningen.

Frågan om arbetsproduktivitetens höjande står i intimt samband icke bara med frågan om den levande arbetskraftens ökning utan även med organiserandet av arbetarklassens levnadsvillkor på sådana grundvalar, att individualhushållen genom ett ändamålsenligt utnyttjande av den kvinnliga arbetskraften så småningom men ofelbart utbytes mot mera ekonomiska och arbetsbesparande kollektivhushåll. Produktionspolitiken inom vår arbetsrepublik vilar i betydande mån på användning och utnyttjande av den levande arbetskraften, i första hand på en ökning av antalet personer, som är sysselsatta med produktivt arbete, och en minskning till ett minimum av sådana, som lever på republikens bekostnad utan att med sin skärv bidra till den skapade förmögenheten.

Upphävandet av privategendomen såsom produktionsmedel inom arbetsrepubliken kommer redan i och för sig att skapa en gynnsam jordmån för ökningen av landets produktivkrafter. Hela den del av de nyskapade värdena, som under kapitalismen gick till de rikes improduktiva privata konsumtion, kommer nu folkhushållningen till godo och går till täckande av arbetsbefolkningens oförutsedda behov eller till vidare nyproduktion. Icke desto mindre var under bourgeoisieens herravälde blott en del av befolkningen, stads- eller landsbygdsproletariatet, sysselsatt med att skapa och frambringa värden. Den andra delen, d. v. s. hela den besuttna klassen, deltog blott i konsumtionen. samma mån som bourgeoisieens herravälde blomstrade, växte det fram ett antal personer, som var sysselsatta med improduktivt arbete, med att betjäna de rikas privata konsumtion och tillfredsställa deras nycker. Staben av tjänstefolk, av personer, som producerade lyxföremål, vilka blott var tillgängliga för de rika, kadern av artister för lättare förströelser, av konstens och vetenskapens charlataner, av prostituerade och mätresser ökades, i samma mån som den andel av de nationella rikedomarna steg, vilken kapitalisterna tillägnade sig för att därefter på ett skoningslöst och brottsligt sätt förslösa densamma på sina egna njutningar. Den improduktiva befolkningens numerär i de borgerligt kapitalistiska länderna utfylldes också med ett betydande antal kvinnor, som levde på mannens arbetsförtjänst. Före kriget levde mer än hälften av den kvinnliga befolkningen i de borgerliga, staterna hos sin försörjande make eller fader. Alla dessa företeelser, som står i intimt samband med det kapitalistiska hushållningssystemet, och fördröjer tillväxten av de levande arbetsenheterna, hindrar naturligtvis även nu i de borgerliga länderna produktivkrafternas utveckling och försvårar i det närvarande kritiska ögonblicket kampen mot oredan.

Helt annorlunda är förhållandet med det kommunistiska hushållningssystemet. Under kommunismen utgöres grundvalen för hushållningen av det allmänna, planmässigt, d. v. s. efter en allmän plan, som utgår från centrum, organiserade arbetet, som icke är inriktat på att betjäna

enskilda utan på att tillfredsställa folkhushållningens allmänna krav och behov, varigenom det just blir möjligt att höja ett lands produktivkrafter och vinna seger över det utlevade och genom den stora oredan i världen kraftlösa kapitalistiska produktionssystemet.

Framförallt kräves en *beräkning och exakt fördelning av den levande arbetskraften*. Under kapitalismen härskade på arbetsmarknaden anarki, som berodde på systemet med tävlan och konkurrens. På en plats rådde arbetslöshet, på en annan brist på arbetskraft. Inom en indutrigren blev arbetaren sjuk av det ansträngande och överdrivit tunga arbetet, inom en annan bedrevs arbetet lamt och föga produktivt, ty den låga arbetslösheten och bristen på hög produktionsteknik tryggade åt kapitalisten tillräcklig vinst. Beräkningen och den exakta fördelningen av proletariats av båda könen krafter i den kommunistiska och folkhushållningen räddar arbeterskan och arbetaren framförallt från arbetslöshetens hemska spöke. I Rådssryssland finns faktiskt inte längre någon arbetslöshet. Följaktligen leder en beräkning och exakt fördelning av arbetskraften till vinst för arbetarklassen i sin helhet och därmed även för arbeterskorna.

Den andra anordningen, varigenom Rådsrepubliken ökar sina arbetsresurser, är övergången till kollektiv konsumtion. Den oerhörda, mängden kvinnlig arbetskraft — i Ryssland överstiger den kvinnliga befolkningen den manliga med några miljoner —, som under den individuella familjekonsumtionen på ett improduktivt sätt gick förlorad, frigöres med ens vid organiserandet av samhälllig konsumtion. Rådets matställen, barnkrubbor, barnhem och kommunhem tar bort företrädesvis kvinnans improduktiva arbete. Sedan den kvinnliga arbetskraften befriats från det husliga arbetet och andra familjesysslor, kan den med största fördel användas i den allmänna hushållningen. Arbetsplikten är intimt och oupplösligt sammanflätad med frågan om en grundlig reform av levnadssättet och organiserad av levnadsbetingelserna på nya kommunistiska grundvalar.

Arbetsplikten är utan en reform av levnadssättet en åtgärd, som blott leder till ännu större överlastning av den kvinnliga arbetskraften, till kvinnans slutliga försvagande och till ett oförnuftigt utnyttjande av hennes liv och hälsa. Därför skulle arbetsplikten under det kapitalistiska samhällsskicket ha blivit en synnerligen reaktionär åtgärd. I arbetsrepubliken, där arbetsplikten står i överensstämmelse med det samtidiga införandet av kollektiv konsumtion och en grundlig reform av hela levnadssättet, utgör den däremot en enbart solid grundval, som bidrager till kvinnans frigörelse.

Resterna av det borgerliga, samhällsskicket håller sig envist kvar bland våra seder och de livnäres av de småborgerliga vanorna hos bondeklassen, denna arbetsrepublikens grundbefolkning. Tyngden av denna sakernas ordning faller framförallt på kvinnan. De manliga arbetarna lider betydligt mindre av ofullkomligheten och resterna i vårt levnadssätt, ty kantigheterna i livet utjämnas inom en arbetarfamilj vanligen genomhustruns, systems, moderns ansträngningar. Men i huru hög grad avspeglar sig icke denna dubbla förbrukning av arbetsenergi hos kvinnan! Varför skall väl hon nöta ut sina krafter, sin hälsa! Organiserandet av levnadssättet bör därför förnämligast bli en arbeterskornas sak. Liksom de vanda och grånade husmödrarna med deras skarpsynta husmodersblick och skicklighet förmår även arbeterskorna, om man bara väcker till liv deras självverksamhet på detta område och giver dem motsvarande handlingsfrihet, lägga i dagen mycket mera initiativ och mera företagsamhet än t. o. m. arbetarna, när det gäller att ställa livet på fötter igen. Kvinnan av arbetarklassen, proletärkvinnan, var vand att "av ingenting" bygga upp sitt hem, att ordna upp familjens hushållning under den mest minimala tillgång på materiella möjligheter. Om man giver arbeterskorna en tankeimpuls och riktar deras uppmärksamhet på utvägen att organisera levnadssättet kollektivt, så kan man till stor fördel för folk hushållningen och kvinnorna själva inrikta dessa hos dem fast rotade egenskaper på en reorganisation av den allmänna levnadsstrukturen på kommunistiska grundvalar.

Man måste förstå icke blott att intressera arbeterskorna för en reform av levnadssättet, icke blott att väcka deras självverksamhet till liv utan även att enträget verka för arbeterskornas införande uti alla lokala organ, som arbetar på att förbättra arbetarklassens levnadssätt.

Utan en grundlig reform av levnadssättet kommer alla åtgärder för att höja arbetets produktivitet att hänga i luften. De högre ekonomiska organens uppgift bör därför vara den, att, när schemat för arbetets organisation utarbetas, fördela arbetet så, att en del av arbetstimarna, en viss del av dessa timmar, kommer att användas för det direkta arbetet på att förbättra levnadssättet vid de givna företagen, m. a. o. att de timmar, som av arbeterskorna eller arbetarna använts till att förbättra levnadsvillkoren, på att organisera ett kommunistiskt levnadssätt — inrätta matställen, barnkrubbor o. s. v. — räknas *arbeterskan till godo* i den för henne obligatoriska arbetstiden. Endast därigenom är det möjligt att driva fram en vidsträckt reform av levnadssättet.

Kvinnoavdelningarnas uppgift är att samtidigt med produktionsorganen överväga och utforma planen för utnyttjande av den kvinnliga arbetskraften vid organiserandet av levnadssättet utan att därvid belasta arbeterskan med arbete utöver det fastställda timantalet och att även garantera henne hennes minimifritid. Arbetet med att organisera det kommunistiska levnadssättet är likaväl ett arbete inom folkhushållningen som arbetet för den omedelbara produktionen. Skapandet av betingelser, som höjer arbetets produktivitet, är en praktisk förberedande åtgärd för produktivkrafternas utveckling, och det är därför ytterst viktigt att i schemat över arbetets organisation uppmärksamheten fästes på de arbeten, som bör åtfölja produktionen för att förbättra och reorganisera levnadssättet, så att arbetskraften sparas, samt avlägsnandet av den onyttiga och improduktiva förbrukningen av kvinnans arbetsenergi.

Reorganisationen av levnadssättet bör sålunda följa på arbetsplikten för att utvidga och fördjupa de åtgärder, som bestämmer principerna för den kollektiva konsumtionen. Under sådana förhållanden kommer det folkhushållningssystem, som håller på att realiseras under proletariats diktatur och som är byggt på hela befolkningens deltagande i det produktiva arbetet, att för kvinnans ställning medföra den största förändringen i mänsklighetens historia. I arbetsrepubliken är alla myndiga kvinnor från 16 till 40 år pliktiga att ägna en del av sin arbetskraft åt statens tjänst, åt produktionens återställande, åt kampen mot oredan Arbetsplikten omfattar både stadens och landsbygdens kvinnliga invånare. Den drager även bondkvinnan in i det samhällsnyttiga arbetet och rycker henne ur stugan. Bondkvinnan är liksom bonden skyldig att utföra körslor. Man har dem till att forsla ved, att göra järnvägen ren, att laga vägar, att plantera träd, att sy linne till armén o. s. v. Även om denna arbetsplikt nu mycket tynger bondkvinnorna — levnadsförhållandena på landet gestaltar sig ju nu som förut, det finns inga barnkrubbor, ingen gemensam mathållning, och hela det husliga arbetet vilar på bondkvinnans axlar — kommer likväl bondkvinnans indragande i det samhälliga, erkända och produktiva arbetet att ställa henne under nya förhållanden, hon får ett annat värde på landsbygden. Om staten tar hennes arbetskraft i anspråk t. o. m. när "husbonden", mannen, finns att tillgå, utgör tydligen "gummorna" i alla fall en nyttig storhet, resonerar bönderna. Och det forna gränslösa föraktet för "gumman" utbytes mot en annan känsla, visserligen kanske inte erkännande och aktning, men i varje fall en viss förskjutning i det ömsesidiga förhållandet mellan könen.

I städerna är arbetsplikten utsträckt till alla personer av kvinnligt kön, som icke har arbetsbok, d. v. s. icke är fästade vid någon verkstad, fabrik, tjänst eller partiarbete, och utgår i form av hjälparbete vid stadens sanitetsväsende, upphuggning av snö, rensopning av gårdar och trappor eller lossning av ved, lannesömnad för armen, betjäning av sjukhus o. s. v.

Den allmänna arbetsplikten är den förnämsta drivkraften till kvinnornas fullständiga, sociala frigörelse. Den förändrar hela den vanliga bilden av livet och det ömsesidiga förhållandet mellan

könen. Icke desto mindre skulle det vara kortsynt att föreställa sig att lösningen av frågan om kvinnoarbetet genom arbetsplikten bleve fullt uttömmande genomförd. Vi får icke glömma,, att kvinnan är icke blott en arbetskraft inom folkhushållningen utan även *moder och bärare av det kommande släktet*. Denna hennes andra uppgift, som är särskilt viktig i en arbetsstat, får aldrig släppas ur sikte. Under det senaste året har framför allt genom medverkan och inflytande från kvinnoavdelningarna inom vårt parti utfärdats en rad förordningar, som skyddar de arbetande kvinnornas arbete och hälsa, räknar med det säregna levnadssättet under vår övergångsperiod och fäster uppmärksamheten på mödrarnas och husmödrarnas intressen. Till det allmänna arbetet uttages alla invånare i Rådssryssland, men för kvinnorna göres en rad undantag och kloka modifikationerna. Till arbetsplikt uttages männen från 16 till 50 år och kvinnorna blott till 40 år. Alla sjuka, som har intyg därom, och alla kvinnor, som förlorat 45 % av sin arbetsförmåga är befriade från arbetsplikt. Man uttager naturligtvis icke till arbete några havande kvinnor (8 veckor före nedkomsten), och inga mödrar med barn under 8 år, såvida det icke i familjen finns någon person att se till barnen. Kvinnorna uttages icke till arbetsplikt förrän 8 veckor efter nedkomsten, icke ens om barnet dött. Från obligatorisk arbetsplikt befrias även de kvinnor, som betjänar en familj på fem personer, sig själv inberäknade. Till utförande av tungt arbete tager man icke havande kvinnor, icke ens under den allra första perioden av havandeskapet, ej heller kvinnor, som förlorat 30 % av sin arbetsförmåga. Enligt huvudkommissariatets för arbete kompletterande förklaringar tager man i allmänhet kvinnor till det lättare arbetet.

Slutligen befrias städernas kvinnliga invånare med barn under 14 år och bondkvinnor med barn under 12 år från den arbetsmobilisering, som är förenad med ombyte av vistelseort.

Huru avlägsen är icke en dylik frågeställning från den av de borgerliga feministerna försvarade nakna och formella principen om könets lika rättigheter! Jämlikhet ifråga om rättigheter, försvar och skydd för kvinnans intressen, i den mån hon är bärare av moderskapet, det är från vår rådsrepubliks synpunkt det rätta sättet att betrakta kvinnoarbetet och kvinnofrågan.

Den allmänna arbetsplikten, kompletterad med skyddet för kvinnans och därmed de kommande generationernas hälsa och krafter, är icke blott den grundval, på vilken det nya produktions-systemet kommer att byggas, utan även det enda medlet för en grundlig lösning av kvinnofrågan. I det ögonblick, statens makt befinner sig i de arbetandes händer och kvinnan ånyo med obetvinglig kraft drages in i den samhällsnyttiga produktionen, inträder slutet på hennes sekellånga beroende.

*Genom proletariats diktatur går vägen till kvinnans fullständiga frigörelse.*

### **Litteraturanvisningar:**

1. Kommunistiska partiet och arbeterskornas organisation. (En samling artiklar, instr. o. s. v.)
2. *K. Samojlova*: Arbeterskorna under ryska revolutionen.
3. *E. Blonina*: Arbeterskan och produktionens organiserande. (Kommunistka nr. 1-2.)
4. *A. Kollontay*: Arbetsplikten och skyddet för kvinnoarbetet. (Kommun. nr. 1-2.)
5. *K. Samojlova*: Arbetsfronten och arbeterskan. (Kommun. nr. 5.)
6. Arbeterskornas Centralavdelnings bulletin nr. 4 och nr. 5.
7. *Lenin*: Tal på arbeterskornas kongress.
8. Arbetsplikten samt arbeterskornas och bondkvinnornas uppgifter.

## **Diktaturperioden.**

### **Elfte föreläsningen.**



### ***B. Arbetsförhållanden och arbetsskydd.***

xxxI vårt föregående samtal hann vi blott betrakta, de karaktäristiska grunddragen i det nya produktionssystem, som håller på att utformas under arbetardiktaturen. Vi konstaterade den allmänna arbetspliktens inflytande på kvinnornas frigörelse i Rådssryssland. I dag skall vi stifta närmare bekantskap med betingelserna för kvinnoarbetet i arbetsrepubliken. Vidare skall vi dröja något mera detaljerat vid förändringen av levnadssättet i samband med hushållningens övergång till samhällsbespisning, social uppfostran och statligt socialt moderskapsskydd.

I Rådssryssland före revolutionen var antalet självför sörjande kvinnor, som på tsarens tid var tämligen högt, absolut taget över 5 milj. enligt den sista folkräkningen i förhållande till hela befolkningsnumerären relativt lågt; det utgjorde inalles 8 % av Rysslands hela kvinnliga befolkning.

Under kriget ökades de självförsörjande kvinnorna betydligt i antal. Sålunda utgjorde kvinnoarbetet år 1914 i Tsarryssland omkring 32 % av alla de krafter som var sysselsatta inom industrien och i januari 1918 redan 40 %.

År 1918 utgjorde enligt folkräkningen i Rådssryssland de kvinnliga arbetarna och tjänstefolket 40 % av alla arbetare och tjänare. Mot slutet av år 1921 räknades enligt Fackföreningarnas allryska centralråds synnerligen ofullständiga uppgifter något mera, än två miljoner kvinnor, sysselsatta inom industrien och samfärdseln. — I dessa två miljoner ingår även de arbeterskor, som i egen-skap av lejda arbetare är sysselsatta inom lantbruket, men icke de ensamstående bondkvinnorna. — Inom sex industrigrenar och följaktligen inom sex fackföreningar — som bekant är enligt våra lagar varje arbetare medlem av fackföreningen inom den produktionsgren, som utnyttjar hans arbete — överstiger kvinnornas antal männens. Inom folkbespisningen utgör kvinnorna 74,5 % av alla arbetare inom denna gren av folkhushållningen. Därefter kommer sömnadsindustrien, där kvinnorna utgör 74,2 %, vidare tobaksarbetarna 73,5 %, konstens arbetare 71,6 %, sjukhus-personal 62,6 %, textilarbetare 58,8 %, slutligen tjänstepersonal i hemmen (betjäning) 53,2 %. I absoluta tal är största antalet kvinnor sysselsatta inom textilindustrien, sanitetsväsendet, samfärdseln, metallindustrien, sömnadsindustrien, bland rådets tjänstepersonal samt arbetarna inom konsten och folkupplysningen.<sup>1</sup>

Trots att kvinnoarbetet har en vidsträckt användning och är underkastat statligt förfogande i enlighet med arbetsplikten och trots att arbeterskorna inom sex grenar är talrikare än männen och inom tio grenar utgör från  $\frac{1}{4}$  till  $\frac{1}{2}$  av alla inom den givna produktionsgrenen sysselsatta arbetare, har likväl hittills arbeterskornas deltagande i styrelseorganen inom produktionen, i fabriks- och verk-stadskommittéerna, i de ekonomiska rådsapparaterna varit högst obetydligt.

Seder och tänkesätt hinner icke med uti den omdaningsprocess inom produktionen, som försiggår inför våra ögon. Folkhushållningen indrager och uppslukar kvinnoarbetet och har behov av kvinnornas medverkan för att höja produktionen. Hela vårt hushållningssystem är byggt på att det inte får finnas rum för några parasiter av något slag, däribland älskarinnor, vare sig hustrur eller prostituerade. Icke desto mindre har föreställningen om kvinnornas mindervärdighet så bitit sig fast i sinnena, att t. o. m. i Rådssryssland, där kvinnorna i lag är tillerkända likställighet, där de deltagar inom alla förvaltningsområden i det allmänna livet, där de är aktiva arbetare vid den röda fronten, även där löper de gamla fördomarna iväg med förståndet.

Jag anför som exempel några karaktäristiska siffror.

*Kvinnor i procent av antalet medlemmar,*

---

<sup>1</sup> Se tabellen i slutet av boken.

| Fackföreningens namn.       | av fackföreningarna | av fackföreningarnas styrelser |
|-----------------------------|---------------------|--------------------------------|
| Folkbepisningen             | 73,5                | 30,9                           |
| Sömnadsarbetare             | 69,1                | 25,7                           |
| Tobaksarbetare              | 67,8                | 36,6                           |
| Folkupplysningsarbetare     | 65,2                | 37,7                           |
| Textilarbetare              | 60,2                | 9,3                            |
| Sjukhuspersonal             | 52,7                | 20,2                           |
| Konstens arbetare           | 39,3                | 9,2                            |
| Kemiska industriarbetare    | 35,6                | 8,6                            |
| Pappersarbetare             | 34,3                | 10,1                           |
| Rådsinstitutionens arbetare | 34,3                | 11,4                           |
| Tryckeriarbetare            | 33,3                | 9,6                            |
| Kommunikationsarbetare      | 32,5                | 13,2                           |
| Kommunistiska lantbruksarb. | 22,5                | 8,1                            |
| Jord- och skogsarbetare     | 19,8                | 6,2                            |
| Livsmedelsarbetare          | 18,3                | 4,3                            |
| Metallarbetare              | 16,6                | 1,8                            |
| Träarbetare                 | 16,4                | 5,5                            |
| Transportarbetare           | 14,5                | 5,0                            |
| Läderindustriens arbetare   | 13,8                | 2,7                            |
| Byggnadsarbetare            | 11,8                | 2,9                            |

Ni ser att inom textilindustrin är antalet arbeterskor både absolut och relativt stort. Icke desto mindre var inom 38 guvernement av 194 medlemmar i textilarbetar-fackföreningarnas styrelse blott 10 kvinnor. Inom verkstadsstyrelserna påträffar man blott i sällsynta undantagsfall kvinnor särskilt efter övergången till chefsstyrelse. Såsom styrelsemedlemmar förekommer kvinnor blott inom enskilda grupper av textilfabriker och sömnadsverkstäder. Ännu mera sällsynt är det att finna kvinnan som medlem av något huvudkollegium eller organ för produktionscentrum. Detta abnormalt sakförhållande förmådde kvinnoavdelningarna inom Ryska kommunistiska partiets centralkommitté att på åttonde rådskongressen få genomfört ett speciellt beslut om arbeterskors och bondkvinnors intagande i alla organ, som dirigerar produktionen. Ni vet slutligen, att detta beslut gick igenom först efter en häftig påtryckning från vår sida. Detta beslut kostade mig och kamrat Samojlova åtskillig ansträngning av krafter, tålamod och ihärdighet.

Men för att upprätthålla vetenskapens opartiskhet måste det erkännas att skulden till att kvinnorna ännu är svagt företrädade inom vårt ledande ekonomiska organ ligger i viss grad även hos oss själva. Kvinnoavdelningarna riktade under de första revolutionsåren huvudsakligen sin uppmärksamhet på att få arbeterskorna med i råden och de grenar av rådets nydaningsarbete, som direkt förde med sig kvinnans frigörelse eller ett underlättande av hennes ställning — sektionen av social uppföstran, moderskapsskydd och samhällig bispisning —. Nu, när arbetets tyngdpunkt från och med hösten 1920 kommer att överflyttas genom kvinnoavdelningarna till produktionspropagandan och kvinnornas indragande uti republikens ekonomiska uppbyggande, finns det all anledning att hoppas, att antalet arbeterskor och bondkvinnor, de aktiva uppbyggarna och de nya, produktionsformerna, kommer att snabbt växa.

Men låt oss återvända till frågan om kvinnoarbetet i Rådssryssland. Hur är då arbetet ordnat i denna första arbetsrepublik i världen, detta experimentalfält, där kommunismens grodd håller på att spira upp? Den första och viktigaste frågan är den kvinnliga arbetslönen. Sedan den tid, då kvinnan jämtes med mannen började sälja sin arbetskraft, d. v. s. sedan djupaste medeltiden,

har kvinnoarbetet betalats lägre än mannens. Från mitten av 1800-talet var icke blott feministernas utan även det medvetna proletariatets kampparoll kravet på ”lika betalning för lika arbete”. Under kapitalistiska hushållningen kan detta krav icke slå rot. Ty även om man inom någon arbetsgren tack vare arbetarklassens organisationsförmåga lyckats försvara och genomföra i det praktiska livet detta krav, så flyter det en ständig ström av ny organiserad kvinnlig arbetskraft, som sänker medellönen för kvinnoarbetet inom hela nationen. I Rådssryssland har revolutionen med ett dräpande slag tillintetgjort denna, under kapitalismen olösliga fråga. Arbetsförtjänsten bestämdes icke längre med hänsyn till könsskillnaden. Den regleras efter principer och andra ekonomiska beräkningar. Inom alla slag av arbete, industri, samfärdsel, jordbruk, stats- och privattjänst, regleras arbetslönen genom en enda tariff, som utarbetats av resp. fackföreningar och stadfästs av Fackföreningarnas allryska centralråd. Arbetslönen bestämmas efter olika kategorier av arbete, dess invecklade beskaffenhet, grad av kvalifikation, svårighet, farlighet o. s. v. Arbeterskan får betalt efter den kategori av arbete, som hon utför. Härvid får vi icke glömma, att arbetslönens höjd icke längre bestämmas genom slumpens lek, under trycket av tillgång och efterfrågan, eller genom fackföreningarnas kamp med arbetsgivaren för en mera antagbar tariff, såsom fallet är i de borgerliga länderna, utan den bestämmas genom arbetarnas egen vilja, genom deras fackorgan. Den tariff, som antagits av Fackföreningarnas allryska centralråd, blir obligatorisk för alla företag inom den givna hushållningsgrenen i hela arbetsrepubliken.

Resultatet av en rundfråga bland Moskvas arbetare (år 1920) visar, att den i tariff fastställda medelförtjänsten för minderåriga arbeterskor (under 18 år) inom en hel rad grenar är lika stor som den minderåriga arbetarens eller t. o. m. överstiger den. Så är t. ex

| Produktionsgren.       | Medellön enl. tariff |                 |
|------------------------|----------------------|-----------------|
|                        | för arbetaren        | för arbeterskan |
| Kemiska industrien     | 6,2                  | 7,1             |
| Tobaksindustrien       | 4,3                  | 5,7             |
| I det komm. lantbruket | 6,3                  | 5,0             |
| Sjukvården             | 2,8                  | 5,1             |
| Textilindustrien       | 3,7                  | 4,1             |
| Samhällelig bespisning | 3,5                  | 3,2             |

Men om vi tager medelvärde av lönerna enligt tariffen för arbetarna och arbeterskorna, visar sig jämförelsen mycket förmånligare för kvinnorna. Men av samma rundfråga framgår det, att medellönen enligt tariffen för kvinnoarbetet är knappt hälften så stor som de manliga arbetarnas. Kemiska arbetarnas medellön enligt tariffen är 10,6, för arbeterskorna inom den kemiska industrien är den 6,8 %, för livsmedelsarbetarna 8,9, för arbeterskorna inom folkbespisningen 5, för tobaksarbetarna 11,7, för tobaksarbeterskorna 8, för metallarbetarna 9,1 och för arbeterskorna inom denna produktionsgren endast 2,7 %.

Denna företeelse förklaras därigenom, att även i Rådssryssland kvinnoarbetet utföres av okvalificerade arbetare och icke av utbildade arbetare. Så länge den tekniska och yrkesutbildningen för kvinnorna icke ställes tillräckligt högt i Rådssryssland, blir därför den värdefulla principen ”lika lön för lika arbete”, som arbetsrepubliken proklamerat och tillägnat sig, blott en formell erövring.

Som bekant har råds makten alltsedan de första revolutionsmånaderna strävat att ersätta den kontanta arbetslönen med ersättning in natura. Till den kontanta lönen fogas icke blott den obligatoriska brödransonen — varje manlig eller kvinnlig medborgare i Arbets-Ryssland, som har arbetsbok, får rätt till brödranson — utan även bostad, fotogen, ved, arbetskläder, rätten till middag gratis eller i enlighet med rådets tariff o. s. v.

Sedan rådens ekonomiska politik numera slagit in på nya banor, kommer man att införa en ny princip för arbetslönen, som vilar på ersättning in natura och kollektiv försörjning. Jag skall inte uppehålla mig vid dessa olika former av arbetslorens och arbetarnas arbetslöner, eftersom det hålles särskilda föreläsningar över detta. Jag vill blott fästa uppmärksamheten på att naturabetalningen, som genomfördes under de första revolutionsåren i Ryssland, är ett av de mest intressanta försöken att förena produktion och konsumtion uti ett levande samband och att förintä den klyfta, som det kapitalistiska produktionssystemet har skapat och som har nödvändiggjort skapandet av en tredje faktor inom hushållningen nämligen bytet. Genom naturabetalningens vidare utveckling blir bytet, handeln överflödig, det finns ingen plats för den; den är vigd åt undergången.

Beklagligtvis kommer den stora oredan inom hushållningen i Ryssland och vår fattigdom i samband med den fullständiga isoleringen från världsmarknaden att ställa hinder i vägen för en fortsättning av det djärva och värdefulla försöket att omorganisera själva grundvalarna för folkhushållningen. Men betalningen in natura och den kollektiva försörjningen utgör i sig en form av betalning, som fullständigt rymmes inom ramen för den kapitalistiska hushållningen och som därför icke lämnar någon hjälp vid uppbyggandet av det nya produktionssystemet, låt vara att den kan bidraga till ett tillfälligt höjande av arbetsproduktiviteten.

Är den hos oss förefintliga normen för betalning av arbetslorens arbete tillfredsställande? Nej, naturligtvis inte. Försörjningen i Rådssyssland haltar ännu betydligt och ransonerna utfås icke fullständigt samt försenade och fördröjda. Det råder icke någon brist på kläder, och ved och fotogen sprides ut bland de enskilda, långt innan de kommer i händerna på fabrikernas och verkstädernas distributionsorgan. Den ständiga prisstegringen på sådana produkter, som arbetarbefolkningen får ytterligare köpa i den fria marknaden, försätter arbeterskan i en ytterst kritisk situation. De nuvarande levnadssvårigheterna ställer i arbetslorens ögon revolutionens stora erövringar i skymundan. Och likväl är dessa erövringar påtagliga. Och om man föreslog arbetarbefolkningen att vända historiens hjul tillbaka till kapitalismen, skulle det knappast ha funnits många, som hade lust till en sådan återvändo från framtidsuppbyggandets rike till det borgerliga förflutnas välde.

För att få en mera exakt föreställning om kvinnornas ställning under diktaturen skall vi kasta en hastig blick på rådslagstiftningen för arbetets skydd. Revolutionens förnämsta erövring för de vuxna arbetarna av båda könen är åttatimmarsdagen. Om produktionsförhållandena sätter hinder i vägen för införandet av tre skift, får det allmänna timantalet i veckan för arbetaren och arbeterskan icke överstiga 48 timmar. För de särskilt skadliga industrierna, t. ex. tobaks- och fajansindustrien samt några särskilda kemiska arbeten, har man infört sex- och sjutimmarsdag. Nattarbetet är för manliga arbetare begränsat till 7 timmar och för kvinnliga är det förbjudet. För intellektuella och kontorsarbetare har man infört sex timmars arbetsdag.

Middagsuppehållet varar från 1/2 till 2 timmar. Varje arbetande åtnjuter en sammanhängande vila på 42 timmar varje vecka. Det har införts en månads semester årligen eller två veckor vart halvår.

Barn yngre än i år lämnas icke tillfälle till lönearbete.

Ynglingar på 16-18 år arbetar sex timmar.

Dessa bestämmelser tillämpas emellertid icke särskilt noggrant i praktiken. Medborgarkrigets av nervositet fyllda atmosfär i förening med det nödtvungna intensiva arbetet bakom fronten gjorde, att man i praktiken oftast måste avstå från de fastställda normerna. Så reducerades t. ex. månatliga semestern till två veckor pr år, infördes fyratimmarsarbete för barn mellan 14 och 16 år, och övertids- och nattarbete fick en vidsträcktare utbredning. Genom en särskild förordning av folkskommisariatet för arbetet av den 4 oktober 1919 tilläts för tillfället kvinnligt rattarbete inom

vissa grenar av hushållningen efter samtycke av den lokala kommissionen för arbetsskydd, fackföreningen och arbetsinspektionen. Men för havande och ammande kvinnor är nattarbetet som förut förbjudet — lag i oktober 1920.

Rådslagstiftningen har till skydd för kvinnoarbetet särskilt förbjudit natt-, övertids- och underjordiskt arbete. I praktiken efterföljdes likväl icke dessa bestämmelser på grund av bristen på arbetskraft och behovet av att under den allmänna oredan i möjligaste mån utnyttja alla tillgängliga arbetskrafter.

Inom de särskilt skadliga produktionsgrenarna är kvinnoarbetet förbjudet. I särskilda instruktioner har man föreskrivit, att kvinnorna skall tillåtas arbeta ”efter måttet av sina krafter”. Det finns en särskild bestämmelse, som begränsar rätten att använda kvinnor till att förflytta och transportera tyngder — högst lo funt — 4,1 kg.

I praktiken efterföljes naturligtvis på långt när icke de lagbestämmelser, som skyddar arbetarens och arbeterskans arbete.

Realiserandet av alla åtgärder, som arbetar- och bondemakten planerat, förhindras framförallt av de rådande ekonomiska förhållandena under oredan inom hushållningen och till en del även av bristen på arbetskraft. De kapitalistiska staterna lider av den ständiga arbetslöshetssjukdomen, medan arbetsrepubliken erfar en skärpt brist på arbetskraft. Under alla dessa år har det inte ens kunnat vara tal om någon arbetslöshet i Rådssryssland. Ett ändamålsenligt genomfört arbetsskydd kräver, att verkstäderna är hygieniskt inrättade, så att man vid företagen kan iakttaga alla sanitära regler. Men detta är blott möjligt, när det finnes till hands arbetskraft och byggnadsmaterial i reserv samt förråd av alla tekniska anordningar, ventilation, kloakledningar och centralvärme o. s. v. Allt detta saknas i den utarmade arbetsrepubliken och ej heller finns det någon ledig arbetskraft. Så länge arbetarnas och arbeterskornas arbete försiggår under förhållanden, som från sanitär och hygienisk synpunkt är ohållbara och som kräver avsevärda förändringar för att skydda proletariats av båda könen hälsa och liv, är det svårt att få dess intensitet ökad. Men, om arbetsrepubliken på det allmänna arbetsskyddets område ännu icke har nått några betydande resultat, så finns det ett område av den sociala lagstiftningen, som råds makten med rätta kan vara stolt över, nämligen det sociala *moderskapsskyddet* och *spädbarnsvården*.

På moderskapsskyddets område har Rådssryssland icke blott i många avseenden hunnit om de på detta gebit mest framstående länderna utan även genom sina praktiska åtgärder överträffat de kvinnliga socialisternas allra djärvaste fordringar, sådana som de kommit till uttryck på de internationella kongresserna. Till grundval för åtgärderna för moderskapsskydd har man lagt den i detalj utarbetade och i särskilda punkter uppdelade resolution, som antogs av den första kvinnliga arbetarkonferensen i Ryssland omedelbart efter oktoberomvälvningen

Till grundval för moderskapsskyddet i Ryssland har man lagt en alldeles ny princip. Icke alla kvinnliga medborgare utan undantag, utan endast kvinnorna av arbetarklassen, d. v. s. de personer, som icke exploaterar främmande arbete, åtnjuter statligt skydd. Alla kvinnor, som är sysselsatta med fysiskt arbete, åtnjuter statligt skydd under loppet av 16 veckor av nedkomstperioden. Personer, som är sysselsatta med arbete av annat slag, får ledigt och understöd under 12 veckor. Understödet räknas lika med arbetsförtjänsten med bibehållande av premier och övertidsbetalning, allt taget i medeltal. Arbetarnas hustrur åtnjuter naturligtvis även statligt underhåll, beräknat efter den givna ortens medelförtjänst. Enligt folkkommissariatets för arbetet beslut — i november 1920 skall personer med intelligensarbete, vars arbetsförhållanden är särskilt ansträngande, t. ex. kvinnliga telefonister, telegrafister, maskinskriverskor, läkare o. s. v. åtnjuta 16 veckors ledighet under nedkomstperioden. Havande kvinnor och mödrar kommer under hela

sin ledighet enligt lag i november 1920 — i åtnjutande av de ransoner, som de är berättigade till.

Ammande mödrar får dessutom särskilt understöd, uppgående till hälften av minsta tariffbeloppet för den givna orten, till 9 månaders amning. Men icke nog därmed. Varje mor har rätt till natura- underhåll i form av nödvändighetsartiklar för de nyföddas vård. Trots sina, knappa förråd sörjer Rådssryssland i första hand för mödrarna och spädbarnen. Enligt lag har varje moder rätt att utfå 15 arschin<sup>1</sup> manufakturer, vilka avdelningen för moderskapsskydd på sista tiden börjat utlämna i färdigsytt skick såsom utstyrsel åt barnen.

En ammande moder kan enligt vår, lag fordra, att man icke förflyttar henne till ett arbete, som ligger mer än 2 verst<sup>2</sup> från hennes bostad.

Som bekant har man hos oss infört en enhetlig arbetsranson, d. v. s. alla landets förråd har tagits i beslag och fördelas efter fastställda normer bland de arbetande. Havande och ammande mödrar har förts till en särskild kategori. Under senare hälften av havandeskapet och, så länge de ger barnet di, får de utom sina arbetsransoner en extra ranson bestående av mjöl, gryn, smör och socker. För barnets räkning utfås dessutom tvålv och fotogen.

Vid färd med spårvagn och järnväg, vid erhållandet av passersedel och upplysningar o. s. v. åtnjuter havande kvinnor en rättighet, som jämställer dem med medlemmarna, av Allryska centralexekutivkommittén och som de icke har i något annat land: de står ovanför all turberäkning.

Statens utgifter på utgivna understöd åt mödrar räknas i miljarder. Under år 1920 har mödrarnas understöd för arbetsrepubliken belöpt sig till över 34 miljarder. ”En sådan fördelning av statens medel till skydd för moderskapet kan blott beslutas av en styrande klass, som är verkligt intresserad för bevarande av de nya generationerna, som i framtiden kommer att uppbygga det kommunistiska samhället, d. v. s. proletariatet”, anmärker med rätta kamrat Lebedeva.

Skyddet och vården om moderskapet är den största sociala erövringen för vår revolution, en åtgärd, som otvivelaktigt kommer att för kvinnan underlätta både hennes arbete för kollektiven och utförandet av hennes naturliga uppgift i samhället, moderskapet. Införandet av moderskapskydd är ett verk, som arbetsrepubliken kan vara stolt över.

Sådana är de lagar och allmänna betingelser, under vilka kvinnoarbetet flyter fram i Rådssryssland. Låt oss så draga kontentan av vår föreläsning för i dag.

Kvinnoarbetet har i Rådssryssland erhållit ett varaktigt erkännande i och med införandet av allmän arbetsplikt. I industrien spelar kvinnoarbetet en betydande roll. På ungefär 6 milj. arbetskrafter kommer 2 milj. arbeterskor, eller m. a. o. kvinnorna utgör  $\frac{1}{3}$  av alla arbetskrafter, som är sysselsatta inom industri och samfärdsel, i lönearbete vid lantbruket och i tjänst vid de många olika råds-institutionerna. Med avseende på arbetslönen har man i Rådssryssland genomfört principen ”lika lön för lika arbete”. Men frånvaron av kvalifikationer hos flertalet arbeterskor leder till att kvinnorna i arbetsrepubliken åtminstone under de första revolutionsåren arbetar i de sämst betalda kategorierna av arbete. Detta faktum bör på allvar uppmärksammas av de kommunistiska partierna och deras kvinnoavdelningar i alla kapitalistiska länder, så att man redan nu utan att invänta den sociala revolutionen tar upp frågan om arbetarungdomens av båda könen yrkesutbildning. Under diktaturen är det icke blott arbeterskorna själva, som vinner därpå, utan även folkhushållningen inom arbetsrepubliken, som får flera utbildade arbetskrafter till sitt förfogande.

---

<sup>1</sup> 1 arschin = 0,711 m.

<sup>2</sup> 1 verst = 1,067 km.

Lagstiftningen angående arbetsskydd är svagt utvecklad inom rådsrepubliken. Icke desto mindre håller rådets skyddslagstiftning strängt fast vid principen om speciellt skydd för kvinnoarbetet och särskilt stöd för moderskapet.

En revolutionär åtgärd utgör försöket att ersätta arbetslönen med naturaförsörjning. Nu har denna åtgärd avbrutits och inställts för någon tid. Icke desto mindre har den skapat möjligheter för att på grundval av de första revolutionsårens levande erfarenhet övertyga sig om att en sådan åtgärd kan realiseras under andra ekonomiska och politiska förhållanden.

Här stannar vi tillsvidare.

### **Litteraturanvisningar:**

1. Rådsmakten och kvinnans frigörelse (samling av Ryska socialistiska federativa rådsrepublikens dekret och förordning).
2. *Kaplun*: Kvinnoarbetet och dess skydd.
3. *V. Lebedeva*: Moderskaps- och spädbarnsskydd i rådsrepubliken.
4. *A. Kollontay*: Produktionen och levnadssättet (Kommun. nr. 10—111).
5. *Lerner*: Arbeterskornas ekonomiska och rättsliga ställning i Ryssland (Kommun. 12-13).
6. *Rjasanova*: Den fackliga rörelsen och arbeterskan (Kommun. 8-9).
7. *L. Trotskij*: Våra produktionsuppgifter (Kommun. 7).

## **Diktaturperioden.**

### **Tolfte föreläsningen.**

#### ***C. Revolutionen inom levnadssättet.***

I de två föregående föreläsningarna har vi stiftat bekantskap med grundvalarna, för det nya hushållningssystem, som arbetarklassen i Ryssland börjat bygga upp, sedan den tagit makten i sina händer. En av de grundläggande faktorerna inom detta nya produktionssystem, som håller på att skapas, var arbetsplikten. Vi påvisade, att arbetsplikten medförde en grundlig omstörtning i kvinnans ställning. Nu skall vi se, hur det förändrade hushållningssystemet, privategendomens upphävande, hushållningens organiserande efter en enhetlig ekonomisk plan, arbetsplikten, införandet av arbetslön in natura, som kommer att reducera bytandet till ett intet, organiserandet av konsumtionen, med ett ord hela det nya hushållningssystemet i gemen har influerat på förändringen av människornas levnadssätt, seder, tankar och åsikter, hur man uppbyggt den nya folkhushållningsform, som lagt grunden till kommunismen.

Att levnadssättet håller på att förändras inför våra ögon, erkänner var och en, som förmår se och iakttaga. Under arbetarnas fyraåriga styre har själva grundvalarna till kvinnornas sekellånga rättslöshet ryckts upp med rötterna. Å ena sidan mobiliserar arbetsrepubliken kvinnan till produktivt arbete och å andra sidan organiserar den levnadssättet på nya grundvalar, som lägger grunden till kommunismen, och uppammar kollektivistiska vanor, sedvänjor, begrepp och åsikter.

Vi vet, att en av grundvalarna för det nya produktionssystemet under arbetardiktaturen är organiserandet av konsumtionen. Men en reglering av konsumtionen betyder icke blott en beräkning av konsumenterna, icke blott likformighet vid produkternas fördelning utan även en organisation av konsumtionen på nya kommunistiska grundvalar. Från och med hösten 1918 övergick man överallt i städerna till principen om *samhällig bespisning*. Rådets matställen och gratismiddagar för minderåriga håller på att undantränga familjehushållet. En utveckling och mera vidsträckt iscensättning av den samhälliga bespisningen hindras av vår fattigdom och

begränsade tillgång på produkter. Tillrustningarna är gjorda, och de kanaler, genom vilka produkterna för folkbespisningen skall strömma ut från det gemensamma centrum, är färdiga, men det finns icke någonting att släppa genom dem.

Landet är utarmat och fattigt på produkter. Och blockaden, de imperialistiska staternas envisa och illasinnade blockad, tillåter icke de andra ländernas varor att sippra igenom till de centrala för hela folket gemensamma förråden. Icke desto mindre håller den samhälliga bespisningen på att tränga sig in i stadsbefolkningens medvetande som en nödvändig existensfaktor trots sin otillräcklighet, trots att våra matställen äro ytterst dåliga, produkter saknas och de som finns utnyttjas på ett oskickligt sätt. I Petrograd omfattade den samhälliga bespisningen året 1919-20 nära 90 % av hela befolkningen. I Moskva var över 60 % hänvisade till matställena. År 1920 betjänades så gott det nu gick, 12 milj. av stadsbefolkningen inklusive barnen av

250 den samhälliga bespisningens organ. Det förstås av sig själv, att enbart denna omständighet medför en betydande förändring i kvinnans "levnadssätt" och existensbetingelser. Köket, som har trålbundit kvinnan i ännu högre grad än moderskapet, upphör att vara ett nödvändigt villkor för familjens existens. Visserligen spelar det ännu en betydande roll under övergångsperioden, så länge vägvisarna till kommunismen blott är under uppställning, så länge de borgerliga samhällsformerna ännu icke har levt ut och grundvalarna för folkhushållningen ändrats till grunden. Men redan under denna övergångsperiod börjar den husliga härden trängas ut på det andra planet; den förvandlas blott till ett surrogat, till ett komplement till den samhälliga bespisningen, i den mån som vår fattigdom, oredan och hungern tillåter oss att höja rådets matställen till vederbörlig höjd. Varje arbeterska börjar komma till insikt om huru mycket tid hon besparar på rådets färdiga middag, och hon knotar över matställena endast därför att dessa middagar icke är tillräckligt mättande och närande, så att om hon vill eller inte, måste hon skaffa sig extra och koka själv. Vore den samhälliga bespisningen bättre, skulle man icke ha funnit så många som hade lust att stå vid spiseln. Om kvinnan under det borgerliga samhällsskicket har varit så ivrigt verksam för att göra sin man och försörjare till lags med sin kokkonst, så beror det just på att mannen varit den verkliga försörjaren. Men i en arbetarstat, där kvinnan är erkänd som en självständig individ och medborgarinna, kommer det knappast att finnas många, som önskar fördriva sin tid vid spiseln för att förtjäna sin makes välbevågenhet. Låt männen lära sig uppskatta och älska kvinnan icke därför att hon knådar degen väl, utan därför att det finns något tilldragande hos henne, för hennes personliga egenskaper och för hennes mänskliga "jag". "Kökets avskiljande från äktenskapet" är en stor reform och lika viktig som kyrkans skiljande från staten, åtminstone uti kvinnans historiska bestämmelse. Denna skilsmässa är förstås ännu ej på långt när avslutad, men redan det är viktigt, att arbetsrepubliken, som låter riktlinjerna för utvecklingen av sina ekonomiska former bestämmas av erfarenheten, har redan från de första revolutionsmånaderna måst ta sin tillflykt till den samhälliga bespisningen såsom en mera ekonomisk och ändamålsenlig konsumtionsform, som kräver minst förbrukning av levande kraft, bränsle och produkter. Ju besvärligare republikens ekonomiska ställning blev, desto mera trängande blev behovet av att organisera den samhälliga bespisningen.

På förändringen av kvinnans levnadssätt och därmed även existensvillkor utövade även de av arbetsrepubliken skapade nya bostadsförhållandena inflytande. Kommunens gemensamma bostäder och hem för familjer och isynnerhet för enskilda har redan fått en vidsträckt utbredning. Intet annat land har så stort antal gemensamma bostäder som arbetsrepubliken. Och lägg märke till, huru alla strävar efter att få bosätta sig i kommunens hus. Det var icke av "princip" eller ens av övertygelse, såsom utopisterna under första hälften av 1800-talet gjorde, när de följde Fouriers



lära och organiserade obeboeliga och konstgjorda ”falangstärer”,<sup>1</sup> utan därför att det var mycket bekvämare och lämpligare att bo i kommunens hus. Kommunens hus är alltid bättre inredda än privatbostäderna.

De är välförsedda med ved och lyse. De har oftast behållare med varmt vatten och centralkök. Städningen utföres av yrkesstäderskor. I somliga hus finns centraltvättstugor, uti andra barnkrubbor eller en kindergarten. Ju mera kännbar oredan blir inom hushållningen, bristen på ved, dåligt fungerande vattenledningar, bristen på fotogen, desto ivrigare strävar man efter att få bosätta sig i kommunens hus, i den gemensamma bostaden. Kommunhusens invånare avundas av alla, som bor i privatbostäder. Listan på kandidater till de gemensamma bostäderna blir ständigt allt längre.

Kommunhuset har förstås ännu ej på långt när utträngt privatbostäderna. En förkrossande majoritet av stadsbefolkningen får ännu nöja sig med att leva under privathushållningens och familjelivets förhållanden. Men det stora steget framåt är, att familjelivet håller på att upphöra som livsnorm. Men låt vara att många familjer och enskilda under trycket av de svåra ekonomiska förhållandena strävar efter att få bosätta sig i de gemensamma bostadshusen; viktigt i och för sig är medvetandet om, att, om kommunens hus t. o. m. under synnerligen ogynnsamma förhållanden har en rad företräden, så kommer helt naturligt de gemensamma bostadshusen, när de under produktionens blomstring kan ställas i sin högsta form, att uthärda konkurrensen med de privata familjehushållen, som är oekonomiska och kräver stor förbrukning av kvinnlig arbetskraft. Medvetandet om de gemensamma bostadshusens företräden tränger särskilt igenom hos kvinnorna, d. v. s. den del, som har att sköta både familjen och arbetet gemensamt. För dessa arbetande kvinnor innebär kommunens hus den största välgärning och frälsning. Kvinnans krafter sparas genom yrkesstäderskan, det gemensamma köket, den centrala tvättstugan, därigenom att huset är försett med lyse, ved och hett vatten. Varje arbetande kvinna borde nu ha endast en önskan, nämligen att det finnes många fler sådana hus och att de mera fullständigt utrotade det från alla synpunkter ofrukt samma husliga arbetet, som förtär kvinnans krafter. Naturligtvis finns det ännu kvinnor, som envist hänger fast vid det förgångna. Detta är den vanliga typ av ”hustrur”, för vilka hela livet är koncentrerat kring spiseln. Dessa lagliga älskarinnor hos sina män — ofta hustrur till ansvariga arbetare — söker t. o. m. nu i kommunens hus utfundera ett sätt att förvandla sitt liv till en tjänst vid ugnen. Men framtiden är icke deras. Dessa för arbetskollektiven onyttiga varelser är av historien vigda till oundviklig undergång, i samma mån som den kommunistiska levnadsordningen kommer att vinna fast fot utöver hela den ekonomiska fronten. Och kommunens hus kommer, såsom bekräftas av erfarenheter under vår revolution, icke blott att på ett från stadshushållningens synpunkt synnerligen ändamålsenligt sätt lösa bostadsfrågan, utan även att obestriddligen underlätta de arbetande kvinnornas liv genom att skapa betingelser för kvinnan att under nuvarande övergångsperiod sköta familjen och yrkesarbetet i förening. Genom ökat antal gemensamma bostadshus av omväxlande typ och efter olika tycke och smak kommer familjehushåll Jet helt naturligt att oundvikligen dö ut. När den uti privatbostäderna inneslutna individualhushållningen dör ut försvagas därigenom grundpelarna till den nutida borgerliga familjen. När familjen upphört att vara konsumtions enhet, kan den icke existera i sin nuvarande form. Det faller sönder och avskaffas. Men må detta påstående icke skrämman anhängarna av den borgerliga familjen med des individualhushåll, dess egoistiskt slutna värld. Under övergångsperioden från kapitalismen till kommunismen, under arbetarklassens diktaturperiod försiggår ännu en förbittrad kamp mellan de samhälliga konsumtionsformerna och de privata familje-

<sup>1</sup> Falangstär är i Fouriers socialistiska system benämning på den jättebyggnad, som skulle utgöra bostad och arbetslokal för en falang, d. v. s. ett samhälle av 400 familjer. Övers.

hushållen. Ännu är det beklagligtvis långt till den förras seger. Den kan endast påskyndas genom ett målmedvetet uppträdande i denna fråga från den del av befolkningen, som är mest intresserad däri, nämligen de arbetande kvinnorna.

Rådsrysslands statistik är ännu mycket fattig på fakta beträffande bostadsfrågan och dess lösning. Likväl giver de vittnesbörd, som finns i Moskva, vid handen, att kommunhusen redan nu spelar en betydande roll i våra städers hushållning, åtminstone i de större städerna. Sålunda beräknades det år 1920 i Moskva, att på 23,000 hus kom över 8,000 kommunhus och gemensamma bostadshus, d. v. s. nära 40 % av husen var gemensamma bostadshus. Sålunda håller arbetsrepubliken på att redan under de första åren av sin tillvaro komma underfund med de betingelser, under vilka kvinnorna sakta men säkert håller på att göra sig fria från det improduktiva husliga arbetet, detta genom att grundligt omorganisera, produktions- och hushållningssystemet.

Men förminskningen av kvinnornas improduktiva arbete i hemmet är blott den ena sidan av frågan om kvinnornas frigörelse. Hon hade även att taga vård om barnen och deras uppfostran, vilket icke var mindre betungande för henne och i lika hög grad fjättrade henne vid hemmet och trälband henne inom familjen. Rådsmakten, som genom sin kommunistiska politik söker betrygga moderskapet och den sociala uppfostran, håller beslutsamt på att avlyfta denna börda från kvinnorna genom att överflytta den på den sociala kollektiven, på arbetsstaten.

Under sitt sökande efter nya hushållnings- och levnadsformer, som motsvarar proletarietets intressen, har råds-republiken icke kunnat undgå att göra en rad misstag och har mer än en gång ändrat och förbättrat sina riktlinjer. Men på den sociala uppfostrans och moderskapsskyddets område fann arbetsrepubliken med ens den rätta vägen. Och just på detta område försiggår nu den största och djupaste revolutionen inom seder och tänkesätt. De i det borgerliga samhället största problemen löses på ett naturligt och enkelt sätt i det land, där privategendomen avskaffats och politiken dikteras av strävan att höja den allmänna folkhushållningen.

Rådsryssland har i frågan om moderskapsskydd förfarit i enlighet med arbetsrepublikens huvuduppgift, en utveckling av landets produktivkrafter samt produktionens återställande och höjande. För att förverkliga denna uppgift fordras, för det första, att frigöra största möjliga antal arbetskrafter från det improduktiva arbetet och djärvt utnyttja alla tillgängliga arbetskrafter vid det ekonomiska återuppbyggandet, för det andra att sörja för ett ständigt tillskott av friska arbetare inom arbetsrepubliken, d. v. s. betrygga befolkningens normala tillväxt.

Har man blott ställt sig på den ståndpunkten, löser sig frågan om kvinnans frigörelse från moderskapets börda av sig själv. Arbetsstaten håller på att införa en helt ny princip. Det är icke den privata familjens utan samhällets, statens uppgift att sörja för den växande generationen, barnen. Moderskapet är underkastat skydd och vård icke blott i kvinnans eget intresse utan ännu mera på grund av de uppgifter, som åligger folkhushållningen vid övergången till en arbetsstat: *man måste skydda kvinnans krafter från improduktiv förbrukning i familjens tjänst för att på ett förnuftigare sätt utnyttja den för familjens räkning; man måste bevara hennes hälsa för att Pst därigenom åt arbetsrepubliken trygga tillflödet av friska arbetare i framtiden.* I den borgerliga staten är en sådan uppställning på moderskapsproblemet omöjlig. Den förhindras av klassmotsättningarna samt bristen på enhet mellan privathushållen och folkhushållningen. I arbetsrepubliken, där privathushållningen uppgår i den gemensamma folkhushållningen och där klasserna faller sönder och försvinner, dikteras däremot en dylik lösning av moderskapsfrågan av livet och nödtvånget. Arbetsrepubliken vänder sig till kvinnan framförallt som arbetskraft, som levande arbetsenhet. Moderskapets funktion betraktar den som en synnerligen viktig men kompletterande uppgift, därvid icke en privat och familjerättslig, utan en social sådan. ”Vår politik beträffande moderskaps- och spädbarnsskydd”, säger med rätta kamrat Vera Pavlovna

Lebedeva, ”inriktar sig på att vi alltid skall ha för ögonen kvinnan uti arbetsprocessen”.

Men för att giva kvinnan möjlighet att deltaga i det produktiva arbetet utan att göra våld på sin natur och utan att bryta med moderskapet har man måst taga ett annat steg: att avlägsna alla bekymmer, som står i samband med moderskapet, från kvinnans axlar och lägga dem på kollektiven, därmed själv erkännande, att barnens uppfostran ligger utom ramen för den privata familjen och är en social, en speciell statlig institution.

Moderskapet börjar betraktas under en ny synvinkel. Rådsmakten förklarar det som en *social uppgift*. Rådsmakten, som utgår ifrån denna princip, planerar en rad åtgärder, som avlyftar moderskapets börda från kvinnornas axlar och överflyttar den på staten. Omsorgen om spädbarnen, barnens materiella vård, den riktiga anordningen av den sociala uppfostran, allt detta tager rådsmakten på sig genom underavdelningen för moderskaps- och spädbarnsskydd — med kamrat V. P. Lebedeva i spetsen — och folkkommissariatets för folkkupplysningen sektion för social uppfostran.

Att befria modern från moderskapets börda och låta henne fortfarande få njuta av den glädje, som en kvinna känner vid samvaron med sitt barn, sådan är rådsmaktens princip vid lösandet av moderskapets problem. Denna princip är förstås långt ifrån sitt förverkligande. I praktiken är vi långt ifrån våra avsikters förverkligande. Vid uppbyggandet av de nya formerna för det liv och det levnadssätt, som befriar den arbetande kvinnan från sina familjeplikter, stöter vi ständigt på samma oföränderliga hinder, vår fattigdom och ekonomiska misär. Men grundvalen har blivit lagd och riktlinjerna har blivit utstakade till den väg, som leder till lösningen av moderskapsproblemet; det återstår endast att fast och beslutsamt följa efter på den angivna vägen.

Arbetsrepubliken nöjer sig icke med att pekuniärt understödja moderskapet och tillhandahålla modern de medel, som omnämndes i föregående föreläsning. Den strävar framförallt efter att förändra levnadssättet, att omorganisera levnadsförhållandena för att giva kvinnan fulla möjligheter både att bli mor och att därvid bevara sitt barn åt republiken, att ägna det nödig omsorg och vård.

Alltifrån de första månaderna av proletärdiktaturens tillvaro i Ryssland har arbetar- och bondemakten varit sysselsatt med att omspinna Arbets-Ryssland med ett nät av institutioner för moderskapsskydd och social uppfostran. Moder och barn har blivit föremål för rådspolitikens speciella omsorger. När jag var folkkommissarie för social välfärd de första månaderna av revolutionen, var min första uppgift att utstaka den riktning, i vilken arbetsrepublikens politik hade att utveckla sig för skyddande av kvinnans intressen som arbetsenhet och moder tillika.

Då inrättades ett kollegium för moderskapsskydd, och man tog itu med att organisera ett ”moderskapspalats” som mönsteranstalt. Sedan den tiden har moderskapsskyddet utvecklats under ledning av den djärva och energiska arbetaren kamrat Vera Pavlovna Lebedeva och slagit djupa rötter.

Rådsmakten skyndar de arbetande kvinnorna till hjälp, så snart de blir havande.

Konsultationsbyråer för havande och ammande kvinnor har inrättats över hela Ryssland. I Tsar-Ryssland fanns inalles 6 konsultationsbyråer, nu är antalet sådana omkring 200 och antalet mjölkök 138.

Men huvuduppgiften är förstås att befria den arbetande modern från den improduktiva, omsorgen om barnets fysiska vård. Moderskapet består icke alls i att absolut själv byta om blöjor, att tvätta sitt barn rent, att vara bunden vid dess vagga. Moderskapets sociala plikt ligger däri att framförallt föda friska och livskraftiga barn. Därför måste arbetssamhället låta den havande kvinnan komma under gynnsammast möjliga förhållanden, men kvinnan å sin sida måste iakttaga

alla hygieniska föreskrifter under havandeskapet och komma ihåg, att under dessa månader är hon inte längre sin egen. Hon är i kollektivens tjänst, hon "producerar" ur sitt eget kött och blod en ny arbetsenhet, en ny medlem av arbetsrepubliken. Kvinnans andra plikt med hänsyn till moderskapets sociala uppgift är att själv *med sitt bröst föda sitt barn*. Blott i detta fall har kvinnan såsom medlem av arbetskollektiven rätt att säga, att hennes sociala plikt gentemot barnet är fylld. Övriga omsorger om det uppväxande släktet kan överflyttas på kollektiven. Modersinstinkten är naturligtvis stark, och man får icke låta den bli kvävd. Men varför skall väl denna instinkt inskränka sig till enbart kärlek och omsorger om sitt barn? Varför icke lämna denna för arbetskollektiven så värdefulla instinkt möjligheter att slå praktfulla skott och växa ut till sitt högsta stadium, att vårda andra sådana hjälplösa stackare och icke blott sina egna barn, att ömt smeka och älska andra barn?

Den paroll, som utslungats bland arbetsrepublikens vida kvinnomassor, är: "*Var moder icke blott för ditt eget barn utan för alla arbetares och bönders barn!*" och den skall lära de arbetande kvinnorna att ånyo ägna sig åt moderskapet. Är det tillåtligt, att en moder, som kanske därtill är kommunist, vägrar att giva sitt bröst åt ett främmande barn, som är klen på grund av bristen på mjölk, blott därför att det icke är *hennes* barn? Framtidens mänsklighet, kommunistiskt till känslor och tänkesätt, kommer också att känna sig förvånad över en sådan handling av egoism och antisocialitet, liksom vi förvånar oss, när vi läser om en vildinna, som ömt älskar sitt barn, men med god aptit förtär barn, som tillhör kvinnor från en främmande stam.

Eller en annan *vansinnighet*: skulle det tillåtas, att en moder berövade sitt barn mjölken från sitt eget bröst för att icke betungas av omsorgen om barnet? Faktum är, att antalet utsatta barn i Rådssryssland ökas med oroväckande hast. Visserligen framkallas denna företeelse därav, att moderskapsproblemet är på väg mot sin lösning hos oss, men ännu icke är löst. Hundratusentals kvinnor dignar under denna svåra övergångsperiod av dubbel börda, lönearbetet och moderskapet. Det saknas tillräckligt antal barnkrubbor, barnhem och hem för mödrar, och penningunderstödet hinner icke med värdestegringen på produkterna i den fria marknaden. Allt detta kommer arbeterskan och tjänarinnan att frukta moderskapets börda, och tvingar mödrarna att "utsätta" sina barn åt staten. Men denna ökning av antalet utsatta barn vittnar även om, att kvinnorna inom arbetsrepubliken ännu ej kommit till verklig insikt om, att moderskapet *icke är en privatsak utan en social plikt*.

Er, som arbetar bland kvinnorna, tillkommer det att fästa uppmärksamheten på denna fråga, er tillkommer det att förklara för arbeterskor, bondkvinnor och tjänarinnor, vilka en moders plikter är i arbetsrepublikens nya miljö. Men tillika måste vi stärka vårt arbete på utvecklingen av nätet för moderskapsskydd och social uppfostran. Tu lättare det blir för mödrarna att förena arbete och moderskap, desto mindre blir antalet utsatta barn.

Vi har redan påvisat, att moderskapet alls inte består däri, att barnet oavbrutet befinner sig hos modern och att just modern ägnar sig åt dess fysiska och moraliska uppfostran. En moders rätt förstådda plikt gentemot sina barn är att försätta dem i den för deras tillväxt och utveckling mest hälsosamma och normala miljö.

Se på det borgerliga samhället! Inom vilken klass fin ner vi där de friskaste och mest blomstrande barnen? jo, inom den burgna klassen, men aldrig någonsin bland de fattiga. Varpå beror detta? Därpå att de borgerliga mödrarna helt och hållet ägnar sig åt sina barns uppfostran? Ingalunda. De borgerliga mammorna överlämnar mycket gärna vården om sina barn till en lejd arbetskraft, barnsköterska, amma, guvernant. Blott inom fattiga familjer utstår mödrarna själva moderskapets hela börda, men då lämnas vanligen barnen vind för våg och uppfostras av slumpen och gatan. Inom arbetarklassen och överhuvudtaget inom de fattigare folklagren i de borgerliga länderna

vistas barnen hos sina mödrar och dör som flugor. Om en normal uppfostran är det inte ens tal. Varje moder i det borgerliga samhället skyndar sig att överlåta åtminstone en del av sina omsorger om barnet på samhället. Hon skickar det till kindergarten, till skolan, till sommarkolonien. En insiktsfull moder förstår, att den samhälliga uppfostran giver barnet vad moderskärleken själv ej uteslutande kan giva.

Inom de burgna lagren av det borgerliga samhället, där naturligtvis barnens normala uppfostran går i borgerlig anda, fäster man stor vikt vid att föräldrarna överlämnar sina barn i händerna på utbildade barnsköterskor, kindergartnslärarinnor, läkare och lärare i hygien. De avlönade personerna har ersatt modern vid barnets fysiska vård och moraliska fostran. För mödrarna återstår faktiskt blott en enda plikt, den naturliga och ofrånkomliga att föda barn.

Arbetsrepubliken tager icke med våld barnen från sina mödrar såsom de borgerliga länderna på sin tid framställde saken, när de skildrade ”den bolsjevikiska regimens” fasor, utan strävar efter att inrätta sådana institutioner, som skall lämna icke blott de rika kvinnorna, utan alla mödrar möjlighet att uppfostra sina barn i en sund, normal och för barnen uppfriskande omgivning. I stället för att modern kastar omsorgen om barnet på en lejd barnsköterska, vill Rådssryssland, att varje moder, arbeterska och bondkvinna skall med lugnt hjärta kunna gå till sitt arbete i medvetande om att hennes barn befinner sig på barnkrubban, i kindergarten eller på barnhemmet.

I den sunda omgivningen kring dessa institutioner för social uppfostran, som införts i Rådssryssland, gällande från barndomen och till 16 år under ledning av pedagoger och läkare och under mödrarnas kontroll, mödrarnas obligatoriska tjänstgöring vid barnkrubban — växer barnen upp i en sådan omgivning, som behövs för att skapa en ny människa. Medan de är små, inympas på dem genom barnhemmens, barnkrubbarnas och kindergarternas seder och omgivning de drag och vanor, som är erforderliga för kommunismens uppbyggare. En man, som är uppfostrad i arbetarrepublikens uppfostringsinstitutioner, kommer att bli betydligt mera lämplig för livet inom en arbetskommun än en man, vars barndom har förflutit i de egoistiska familjevanornas slutna sfär.

Titta själv på våra småttingar, som redan under de första åren efter revolutionen kom till barnkrubbarna och barnhemmen. De liknar icke de barn, vilka de kärleksfulla individualistiska mammorna uppfostrar. De har fasta kollektivistiska vanor, de är framförallt den ”grupp-visa” tankeläggningens människor. Scen från ett barnhem: en nykomling vägrar att göra det, som hela den grupp gör, till vilken hon blivit förd. Gruppen flockar sig kring ”den nykomna”, söker överbevisa henne och blir upprörd. Är det omöjligt att gå på promenad, när ”vår grupp” går? Är det omöjligt att syssla med städning i hemmet, när ”vår grupp” tjänstgör? Kan hon verkligen hålla oväsen, när ”vår grupp” är sysselsatt? Ägandekänslan utvecklas icke hos dem, utan slocknar. ”Hos oss finns icke mitt och ditt, utan hos oss är allt allas” förklarar en fyraårs parvel affärsmässigt. I stället är ett försiktigt hanterande av ”gruppens” egendom grundregeln i barnens liv. Och de förföljer själva dem, som fördärvar ”våra” tillhörigheter, barnhemmets tillhörigheter.

Men låt oss återgå till mödrarna. För att skydda kvinnan, släktets reproducent, har arbetsrepubliken skapat ”hem för mödrar” och inrättat sådana överallt, där behovet gjorde sig starkt kännbart. År 1921 beräknades antalet sådana hem hos oss till 135. Hemmen för mödrar lämnar icke blott möjlighet för en ensam kvinna att finna en tillflyktsort under den allvarligaste perioden av sitt liv utan tillåter även kvinnor med familj att tidvis, under de sista månaderna av havandeskapet och de första månaderna av barnets liv, slita sig från sitt hem, från familjen med dess ständiga små bekymmer och helt och hållet ägna sig åt att rekreera sig och övervaka sitt barn under de första och mest ansvarsfulla veckorna av dess liv. Senare är moderns uppsikt icke längre så viktig, men under de första veckorna råder det ännu mellan modern och barnet liksom ett

fysiologiskt samband, och under denna period är det icke nyttigt att avlägsna modern från barnet.

Ni vet själva, kamrater, huru gärna arbeterskorna och t. o. m. hustrurna till våra ansvariga arbetare beger sig till dessa hem för mödrar. Där finner de en öm vård och vila. Vi behöver icke agitera, för att kvinnorna skall bege sig till "hemmet för mödrar". Till vår stora sorg och olycka hindrar oss Rysslands materiella förråd, vår fattigdom och oredan att i stället för 135 hem täcka hela Arbets-Ryssland med sådana "räddningsstationer" för den arbetande kvinnan, för arbeterskan och bondekvinnan. Ut i lantkommunerna har vi beklagligtvis inga sådana hem för mödrar alls, och överhuvudtaget har vi hittills synnerligen litet kommit mödrarna bland bönderna till hjälp. Allt, som gjorts för dem, är organiserandet av sommarbarnkrubbor. Därigenom får bondkvinnorna-mödrarna lättare möjlighet att delta i arbetena på fälten utan förfång för barnet. Under 1921 var 689 öppna för 32,180 barn.

För mödrarna bland arbeterskorna och tjänstefolket finns barnkrubbor vid företagen, institutionerna och därtill i stadsdelarna och städerna. Att barnkrubborna betyder en väldig lättnad för de arbetande kvinnorna, behöver icke omtalas. Vi sörjer över att det icke finnes tillräckligt med barnkrubbor, att vi icke tillfredsställer tiondedelen av mödrarnas efterfrågan på dylika hjälpinrättningar.

Utom barnkrubborna, spädbarnshemmen, där föräldralösa och utsatta upp till 3 år, växer upp, ingår i det nät av social uppfostran, som befriar mödrarna från den uppslitande omsorgen om sina barn, kindergarten från 3-7 år, barnhem för barn i skolåldern, barnklubbar och slutligen kommunhem och arbetskolonier för barn. I det nät av social uppfostran, som överflyttar omsorgen om barnen från föräldrarna till staten, ingår även gratis bispisning av barn före och under skolåldern, och själen däri var kamrat Vera Velitschkina (Bontsch-Brujevitsch), som stupat på sin revolutionära post. Denna åtgärd har som bekant varit oss till stor hjälp under de svåra åren av det heta medborgarkriget och har räddat många proletärbarn från undergången och hungersnöden. Den statliga barnvården utfylles ytterligare därigenom, att man förser barnen med gratismjölk, anordnar extrabispisning och förser de mest behövande med kläder och skodon.

Alla dessa företag är naturligtvis ännu ej på långt när fullkomliga, och praktiskt taget har vi hittills nått en synnerligen liten del av befolkningen. Men vårt kardinalfel ligger icke däri, att vi vid försöket att befria det äkta paret från hela bördan med barnens uppfostran slagit in på en oriktig väg, utan däri, att vi på grund av Rysslands utarmning icke är i stånd att utföra allt, vad rådsmakten planerat. Den linje, som arbetsrepubliken valt vid lösningen av frågan om moderskapet, är den rätta. Men våra svaga resurser hindrar dess genomförande. Till omfånget rör sig det hela ännu blott om blygsamma försök. Och likväl har de redan lämnat resultat. Dessa åtgärder har likväl inverkat revolutionerande på familjelivet och medfört en grundlig förändring av förhållandet mellan könen. Men därom skall vi tala i nästa samtal.

Rådsverkens uppgift består sålunda i att ställa kvinnan under sådana betingelser, att icke hennes krafter förbrukas på improduktivt arbete i hemmet eller vården om barnen, utan tas i anspråk för skapande av nya värden åt staten, åt arbetskollektiven. Tillika är det riktigt att skydda kvinnans intressen och spädbarnens liv genom att ge kvinnan möjlighet att förena arbete och moderskap. Rådsverket försöker att skapa sådana levnadsförhållanden, att kvinnan icke skall länkas vid sin misshaglige make enbart för att hon icke har någonstans att ta sin tillflykt med sina barn, och så att en ensam kvinna-moder icke behöver frukta för att själv gå under och bringa sina barn i fördärvet, när hon icke vet, vart hon skall luta sitt huvud. Det är icke filantroper och icke en förnedrande välgörenhet, som skyndar den arbetande kvinnan inom arbetsrepubliken till hjälp, utan stridskamrater vid skapandet av det nya samhället, arbetare och bönder, som strävar efter att lätta moderskapets börda för kvinnan. Och kvinnan, som jämsides med mannen bär alla bördor

vid hushållningens återuppbyggande genom att delta i medborgarkriget, kräver med lätta av arbetsrepubliken, att kollektiven tar på sig omsorgen om henne och den blivande medborgaren under det mest ansvarsfulla ögonblicket i hennes liv, nämligen när hon skänker samhället en ny medlem.

Numera finns i Ryssland 524 avdelningar för moderskapsskydd och avdelningar av sektionen för social fostran. Och likväl är detta icke tillräckligt. Diktaturens övergångsperiod försätter kvinnan i en verkligt svår ställning. Det gamla har i grund förstörts, och det nya håller ännu bara på att skapas. Både partiet och rådsmakten måste ägna fördubblad uppmärksamhet åt moderskapsproblemet och sätten för dess lösande. En riktig lösning av detsamma blir till vinst icke blott för kvinnan utan även för republikens produktion och dess folkhushållning. Det återstår att ytterligare säga några ord om en fråga, som intimt sammanhänger med moderskapsproblemet, nämligen om rådsmaktens förhållande till aborten. Arbetsrepubliken har genom en lag av den 20 nov. 1920 erkänt abortens strafflöshet. Vad ger anledning till en sådan ståndpunkt i denna fråga? Vi erkänner, att Ryssland icke lider av överproduktion på levande arbetskraft, utan snarare av brist på sådan. Ryssland är icke tätt utan glest befolkat. Våra arbetskrafter är föremål för inregistrering. Hur har det då varit möjligt att erkänna abortens strafflöshet? Proletariatet älskar icke skenhelighet och skrymteri uti sin politik. Aborten är en företeelse, som står i samband med moderskapsproblemet och som har sin upprinnelse i kvinnornas osäkra ställning. — Vi talar icke om borgarklassen, där aborten har andra orsaker, önskan att undvika ”en delning av kvarlåten-skapen”, önskan hos sådana kvinnor, som är fallna för ett sysslolöst liv, att icke genomgå moderskapets plågor, att icke förstöra sin figur, att icke försumma några månader av ”den glada säsongen” etc.

Aborten existerar och blomstrar i alla länder och kan icke utrotas genom några lagar eller bestraffningsåtgärder. Alltid finns något sätt att kringgå lagen. Men ”den hemliga hjälpen” åt den havande blott förstör kvinnan, gör henne för en längre tid till en börda för arbetsstaten och minskar antalet arbetskrafter. Abort, om den gjorts under normalt kirurgiskt ingrepp, är mindre skadlig och farlig. Kvinnan kan efter den fortare gå i arbete. Och rådsmakten, som är medveten om, att aborten kommer att upphöra först när å ena sidan Ryssland får ett vittförgrenat nät av institutioner för moderskapsskydd och social fostran och å andra sidan kvinnorna blir fast övertygade om, att barnafödelsen är en social plikt för kvinnan, har tillåtit abortens utförande i en öppen, i en sund klinisk omgivning.

Arbets-Rysslands uppgift är att genom en vidsträckt utveckling av moderskapsskyddet stärka kvinnornas sunda modersinstinkter, att göra moderskapet förenligt med arbetet för kollektiven och därigenom göra aborten obehövlig. På så sätt har arbetsrepubliken gått till väga vid lösningen av detta problem, som för kvinnorna i de borgerliga länderna ännu är olöst i hela sitt omfång.

Kvinnorna i de borgerliga staterna kämpar mitt uti den fruktansvärda världsödeläggelsen under trycket av en dubbel börda, lönearbetet åt kapitalet och moderskapet. Men i Arbets-Ryssland tillintetgör arbeterskan och bondkvinnan, som hjälper kommunistiska partiet att lägga nya grundvalar för hushållningen, även det gamla levnadssättet, som gjort kvinnan till en slav.

Först när kvinnan blir en från folkhushållningens synpunkt nödvändig arbetsenhet, finner man nyckeln till lösningen av de viktiga invecklade frågorna i hennes tillvaro. I det borgerliga samhället, där det husliga arbetet kompletterar det kapitalistiska hushållningssystemet, där privategendomen skapar fastheten uti den slutna familjeformen, finns ingen utväg för de arbetande kvinnorna.

Kvinnans frigörelse kan endast komma till stånd genom en grundlig omvandling av levnadssättet.

Detta kan dock omändras blott genom en grundlig ombyggnad av hela produktionen på den kommunistiska hushållningens nya grundvalar.

Inför våra ögon försiggår en levnadssättets revolution, som breder ut sig på djupet och på bredden, och därmed tränger även kvinnans praktiska frigörelse in uti det allmänna livet.

### **Litteraturanvisningar:**

1. Samling lagar om civilstånd.
2. *W. Krupskaja*: Äktenskaps- och familjerätten i Rådssryssland. (Kommun. n:r 3-4.)
3. *A. Kollontay*: Familjen och det kommunistiska samhället.
4. *S. Lilina*: Social fostran (Kommun. n:r 12-13).
5. *V. Duchesne*: Den sociala uppfostrans problem (Kommun. n:r 12-13).
6. *K. Nikolajeva*: Om social fostran (Kommun. n:r 5).
7. *S. Sviderskij*: Provianteringsarbetet (Kommun. n:r 6).
8. *S. Lilina*: Samhällsbespisningens betydelse i arbeterskornas liv (Kommun. n:r 7).
9. *E. Blonina*: Betingelserna för arbetar- och bondekviinnornas fullständiga frigörelse (Kommun. n:r 3-4).
10. *S. Lilina*: Från den kommunistiska familjen till det kommunistiska samhället.

## **Diktaturperioden.**

### **Trettonde föreläsningen.**

#### ***D. Revolutionen inom sederna.***

I det föregående samtalet stannade vi, kamrater, vid revolutionen inom levnadssättet under proletariats diktaturperiod. Denna revolution inskränker sig naturligtvis icke till enbart den samhälleliga bespisningens område, övergången till kommunhem, social fostran eller moderskapsskydd. Den är mycket djupare, mera komplicerad och mångsidig. Den omspanner nästan alla områden av vårt liv och avspeglar sig med särskild styrka uti seder och tänkesätt. Historikerna kommer en gång att med intresse studera vår rika tid, som är så full av rörelse, brytning med det gamla och sökande efter nya livs- och hushållningsformer, nya grundvalar för interrelationerna människor emellan. Vi gör oss icke räkenskap för hur rikt vårt liv är på spirande frön till framtiden. Vi förmår ännu icke urskilja, hur unga, friska, starka och saftiga skott till den kommunistiska framtiden energiskt skjuter upp på medborgarkrigets slagfält, som är övergjutna med det förflutnas tårar, blod och spillror. Låt vara att de blir överhöljda av seklernas damm, som rörts upp av orkanen vid den stormiga drabbningen mellan tvenne fientliga världar. Låt vara att det nygjutna blodet fördunklar den friska ansatsens klarhet! Dessa ansatser finns, de skjuter liksom vårbäckar fram ur snömassan, uppluckrar de hopsmida isstyckena och rengör jorden för vårsolens livgivande, varma och smekande strålar. Se er omkring: är väl detta samma Ryssland, som vi kände för fem år tillbaka? Är väl detta samma arbetare och bönder eller ens "småborgare", som levde under tsardömet? Tankar, känslor, strävanden och uppgifter, allt har blivit något annat, något ovanligt liksom även hela miljön i Rådssryssland är ovanlig och ny. När man möter sådana, som lever under den borgerliga kapitalistiska samhällsordningen, verkar det som om vi hade ilat hela århundraden i förväg och därifrån, ifrån de fjärran kommande seklerna, betraktade händelsernas gång i de revolutionärt efterblivna länderna. Vi vet genom erfarenheten det, som man fattade med förståndet, men som ännu icke har blivit "ett stycke av själen" för våra bröder bakom gränsen till de borgerliga landamärena. Då och då känner man nära nog en rysning över "vår vishet", över den rika erfarenhet, som revolutionen har givit. Till en sådan höjd har historien lyft



oss. Denna erfarenhet har avlägsnat ifrån oss det närliggande levande förflutna och fört framtiden närmare. Det är lättare för oss att blicka framåt än bakåt. Vi ser mera än vi såg före den stora omvälvningen, och vi vet mera än våra kamrater, vet, vilka icke genomlevat de fyra årens kamp och det febrila, experimentella uppbyggandet av den ”kortaste vägen” till kommunismen.

Huru många misstag, som än gjordes, var vårt revolutionsexperiment ett synnerligen djärvt experiment att omdana livsmiljön, ett försök från det miljonhövdade kollektivets organiserade vilja att underordna under sig hushållningens blinda krafter. Den ryska arbetarrevolutionen har öppnat ett nytt kapitel i mänsklighetens historia. Och huru lång och svår än vägen har blivit till kommunismens förverkligande uti hela dess fägring, har grunden dock blivit lagd. Och proletariatet, som hyser fast tro till sig själv, till sin historiska uppgift och till sin betydelse vid samhällets uppbyggande, kommer att obevekligt gå fram mot sitt slutmål. Detta mål har upphört att vara, blott en dröm; med händerna utsträckta mot detsamma har det lyckats proletariatet att med sina fingertoppar förnimma dess verklighet, dess tillvaro.

Den förskjutning, som framkallades av oktoberrevolutionen, har framförallt avspeglat sig i proletariatets eget tänkande, dess syn på livet. Titta på arbetaren, var han sådan före revolutionen? Då var han en viljelös slav, antingen tyngd av armod men lydig, eller förbittrad men kraftlös. Han trodde icke på sig själv. Och den samhällsordning, orättvisa samhällsordning och lagar, som förtryckte och förnedrade honom, betraktade han som orubbliga. Och om man sade till honom: ”Det behövs endast att miljonerna proletärer vill, och de blir samhällslivets herrar”, skakade han misstroget på huvudet.

Men nu då? Naturligtvis lider proletariatet av hunger, naturligtvis får det utstå oändliga umbäranden och bära otaliga krafter. Det har redan lärt sig den stora nya sanningen, att livet, lagarna, levnadssättet, allt förändras, om samhället ledes av en annan klass. Det var en sak under tsarens, fabrikanternas och godsägarnas tid, det har blivit en annan under de arbetandes välde. Arbetaren känner sig som samhällslivets herre, som dess skapare. Låt vara att han icke alltid skapar skickligt, han skapar dock, och uti denna stränga skola, där det gäller att medvetet underordna den ekonomiska utvecklingens lagar under kollektivets vilja, uti denna seger för samhällsviljan över ekonomiens blinda krafter, däri ligger den arbetande mänsklighetens stora seger.

Se på arbeterskan! Där är förskjutningen ännu mera kännbar. Det mest karaktäristiska är, att hos de vida kvinnomassorna har *samhällsskänslan*, medvetandet om deras samhörighet med kollektivet, deras plikter emot samhället, mot arbetarrepubliken vuxit fram. Detta är något särskilt nytt för kvinnan, som under århundraden blivit fostrad till att känna sin plikt gentemot familjen. Arbeterskan eller arbetarens hustru är nu icke blott fast medveten om, att hon är en medborgare med fulla rättigheter, utan söker, om hon icke bär några samhällsplikter, rättfärdiga sig inför sig själv med att barnen och hushållet hindrar henne. Och hon kommer ovillkorligen att påpeka, att vi har för få institutioner för barn och att de samhälleliga matställena är absolut odugliga. Om allt bleve iordningställt, skulle hon kunna arbeta för partiet, inom sin avdelning och sin fackförening.

Revolutionen har icke blott fört kvinnan ut ur familjens slutna och kvävande atmosfär till samhällslivets frihet, utan den har även med otrolig snabbhet inympat hos henne en känsla av samhörighet med kollektivet. Subbotnikernas<sup>1</sup> framgång utgör ett lysande exempel därpå. Arbetarskor, partilösa arbetande kvinnor, arbetarhustrur och bondkvinnor har frivilligt deltagit uti subbotnikernas arbete. Omkring 150,000 arbetande kvinnor uti 16 guvernement har under år

<sup>1</sup> Subbotnik (av subbota = lördag) betecknar det arbetsmöte, som äger rum varje lördag efter arbetstidens slut, då man församlas för att gratis utföra arbeten för statens och det allmännas räkning. Övers.

1920 deltagit i subbotnikarbetet. Detta vittnar om, att samhällskänslan ökas, och man är medveten om, att man endast genom kollektivets förenade ansträngningar kan komma till rätta med oreda, epidemier, hunger och köld. Subbotnikerna, d. v. s. det frivilliga arbetet för kollektivet, kompletterar arbetsplikten. Arbetet upphör att vara ett nödtvång — slavens, arbetarens arbete, vilken drives av nöden — det har blivit en samhällig, en social plikt, liksom det var i den gråfortiden, då varje medlem av klassen deltog i dess betjänande. Titta på dessa långa rader av partilösa arbeterskor, våra kvinnliga delegater, som lämnar sina husliga sysslor för att i tid hinna till subbotniken, där de skall lossa ved, göra vägen ren från snö, sy linne åt röda, armen, bekläda barn, städa och göra i ordning på sjukhus eller i kaserner, o. s. v. Många av dem har sin egen familj, sitt eget hushåll och naturligtvis sina familjesysslor, som arbeterskan blott kan utföra på den enda fria dagen i veckan. Men det har redan fötts och lever hos henne ett medvetande om att det är fördelaktigare att försumma sitt lilla privathushåll än att icke i tid skynda folkhushållningen till hjälp och ställa sin arbetskraft till dess förfogande för att utföra oundgängligt brådskande samhällsnyttigt arbete. Och kvinnan kastar sina husliga sysslor halvgjorda för att skynda till subbotniken.

Nu säger ni kanske: ja, men det är ju ännu blott minoriteten av dessa partilösa arbeterskor och bondkvinnor. Det är sant, att de ännu är få. Men redan det är belysande, att deras antal är stigande och icke fallande. Dessutom är det viktigt, att icke blott kommunister utan även partilösa handlar så. Slutligen fostrar denna minoritet genom sitt uppförande de stora massorna i samma anda. Hör på den arbeterska, som icke går till subbotniken! Huru lidelsefullt och ibland t. o. m. häftigt försvarar hon inte sin rätt att åsidosätta det frivilliga arbetet för samhället. Hon framför ett otal bevis, varför just hon har moralisk rätt att icke deltaga i subbotnikerna. I staden kan man nu knappast möta en arbeterska — med bondkvinnan är det en annan sak —, som helt enkelt slår denna fråga ifrån sig. I så hög grad har under dessa fyra år medvetandet befasts om sambandet mellan den samhälliga hushållningens gradvisa återställande och möjligheten att därigenom tillfredsställa de personliga behoven. Det finns ingen ved, men där står järnvägsvagnar med bränsle. Det behövs en subbotnik. Epidemien har börjat, det behövs en subbotnik för att göra staden ren. Och se, arbetarna brännmärker genom sitt moraliska klander den, som icke bringar en skärv av sitt arbete till samhällsarbetet utan kräver, att stadsdelsrådet skall tillfredsställa hans behov. Det utformas en ny moralkoder, nya grundvalar för sedligheten. Det framträder nya begrepp, *arbetets desertör*. Det borgerliga samhället fördömde lättingen och den försumlige arbetaren. Men arbetet var enligt bourgeoisiens begrepp en privatsak. Vill du arbeta, så gör det; vill du inte, så dö av hunger eller försök att få andra till att arbeta för dig! Det sista,, ”företagartalangen”, värderades särskilt högt och ansågs värdigt särskild aktning. Om den borgerliga världen fördömde lättingen, så var det blott så länge en människa icke arbetade för egen räkning utan för en annans. Om han därvid icke brukade hela sin arbetskraft, bedrog han enligt den borgerliga moralen sin herre, minskade hans vinst, och därför brännmärkte bourgeoisien lättjan och försumligheten som en synd. Men företagarens eller adelsmannens son, som var införd i en tjänste-rulla blott tack vare rang och ordnar, kunde vara den mest notoriske lätting och dagdrivare, men hans desertering från arbetet fördömdes icke. Det står, människan fritt att arbeta eller inte, det är hennes personliga, privata sak, sådan var den borgerliga världens åsikt. Lägg märke till att t. o. m. om en bonde, en småborgare, av försumlighet eller lättja vårdslösade sitt jordbruk, sitt företag, klandrade det borgerliga samhället honom icke för den skada, som han tillfogade samhällshushållningen, utan endast föraktade honom för hans dumhet, ty han förstod ju bevars ej att bevaka sin egen fördel.

Förhållandet till arbetet är olika i det borgerliga samhället och i arbetsrepubliken. Därav beror uppkomsten av de nya seder, som fostrar det arbetande folket i en annan anda, tvingar det att

tänka och känna annorlunda.

Av vår ställning till arbetet beror den nya ståndpunkt, vi intager till en hel rad försakelser, och den nya måttstock, vi anlägger på sedligheten, d. v. s. de regler, som ordnar förhållandet människor emellan och människans förhållande till kollektivet. I det borgerliga samhället bestämde sedligheten huvudsakligen reglerna för umgänget mellan människorna, medan relationerna till samhället endast utgjorde ett bihang till den personliga sedlighetens allmänna kodex, d. v. s. sammanfattningen av alla regler rörande densamma. De regler, som fastställde människans plikter gentemot samhället, var betydligt färre än de, som reglerade förhållandet människorna sinsemellan. Till de förra räknades att försvara fosterlandet, att tjäna "tsaren och fäderneslandet" och det synnerligen villkorliga budet: "döda icke"! Till de senare hörde en lång lista bud, som vuxit upp på grundval av försvaret av privategendomen och de privata intressena: stjäla icke, lättjas icke, tag icke hustrun från den laglige mannen, var icke allt för bedräglig vid affärstransaktioner, var sparsam o. s. v. Under proletariats diktatur har morallagarna sin upprinnelse direkt ur kollektivets intressen. Om din handling icke skadar kollektivet, angår den icke någon. I arbetsrepubliken fördömer man tvärtom det, som i det borgerliga samhället hålles i ära. Hurudant är t. ex. förhållandet till köpmannen, till handlanden, i den borgerliga staten? Om hans kassaböcker är helt i ordning, om han icke gjort falsk konkurs, icke vägt uppenbart falskt och icke bedragit sina kunder, belönas han med hederstitlarna "köpmannen av första gillet", "den ärlige hedersborgaren" o. s. v., och man satte honom rakt inte i fängelse.

Under revolutionen förändrades nu i grund vår ställning till handeln och köpmannen. "Den hederlige köpmannen" kallar vi spekulant. Vi belönar icke köpmannen med hederstitlar, utan släpar honom i stället till tjecken och placerar honom i ett läger för tvångsarbete. Och varför? Jo, därför att vi vet, att vi kan uppbygga den nya kommunistiska hushållningen endast genom att draga alla vuxna medborgare till *det produktiva arbetet*. Den som icke arbetar, den som lever på främmandes bekostnad, på arbetsfri inkomst, d. v. s. icke utför något produktivt arbete, den är skadlig för kollektivet, för republiken. Därför förföljer vi spekulanter, handlande, uppköpare, d. v. s. alla som lever av arbetsfri inkomst. Vi fördömer dem.

Ur de ändrade levnadsförhållandena växer fram nya seder och nya samfunds-(moral-)lagar. Naturligtvis omformar man icke på tre, fyra eller ens tio år mänskligheten, gör icke alla till verkliga kommunister. Men det är viktigt att bemärka, huru denna företeelse redan börjar framträda, och man kan blott förvåna sig över huru snabbt vår psykologi, d. v. s. vårt tänkande anpassar sig efter de nya förhållandena och börjar utforma nya regler för umgänget mellan människorna.

Men mest märkbar är revolutionen på förhållandet mellan könen. Redan världskriget kom icke i blott Ryssland, utan i alla kämpande länder den borgerliga familjens motståndskraft att svikta. För det första genom kvinnoarbetets tillväxt, vilket gjorde kvinnorna ekonomiskt oberoende, och för det andra genom ökningen av antalet utomäktenskapliga barn. Inför dödens anlete förblev den borgerliga moralens alla föreskrifter. Ett älskande par fann varann utan att akta på kyrkans föreskrifter och borgerliga fördomar. Ökningen av antalet utomäktenskapliga barn blev en sådan allmänt utbredd företeelse, att, såsom jag redan meddelat er vid ett av våra, samtal, de borgerliga regeringarna fick tillerkänna de utomäktenskapliga mödrarna samma rättigheter som de lagliga hustrurna till understöd i egenskap av soldathustrur.

I Rådssryssland, där redan under de första månaderna av revolutionen det kyrkliga äktenskapet blev avskaffat och skillnaden mellan barn inom och utom äktenskapet upphävd (dekret av 18 och 19 december 1917) och där kvinnan genom arbetsplikten fick sitt erkännande fastställt som arbetsenhet inför folkhushållningen, har äktenskapet naturligtvis börjat förlora sin forna

betydelse. I det borgerliga samhället är äktenskapet en ömsesidig överenskommelse mellan mannen och kvinnan, ett avtal, som bestyrkes med vittnen och som för att vara fast och okränkbart ytterligare förses med gudomligt insegel. Mannen åtager sig kvinnans försörjning, förpliktar sig att föda och underhålla henne, och till gengäld lovar hon å sin sida att skydda och vårda hans ägodelar, betjäna honom själv — personligen eller genom att organisera hushållet med tillhjälp av tjänare — och hans telningar, arvingarna till förmögenheten, att bevara en obrottslig trohet mot honom för att icke belasta honom med underhåll av barn efter en främmande man. Äktenskapsbrott från hustruns sida bryter jämvikten inom den privata familjehushållningen, så man förstår, varför bourgeoisien skoningslöst förföljer kvinnorna vid ”trolöshet” mot den laglige maken-försörjaren. Men på dennes trolöshet ser bourgeoisien genom fingrarna, och hans uppförande i detta fall undergräver icke den privata familjehushållningens intressen. Har ni tänkt er in i varför det borgerliga samhället så förföljer den utomäktenskapliga modern? Om en kärleksförbindelse icke är registrerad, d. v. s. intet äktenskap är för handen, vem skall då ”försörja” och underhålla barnet? Barnet kommer tydligen att antingen ligga den ”syndande” flickans föräldrar till last, vilket icke är i den privata familjehushållningens, d. v. s. hennes faders, intresse, eller också får det underhållas av de lokala myndigheterna eller staten, en absolut inte önskvärd företeelse för borgarsamhället, som högst ogärna belastar sig med uppgifter rörande den sociala vården.

Lägg vidare märke till att från senare hälften av 1800-talet, då kvinnan börjar försörja sig själv genom löne-arbete, förändras så småningom förhållandet till den utomäktenskapliga modern även i det borgerliga samhället. En hel rad romaner och många tänkares arbeten från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet är ägnade åt frågan om ”kvinnans rätt till moderskap” och åt försvaret av de utomäktenskapliga mödrarna.

I arbetsrepubliken, där de privata hushållen åtminstone i städerna lämnar plats för eller rättare sagt tenderar och strävar att lämna plats för den samhälliga konsumtionen — kommunhemmen, rådens matställen och andra former av kollektiv konsumtion —, där det växer ut ett nät av institutioner för social fostran och där varje kvinna arbetar liksom mannen, får sin egen ranson, skild från mannens, där framträder äktenskapsfrågan i en ny form. arbetsrepubliken närmar sig människorna icke varann av ekonomisk beräkning, icke för att sätta upp ”ett litet hem” — låt vara att beräkning ännu ibland spelar en roll: genom äktenskap beräknar man exempelvis att få dubbel ranson - utan på ömsesidig böjelse. Det är meningslöst för ett förälskat par att ingå äktenskap. De kan i alla fall icke lämna varandra något materiellt stöd, ty bostad, ved, förnödenheter och kläder får var och en i enlighet med ransonerna eller de extra tilldelningarna, icke genom mannen eller hustrun, utan direkt från den institution, där hans arbete försiggår, och efter vad han utträttar för kollektivet. I den mån vår republik på grund av sin fattigdom icke är i stånd att fylla sina plikter gentemot de arbetande och i praktiken förverkliga det, som den avser med sin politik, får man förstås ännu reda sig med produkterna från den fria marknaden, föra hushåll i sin privata bostad, sörja för ved o. s. v. I samband därmed utgör äktenskapet ännu för många i viss mån ett materiellt avtal. En kvinna förenar sig t. ex. icke med en man, därför att hon har honom kär, utan därför, ser ni, att han har ”ett rum i rådets hus”, eller förenar sig mannen med en kvinna därför att man lättare kan tillbringa vintern med dubbel vedranson! Men dessa förhållanden är vederstyggliga avarter, rester från det förflutna, vilka kommer att hårdnackat hålla sig kvar bland våra seder, tills arbetsrepubliken övervinner oredan. Det är viktigt att följa den allmänna utvecklingen, och den tyder på att det avtalsmässiga, d. v. s. formella äktenskapet erbjuder ringa fördel i Rådssyssland, och därför kommer antalet personer, som lever i fritt äktenskap, helt naturligt att ökas. Med hänsyn till förhållandena under övergångstiden, då arbetsrepubliken ännu icke är i stånd att ställa den samhälliga konsumtionen på vederbörlig höjd, då nätet av institutioner för social fostran är

svagt utvecklat och då arbetsrepubliken icke kan draga försorg om varje icke arbetsför medlem, så föreskriver visserligen dekretet om äktenskapsrätten: var och en av makarna är skyldig att underhålla den andre i händelse av arbetslöshet. Detta är en åtgärd under övergångstiden, som avdör, så snart det ekonomiska livet inom arbetsrepubliken kommer i ordning och det blir möjligt att bättre utveckla det sociala försörjningsväsendet. Praktiskt betyder denna lagbestämmelse föga för makarna. Vad betyder ”att underhålla den andre icke arbetsföre maken”, när ransonen utlämnas åt var och en av makarna för sig? Jo, att dela med sig av sin ranson. Det är icke många, som går med på detta. Och vanligen löses frågan sålunda: Om en av makarna icke är arbetsför, tigger den andre alla de samhällsinstitutioner, som kan ta den icke arbetsföre på samhälllig ranson, på sanatorier, sjukhus, hem för åldringar eller invalider. Och ingen förebrår den friske maken för att han låter samhället dra försorg om hans icke arbetsföre ”kära hälft”, trots att dekretet även föreskriver, att makarna skall hjälpa varandra inbördes i händelse av arbetsoförhet. Det synes naturligt, att samhället helt och hållet skall dra försorg om sin icke arbetsföre medlem och icke endera av de båda enskilda personerna, trots att de är fästade vid varandra genom ömsesidig kärlek. Det är kollektivet, samhället, som har skyldighet att bära de materiella omsorgernas börda. Så länge människan är arbetsför, bidrager hon ju genom sitt arbete till att skapa de nyttigheter, de förråd, de ransoner, med vilka samhället sedan har skyldighet att hjälpa henne vid sjukdom, ålderdom och invaliditet.

Äktenskapet träder fram i en ny belysning. En stor förändring uti det inbördes förhållandet mellan det äkta paret fullbordas inför våra ögon och, vad som är särskilt intressant, ett nytt levnadssätt och nya seder avspeglar sig t. o. m. i de forna borgerliga familjerna. Från den tid, då de borgerliga fruarna, dessa kort förut varande parasiter, översvämmade våra rådsinstitutioner och själva började förtjäna sitt bröd, har de med ens antagit en oberoende ton gentemot männen. Ofta händer det att hustrun förtjänar mera än mannen, och då blir den tjänstaktiga och ödmjuka makan familjens överhuvud. Hustrun ilar till sin tjänst, men mannen stannar hemma, hugger ved, eldar upp spisen och går att göra uppköp på torget. Förut fick dessa förnäma fruar hysteriska anfall, om mannen inte gav dem penningar till en ny vårhatt eller ett par nya skor. Nu vet hustrun, att hon icke kan få något av mannen. Och hennes hysteriska anfall kommer till utbrott uti kanslierna inför kontorschefen eller chefen för utdelningen, när hon vill skaffa sig en extra tilldelning eller extra ranson.

Men för att vara rättvis måste det sägas, att kvinnan av den forna borgarklassen tidtals mycket manligt, jag skulle vilja tillägga mycket manligare än sina avtynande intellektuella män burit alla bördor under den nuvarande övergångstiden, hon har lärt sig att sköta tjänsten och hushållet i förening och har kämpat mot umbäranden och otaliga svårigheter i livet. Karaktäristiskt är, att Man t. o. m. i dessa borgerliga familjer kan förmärka en tendens till att förenkla hushållet, att övergå till den samhälliga bespisningen, att överlämna barnen till ”barnhem”, med ett ord att på allehanda sätt lossa på familjebanden. Låt vara att detta sker under inflytande av ”nödtvång”, men detta nödtvång kommer, i den mån privathushållningen uppslukas av folkhushållningen, ingalunda att minskas titan ökas. Därmed kommer den tendens, som redan nu är för handen, att växa sig stark inom seder och bruk, och följaktligen kommer familjen i borgerlig mening att dö ut. I stället kommer det att växa upp och skapas en ny familj, det arbetande kollektivets familj, där icke blodsförvantskapen utan arbetets gemensamhet, intressenas, strävanden och uppgifternas enhetlighet kommer att fast sammanfoga människorna, kommer att fostra dem till sanna bröder i andlig bemärkelse.

De nya produktionsförhållandena och det nya hushållningssystemet framföder ett nytt levnadssätt. Det reorganiserade levnadssättet kommer även att skapa nya människor, verkliga kommunister till vilja och själ.

I den mån äktenskapet icke längre lämnar materiella fördelar för dem, som gifter sig, förlorar det sin motståndskraft. Lägg märke till, huru makarna nu skiljes mycket lättare än tidigare var fallet. Så snart det icke längre råder kärlek och tillgivenhet, strävar människorna icke efter att till varje pris bevara familjen. Föreningsbandet utgöres icke som förut av det gemensamma hushållet och föräldrarnas plikter gentemot barnen. Den kyrkliga vigselakten är icke längre okränkbar. Naturligtvis är även denna företeelse ännu icke allmän och har ännu icke på långt när blivit en regel, men i varje fall växer den och kommer den att växa, i den mån som vi skapar kommunistiska livsformer, därom råder intet tvivel. Arbetsrepubliken har redan gjort ett försök att skilja ”köket från äktenskapet”. Det kommunistiska samhällsskicket bidrager till att rensa den äktenskapliga samvaron från varje bismak av materiell beräkning och fördel. Se bara, hur ofta det nu existerar egendomliga former av äktenskap. De äkta paren gör ej alls sina förhållanden beroende av möjligheterna att ”sätta bo”. Tidigare, när en person ämnade gifta sig, övervägde han och beräknade, om han kunde bestå sig med lyxen att underhålla en hustru, i vad mån det var förmånligt för honom själv och om flickan, som ingick äktenskap, förde med sig något till boet. Och de båda tillsammans anskaffade i mån av krafter och tillgångar framförallt ett ”litet bo”. Den, som var mera förmögen, försökte, när han skaffade sig en hustru, att även förse sig med en våning, den, som var fattig, köpte sig kanske bara en samovar. Men allt detta var början till ett ”hushåll”, till ett ”litet bo”. Och makarna levde obligatoriskt tillsammans. Kanske skilde en vanlig enkel tvist man och hustru åt. Men detta var ej en normal, ej en allmänt vedertagen företeelse.

Nu är de ett älskande par, men lever åtskilda från varandra. Man och hustru går ibland t. o. m. för ”varaktighetens” skull — när människor är förälskade, vill de alltid stadfästa sin kärlek evig —, tillsammans till kommissariatet och inregistrerar äktenskapet enligt rådslagen, men lever åtskilda, hustrun i en ända av staden och mannen i en annan; hustrun i Moskva och mannen i Taschkent. De träffas då och då, och båda arbetar. Arbetet, plikten mot samhället går framför allt. Sådana äktenskap påträffas allt oftare bland kommunisterna, hos vilka den sociala plikt känslan är starkast utvecklad. Och förut strävade, märk det, kvinnan isynnerhet efter ”eget hushåll”. Huru skulle hon då kunna vara utan egen kokvrå? Det blev ju då ej något hem. Nu däremot talar mannen ständigt om, huru bra det skulle vara att skaffa sig egen våning, egen middag och alltid ha sin hustru inför ögonen. Men kvinnan, särskilt det växande antal arbetande kvinnor, som dragits in i republikens skapande arbete, vill icke höra talas om ”eget hem”. ”Jag vill hellre skiljas från honom, än jag samtycker till familjeliv med hushåll och husliga småbekymmer. Nu kan jag arbeta för revolutionen, men då ... då blir jag fjättrad. Nej, det är bättre att skiljas.” Och männen får ge sig tillfreds.

Naturligtvis försonar sig icke alla därmed. Det har funnits fall, när männen, uppretade över att hustrun mera sysslade med sin avdelning än med sin man och hushållet, har bränt upp kvinnoavdelningens papper. Men saken beror ej av enstaka fall.

Vi måste betrakta företeelserna i deras utvecklingssammanhang. Vi måste konstatera, vart denna utveckling tenderar, mot familjens förstärkande eller utdöende i arbetsrepublikens miljö, och, om vi bestämmer riktningen av vår hushållnings utveckling, så står det klart, att *arbetskollektivet så småningom skall uppluka och upplösa inom sig den forna borgerliga familjen*.

En annan karaktäristisk företeelse, som helt och hållet har uppkommit ur de ändrade ekonomiska förhållandena och ur det faktum, att kvinnan i arbetsrepubliken utgör en självständig arbetsenhet, är vårt ändrade förhållande till den utomäktenskapliga modern. Var finns väl nu den man, som icke gift sig blott därför att den kvinna, han älskar, förut haft en annan? ”Jungfruligheten” var nödvändig för privategendomen. Barnets ”laglighet” var nödvändig för det borgerliga samhället,

för det första för att avgöra vem som var skyldig att underhålla barnet<sup>1</sup> och för det andra för att kunna överlämna förmögenheten åt barn av samma blod.

För arbetsrepubliken, där det icke finns någon privategendom och där föräldrarna icke kan efterlämna någon kvarlåtenskap åt barnen, är det likgiltigt i vilket äktenskap barnet är fött. Det är barnet självt, den blivande arbetaren, som har betydelse.

Republiken är skyldig att ta, vård om detta barn, vare sig det är en frukt av ett äktenskap i enlighet med dekretet eller utan iakttagande av formaliteter. Därigenom har man fått en ny syn på kvinnan som moder. Arbetsrepubliken försörjer varje moder utan att göra någon åtskillnad mellan utomäktenskapliga och lagligt gifta och utan att intressera sig för, under vilka omständigheter hon föder barnet, med faderns erkännande av barnet eller utan. Vi stöter dock ännu på rester från det förflutna, det är sant. När man fyller i en rundfråga, står det ofta den befängda frågan: gift eller ogift? Vid milisen frågar man efter äktenskapsbevis o. s. v., fakta, som visar, att det förflutnas makt ännu är stark och att den arbetande mänskligheten icke ens kan befria sig från det borgerliga samhällets fördomar. Men man förnimmer och iakttar även ett steg framåt. Var har nu flickornas och de utomäktenskapliga mödrarnas självmord tagit vägen? Var är nu de olyckliga mödrarnas barnamord, de som önskat dölja sin ”skam”? Om någon skam med moderskap utom äktenskapet är överhuvudtaget icke längre tal. Äktenskaper blir mer och mer en personlig sak, under det att moderskapet däremot växer ut till en självständig social plikt och en viktig och väsentlig plikt. Äktenskapet kan och hör underkastas samhällets reglering blott i den mån det rör sig om sjuka människor. Men detta är en särskild fråga. Där har hälsovårdskommissariatet ordet.

I samband med förändringen av familje- och äktenskapsförhållandena, ändras även vårt förhållande till prostitutionen. Prostitutionen får allt mindre och mindre rum i arbetsrepubliken i den form, som den blomstrar i det borgerliga samhället. Den är en frukt av kvinnans osäkra ställning och beroende av mannen. I och med införandet av arbetsplikt och tvånget för alla medborgare att ha, arbete kommer naturligtvis den yrkesmässiga prostitutionen att krympa ihop och förminskas.

I den mån den förekommer hos oss, tar arbetsrepubliken upp kampen mot densamma, men icke såsom prostitution betraktad, utan såsom en form av desertering från arbetet. En yrkesprostituerad är en person, som själv icke riktar kollektivet med sitt arbete, men som rycker till sig en del av en annans ranson. En sådan person förföljes och bestraffas av arbetsrepubliken.

Men när vi fördömer de prostituerade och bekämpar dem som ett icke skapande element, hänför vi dem ingalunda till en särskild kategori. För oss, för arbetsrepubliken, betyder det intet, om kvinnan säljer sig till en man eller till flera på en gång, om hon är en yrkesprostituerad, som icke försörjer sig på ett nyttigt arbete, utan på att sälja sin gunst till en laglig man eller till klienter och köpare av kvinnokroppen, som kommer och går. Alla kvinnliga desertörer från arbetet, som icke deltagar i arbetsplikten och icke uträttar arbete för de små barnens inom familjen räkning, är på samma grunder som de prostituerade underkastade tvångsarbetsplikt. Och där kan vi icke göra någon skillnad mellan den prostituerade och den mest laglydiga hustru, som underhålles av sin make, vilken denne än må vara, om han så är t. o. m. ”kommissarie”.

Där drager vi en utjämnande linje mellan alla arbetsdesertörer. Från arbetskollektivets synpunkt blir kvinnan icke föremål för klander därför att hon säljer sin kropp, utan därför att hon i likhet med de lagliga, men icke arbetande hustrurna icke uträttar nyttigt arbete för kollektivet. Detta är

---

<sup>1</sup> I privategendomens intresse har bourgeoisen icke kunnat tillerkänna de utomäktenskapliga barnen rätt till underhåll genom sina utomäktenskapliga föräldrar. Ett sådant rättsligt erkännande skulle medfört en ”pulverisering” av förmögenheten, en företeelse, som är fullkomligt omöjlig under den kapitalistiska ackumuleringen.

en ny, en alldeles ny syn på prostitutionen, som dikterats av arbetskollektivets intressen.

Yrkesprostitutionen är i utdöende hos oss. I sådana storcentra som Moskva och Petrograd räknas de yrkesprostituerade icke i tiotusental som förut utan i *hundratal*. Detta är ett steg framåt. Men man får icke hänge sig åt den falska förhoppningen, att prostitutionen har försvunnit hos oss. Så länge kvinnan är beroende av mannen, så länge lönearbetet icke lämnar säkerhet för fyllande av kvinnans behov, så länge det råder oreda och förvirring runt om i livet, kommer prostitutionen att finnas till, låt vara i dold form. Är det icke prostitution, när en av rådens kontorsfröknar ger sig åt en man, som hon icke älskar, för att få befordran och ranson? Är det väl icke prostitution att ha umgänge med en man för att få högskaftade kängor, socker och mjöl? Är det icke prostitution, om en kvinna gifter sig enbart därför att ”han har rum i rådens hus”? Är det icke prostitution, om en arbeterska eller bondkvinna, som far ut med sin säck för att skaffa mjöl, tvingas ge sig åt konduktören för att få plats på taket eller åt befälhavaren för ett avspärningsdetachement för att slippa igenom med mjöl åt barnen?

Jo, allt detta är prostitution, men i ny form. Den är tryckande, förhatlig och bitter för kvinnan samt skadlig för arbetsrepubliken, ty den nedsätter befolkningens hälsa — utbreder veneriska sjukdomar — och undergräver kamratkänslan. Men likväl är det omöjligt att förneka, att denna form av prostitutionen är ett steg framåt jämfört med yrkesprostitutionen. Då var kvinnan, som hade till yrke att sälja sin gunst, en brännmärkt samhällsmedlem och ett föremål för förakt. Den man, som köpte en yrkesprostituerads gunst, ansåg sig ha rätt att efter behag göra hån av och hån kvinnan. Och den prostituerade vågade icke beklaga sig och protestera. ”Den gula biljetten”<sup>1</sup> tillät allt. Men även utan sådan fruktade kvinnan att protestera mot den mans grovheter, som köpte henne, ty denne kunde överlämna henne i polisens händer och tvinga henne att inregistrera sig som prostituerad. Nu är förhållandena i viss mån annorlunda. När kvinnan har arbetsboken i sin ficka, är hon icke längre enbart föremål för ”köp och byte”. Även om hon idkar konsumgänge av ”materiell beräkning”, så gör hon det med en utvald, med en som mera faller henne i smaken. Beräkningen spelar någon roll endast i samma måtto, som det ekonomiska och pekuniära momentet i nio fall av tio finns för handen vid ingåendet av borgerliga äktenskap. Och mannen förhåller sig helt annorlunda till en prostituerad, en ”gatuflicka”, än till den kvinna, som han umgås med av ömsesidig överenskommelse. Han försöker icke ”imponera” på en sådan kvinna. Hon tillåter icke något översitteri, ”om hon icke blir nöjd”, går hon ännu fortare än den lagliga hustrun, sin väg och blir borta.

Så länge kvinnoarbetet icke helt fyller kvinnans behov och så länge kvinnorna även i arbetsrepubliken vanligen arbetar inom de sämst betalda arbetskategorierna, kommer prostitutionen i sin dolda form att existera såsom bisyssla eller som med beräkning inregistrerat äktenskap, vilket i sak är ett och detsamma. Nu, sedan rådets ekonomiska politik letts in på nya banor, framträder den växande kvinnliga arbetslösheten som ett hotande spöke. Denna företeelse, som redan blir märkbar, medför en återgång till prostitutionen i dess sämsta, yrkesmässiga form. Genom den ekonomiska politikens omsvängning kommer oundvikligen den förnyelse- och nydaningsprocess att avstanna, som skapar nytt levnadssätt, nya seder och ett nytt förhållande mellan könen, som mera motsvarar det kommunistiska samhällets uppgifter. Men det ingår icke i vår uppgift att betrakta en rörelse, som betecknar en anpassning bakåt till överlevande former. Arbetarklassens verksamhet går framåt. För kommunismens uppbyggande genom världsproletariatet är det viktigare att icke framhäva processen för en anpassning till förutvarande ekonomiska förhållanden, utan beräkna de resultat och de förändringar, som fullbordats inför våra ögon under arbetardiktaturens blomstringsperiod. Försöket att bygga upp nya livsformer bör registreras,

<sup>1</sup> Före revolutionen var alla prostituerade inregistrerade och fick intyg därom, som en tid var ett gult papper. Övers.



granskas och utnyttjas.

Faktum är att äktenskapet genomlever en evolution, familjebanden försvagas och moderskapet omvandlas till en social funktion.

De påpekade företeelserna har icke på långt när uttömt det försöksmaterial från förändringen av levnadssätt och seder under diktaturperioden, som den ryska revolutionen lämnar. Men en mera detaljerad analys av alla dessa företeelser skulle fört oss för långt från ämnet. Vi återkommer dit vid samtalen om familjens utveckling. Dock bör det nu ännu en gång påpekas, att oktoberrevolutionen och uppbyggandet av de nya produktionsformerna har genom revolutionsårens levande erfarenhet bekräftat, att kvinnans ställning i samhället och äktenskapet helt och hållet bestämmas av hennes roll i produktionen och omfånget av hennes deltagande uti folkhushållningen. Arbetet är mätare på kvinnans ställning. Lönearbetet uti den privata familjehushållningen gjorde henne till en slav. Arbetet för kollektivet kommer att medföra hennes frigörelse.

## **Kvinnoarbetets perspektiv.**

### **Fjortonde föreläsningen.**

I vårt föregående samtal stannade vi vid revolutionen inom sederna på familjelivets och livsföringens område. I dag skall vi avsluta vår samtalsserie med en slutlig översikt på vilka områden av det ekonomiska och sociala nybyggnadsarbetet som kvinnoarbetet kan få den mest ändamålsenliga användning under arbetardiktaturen. Denna översikt är viktig såväl för Ryssland själv som för proletariatet i andra länder, där det är förutbestämt till att genomföra arbetarrevolutionen.

Sedan alla medborgare uti arbetsrepubliken utan hänsyn till kön dragits in i samhällsarbetet, har kvinnans frigörelseprocess fått ett snabbt förlopp. Det finns ett väsentligt förbehåll. Alla här anmärkta företeelser berör företrädesvis proletariatet, stadsinvånarna, befolkningen uti industri-distrikten. Revolutionen inom levnadssätt och seder har i relativt ringa grad berört landsbygden. Inom bondeklassen, där hushållningen vilar på familje- och privatproduktionens grundvalar, där bondkvinnan i regel blott är mannens biträde inom hushållningen, där den fysiska muskelstyrkan ännu alltså spelar stor roll och ojämförligt större än under arbetets mekanisering inom industrien, där har bondkvinnans ställning blott föga förändrats. Men icke desto mindre har det även på landsbygden försiggått en viss förskjutning i det avseendet, att

kvinnan tillerkänts en viss portion självständighet och likställighet. I Rådssryssland finns det 8 miljoner flera bondkvinnor än bönder. Detta faktum medför, att man oundgängligen måste räkna med de ensamma bondkvinnorna som representanter för ekonomiska enheter. Vanligen är de änkor efter kämpar, som fallit uti inbördeskriget, i imperialistkriget, hustrur och mödrar till röda arméns soldater och arbetaränkor. Arbetsplikten, som även åligger bondkvinnan, transportplikten eller någon annan plikt tvingar distriktet och byn att räkna med dessa ensamma bondkvinnor, att taga hänsyn till deras röst. Fröinsamlingen, den gemensamma eller den personliga naturaskatten, allt detta kräver bondkvinnorna, s medverkan och icke blott de ensammas, utan även medlemmarnas av bondens familj. Inbördeskriget trängde bondkvinnan långt in på livet och drog ut ”bondgumman” ur hennes sekellånga överksamhet. Särskilt i Ukraina, vid Don och Kuban har kvinnorna varit aktiva deltagare i inbördeskriget och efter bästa förstånd ivrigt försvarat ”de röda” eller ”de vita”. I Vendée och Bretagne i Frankrike utgjorde bondkvinnorna under den stora revolutionen själen i de kontrarevolutionära resningarna. På samma sätt har även i Rådssryssland

allehanda ukrainska ”batjko”<sup>1</sup> hos de okunniga bondkvinnorna funnit hjälp och stöd. Men det var blott de första åren av revolutionen. På sista tiden har man kunnat förmärka en avgjord omsvängning i bondkvinnornas sinnesstämning till förmån för rådsmakten. Sedan denna praktiskt börjat lämna kvinnorna hjälp genom att medverka till deras frigörelse och Ryska kommunistiska partiet överallt, t. o. m. i de mörkaste distrikten, börjat sammankalla delegeradeförsamlingar och kongresser av arbeterskor och bondkvinnor uti ujezden och guvernementen samt börjat lära bondkvinnorna, hur de skall bete sig för att underlätta den arbetande kvinnans lott, så har deras sympatier inom vida kretsar vänts till vår fördel. Tvänne företeelser tjäna som bevis på att bondkvinnorna icke blott börjar fundera över sitt öde utan även sätta frigörelsen i förbindelse med revolutionen. Den ena är de unga bondkvinnornas dragning till städerna för att skaffa sig bildning. Vid Sverdlovuniversitetet t. ex. kommer på 402 kursdeltagare 58 bondkvinnor. Inom arbetarfakulteterna beräknas bondkvinnorna till 10-15 proc. Uti orterna på landsbygden är procenten bondkvinnor uti rådens partiskolor ännu större. Det andra beviset ligger i det ökade antalet bondkvinnor, som arbetar i rådsinstitutionerna och som väljes till medlemmar av provinsernas och guvernementens råd eller exekutivkommittén. Under de första åren av revolutionen utgjordes de kvinnliga medlemmarna av råden uteslutande av arbeterskor, men nu överstiger bondkvinnornas antal arbeterskornas inom lokalråden. Endast i rådens allryska centralexekutivkommitté finns ingen enda bondkvinna.

Bondkvinnorna är nitiska arbetare inom de lokala råds-avdelningarna. De intar ej sällan i distrikten synnerligen ansvarsfulla poster inom jordbruks- och provianterings-väsendet samt arbetar- och bondeinspektionen.

Där partiet redan har uppluckrat jordmånen bland befolkningen, har kommunismen bland bondkvinnorna mera glödande anhängare än bland bönderna. Detta är också begripligt, ty bonden är framför allt husbonde och ägare. Han håller på den vanliga ordningen, som kräver, att allt husets folk, hustrun inbegripen, fullständigt underordnar sig den äldstes i familjen makt. Nyheter inom levnadssättet lovar knappast bonden någon praktisk förbättring i hans ställning. För bondkvinnorna är däremot de kollektivistiska formerna inom jordbruket, utvecklingen av mejerier och alla möjligen andra kooperativer och föreningar jämte en samtidig reform av levnadssättet i kommunistisk anda — barnkrubbor, centralbagerier, tvättstugor o. s. v. — synnerligen välkomna. Dessa företag medför för henne en direkt och praktisk lättnad inom hennes dagliga liv och arbete. Där ligger orsaken till att bondkvinnorna, som lättare har fattat kommunismens väsen än bönderna, blir kommunismens stöd och glödande anhängare på landsbygden.

Det finns ännu en karaktäristisk företeelse, som vittnar om, att familjens förut orubbliga grundvalar börjat svikta även på landsbygden. Före revolutionen var det inte ens tal om skilsmässor på landsbygden. Mannen övergav ibland sin hustru, men att bondkvinnan gick ifrån sin man var en nästan okänd företeelse, som i varje fall uppväckte byns förvåning och indignation. Sedan skilsmässan underlättats genom ett dekret av år 1917, har det blivit en vanlig företeelse på landsbygden, att makar övergivit varandra, särskilt inom den yngre generationen. Det faktum, att bondkvinnan överger sin man, har upphört att framkalla grannkvinnornas oro och förvåning. Ju mera bondkvinnan i egenskap av självständig arbetare och vald medlem av rådet utför en rad för kretsen, byn eller ujezden allmännyttiga arbeten, desto naturligare och oundvikligare är det, att den forna åsikten om kvinnans mindervärdighet dör bort och desto lättare fullbordas kvinnans frigörelseprocess inom levnadssättet på landsbygden. Denna process kommer att ytterligare stärkas vid det ryska jordbrukets övergång till mekaniskt arbete — plan till elektrifiering av jordbruket — och Kooperationens stärkande på landsbygden. Då kommer att även på landsbygden

<sup>1</sup> Lilla far, d. v. s. upprorsledare mot bolsjevikerna, t. ex. Machno. Övers.

i Rådssryssland skapas betingelser, under vilka revolutionen inom levnadssätt och seder och därmed kvinnans fullständiga frigörelseprocess kommer att taga sin början.

Visserligen kommer uppbyggandet av nya former av levnadssätt och seder att oundvikligen avstanna på grund av rådspolitikens övergång till en ny kurs på hushållningens och ekonomiens område. Och tillika fördröjes kvinnans frigörelseprocess och skapandet av nya och mera fullkomliga äktenskapliga former, som icke är grundade på beräkning utan på ömsesidig böjelse.

Men just därför är det nödvändigt och viktigt att nu så länge de unga skotten till framtiden ännu är friska, så länge det fientliga elementet icke försvagat deras växt och underminerat deras rötter, framhäva de företeelser, som vittnar om, att nygestaltningar redan hunnit framträda inom levnadssätt och seder under dessa år av revolution och kommunistiskt nydaningsarbete. Det komme att bli av största nytta att summera ihop den erfarenhet, som dessa år har givit, att riktigt sätta sig in i de former, i vilka livet har börjat utkristallisera sig, att orientera sig i processerna och de skapande livsföreteelserna. Ett sådant arbete skulle hjälpa världsproletariatet, som har att fullborda det verk, som påbörjats av de ryska arbetarna och arbeterskorna, att draga nyttig lärdom av vår levande erfarenhet. Även om vi nu har råkat in i ett mörkt, glädjefattigt och stillastående skede, har likväl de stora värden, som uppnåddes i oktober 1917, lämnat ett outplånligt spår uti mänskligheten och särskilt uti kvinnans vidare öden.

Kvinnoavdelningarnas uppgift är nu, i samma mån som det praktiska uppbyggandet av nya livsformer håller på att avstanna, att draga totalsumman av de väldiga framgångarna av revolutionens verk inom levnadssätt och seder, att låta de stora massorna komma till insikt om dessa framgångar, att hjälpa massorna höja sig till samma nivå som proletariats ledande skikt uti sina begrepp, seder, strävanden, att genom propaganda sprida vår levande erfarenhet ut bland arbeterskorna i alla världens länder, att tända i deras hjärtan tron på det praktiska förverkligandet av kvinnans allsidiga frigörelse vid övergången till kommunismen. Faktum är, att den ryska revolutionen har lagt grunden till den arbetande kvinnans icke formella utan praktiska frigörelse. Men det är icke nog därmed; råds makten är den första regering i världen, som dessutom har tagit modern och barnet under sitt beskydd. Råds makten har skapat förhållanden, varigenom det har blivit möjligt att bli kvitt en av den borgerliga världens skamligaste företeelser, prostitutionen. I arbetsrepubliken har i stället för den förutvarande familjen, som till sin anda hade en livegenskaps prägel, uppkommit friare, sundare och smidigare former av äktenskaplig samvaro mellan könen.

Den stora ryska revolutionen har blivit kvinnans befriare. Men man får icke glömma, att den ryska revolutionen själv är ett verk av arbeterskorna i lika hög grad som av arbetare och bönder.

Arbeterskorna och bondkvinnorna har icke blott lagt grunden till den ryska revolutionen — det historiska framträdandet på arbeterskornas internationella dag den 23 februari (8 mars) år 1917 — utan har även deltagit aktivt i den under alla inbördeskrigets tunga och ansträngande år.

Denna sida av frågan känner vi nogsamt till; den sammanfaller liksom hela den kvinnliga arbetarrörelsens historia med vårt partis rörelse. Det bör endast framhållas, att det icke finns något område av rådets nydaningsarbete, där icke arbeterskorna och bondkvinnorna alltifrån diktaturens första dagar varit aktiva deltagare. Det är ett icke ringa antal kvinnliga namn, som kommer att ställas i förbindelse med historien om Rådssrysslands djärva initiativ vid utvecklingen av den ena eller andra rådsinstitutionen. Redan vid rådets uppkomst under Kerenskijs tid var arbeterskorna och bondkvinnorna verksamma medlemmar. Rådssryssland är det första land i världen, där kvinnorna har blivit valda in i regeringen. Från allrysk synpunkt var en kvinna under de första månaderna efter maktens erövring medlem av folkkommissariernas råd, nämligen folk-

kommissarien för den sociala välfärden (då: den statliga försörjningen). I Ukraina satt på samma post intill hösten 1921 kamrat Majorova. Från provinsiell synpunkt har vi en hel rad kvinnliga kommissarier för ansvarsfulla grenar av rådsförvaltningen. Många kvinnliga kommunister är ännu medlemmar av kollegierna inom folkkommissariaten, för att icke tala om dem, som förestår rådsavdelningarna. Bland dem finns ett ej ringa antal arbeterskor och bondkvinnor, som ryckts direkt från sitt arbete. Låt oss bara nämna kamraterna Klimova, Nikolajeva, Tjernysjeva, Kalygina och Ikrjanistova. Blott kommunismens hammare har så skyndsamt kunnat smida dessa det nya rådssystemets arbetare uti den revolutionära kampens glödande låga.

Utan arbeterskornas och bondkvinnornas levande medkänsla och verksamma deltagande skulle rådsmakten under den allmänna oredan icke kunnat genomföra ens en tiondedel av de initiativ, som blivit planerade genom den proletära skapareandans vida och djärva flykt. Det skulle varit otänkbart att under den allmänna oredan och förvirringen uppställa och sätta i gång rådsinstitutionerna, om icke den genom revolutionen väckta arbeterskan skyndat till arbetarnas hjälp. Den blivande historikern kommer otvivelaktigt att framhålla som ett av vår revolutions karaktäristiska drag, att arbeterskor och bondkvinnor där icke såsom under den franska revolutionen spelade en underordnad roll, utan en aktiv och verksam roll. Icke en slump, utan ett lysande bevis på, att revolutionen har funnit ett vidsträckt stöd bland arbeterskor och bondkvinnor, utgör den första allryska kongressen av arbeterskor och bondkvinnor, sammankallad i november 1918.

Kongressen blev påtänkt först i september, den förbereddes av en grupp initiativtagare på 10-15 kvinnliga kamrater, det förberedande arbetet utfördes svagt, och likväl var det tillräckligt att bland de kvinnliga arbetande massorna utslunga ropet om val av representanter till en arbeterskornas kongress för att det skulle närvara vid kongressen 1,147 delegater från alla hörn av Ryssland, t. o. m. från de avlägsna områden, där björnarna huserar. Denna kongress är bara ett särskilt glänsande bevis på, hur revolutionen med ens har ryckt kvinnan ur hennes sekellånga överksamhet. Men det behövs bara att uppmärksam betrakta varje särskild företeelse av vår revolutionära verksamhet för att övertyga sig om betydelsen av den roll, som kvinnan har spelat däri. Särskilt belysande är arbeterskornas deltagande i republikens försvar. Detta område av det revolutionära arbetet går långt utom gränserna för den kvinnliga verksamhetens vanliga sfär, och det skulle ju synas som om kvinnorna på detta område vore minst lämpade och nyttiga.

Men klassinstinkten har hos arbeterskan visat sig tillräckligt stark för att liva henne till att verksamt understödja den röda fronten. Redan under oktoberdagarna ser vi arbeterskor i de stridandes led. De ordnar fältkök, organiserar sanitetsavdelningar och sköter förbindelsetjänsten. Vid utnyttjande av den kvinnliga arbetskraften inom försvarsväsendet har Rådsryssland intagit en ny ståndpunkt gentemot de arbetande kvinnorna.

Bourgeoisien har alltid utgått från den uppfattningen att kvinnan har varit och bör förbli bevarare av den husliga härden, samtidigt som mannen av själva naturen blivit förutbestämd att försvara denna härd eller, för att taga detta begrepp i vidare mening, fosterlandet, staten. ”Krigarns värv” tillkommer enligt bourgeoisins uppfattning mannen. Tanken på att draga kvinnorna in i armén har syns det borgerliga samhället vidunderlig. Genom en sådan handling skulle hon ha underminerat grundvalarna för familjen, detta för privategendomen och klasstaten nödvändiga institut. En helt annan ställning intar arbetsstaten till frågan om utnyttjande av arbeterskor och bondkvinnor för arméns behov och dess hjälp.

Den av oss genomlevda övergångsperioden förenar intimt och oupplösligt skyldigheten för varje medlem av arbetsrepubliken att utföra sin arbetsplikt med plikten att försvara arbetsstaten. Den stora omvälvning, som ägde rum i oktober 1917 inom produktionens organisation och folkhushållningssystemet, har på ett grundligt sätt avspeglat sig i kvinnans öde och hennes

ställning i staten. Den kommunistiska staten, där man tar alla de vuxna medborgarnas tillgängliga krafter i anspråk för att mera ändamålsenligt utnyttja dem och för att påskynda utvecklingen

av landets produktivkrafter, är icke längre i stånd att undvara kvinnans medverkan. Men liksom hushållningens grundprincip i arbetarklassens intresse kräver, att kvinnan får medverka i så stor omfattning som möjligt, så kräver även klassens självförsvar mot bourgeoisins herravälde, att arbeterskorna och bondkvinnorna utnyttjas för arméns och flottans uppgifter. Arbeterskornas och bondkvinnornas indragande uti krigiska värv dikteras icke av några tillfälliga politiska bevekelsegrunder, vilka ledde de borgerliga regeringarna under imperialistkriget, utan av klassens livsuppgifter. Ju vidare kretsar av den arbetande befolkningen, som drages in uti de militära uppgifterna, desto mera framgångsrikt kan arbetar- och bondearmén försvara revolutionen.

Den röda armén har behov av arbeterskornas och bondkvinnornas medverkan. De kvinnliga krafterna måste utnyttjas för trygghet av segern vid fronten liksom denna seger är nödvändig för kvinnan själv i och för hennes allsidiga befrielse och för befestande av de rättigheter, som oktoberrevolutionen har erövrat åt de arbetande kvinnorna.

Därför måste man uppskatta arbeterskornas och bondkvinnornas deltagande uti arméns arbete, icke blott med hänsyn till den praktiska hjälp, som kvinnorna redan har lämnat fronten, utan även med hänsyn till den oundvikliga omgestaltning, som frågan om kvinnornas indragande uti krigiska värv medför. Om oktoberrevolutionen har lagt grunden till förintandet av den forna olikställigheten mellan könen, så skingras genom kvinnornas aktiva deltagande vid våra båda huvudfronter, arbetsfronten och den röda fronten, de sista fördomarna, som närde denna olikhet.

Genom kvinnans inkallande i armén får uppfattningen om henne som en likaberättigad och likvärdig medlem av ar-hetsstaten sin definitiva sanktion. Uppfattningen om kvinnan som ett bihang till mannen håller på att gå över till historien och stannar kvar i det förflutna tillika med privategendomens avskaffade principer och bourgeoisins välde.

Arbeterskornas och bondkvinnornas deltagande i den röda armén gav sig tillkänna framför allt uti det politiska arbete, som de kvinnliga kommunisterna utförde i armén, där de ej sällan arbetade i eldlinjen som politiska arbetare. Det fanns tillfällen, då kvinnliga kommunister utnämndes till medlemmar av härarnas revolutionära krigsråd. Det politiska arbetet kompletterades av de röda systrarnas och sjuksköterskornas arbete. Under året 1919-20 utsändes över 6,000 röda systrar, alla arbeterskor och bondkvinnor. Kvinnorna intogs i armén för att utföra förbindelsetjänst och för att lära sig intendenturtjänst. I enstaka fall kämpade kvinnorna som soldater vid fronten. Det finns ett ganska stort antal kvinnliga studerande nu vid befälskurserna. Det finns t. o. m. en kvinnlig elev vid generalstabsakademien. Allryska militära undervisningen har inom sina led kunnat mönstra ända till 5,000 unga arbeterskor och bondflickor under 1920. Icke en enda uppbådskampanj har försiggått utan verksamt deltagande av arbeterskor och bondkvinnor. De har medverkat i kampen mot deserterarna, vid insamling av för armén erforderlig beklädnadsmateriel, de har gått omkring på lasaretten och själva vårdat de sjuka och sårade röda soldaterna. Den röda frontens appell har funnit det mest brinnande gensvar i arbeterskornas och bondkvinnornas hjärtan. Särskilt har många arbeterskor gått från industricentra till fronten.

De har genom sin klassinstinkt anat det samband, som förefinnes mellan kvinnornas fullständiga frigörelse och varje seger vid den röda fronten. Men de arbetande kvinnornas allra största tjänst vid rådsrepublikens försvar utgör naturligtvis deras masshjälp och aktiva deltagande vid de tillfällen uti det skärpta inbördeskriget, som hotat revolutionens alla erövringar.

De vitas angrepp mot Donbassängen och Lugansk år 1919, Denikins och Judenitsjs hot mot det röda Petrograd hösten 1929 kan nämnas som exempel. Vid Lugansk lyckades det att avslå de vita

bandens upprepade anfall mot den röda staden endast tack vare ett aktivt deltagande från arbeterskor och arbetare inom alla områden av försvaret. Historiskt minnesvärt är det beslut, som Tulas arbeterskor fattade vid Denikins anfall. ”Till Moskva kommer Denikin endast över våra lik”, förklarade de, samtidigt som de utförde olika slags tjänst vid fronten, från grävandet av skyttegravar till ansvarig förbindelsetjänst.

Petrograds arbeterskors deltagande i försvaret av staden vid Judenitsjs anfall är så allmänt känt, att vi icke behöver gå närmare in på den saken här. Tusenden av Petrograds arbeterskor deltog vid kulsprutekompanierna, i förbindelsetjänsten, vid sappörkompanierna, grävde med verklig självpuppoftning skyttegravar i det kalla höstvädret och hjälpte till att omgiva staden med ett nät av taggtrådstängsel. Särskild nytta gjorde arbeterskorna som spärravdelningar, som hindrade pultronen och desertören att fly från fronten. Och, när dessa desertörer hejdades av kvinnor med gevär i händerna, beredda att själva stupa på sin post, tvingades pultronerna att skamsna vända tillbaka till sin övergivna militära post.

Men om arbeterskorna och bondkvinnorna vid försvaret av republiken har spelat en om ock betydande så dock underordnad roll, så finns det en rad andra områden av rådets nydaningsarbete, där uppslaget och initiativet tillkommer kvinnorna. Det är återigen först historikern, vilken drager facit av den av oss tillryggalagda revolutionära vägen, som kan fullt opartiskt framhäva, huru många initiativ och levande praktiska uppslag, som arbeterskor och bondkvinnor burit fram i fråga om den sociala uppfostran eller organiserandet av statens hjälp och skydd åt moderskapet. Skulle väl rådsmakten under en sådan kort period, under den allmänna förvirringen inom hushållningen och frånvaron av vederbörliga apparater kunnat sätta detta arbete i gång i en sådan vidsträckt omfattning, om ej kvinnomassorna själva skyndat den till mötes och understött rådspolitikens åtgärder? Svaret är tydligt: Nej.

Det är mycket belysande, att de arbetande kvinnorna framför allt kastade sig på arbetet inom de områden av rådets nydaningsarbete, som direkt stod i samband med kvinnans frigörelsesträvanden. Detta motsäges ingalunda av det faktum, att många kvinnor har arbetat även inom andra områden, såsom medlemmar av kollegierna inom folkkommissariernas råd, av högsta rådet för folkhushållningen samt från de lägsta och till de högsta befattningarna inom de olika rådsinstitutionerna. Men som oomtvistligt kvarstår likväl det faktum, att huvudmassan av arbeterskorna och bondkvinnorna har alltifrån den stund rådets nydaningsarbete tog sin början strömmat till de arbetsområden, som stod kvinnan närmast med hänsyn till hennes arbetsvanor och bruk, som var mest lättfattliga för henne och stod i närmaste samband med hennes naturliga uppgift, moderskapet.

Kvinnomassorna drogs till arbetet inom avdelningarna för moderskapsskydd, social fostran och samhällig bispisning, men mindre inom bostadsavdelningen. Tydligen har omdaningen av levnadssättet genom förändringen av bostadsförhållandena, icke stått så klart för de arbetande kvinnomassorna trots att bostadsfrågans lösning är lika viktig för kvinnans frigörelse i fråga om levnadssättet som organiserandet av matställen. Och under de första åren av sitt arbete, märk väl, har arbeterskornas kommissioner, senare avdelningarna, inriktat sina huvudansträngningar på att draga arbeterskorna och bondkvinnorna till just dessa områden av rådets nydaningsarbete. Kvinnoavdelningarna förstod med rätta, att man måste börja med att utnyttja kvinnoarbetet för kollektivets räkning inom de arbetsområden, där de var vanda. Och sedan kunde man dra kvinnorna med på andra, för dem mindre bekanta områden av nydaningen.

Tack vare att de vida kvinnomassorna alltifrån de första revolutionsmånaderna med intresse och entusiasm tagit itu med reorganisationen av hushållningens och levnadssättets struktur, som lovade kvinnan befrielse från den husliga träldomen, har rådsmakten kunnat på andra områden av

livet genomföra sitt djärva och vittomfattande revolutionära program, skapandet av en arbetsstat.

Det försiggick en naturlig arbetsdelning. Inom de områden, som stod kvinnan närmast, som hon hade lättast titt sätta sig in uti och som stod i intimaste samband med hennes naturliga uppgift, moderskapet, och de arbetsvanor, vari hon uppfostrats under århundraden, verkar företrädesvis de arbetande kvinnorna själva. Och där är arbeterskorna och bondkvinnorna icke blott männens medhjälpare utan utvecklar även själva ett levande initiativ. Inom de övriga områdena av det statliga uppbyggandet intager arbetare och bönder fortfarande den ledande ställningen. Där utför kvinnorna företrädesvis underordnat arbete det finnes även där undantag. En sådan arbetsdelning leder likväl icke till en delning av proletariats av båda könen intressen, utan till en normal livskraftig konsolidering av initiativen uti arbetet till en gemensam olöslig knut.

Därmed vill vi icke påstå, att kvinnorna ej skulle vara i stånd att med framgång utföra annat arbete än det, som närmast står i samband med det husliga arbetet och barnens uppfostran. Vi vet tvärtom, vilken oerhörd roll arbeterskorna och bondkvinnorna har spelat i den revolutionära kampen och nydaningsarbetet. Det finns icke något initiativ i Rådsryssland, som satts i gång utan kvinnornas medverkan. Skulle det väl varit möjligt att så energiskt kämpa mot kontrarevolutionen och spekulationen, om icke proletärkvinnorna så aktivt deltagit i denna kamp? Skulle väl de upprepade mobiliseringarna till den röda fronten kunnat verkställas, om icke arbeterskorna och bondkvinnorna hjälpt till att genomföra mobiliseringskampanjerna? Har månne icke arbeterskorna och bondkvinnorna gjort folkkommissariatet för hälsovården oerhörda tjänster genom att aktivt deltaga i kampen mot epidemierna? Det har mången gång framhävts, att alla våra talrika kampanjer, politiska och ekonomiska, alla våra otaliga ”veckor” haft framgång just därför att de stora massorna, av arbeterskor och bondkvinnor livligt deltagit däri.

Och likväl kan man trots allt icke frånga det faktum, att de arbetande kvinnornas krafter under diktaturperioden rent spontant och i överensstämmelse med en sund instinkt inriktas på de områden vid danandet av nya livsformer och en ny miljö, där dessa krafter kan utnyttjas och användas till största fördel för dem själva och för arbetskollektivet. Erfarenheten av den ryska revolutionen medger den slutsatsen, att det beslut, som inspirerats av hela proletariats liv och sunda instinkt, att dela mellan sig de olika områdena av nydaningsarbetet, har blivit rätt inspirerat. Just genom att arbeta inom de områden, som hon bäst känner — ordnandet av samhällsbespisning, barnhem och moderskapsskydd —, har kvinnan kunnat ge den revolutionära nydaningsarbetet, som alltid är brådskande och alltid kräver största möjliga krafttillsats, maximum av sin arbetsenergi och har därigenom även hjälpt hela arbetsrepubliken att uppnå maximum av framgångar inom nydaningsarbetet. Under diktaturperioden bör proletariats mindre än någonsin stanna vid den borgerliga feminismens ståndpunkt, vilken proklamerar kvinnans likställighet som en naken princip. En förnuftig statlig beräkning förmår tvärtom räkna med kvinnans fysiska och andliga särdrag, de båda könens egenart, deras särskiljande drag och egenskaper, och i överensstämmelse därmed mellan dem fördela de olika områdena av det med hänsyn till sitt allmänna mål enhetliga arbetet.

*Icke likställigheten som sådan, utan ett ändamålsenligt utnyttjande av de kvinnliga krafterna vid skyddandet av kvinnans intressen såsom bärare av moderskapet måste bli arbeterskornas lösning under diktaturperioden.*

Våra kamrater i andra länder måste ta, lärdom av den ryska revolutionens erfarenhet. För att proletariats vid övertagandet av makten utan dröjsmål skall kunna ta itu med att uppbygga nya livsformer måste det ställa i beredskap icke blott kadrer av samhällsexperter bland arbetare och arbeterskor, som känner till produktionens grunder, icke blott kämpar i den röda armén, utan även kvinnor, som förstår att dana ett nytt kommunistiskt liv, att inrätta kindergarden, barnkrubbor,

samhälliga matställen, att organisera sammanlevnaden och skapa den lämpligaste typen kommunhem. Proletariatet kan icke skapa nya livsformer utan att få de stora arbetande kvinnomassornas verksamma bistånd vid nydaningsarbetet. Därför får frågan om de vida kvinnomassornas uppfostran i kommunistisk anda en sådan viktig betydelse för arbetarklassen i alla länder. Arbetet bland kvinnorna är icke längre enbart arbeterskornas sak. Just under den nuvarande skärpta klasskampens tid, då det icke längre är fråga om småreformer, utan en grundlig revolution av hela hushållningen och levnadssättet, får frågan om ett klokt utnyttjande av de kvinnliga krafterna för kampen vid medborgarfronten och för uppbyggnadsarbetet en allvarlig politisk betydelse från stunden för proletariatets övertagande av makten. Och proletariatets fiender räknar nogsamman med detta. Det är ej för intet som de borgerliga regeringarna skyndar kvinnorna till mötes och kastar till dem allmosor i form av lika politiska rättigheter eller en revision av äktenskapslagstiftningen för att därigenom använda den farliga kritiken och missnöjet från kvinnomassornas sida. Som motvikt därtill måste kommunisterna i internationell omfattning öka sitt arbete bland det kvinnliga proletariatet, en uppgift, som Kominterns internationella kvinnliga sekretariat åtagit sig. Detta arbete måste utgå från en bestämd princip, nämligen enhetligheten uti intressena hos proletariatet av båda könen och sammanhållning uti rörelsen och de allmänna målen, men en ovillkorlig hänsyn till kvinnans egenart, som har sin grund i hennes kompletterande sociala plikt, moderskapet. Arbetsstaten måste utnyttja kvinnans arbetskraft men, först och främst, använda henne på de områden, som närmast svarar mot hennes vanor och där hon följaktligen kan göra största nytta, för det andra, alltid komma ihåg, att kvinnan är icke blott arbetsenhet utan även moder. Kvinnan har en dubbel plikt gent emot arbetskollektivet. Hon arbetar jämsides med mannen och dessutom skänker hon samhället en ny medlem, en ny arbetare. Därför måste arbetets samhälle å sin sida erkänna sin plikt att *särskilt ta vård om kvinnan*. Det är icke likställighet som vi måste sträva efter under diktaturperioden utan ett ändamålsenligt och förnuftigt utnyttjande av de kvinnliga arbetskrafterna i förening med moderskapskydd.

Därmed avslutar vi denna föreläsningsserie. Jag hoppas, att ni efter våra 14 samtal fått klart för er, att kvinnans ställning och hennes rättigheter bestämmas av hennes roll i den samhälliga produktionen.

Under kapitalismen, som är byggd på privathushållningens system och är intimt förenad med familjelivet och är oupplösligt förenad med den privata familjekonsumtionen, är kvinnan dömd till att utföra improduktivt arbete i hushållningen. Hennes frigörelse är utförbar under kapitalismen, t. o. m. om de borgerliga regeringarna kastar åt kvinnorna lika rättigheter i formellt rättsligt avseende och ytterligare några allmosor. Endast en grundlig förändring redan under diktaturens övergångsperiod av kvinnans roll inom själva hushållningen, inom produktionen och därmed även i det sociala livet för, så som Rådssrysslands exempel visar, med sig en ovillkorlig och oundviklig förvandling av kvinnan till en nyttig samhällsarbetare, och detta lägger grundvalen till hennes frigörelse. Den inom den borgerliga världen olösliga kvinnofrågan finner i Rådssryssland sin lösning å ena sidan genom att göra alla vuxna och arbetsföra kvinnor delaktiga av det samhällsnyttiga arbetet och å andra sidan genom att bygga upp kommunistiska hushållnings- och livsformer. Ni, som arbetar bland kvinnorna i Rådssryssland, måste ha klart för er, att, om arbeterskan och bondkvinnan försmäktar uti slaveri under sin bittra lott som ”gumma”, finns det en utväg för henne, nämligen: ju mer hon själv använder sina krafter och sitt arbete till att skapa nya produktions- och livsformer, desto fortare faller det kvinnliga slaveriets sekellånga fjättrar från henne. Den ryska revolutionen har för de arbetande kvinnorna i vidaste mål öppnat möjligheten av kvinnans frigörelse. Nu beror hela saken på de arbetande kvinnornas vilja och insikt om sina uppgifter. Grundvalen har blivit lagd. Vägen har utstakats, och vägvisarna har blivit utplanterade. Det återstår att nyskapa, nyskapa och nyskapa.



Privategendomens diktatur har under århundraden hållit kvinnan i slaveri, de arbetandes diktatur skall befria henne.